This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

5998.85.25

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

The
Charles Motley Clark
Memorial

181

A CSÍKI SZÉKELY KRÓNIKA

IRTA

DR SZÁDECZKY LAJOS

A M. TUD. AKADÉMIA L. TAGJA

A Flór Gyula emlékére tett alapítványból kiadja a M. Tud. Akadémia

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1905.

Ára 4 kor. 80 fillér.

A

CSÍKI SZÉKELY KRÓNIKA

IRTA

DR SZÁDECZKY LAJOS

A M. TUD. AKADÉMIA L. TAGJA

A Flór Gyula emlékére tett alapítványból kiadja a M. Tud. Akadémia

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1905.

Rom 5997.35

Rom 5998.35.25

Budapest, az Athenaeum r.-társ. könyvnyomdája.

BEVEZETÉS.

Több mint száz éve, hogy a csíki székely krónika — nem megjelent, hanem csak kísértení kezdett, fel-felbukkanván titokzatosan, eredetét homályba burkolva s megkísérlette a tudósokat hitegetni, csalogatni, mint egy-egy modern kísértet a babonás embereket.

A tudósok *akkor* óvatosak voltak és nem engedték magokat lépre csalni.

De valamiképen a babonának, a csodálatosnak mindig akadnak hivői; a csíki székely krónika is megtalálta a maga hivő táborát a nagyközönség között. Sőt nehány évtized múlva (miután nyomtatásban is megjelent) a történettudósok közül is sikerült néhány hivőt hódítania, kik közül egyik-másik erélyesen s jobb ügyhöz méltó buzgalommal védelmére is kelt.

Nem csoda azért, ha a nagyközönség körében oly mélyen behatolt a köztudatba, hogy később, miután a történelmi kritika e krónika hitelét teljesen devalválta, a köztudatból kiirtani nem lehetett s máig is vannak, kik vakon hisznek e krónikában s az abban foglalt székely őstörténelmet mint történelmi valóságot hiszik, vallják és hirdetik s eszökbe sem jut abban kételkedni.

Erdélyben a csíki székely krónika által feltalált s előbb semmi más történetíró által nem említett *rabonbánokat* útonútfélen emlegetik szóbeszédben, írásban, tárczaczikkekben és vezérczikkekben egyaránt. Ez itt annyira közhitelü, mint pl. a Királyhágón túl a hét vezér emlegetése. Sőt annál is mindennapibb, mert a hét vezérnek Magyarországon nincs annyi jogigénylő ivadéka, mint Erdélyben a székely rabonbánoknak.

Itt vannak családok, melyek a rabonbánok egyenes ivadékainak tartják magokat, a melyek versengenek a felett, hogy

melyik az igazi rabonbán-ivadék s féltékenyek egymásra, illetőleg a rabonbán rokonságra s előfordúl, hogy bitorlónak tartják egymást s kizárják egyiket vagy másikat a rabonbán rokonságból.

Mint igen jellemző esetet felemlítem, hogy csak 1903-ban végződött be egy évekig tartó hosszú per az erzsébetvárosi törvényszék előtt, melyet Sándor János (akkori főispán, a későbbi belügyi államtitkár) indított rágalmazásért egy ny. árvaszéki ülnök (Kerekes Gábor) ellen azért, mert azzal vádolta őt, hogy ő nem igazi, csíkszentmihályi Sándor, hanem jogtalanúl szerezte meg másoktól *a »rabonbán leveleket és zászlót«* s ezek révén kívánta magát a rabonbánok ivadékának feltüntetni.

Megjegyzem, hogy Sándor Jánost (kinek székely »főrendű« — primor — nemessége és a csíkszentmihályi előnévhez jogosultsága kétségtelen, de sokkal okosabb ember annál, hogy »rabonbán« rokonság után esekedjék) az kényszerítette mintegy a perindításra, mert a rabonbánság fantomja annyira elvakította a nagyközönséget, hogy a mendemondák egész özöne suttogott, settenkedett családja körül évtizedek óta, hogy »a székelyek áldozó poharáé-hoz nem egyenes úton jutottak s hogy nem ők, hanem mások az igazi »rabonbán« ivadékok. Ebből következett, hogy a család igazi székely eredetét és nemességét is kétségbe vonták. Midőn ez a vád nyiltan is fellépett: nyiltan kellett vele szembe szállni és egyszersmindenkorra elhallgattatni.

Természetesen a suttogók és nyiltan vádaskodók vakon hittek a rabonbánok meséjében, mit a csíki székely krónika csempészett a köztudatba. Így történhetett meg csak az, hogy a száz évvel ezelőtt költött mese egy század múltán még törvényszéki tárgyalás anyagául is szolgált.

Ebben a perben történelmi szakértőként szerepelvén: döntő szerepem jutott az itélethozatalra. A rabonbánok meséjét a törvényszéki tárgyaláson szétszedvén s a Sándor-család ős székely nemességét eredeti okíratokkal bebizonyítván, maga a vádló kijelentette, hogy érveim meggyőzték, őt félrevezették s nyilvánosan megkövette Sándor Jánost.

Ez a közeli példa mutatja, hogy a székely krónika

mennyire belevette magát a közhiedelembe s mennyire szerepet játszik még ma is Erdély társadalmi életében.[1])

Tíz év óta gyűjtöm az adatokat a csíki székely krónika kritikai tisztázásához. A legfontosabb adatokat épen a Sándor-család leveleiből merítettem. Elérkezettnek látom az időt, hogy kutatásaim eredményét közrebocsássam, s a mint hiszem, a székely krónikával végleg leszámoljunk.

Szükségesnek látom ezt főkép azért, hogy a székelyek történetének megírására készülvén, előbb ezzel a kérdéssel végezzek s a nehezen bevehető vár ostroma előtt ezeket a mesterséges torlaszokat eltakarítsam az útból. Annyi munkát, tintát és nyomdafestéket pazaroltak erre egy évszázadon át, hogy ideje lenne már lezárni ennek az aktáit s a meddő vitatkozás mezejéről áttérni az alkotás terére.

Elődöm a székelyek története kutatásában (Szabó Károly) még hitt benne és hevesen védelmezte; a székely anyaszék, Udvarhely történetének írója Jakab Elek (kinek félben maradt munkáját nekem kellett befejeznem) szintén hivője volt a székely krónikának. Én kutatásaimban más, ellenkező eredményre jutván, arról beszámolni lelkiismeretes kötelességemnek tartom.

Nem a székely őstörténelem kicsinylése vagy becsmérlése, hanem az igazság keresése vezérli tollamat. Mert többet ér egy szemernyi igazság, mint százannyi hamisság és köl-

[1]) Hogy még ezek után sem némultak el teljesen az alattomban suttogók, tanusítja Pálmay József 1904 nyarán megjelent munkájának (Maros-Torda vármegye nemesi családjai) következő szavai; a csíkszentmihályi *Sándor* családról ezeket írván:

»Dr. Szádeczky Lajos egyetemi tanár által a család-történelmi perben előadottakat feltétlenül el kell fogadnom, — jóllehet ellenkező adatok birtokában készséggel vettem volna fel vele szemben is a harczot — mert annak sikeres megvívásában nem az örvendeztetett volna meg, hogy egy családnak ősi büszkeségét, nemességét láttam volna porba hullani, hanem a köztekintélynek örvendő tudós tanár feletti sikerem hatalmas emeltyűt képezett volna reám nézve ezen szaktéren továbbra emelkedni, — *de sőt anyagi szempontból is meg lett volna a maga eredménye.* (Tehát anyagi jutalommal is kecsegtették erre!?) Tehát ily *kecsegtető kilátások* daczára is, ha a család eredetére s leszármazására nézve mondandóim csak megerősítésére szolgálnak a tudós tanár által elmondottakra nézve — az nem a személyes bátorság hiányában, hanem *az igazság megdönthetlen erejében bírja igazolását.*« (Id. m. 112. l.)

tött mese.[1]) A székelyek története igaz mivoltában is annyira tanúságos és lélekemelő, hogy nem szorúlt arra rá, sőt egyenesen szégyenére szolgálna, hogy idegen tollakkal, hamis színekkel, festett ábrázattal ékesítsék.

A történetíró feladata az igazságot kutatni s a megtaláltat nem elrejteni, hanem nyilvánvalóvá tenni.[2])

---

[1]) Tagadhatatlan, hogy a mese sokszor mélyebben vésődik a nép lelkébe, mint maga a történelem, főkép, ha a szépirodalom is támogatására siet. A szókely krónika meséjét pedig ez is segítette elterjeszteni. *Dózsa* Dániel hősköltemény írt »*Zandirhám*«-ról. *Jókai* »Bálványosvár«-ában szerepelteti a rabonbánokat stb. Igy nem csodálom, hogy akadémiai felolvasásom hírére a csíki krónika hamisságáról, már is tollat ragadt egy kolozsvári poéta barátunk, hogy verses »megrovási kaland«-ban részesítse a »szürke tudóst,« a miért a rabonbánok meséjét bolygatja. Ő ugyan nem olvasta (úgymond) a csiki székely krónikát, de hiszi és — legalább versben — védelmezi.

[2]) Köszönetet kell mondanom munkámban való szíves támogatásukért dr. Kővári László, Sándor János, Sándor Imre, Endes Miklós, Kelemen Lajos uraknak, kik levéltári anyaggal segédkeztek; Rancz János karczfalvi (nagyboldogasszonyi) esperes-plebános és Jakab Lajos csík-szent-mihályi alesperes-plebános és dr. Balló István csíksomlyai tanár úrnak, kik csíki kutatásaim alkalmával támogattak s végül Benkő Zoltán trj. úrnak, ki a másolásban — és a kolozsvári egyetem magyar történelmi seminariuma azon hallgatóinak, kik a székely krónika példányainak összeolvasásában segédkeztek.

I.

A csíki székely krónika pályafutása.

A székely krónika eredetét kutatva, vizsgálnunk kell annak legelső nyomait.

A krónika 1796-ban bukkant elő és pedig gróf Kemény József [1]) és Szabó Károly szerint úgy, hogy Zabolai Finna Sámuel [2]) marosvásárhelyi ügyvéd és Székely Márton ottani ref. pap másolatban benyujtották Marosvásárhelyt az erdélyi kézíratok társaságának 1796-ban. »Kitől kapta Zabolai és Székely e másolatot, — írja Szabó Károly — e kérdésre irodalmunkban legkisebb fölvilágosítást sem kaphattam«; de miután gróf Mikó Imre a birtokában lévő Aranka-féle gyüjteményből a krónikára vonatkozó kézíratokat rendelkezésére bocsátotta, arról győződött meg, hogy az Aranka-gyüjteményben fenmaradt négy rendbeli másolat legrégibb példánya 1796 nov. 18-án Csíksomlyón van keltezve s ezen mint másoló Farkas Nep. János világi pap nevezi meg magát. »Világos ebből — írja Szabó Károly — hogy a kézíratok társaságának 1796-ban benyujtott példány, mely után készült e krónika valamennyi eddig ismeretes másolata, Farkas Nep. János csíksomlyai világi pap másolata volt.«[3])

Constatálnom kell már itt (mit alább részletezni fogok), hogy a székely krónikát legelőször tényleg Farkas Nep. János írta le és ő maga küldötte be Csíksomlyóról Arankának. Zabolai

---

[1]) Az állítólag 1533-beli székely krónikáról. Új Magyar Muzeum 1854. évf. 444. l.

[2]) Ez a teljes neve, mely után Szabó K. sikertelenül kutatott. (Kisebb munkái II. 128. l.)

[3]) U. ott 129. l.

Finna Sámuel és Székely Márton tőle kapták történeti jegyzetekkel való ellátás végett.

Zabolai Finna Sámuel tényleg írt is hozzá »megjegyzéseket« és »megvilágosításokat«, melyek megvannak Aranka gyűjteményében az Erdélyi Muzeum-Egylet kézírattárában.[1]) Ezek a jegyzetek nagyon okos megjegyzéseket tartalmaznak, melyek már kifejezik a kételkedést a krónika hitelessége felett.[2])

Még egy névtelen kommentár van az Aranka-gyűjteményben, a mely Székely Mártontól vagy Sombori Józseftől származhat.[3])

Ezek alapján látta el aztán Aranka a krónikát saját jegyzeteivel.

Mert Aranka György a krónikát magyarra fordítván, az »Erdélyi magyar nyelvmívelő társaság« munkálatainak II-ik kötetéként azonnal ki akarta adni. De a nyelvmívelő társulat tagjai között a krónika hitelessége felett gyanú támadt, főkép, mert a krónikának semmi újabb vagy régibb hiteles másolata nem volt feltalálható. A társulat tehát szükségesnek vélte a krónikát szövegkritika czéljából az akkori legkiválóbb történetírókkal közölni, kik között ott volt gróf Batthyányi Ignácz erdélyi r. k. püspök, Katona István és Benkő József. A felkért írók véleményüket abban foglalták össze, hogy »habár ezen krónikának tartalma nagyon érdekes is, de mivel sok olyas mondatik benne, a mi *nagyon furcsa*, és a miről régi hiteles historikusaink még álmukban sem emlékeztek s mivel ugyan

---

[1]) »A székelek eredetekről 1533-ba más emlékeztető hagyományokból egybeszedett és megrövidítve kiírt és most közönségessé tett s a Magyar Nyelvmívelő Társaság eleibe terjesztett (tehát nem ők terjesztették be!) írásról való némely rövid megjegyzések és némely ahhoz tartozó megvilágítások.« Zabolai Finna Sámuel sajátkezű írása.

[2]) »Én azért úgy vélekedem, — írja — hogy ezt a rövidebb rendbe való szedést munkálkodta ki akkori valamely érdemes Plebanus, vagy Papi ember, de mivel nevét maga is kijelenteni nem kivánta, azért munkásságának csak annyiban lehet hitelt adni, ha régiségeinek másutt is valami nyomát lehet kapni és ennyiben e munkát becsülni lehet, kivált a mi másoknál homályos, ebben pedig arról világot lehet látni.«

[3]) »A székely nemzetről 1533-ban költ, most deákból magyarra fordított kézírásra tett világosító jegyzetek.« Más, mint a Zabolai Finnáé és az Arankáé; valószínűleg Székely Márton kezeírása.

ezen, nagy figyelmet érdemlő krónikának még holléte sem tudatik, ennélfogva annak kiadásával sietni nem lehet.«[1])

El is maradt kiadása, mert Aranka bár jegyzeteket is készített a fordításhoz, de maga sem volt teljesen meggyőződve a krónika hitelességéről, »mellyről — úgymond — még nem bizonyos: valóság-e vagy játék, szemfényvesztés, csalárdság?« noha ő nem hiszi, hogy lenne olyan fő, mely ennek párját tudja koholni.[2])

A székely krónikát Székely Mihály adta aztán ki 1818-ban »A nemes nemzet constitutioi« című műve függelékeül, minden megjegyzés és jegyzetek nélkül, sok írás- és sajtóhibával.

A kiadás után mindegyre többen foglalkoztak a krónikával és használták forrásúl.

'*Sombori József* ennek az alapján írta 1819-ben értekezését »A hajdani nemes székely nemzet áldozó poharáról,«[3]) mely a csíkszentmihályi Sándor-családnál megvolt és máig is megvan s melyre nézve ő a krónika adatait hitelesekül fogadja el és veszi át.

Hiteles kútfőül használta *Szigethi Gyula Mihály* »Székely-Udvarhely a nemes székely nemzet anya-városának leírása« cz. értekezésében.[4]) Később ugyanő a »Székelek eredete és a csíkgyergyói Kászon-székekbeli főtisztviselőknek karakterei« czím alatt a krónikának nagy részét magyar fordításban kiadta, megjegyezvén, hogy »ezen kézírat, mely még a mult században jött kezemhez diák nyelven és a melyet ezelőtt jó idővel az Erdélyi Magyar-nyelvet mívelő társasággal közlöttem is volt, hasonló diák nyelven — most pedig nem a maga egész kiterjedésében, hanem a főbb vonásokat kiszemelve magyar-nyelven szándékozom közönségessé tenni.«[5])

---

[1]) Gróf Kemény József: Az állítólag 1533-beli székely krónikáról. (Id. h.)

[2]) Szabó Károly a székely krónika ügyéről. (Id. m. II. 137.)

[3]) Csak 1835-ben jelent meg a Tud. Gyűjtemény III. k., majd kivonatosan a Hon és Külföld 1845. évf. 1., 2. sz. és az Életképek 1847. évf. II. félév 82. l.

[4]) Felsőmagyarországi Minerva 1828. évf. 1742. l.

[5]) F. M. o. Minerva 1836. 3—4. f. 164—181. l. A krónika latin szövegének másolata megvan a Szigethi Gyula Mihály gyűjteményében I. k. a székelyudvarhelyi ref. kollegium könyvtárában.

Időközben *Kállay Ferencz* »Historiai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről« cz. 1829-ben N.-Enyeden megjelent munkájában használja forrásúl a csíki székely krónikát a rabonbán név és intézmény átvételével; de teljes hitelt nem tulajdonít a krónikának.[1])

Nagyajtai Kovács István is beleszól a székely krónika felett megindult irodalmi vitába s arra az eredményre jut, hogy »az 1533-ban régi székely levelekből készített kivonat hiteles székely históriai kútfő,«[2]) mit »íveket elborító bizonyítványokkal mutogathatna maga helyén«; de csak néhány példát igazol mintegy mutatványúl.

A kérdés vitatása és megoldása egy ideig szünetelt. *Kállay Ferencz* elevenítette fel ismét 1847 febr. 15-én a M. T. Akadémia ülésében, felhíván a történettudományi osztály figyelmét e »régi székely pogány krónikára«, mely illendő figyelemre nem lőn méltatva. Az előadó indítványára határozat kelt, hogy a krónika forrásai hiteles másolatban megszereztessenek, »mivel — úgymond az ülésről szóló tudósítás — előadó szolgálata ideje alatt többször hallotta, hogy a nemes Sándor család még mindég birtokában volna a régi irományoknak és magának a pogány időszaki kehelynek is.«[3])

Tett-e valamely lépést az Akadémia a székely krónika forrásai kutatására? nem tudjuk. Eredménye nem volt; kézirattárában a székely krónikának még csak közönséges másolata sincs.[4])

Az 50-es évek buzgó történetkutatása felelevenítette a székely krónika ügyét is. Többen forrásúl használták;[5]) de

---

[1]) »A mese nem história, a história nem mese. Ki érti meg jól az 1533-beli krónikát? hol van annak az authentiája bebizonyítva?« kérdi bírálójától, *Hilibi Gál Lászlótól*, a ki a krónikára hivatkozott (Polemiájok a Nemzeti Társalkodóban 1830., 1831., 1832. évf.)

[2]) Nemzeti Társalkodó 1833. évf. II. félesztendő 305., 307. stb. l.

[3]) M. Akadémiai Értesítő 1847. 27—31. l.

[4]) Szabó K. id. m. 151. l.

[5]) Így *Kővári László* »Erdély régiségei« művében 1852-ben, *Szabó Károly* »a hét magyar nemzetségről« cz. értekezésében (Új Magyar Muzeum 1852. XV. f.), *Benkő Károly* »Csík, Gyergyó és Kászon leírások« cz. 1853-ban megjelent munkájában. *Szilágyi Sándor* Budvárról és a székely nemzeti áldozó pohárról írt czikkeiben (»Magyar- és Erdélyország képek-

komoly felszólalások történtek ellene is. *Jerney János* akad. r. tag 1852 nov. 20. ülésében, midőn *Szabó Károly* értekezése »a hét magyar nemzetségről« felolvastatott, felszólalásában a székely krónikát egyenesen koholmánynak állította. Majd *gróf Kemény József* »Az állítólag 1533-beli székely krónikáról« írván kijelenti, hogy »mindaddig, míg ezen krónikának eredeti 1533-beli példánya, vagy bárminő hiteles másolata elé nem mutattatik, annak feltétel nélküli korlátlan hitelességéhez gyanú férhet.« [1]) Még határozottabban nyilatkozott baráti körben. »A t. gróf keményen kardoskodott — írja Vass József — a székely krónika hitelessége ellen, nyiltan kikelvén, miszerint *ő a kérdéses krónikának összeaggatóját névszerint is megközelítőleg kijelölendi.*« [2])

Gróf Kemény Józsefnek Szabó Károlyhoz intézett felelete (melyből fennebb idéztem) indította *Szabó Károlyt* arra, hogy »a kérdés megvitatására már évek óta fordított tanulmánya és előkészülete eredményét a tudományos világgal közleni« az időt elérkezettnek lássa.[3])

Szabó Károly »*Az 1533-iki székely krónika* hitelességének védelme« cz. értekezésében részletes bírálat és szövegkritika alá vetvén, védelmébe vette a székely krónikát s kijelentette, hogy bár ő »e krónikának, valamint általában mindennemű történeti forrásnak »mindenütt határtalan« és »korlátlan hitelt« [4]) sem maga nem ad, sem más által adatni nem kiván,« a miért is igyekezett »e krónikának a a szerkesztők nem eléggé avatottsága miatti téves tételeit kimutatva, egyszersmind e tévedések alapját is nyomozni és kideríteni«; azonban vizsgálata végeredményeül mégis azon meggyőződését nyilvánítja, »hogy habár e krónika minden pontját csekély ereje s nem elegendő segédeszközei mellett bírálatilag teljesen nem igazolta, részben nem is igazolhatta, de

---

ben« 1854. 4. k.). *Ipolyi Arnold* 1854-ben megjelent »Magyar Mithologiá«-jában.

[1]) Új Magyar Muzeum 1854. I. 446. l.

[2]) Szabó Károly »A székely krónika ügyéről«, Kisebb történeti munkái II. 159. l.

[3]) Id. h. 155. l.

[4]) Az idézettek gr. Kemény József szavai.

annyit még az eredeti vagy hiteles másolat elő nem kerülése esetére is bebizonyítva hihet, hogy e krónikát koholmánynak tartva lenézőleg mellőzni nincs okunk, valamint más részről annak különben nagyrészint becses adatait sem lehet, mint ezt eddig többen tevék, kellő bírálat nélkül használni. Méltán óhajtható tehát, hogy ezen bár másodkézbeli, de még így is igen becses őstörténelmi forrásunk több mint másfél százados (?) homályából kiemelve a tudomány mai igényeinek megfelelő bírálati kiadásban juthasson a közönség kezébe.« Kifejezi azt a véleményét is, hogy »*netalán fölmerülendő bővebb tényleges adatok nélkül* nem tarthatja e krónikát Sándor Zsigmond vagy más által a Sándor család dicsőítése érdekében koholtnak« — mint a hogy a gyanú rebesgette.[1])

Szóval Szabó Károly védelmében bár elég határozott, de némi fentartással él arra az esetre, ha bővebb tényleges adatok merülnének fel.

Szabó Károly értekezése a tagadók táborából elhallgattatta gr. Kemény Józsefet s felbátorította az írókat, hogy a székely krónikát hiteles kútfőül használják.

Így *Balássy Ferencz* az Új Magyar Muzeum 1856—1860. évfolyamaiban közölt székely történelmi tanulmányaiban kétségtelen hitelű kútfőül használja. Első tanulmánya »A rabonbánok áldozatai s a székelyek nemzeti gyűlései« egészen ezen alapult.[2])

Kerékgyártó Árpád »Magyarország mívelődése történetéről« szóló 1859-ben megjelent I. kötetében a székely krónikát teljes hitelességűnek fogadja el és használja.

Dózsa Dániel értekezést írt a székely tribusok, nemek és ágak helyes értelmezéséről s azt *Zandirhám* cz. hősköltemény előszavában közzé tette 1858-ban.

Horváth Mihály Szabó Károly által »erős okokkal és diadalmasan bebizonyítottnak« vélte a székely krónikát, melynek adatait »Magyarország történelme« újonnan átdolgozott második kiadásában (Pesten 1860-ban) felhasználta.

---

[1]) Megjelent először az Új Magyar Muzeum 1854. II. k., aztán Kisebb tört. munkái, II. k.

[2]) Új M. Muzeum 1856. I. 66—99. l.

Mindezek daczára még mindig voltak olyan tudósok, »túlkételkedők« — írja Toldy Ferencz 1857-ben — »a kik folyvást kételkedtek a Székely Krónika valódiságában.« [1])

Ezek közé tartozott *Jerney János*, a ki »Történelmi Tanúlmányai« hirdetésében külön czikket igért a székely krónikáról, de időközben elhunyván, kézíratai közt ilyen nem találtatott.[2])

Komolyabban lépett sorompóba a krónika ellen *Bartal György* »A magyar vérszerződés és a csíki székely krónika« cz. értekezésében,[3]) melyben metsző, éles gúnynyal kritizálja a krónikának a vérszerződés pontjaihoz hasonló hat pontját s Szabó Károly álláspontját, a ki »úgy bele van hát az ő Csíki krónikájába szeretve«, hogy »ezt a magyar történet egyik honi független forrásául tekintetni akarja.[4])

Még tovább ment a krónika hitelességének tagadásában *Szalay László* kitűnő történetírónk, a ki »Magyarország története« második kiadásában e krónikát minden megokolás nélkül egész általánosságban »fonák gyártmány«-nak nevezi.[5])

Szabó Károlyt ezek az ellenvélemények nem győzték meg és hallgattatták el s ő 1861-ben újabb értekezést írt »*A székely krónika ügyéről*«, melyben nem ismétli, de föntartja 1854-ben »*Az 1533-diki székely krónika hitelességének védelme*« mellett írt érveit s a krónika felett folyt vita menetét ismerteti és kijelöli a teendőket, melyeket e meggyőződése szerint egyik legbecsesebb, bár másodkézből vett, őstörténeti forrásunk megillető tekintélyének megállapítására múlhatatlanul szükségeseknek gondol.« [6])

»Múlhatatlan teendőnk — szerinte — hogy e krónika szükségét az eredeti szerkezethez lehető leghívebben, ha a

[1]) Új M. Muzeum 1857. I. 114. l.

[2]) U. ott 114. l.

[3]) Új Magyar Muzeum 1859. évf.

[4]) Új M. Muzeum 1859. I. 413.

[5]) A magyaroknak a besenyők által Etelközből történt kiszorítatását elbeszélvén, jegyzetben ezt mondja: »A székelyek eredetét és őstörténetét jókora homály fedi, melyet az újabb időben még nevelt azon körülmény, hogy történetvizsgálóink a »Csíki krónika« névvel fölruházott *fonák gyártmányt* némi szeszélyből hiteles íratnak akarják tartani.«

[6]) Id. h. II. k. 127. l.

kiadás több példány segélyével történnék, ezek minden eltérésének gondos kijelölésével, folytonos bírálati jegyzetekkel . . . adjuk ki.«

E czélból pedig »a leggondosabban nyomozandó volna a csíki Sándor család levelei között maga az 1533-iki eredeti szerkesztmény« . . . »Ha azonban ez már most csakugyan lehetetlen volna, oda kellene munkálni, hogy az 1695-iki csíkszeredai hiteles átírat napvilágra kerüljön s ezt nemcsak a *csíkszeredai* levéltárban, hanem *Csíksomlyón* is, hol annak 1796-iki másolata készült, a leggondosabban kellene nyomozni . . . Sőt ki kellene terjeszkedni a nyomozásnak a székely nemzet . . . *udvarhelyi* levéltárára . . . Abban az esetben, ha mind e nyomozásoknak kivánt eredménye nem lehetne, krónikánkat az eddig ismeretes újabbkori másolatok bírálati összevetése után is ki kellene adni . . . hogy a Székely Mihályféle eddig használt egyetlen rossz kiadás egészen háttérbe szorúljon.«

Ezek után tartja Szabó Károly elérkezettnek az időt, »midőn ez oly sokáig s oly élénken folytatott vitás ügyben tudományos közönségünk határozott döntő ítéletet hozhat.«[1])

A mit Szabó Károly »múlhatatlan teendőnk«-nek kijelölt, azóta jórészt megtörténtek. Kikutattuk az általa megjelölt levéltárakat, a nélkül azonban, hogy az állítólagos 1533-iki eredeti, vagy az 1695-iki másolat előkerült volna — és *Nagy Géza* 1886-ban kiadta »*A csíki székely krónika*« magyar fordítását kritikai jegyzetekkel és bírálattal, mely azzal a végső ítélettel záródik, hogy »krónikának ügyetlen hamisítás, irodalmi műnek hitvány férczmunka.«[2])

Azonban még Nagy Géza erős és megokolt kritikája sem győzte meg azokat, kik a székely krónikához erősen ragaszkodtak.

Így *Jakab Elek* »Udvarhely vármegye történeté«-ben még mindig »hitelesnek tartja« és egy jegyzetben erősen meg-

[1]) Szabó Károly értekezése »A székely krónika ügyéről«, megjelent az Erdélyi Muzeum-Egylet Évkönyvei II. kötetében 1862-ben és újabban Szabó Károly kisebb történelmi munkái II. k. 125—186. l.

[2]) Megjelent a »Székely Nemzet« 1886. évfolyamában Sepsiszentgyörgyön.

róv engem, a miért Szabó Károly felett a M. Történelmi Társulatban 1894-ben tartott emlékbeszédemben »a csíki székely krónikáról oly elitélőleg . . . nyilatkoztam.« [1])

Én a székelyek története kutatása közben több mint tíz év óta különös figyelemmel nyomozom a csíki székely krónikát. Átkutattam nemcsak a Szabó Károly által megjelölt levéltárakat, hanem úgyszólván az összes székelyföldi köz- és magánlevéltárakat; bejártam a Székelyföldnek jóformán minden zegétzugát s kétszer bejártam Fel-Csíknek ama falvait (először 1894 nyarán, másodszor tisztán a székely krónika íróinak nyomozása végett 1904 év nyarán), melyeket a székely krónika szerepeltet. Alkalmam volt átnézni és felhasználni a Sándor-család leveles ládáit, Aranka gyüjteményét és leveleit. Az összegyüjtött adatok alapján immár elérkezettnek látom az időt arra, hogy a székely krónikának keletkezésére és ezzel kapcsolatosan hitelességére és tudományos értékére kellő világot derítsek.

Előre bocsátom, hogy a krónika állítólagos 1533-iki eredetijét és 1695-iki másolatát nem találtam meg s meggyőződésem szerint azok nem is léteztek, valamint hogy nem léteztek azok az okíratok sem, melyekből azt állítólag 1533-ban összeállították. De megtaláltam a Sándor-család leszármaztatása összeállítását és nemzedékrendi tábláit, melyek az 1796-ban szerkesztett krónikának főforrásaiúl szolgáltak. Kinyomoztam, hogy kik és mi czélból szerkesztették e krónikát — s mindezekről kivánok alább beszámolni — sine ira et studio.

---

[1]) Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig. Irták Jakab Elek és (Jakab Elek halála után folytatta s bevégezte) dr. Szádeczky Lajos, (a 193. l. jegyzetben).

II.

A csíki székely krónika eredete.

A székely krónika a maga eredetéről ezeket mondja.

A latin czím magyar fordításban így szól:

A székelyek eredete, a hősök tettei és Csik-Gyergyó-Kászon-szék főrendei leszármaztatása és ismertetése, melyet András Mátyás állított össze, Veres Deák, Győrffi Mátyás és István Gábor csíki székely nemesek előtt, azután leírták Veres Péter és Bors István csíkszéki nemesek 1695. márcz. 14-én.

Ez a czím látszólag az 1695-ki másolóktól származik.

Az 1533-iki állítólagos compilátorok ezt mondják magokról a krónika végén (a latin szöveg magyar fordítása szerint):

Ezeket pedig összeírták 153 oklevélből és 3 három hártyáról, kivonatos szerkezetben (in compendium redacta), nem annyira leírva, mint inkább kiírva, és a szerkesztést hitökkel igazolják, tekintetes és nemzetes Sándor Menyhárd várában, mely Alszeg falu határában Csíkszékben, Vacsárk és Csíkfalu között fekszik, az 1533-ik esztendőben.

(Magyarúl így folytatják:)

A kik pedig közzülök diáktalan Embörök lévén, keresztvonással megerősítettük jövendőbeli nagyobb bizonyságra:

András Mátyás csíki törvényes ember, mp.
Veres Deák m. pr.
Győrffi Mátyás m. pr.
István Gábor m. pr.

Ha a fennebbi adatokat szemügyre veszszük, úgy találjuk, hogy a krónika szerkesztésére nézve a fejezet és záradék értelme nem fedi egymást. A fejezet szerint *András Mátyás* állította össze három tanú előtt; a záradék szerint mind a négy aláíró mint szerkesztőtárs és a szerkesztés hitelességét igazoló jelentkezik.[1]) Különbség az volt volna közöttük, hogy néme-

[1]) »Lehet-e ezen aláírásból András Mátyást a krónika szerkesztőjeül hirdetni, mint ezt Zsombori, Szigethi Gyula Mihály, Kővári s utána mások tették, előttem kétségesnek látszik s azért őt, kinek neve nem is

lyek diákos, némelyek »*diáktalan embörök*« voltak. A szerkesztés kérdése tehát homályba van burkolva, mint a hogy általában homályos a krónikának beltartalma is.

Feltűnő, hogy ezek a részben »diáktalan embörök« (!) latin és görög oklevelekből írják *diákúl* a krónikát s tanúskodnak annak hitelessége mellett. Ezek hívatkoznak a IV—V. számú *Radagais góth király actáira,* melyek *urok* házában megvannak. [1])

Ezek értik és felhasználják azokat az Árpádkori okleveleket, melyek Zandirhámnak Árpáddal váltott követségéről és szerződéséről szólanak.[2]) (Bizonyára nem magyarúl.)

De nemcsak *diák* okleveleket használnak fel a »diáktalan embörök« és társai, hanem *görög* leveleket is, mert midőn a rabonbánokat előszámlálják. *görög levelekre* hívatkoznak.[3])

»András Mátyás csíki törvényes ember« és társai tehát középkori latin és görög oklevelekből szerkesztették a székely krónikát s annak hitelességét részint aláírással, az írástudatlanok *keresztvonással* hitelesíték.

Nem első vagyok, aki különösnek tartom a szerkesztés és a hitelesítés eme módját; de én még csodálkozásomat is kifejezem tek. és nemz. Sándor Menyhárd felett, hogy »várában« ilyen kontár diáktalan emberekre bízta diák oklevelei kivonatolását. András Mátyás ugyan »*törvényes* ember« volt, a második is még »*Deák*«, de a két utóbbi már bizonyára »törvénytelen« (értsd törvénytudatlan) és diáktalan.

Hogy András Mátyásnak a tulajdonképi »törvényes« hívatala vagy hívatása mi volt? azt ez az 1533-ban ismeretlen kifejezés (»törvényes ember«) nem magyarázza meg. —

---

a latin szöveg és kelet alatt latinúl, hanem a magyar hitelesítés után magyarúl áll, a szöveg szerkesztőjéűl vallani nem merhetem« — írja Szabó Károly i. m. II. 118.

[1]) . . . »dicitur in actis a Radago Gothorum rege ad nos usque allatis et modo in aedibus Domini nostri extantibus.« (Székely Mihály 1818. kiadása. 278. l., itt 98. l.)

[2]) . . . »Arpad adveniente, filio Almos, missis legatis Zandirham . . . (testantur acta et monumenta hodieque superfluentia in aedibus domini nostri excepit.« (U. ott 277. l., itt 95. l.)

[3]) »Rabonbani erant . . . . . stb. Hic plures enumerantur *litteris Graecis* inserti.« (U. ott 283. l., itt 110. l.)

A *Deák* is inkább *Literatus* volt akkor, *a »tekintetes és nemzetes«* címzés is későbbi eredetű. Sándor Menyhárdhoz, az ő *»urokhoz«* való viszonyát sem képzelhetjük ezeknek a csíki *nemes* embereknek, mert hisz a székely nemes ember *urat* nem ismert maga felett. Sándor Menyhárd várának sincs semmi nyoma, sem a helyszínén, sem a történelemben, mint a hogy a Székelyföld belsejében vár egyáltalában nem volt a székely szabadság fennálltáig (1562); a mi volt, királyi terűleten volt.

A krónika keletkezési helyének tekervényes körűlírása is különös figyelmet érdemel. Azt mondják, hogy a krónikát szerkesztették: *»All-Szeg* falu földjén (vagy földje mellett: ad terram pagi All Szeg) Csíkszékben, *Vacsárk* és *Csíkfalva* között.«

»Az itt említett Al-Szeg falu ma a Vácsárcsival csakugyan határos *Csik-Szent-Mihály* község négy tizedének egyikét alkotja. *Csíkfalva*, melyet krónikánk hasonlóan falunak nevez, ma a több falvakból alakult *Csík-Szent-Mihály* keleti tizedét képezi, ma *Csigafalvának* nevezik, hajdan *Csíkfalva* név alatt külön falu volt«, — írja Szabó Károly, Benkő Károly Csík, Gyergyó és Kászon leírására hívatkozva.

Voltak-e ezek a »tizedek« és mikor külön falvak, arra nézve adatunk nincs. Benkő is csak annyit mond, hogy »Csigafalvát Csíkfalvának is nevezik a régi irományok (melyek? hol? azt hiszem, egyedűl a székely krónika) s ez hajdan külön falu volt.« [1] Nevéből itélve, tényleg lehetett, de a XVI. század előtt. Kevésbbé hihető ez *Alszegről*, mely már jelentésénél fogva is valamely falunak az alsó végét képezhette, a mint hogy tényleg Szent-Mihálynak a legalsó (nyugoti) részét nevezik máig is így. [2] Mellette van — csak egy puszta telek választja el — a *Tökeszeg* tized s ettől keletre egy út által elválasztva a *Csigafalva* tized (melyet hogy valaha Csíkfalvának neveztek volna, nem tudom és kétlem, én legalább a szentmihályi és egyéb íratok közt nyomát nem találtam) s valószínűnek tartom, hogy ez is a székely krónika szokásos

---

[1]) Benkő Károly id. h. 60. l.

[2]) De hogy 1533-ban nem írták volna *All-Szeg*-nek, hanem *Alzeg*-nek (ld. Székely Okltr. V. 103. »Petrum Alzegy«), annyi bizonyos.

tudákosságainak, vagyis elferdítéseinek egyike. A miként elferdítés a székely krónikában Vacsárk is Vacsárcsi helyett, melyet XVI. századi oklevelekben is így olvasunk [1])

Alszeg falu földje tehát *Csík-Szent-Mihályra* utalna, a honnan a hasonló előnevű Sándor család, kik már a XVI. században főemberek, [2]) származnak. Ámde *vár* itt nem volt, hanem egyszerű curiája áll a Sándor családnak, nem is Alszegen, hanem Tőkeszegen, Csigafalva határszélén.

Az *Alszeg*, mint falunév, maga is anachronismus, mert a falut már 1539-ben oklevélben »*Zent-Mihal*«-nak nevezik, a hol akkor Sándor Mihály az egyik birtokos. [3]) Így nevezik az 1567., 1569. és 1602-iki összeírások is. [4]) Alszegnek és Csigafalvának (annál kevésbé Csíkfalvának) okleveles említése nem ismeretes. Ezek a székely krónika specialitásai.

Sándor Menyhért *várát* tehát másutt kell keresnünk. — A krónika is valószínűleg másuvá, a közel szomszédba utal.

Csík-Szent-Mihály nyugati szomszédja *Vacsarcsi* falu. Ennek keleti végében, a dombélen régi épület romjai látszanak. Ezt tartják a kérdéses helynek, hol a székely krónikát állítólag 1533-ban összeállították. Ez lett volna a rabonbánok vára, a Sándor Menyhárd vára s erre vonatkoznék az »ad terram pagi All Szeg, inter pagum Vacsárk és Csíkfalva«. A puszta házhely azonban nem tartozik Csík-Szent-Mihály Alszeg-e határához, hanem Vacsárcsihoz. Erről írja Orbán Balázs, hogy »utunkban megtekintettük a Vacsárcsi és Szent-Mihály közti magaslaton (tulajdonkép Vacsarcsi falu végén) lévő azon romokat, melyek a rabonbáni Sándor család ős curiájának (tehát szerinte sem várának) maradványai. Meglátogatók azon helyet, hol 1533-ban a csíki krónikát, ős-történelmünknek e megbecsülhetetlen kincsét összeállíták ..... Ezen kastélyt, mely — mivel várnak mondják — tekintélyes lehetett, a tatárok dúlták fel 1694-ben. (?) E végzetes napokban veszett el a csíki krónikának eredeti példánya is (?); ma

[1]) Ld Székely Okl. II. k. 221. l. 1567-ből és 271 l. 1569-ből.

[2]) Az 1569. összeírásban Zent Mihalyon »főemberek« Sándor Mihályné és Sándor István (Székely Okltr. II. 271. l.)

[3]) Székely Oklt. II. 57. l.

[4]) U. ott II. 221. 271. l. és V. k. 226. l.

csakis egy 1695-ben [1]) készült másolatának 1796-beli hibás harmad-másolatát bírjuk; s azért e porladozó romtöredéket úgy tekinthetjük, mint őstörténelmünk legbecsesebb ereklyéjének, az 1533-beli székely krónikának bús temetőjét.[2])

Én is felkerestem e romokat Vacsárcsi falu végén, a Rákos patak martja felett álló dombélen s úgy találtan, hogy a romok helyén régebben három szobás ház állott, melynek alapfalai tisztán láthatók.[3]) Vár semmi esetre sem lehetett, annál sokkal kisebb méretü. Előtte mintegy 70 lépésnyire a falu felé a gyepréteg még egy ház alapfalait fedi, a mely ennél nagyobb volt. Ez — úgy mondják a látogatásunkra oda gyült szomszédok, hogy — nem rég még Biális birtok volt; most miként a szentmihályi Biális curia és birtok a csíkszépvizi Zakariás Jakabé, a ki a rákosi Cserey birtokot is (Cserey Mihály szülőházával együtt) megvette.

Kié volt régebben? nem tudják. A helyi hagyomány szerint Daczó- és Mikó-ház volt — úgy mondták a közvetlen szomszédban lakók.

A falu legidősebb emberével beszélni óhajtván, bevezettek a közeli szomszédban, a falu legvégső házában lakó öreg földmíveshez, a ki ezeket mondotta:

---

[1]) Tehát egy évvel később másolták, mint a hogy az eredeti elveszett?!

[2]) Orbán Balázs: A Székelyföld leírása, II. kötet. Pest, 1869. 72. lap.

[3]) A vacsarcsi curia alaprajza:

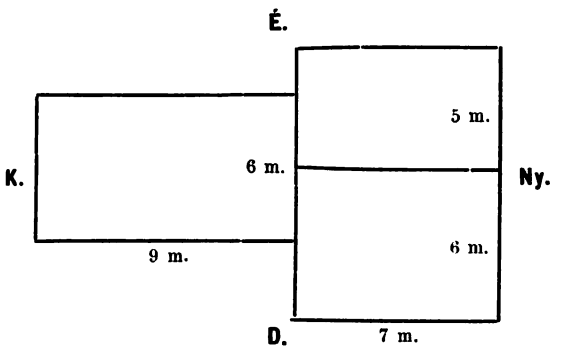

A nyugoti fal még 1—2 m. magas romhalmazt mutat. Az északkeleti szögletfal is kiáll a föld szine felett. A fal vastagsága mintegy 70 cm. A keleti szoba alatt pincze volt.

Az ő neve Szőcs András, 86 éves. Ifju korában földesurok *Sándor Ferencz* volt, a ki Taploczán lakott a mostani Lázár-kúriában, mert felesége Lázár-leány volt. Ő maga is neki jobbágykodott, házát tőle váltotta meg, valamint szomszédja: Szőcs Mihály is a magáét. Még egy (összesen három) jobbágya volt: Székely Mihály. Lehetett itt mintegy 200 hold birtoka s részes volt a közös erdőségekben egészen Szent-Domokosig. Birtokát 1848 után eladta Zakariás csík-szépvizi kereskedőnek.

A két puszta házhelyet környékező kaszálóhely felett négyen osztoztak, u. m. Sándor Ferencz, Zöld János és a két László fiak.

— Hát a két ház kié volt régebben?

— Azt mondják, hogy az egyiket egy kisasszony építtette, de azután nem volt gondviselője, hát elpusztúlt. A felső házban, melynek a romjai látszanak, régentén Daczó lakott, a ki fejedelem (!) volt itt s az adót is oda szedték. Hogy mikor volt, nem tudom, régen lehetett, mert még a nagyapám sem érte, ő is már csak az édesapjától hallotta.

— Hát hogy *rabonbánok* laktak volna benne valaha, hallotta-e?

— Nem, azoknak hírét sem hallottam.

Az öreg szomszéd elbeszéléseiből annyi megállapítható, hogy ez a puszta házhely s a birtok egy emberöltővel ezelőtt még Sándor-birtok volt. Az emlegetett Daczó: János lehetett, ki Apafi Mihály idejében egy negyedszázadon át Csík-, Gyergyó és Kászonszék főkapitánya volt. [1])

Visszamenőleg kutatva már most az oklevelek között úgy találjuk, hogy 1576-ban nemesi birtok van Vacsárcsin a fejedelem (Báthory István), Lázár András, *Sándor István* és Imecs Vincze kezén. [2]) Sándor István Szent-Mihályon levő birtoka után is meg van róva 1 frt adóval, Vacsarcson csak 50 dénárral, egy rovás után.

---

[1]) Ld. a róla szóló okleveleket a Székely Okltr. VI. kötetében 1661—1686-ig. Végrendelete u. ott (401. l.), de ebben Vacsárcsiról nincs szó.

[2]) Ezek fizetik mint főemberek Várad építésére az országgyűlésen megszavazott 50 denáros adót, és pedig a fejedelemre esik 25 forint,

Ez a Sándor István (a nemzedékrendi tábla szerint) fia volt *Menyhértnek*, az 1533-iki »várúr«-nak s mégsem ő a fő birtokos Vacsarcsin; Lázár András hétszer annyi adót fizet onnan. 1566-ban Fejér György kap II. János» királytól ugyanott tíz ház jobbágyot.[1]) 1569-ben Vacsárcsin »főemberek« Fejér György és Máthé János;[2]) 1602-ben Lázár András, Fejér Máté, Imecs Imre és Farkas Tamás.[3])

Mindezek elég ékesen szóló bizonyítékok a mellett, hogy a XVI. században Vacsárcsin nem volt vára a Sándor-családnak s hogy ott 1533-ban Sándor Menyhért nem létező várában székely krónikát nem szerkeszthettek »törvényes emberek.«

Magának Sándor Menyhértnek létezéséről nincs okleveles bizonyítékunk: ő is talán csak a székely krónikának köszöni létezése hírnevét?! A csíkszentmihályi Sándor-család nemzedékrendjének legújabb összeállítója sem tud többet róla, mint azt, hogy »Menyhért 1533-ban Csík-Vacsárcsiban régi okmányokból összeíratja a csíki székely-krónikát. Nejétől: Szárhegyi Lázár Annától csak egy fia maradt: II. István.«[4])

Lázárra 3 frt 50 dr, *Sándor Istvánra* csak *50 denár*, Imecsre 1 frt. (Székely Okltr. IV. k. 45.)

[1]) Székely Okltr II. 209 l.

[2]) U. o. II. 271. l.

[3]) U. ott V. k. 226. l.

[4]) Sándor Imre: Nagy Iván Családtört. Értesítő II. évf. 148. l. A csíkszentmihályi Sándor család. — Ez a család eredetét 1411-ig viszi fel, de eddig sem egyezik a csíki székely krónika nemzedékrendi leszármaztatásával.

Összehasonlítás czéljából néhány nemzedéket ide iktatunk:

I. Sándor Imre összeállítása:

Sándor János, 1411.
neje: Barkóczi Mária

Mihály, † 1479.	II. János 1. neje: Basa Anna 2. neje: Hadnagy Krisztina				
	I. István neje: Ugron Kata			Anna Delnei Incze Jánosné	
Mihály neje: Gálfalvy Erzsébet	I. Pál	Menyhért neje: Lázár Anna	Lőrincz	Judit	Kata
N. leány Delnei Incze Gáspárné		II. István 1. neje: Apor Kata 2. neje: Suky Klára.			

Ezzel szemben felhozhatnám Sándor Zsigmondnak 1799-ban a gubernium által kiadott tiltakozó levelét, melyben a beiktatott családi leszármazásból Menyhért hiányzik s István atyjául Upor Sándor *István* van feltüntetve. [1]) De erre nem támaszkodhatunk, mert hemzseg a hamis adatoktól. Az 1796-iki család-leszármaztatásban (mely rokon a székely krónikával és szintén a levegőben lebeg) megvan Menyhárt és felesége Lázár Anna 1530-ban 4 fiúval és 1 leánynyal. De már az etfalvi Halmágyi István által 1806-ban »régibbecske írásból« leírt leszármaztatásban »Sándor Menyhártnak felesége *Domokos Borbára* s ennek fia Sándor István.[2])

Szóval Sándor Menyhért létezése magában is kérdéses. Annyit azonban az előzmények és következmények után biztosnak vehetünk, hogy ő nem szerkesztette a székely krónikát sem vacsárcsi »várában«, sem egyebütt.

Nem lehetetlen, hogy a krónikaíró előtt *Sándor Mihály* emléke lebegett, a ki előkelő szerepet játszott a székelyek között, pl. 1554-ben Bernád Mihály társával az összes székelyek nevében követségben járt Ferdinánd királynál s előadták, hogy a székelyek ősidőktől fogva, mióta *Attila vezérlete alatt* Erdélybe jöttek, pénzadót nem fizettek, szabadok és igaz nemesek voltak; — s kieszközölték Ferdinándnál, hogy régi adómentességüket, szabadságaikat és jogaikat megerősítette, csupán a régi ökörsütésre kötelezvén a székelyeket. [3])

II. A csíki székely krónika utolsó nemzedékei:

Sándor János, a székelyek fővezére.
1. neje: Barkóczi Mária
2. neje: Dózsa Anna

I. Mihály hadnagy uram, † 1479.		János »Kriska Hadnagy uram fia«	
	Péter neje: Ugron Kata	István	Mihály
	István, sz. 1472. neje: Apor Anna		

István Menyhárd Mihály Borbála Anna Péter János László.
Lázár Anna.

[1]) Ld alább a Függelékben, az oklevelek közt.
[2]) Ld alább az oklevelek közt.
[3]) Székely Okltr. II. 112. l.

Sándor Mihálynak tehát van az egész székelységre kiható szereplése, de Menyhértről semmit sem tudunk.

Annyi azonban bizonyos, hogy Sándor Mihály s még inkább Menyhért ártatlan a székely krónika dolgában s ártatlanok a krónika alatt megnevezett személyek is, a kik 1533-ban valószínűleg szintén nem léteztek.[1]) Ennek a krónikának eredeti példányát élő ember még nem látta, pedig eleget és elegen kerestük száz esztendő alatt.[2])

Pedig a krónika fentebb idézett és tárgyalt záradéka alatt még egy pótló záradék van a kiadott példányban és az ismert másolatokban, a mely így szól:

»Ezen írást szóról szóra maga originalisából leírtuk igaz hitünk szerént All-Csík szék mostan Taploczán lakó *Veres Péter,* nobilis, Fel-Csík széknek hütös Assessora, és ugyan azon széki Szentkirályi *Bors István* nobilis, All-Csík széki hütös Assessor, in hoc Anno praesenti 1695 die 14-ta Martii Csík-Szereda privilegiata Várossába.

Veres Péter m. pr. Nobilis

Bors István, m. pr. Nobilis.«

---

[1]) Ilyen nevű egyének a Székely Oklevéltár köteteiben egyáltalában nem fordúlnak elő, egy sem a négy közül. *Andrássy Mátyás* (a Péter fia) szerepel az 1590-es években, de bujdosóban Magyarországon. Az 1569. összeírásban sem található egyiknek a neve sem Vacsarcsi vagy Szent-Mihály faluban (Székely Okltr. II. 271. l.); még hasonló családnevek sincsenek ebben, vagy az 1602-iki székely összeírásban. (Székely Okltr. V. 225., 226. l.) A csík-szentmihályi egyházi jegyzőkönyvekben éppen 1796-ban (midőn a krónika íratott) szerepel egy *András Mátyás.* a kinek névrokona szerepel a csíki székely krónika alatt 1533-ban. Lehet, hogy ennek a neve lebegett a hamisító előtt.

[2]) Orbán Balázs Csík-Rákosról írván, ezt mondja: »A templom hajójában rejtekhely van, hová az egyházközségi könyvek szerint a tatár dúlások alkalmával sok régi okmányt és irományt rejtettek el . . . vajjon nem ott rejtőzik-e az 1694-iki tatárdúláskor eltévedt csíki krónika!« (A Székelyföld leírása, II. k. 68. l.) Alább a tatárdúlásról szólva, azt mondja, hogy »ez alkalommal semmisült meg a Sándor-család által nemzeti szent ereklyeként őrzött csíki krónika eredetije is.« (U. ott II. k. 73. l.) Hogy mindez merő képzelődés, azt nem kell bővebben megokolni. A mi nem volt, el sem veszhetett.

Ezek az assessorok (székülők) lettek volna tehát azok, a kik a híres krónikának eredetijét látták és Csík-Szeredán 1695-ben leírták.

Ez a másolat is ismeretlen s kétlem, hogy valaha létezett volna. Sőt kétséges az is, hogy ily nevű székülők lettek volna 1695-ben.[1])

Egyik másolati példányon még egy záradék van, a mely megmondja, hogy ki (Farkas N. J.) készítette azt a másolatot 1796-ban, a melyből a többi másolat készült. Eddig tudjuk nyomozni a krónikát s itt véljük megtalálni annak az eredetét is. Miről alább.

A krónika belső tartalmát, annak gyanús, homályos, zavaros adatait többen tárgyalták már s eléggé ki van mutatva annak tarthatatlansága. Én erre a szót hosszasan vesztegetni nem akarom, s csak annyiban óhajtok foglalkozni a kérdés emez oldalával, a mennyiben a krónika eredetére világot vet.

A krónika tartalma tudvalevőleg miudenekelőtt a székelyek eredetét és ősi alkotmányát ismerteti. Elmondja, hogy a harczias székely nemzet Atilla birodalmának romlása után

[1]) Egy *Veres Pétert* ismerünk az 1701-iki összeírásból, de, mint egy-házas nemest Szent-Simonról (Székely Okltr. VII. k. 67.), ugyanő szerepel egy tanúkihallgatásban 1715-ben, mint »nobilis an. 76«, mint alcsíkszéki szentsimoni (nem fel-csíkszéki taploczai, ld. Új Magyar Muzeum 1854. évf. 152. l.). *Bors István* nemest, csík-szentmártonit (tehát al-csíkit) ismerünk 1665-ből (23 éves), nemes családból (Székely Okltr. VI. 292., 293., 337.), ennek özvegyét Szent-Mártonból 1701-ből (Székely Okltr. VII. 63.); csík-szentkirályi *Bors István* csíki orsz. követet 1701-ből (Sz. Okltr. VII. 47. és 68.) és az 1701-iki összeírásból. Hogy ezek székülők (assessorok) lettek volna, arról nem tudok; még kevésbé arról, hogy a székely krónikát leírták volna. Erről, ha másból nem, a velök egykorú és szomszédos csík-kozmási plebánus és csíki esperes *Lakatos István* »Siculia« cz. történelmi munkájából (melyet 1702-ben írt s a mely megvan az Erd. Muzeum kézirattárában) értesülnénk. Nem maradt volna elrejtve az egykorú s épen csík-rákosi születésű *Cserei Mihály* előtt, sem a háromszéki s Csíkban is birtokos Apor Péter előtt, még kevésbé az erdélyi történelmi munkák gondos gyűjtője, a jeles történetíró *Benkő József* előtt s legkevésbé a szomszédos Csíksomlyón munkálkodó *Losteiner* Lénárd előtt, a ki a székelyek eredetét behatóan tárgyalja nagy munkájában. Mindezek az egykorú és közelegykorú XVIII. sz. történetírók semmit sem tudtak és írnak a rabonbánokról és a csíki székely krónikáról.

Daciának havasos részében telepedett meg s nemek és ágak szerint osztozott az örökségek és tisztségek felett. Főtisztviselője volt a magyarok bejövetele, azaz Árpád idejéig a *rabonbán*, kit a nép választott s kinek tiszte volt a fővezérség, főbíróság és főpapság. Hivatalának jelvénye egy szerecsendió (kókuszdió) héjból készült kehely volt, mely Anacharsis scytha bölcstől származott s melyet áldozatoknál használtak. A főrabonbán székhelye *Budvára* vala, melyet Buda rabonbán még Attila birodalma fölbomlása előtt építtetett. Itt tartották a székelyek nemzetgyüléseiket, mely alkalmakkor a rabonbánok törvényt és igazságot szolgáltattak, egészen *Zandirhám* rabonbán idejéig. Az ő idejében jöttek ki a hunok másodszor Árpád vezetése alatt, a kik elé Zandirhám követeket küldött, és őket fogadván, a hat kőre metszett törvényt Budvárában a nemzeti áldozat szertartásai mellett a nemzet előtt felolvastatta s azokat Árpád átvévén, a maga népére szabta. (Következik a székely vérszerződés 6 pontja, — a magyar vérszerződés 5 pontjának átírása, — a mit Budvárában vérkönyekkel és áldomással ünnepeltek.)

Árpád a székelyektől átvett törvények emlékezetére az ő törzséből (!) rabonbánul ajánlja a 3 fiúval megáldott Uopoletet; a minek elvégzése után átmegy Munkács földére és a törvényeket áldozati szertartással kihirdetvén, bemegy Pannóniába.

Innen kezdve a krónika a Zandirhám és fiai [1]) leszármazását, az áldozó-pohár viszontagságait s a székelyek töredékes történeteit mondja el 1530-ig.

Tudnunk kell az alábbiak megértéséhez, hogy *Zandirhám* és fia *Upolet* ivadékai — a krónika szerint — a csíkszentmihályi *Sándorok*, kiknek egyik sarja: Sándor Menyhárt várában szerkesztetett állítólag a krónika.

Ez az összefüggés a krónika és a Sándor-család és a tulajdonukban lévő kókuszdió-pohár között mindjárt a krónika

[1]) Mert megjegyzendő, bár sajátságos, hogy ez az *Árpád törzséből* (ex tribu sua) rabonbánúl ajánlott fiú (a mint alább kitűnik), *Zandirhám fia* volt. Zavaros atyafiság, de szükség van rá, mint alább látható a Sándor-Apor perben!

feltűnte után azt a gyanút ébresztette, hogy a krónikát »Sándor Zsigmond 1796-ban koholta vagy koholtatta; miben legtermészetesebb czéljául csak azt képzelhetnők, hogy nemzetségének ősrégi dicsőségét közhitelűvé tegye.« [1])

Ezt sejteti Aranka György, az erdélyi nyelvmívelő és történelmi társulat titkára is, kinek a krónika másolata 1796-ban kiadás végett beküldetett.[2]) Ebben a hiszemben van a krónika hitelességét erősen megtámadó gróf Kemény József [3]) is, s ez ellen a feltevés ellen érvel Szabó Károly, azt bizonyítgatván, hogy »e krónikát koholmánynak itélnünk nem lehet«.[4])

Ennek a felderítése és tisztázása e munkának tulajdonképi czélja és feladata.

III.

Aranka György és a székely krónika.

A székely krónika keletkezését általános és különleges okok idézték élő.

Nemzeti irodalmunk a XVIII. évszázad végén új életre kelt. Nemcsak a költészet és szépirodalom, hanem a tudomány terén is új lendület keletkezett, és a nemzeti eszme lett az irányadó. Tudományos tarsaságok alakúltak.

II. József nemzettipró uralma Erdélyben is felébresztette a nemzeti visszahatást s az ő halála után csakhamar, 1791-ben alakúlt az ú. n. »*Kézírások Társasága*« (latin neve: »Societas Polihistorum Transilvanica«), melynek czélja a régi történelmi emlékek felkutatása és kiadása volt. A társaság meg-

[1]) Szabó K. idézett műve II. 48. l.

[2]) Ugyanőtt.

[3]) »A t. gróf keményen kardoskodott a székely krónika hitelessége ellen, nyiltan kikelvén, miszerint *ő a kérdéses krónikának összeaggatóját névszerint is megközelítőleg kijelölendi.*« (Szabó K. id. m. II. 159.) Kár, hogy nem tette, azzal előbbre vitte volna a kérdést s talán nem lenne szükséges, hogy ezt a mulasztást pótoljuk.

[4]) Id. műve II. 50. l.

bizásából lelkes titkára: Aranka György (marosvásárhelyi kir. táblai ülnök) 1793 őszén beutazta a Székelyföldet.[1])

Ezt az erdélyi (hogy úgy mondjuk) történelmi társulatot nem sokára követte egy nyelvészeti társulat: az *Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság* megalakúlása. Ennek főczélja a nyelvmívelés s e mellett »a haza földjének ... *régi és új történeteinek* kidolgozása.« Kiadványainak tervrajzába fölvette a »régi és új magyar könyveket, kézirásokat, *hazai történetének kútfejeit, krónikáit.*« Első kiadványa is történelmi volt.

Aranka György, a társulat titkára és éltető lelke, 1797. nyarán újra beútazta Erdély nagyrészét, mindenütt történelmi emlékeket, kútfőket, krónikákat kutatva s ilyenek keresésére buzdítva mindenkit.[2])

Első, 1793-iki útjáról szóló jelentésében ezt írja:

»Első czélt ezt tettem volt fel magamnak, hogy ha mi a Kézírások Társasága tárgyára szükséges kézírások a Székelyföldön még hevernének, azokat fölkeressem.«[3])

Nemcsak maga keresett, hanem másokat is buzdított kutatásra s történelmi anyaggyűjtésre és munkálkodásra. Meg is volt ennek az eredménye. Sokan buzgólkodtak a tőle kijelölt irányban s attól eltérve is. Állandó összeköttetést létesített és levelezést folytatott az erdélyi tudománykedvelő emberekkel s azokat mintegy munkatársakúl toborzotta.

Ennek az Aranka által megindított történelmi nyomozásnak egyik fattyúhajtása a csíki székely krónika, mely épen Aranka útján próbált érvényesülni.

Aranka 1793-ban Csíkban is járt s összeköttetéseket létesített. Itt ismerkedett meg Farkas Nepomuk Jánossal, a ki előbb »kászon-jakabfalvi megyepap«,[4]) majd »Csík-Somlyón maga házánál nyuguvó öreg világi pap«[5]) volt.

---

[1]) 1793. nov. 10-én Marosvásárhelyt tett jelentést tanulmányútja gazdag eredményéről. Ld. »Erdélyi útazás, régi kézíratok ügyében.« Új Magyar Múzeum 1854. évf. 403. l.

[2]) Második útjáról 1797. szept. 5-én tett jelentést a társaság XXVII. ülésén (Ld. Új Magyar Múzeum 1854. 411. l.)

[3]) U. o. 406. l.

[4]) U. o. 407. l. Aranka jelentése.

[5]) Így írja magát alá Arankához 1796. máj. 29. írt levelében. (Endes Miklósnál.)

Farkas lett Arankának Csíkban legbuzgóbb munkatársa, kivel állandóan levelezett, kitől székely történeti felvilágosításokat, adatokat kért, a ki által a társaság kiadványait a csíki tagoknak küldözgette.

Farkas N. János 1796. aug. 8-án kelt, Arankához intézett levelében a Csíkban megölt Báthory András fejedelem halálára vonatkozó följegyzést közöl a csíki nagyboldogasszonyi (karczfalvai) egyház jegyzőkönyvéből. Ugyanebben a levelében írja, hogy a nagyboldogasszonyi templom harangján 1003-as számot látott s hogy a templom 1796-ki megújításakor »egy küszöbkövön« ezt az évszámot találták felírva, hogy »Ao 888.« »Ezen templomot egy kéz építette a csíkszentmihályival« s itt is akadt a templom küszöbén 1103-at jelentő chronosticonra. Írja továbbá, hogy »a csíki barátok jedczett *krónikájanak* kevés hitelt adhatunk.« A tatárok beütései és rablásai Csíkban mikor voltak. Igéri, hogy a »Lokon«[1]) lévő csángók vagyis molduvai magyarok eredetire is« gondja lesz.[2])

Mindezek itt azért érdemelnek különös figyelmet, mert a karczfalvi templom, a 888. évszám, a csángók eredete stb. mind megannyi sarkalatos pontja a nem sokára felbukkanó csíki székely krónikának.

Aranka szept. 8-án válaszol s újabb kérdéseket tesz fel és felvilágosításokat kér p. Farkastól.

Farkas a szept. 15-én kapott levélre szept. 18-án válaszol, mentegetőzvén, hogy »most a kijedczett kérdésekre egyenes feleleteimet tennem kivántatóképpen sem a rövid üdő, sem a dolgoknak még tökéletes valóságára nem hozhatása nem engedik.«[3])

Aranka okt. 5-én válaszol és pedig »a bölcs és tudós társaságnak szent és igen hasznos czélja szerént a tagoknak előmozdítására felélesztő kegyességgel teljes« levélben, melyet p. Farkas okt. végén vett »örömmel,« a mások számára mellékelt levelekkel együtt.

Farkas nov. 20-án arról értesíti Arankát, hogy profesz-

[1]) T. i. Gymes-Lokon, a gymesi szorosban.

[2]) Farkas Nepomuk levele Arankához megjelent a Genealogiai Füzetek 1903. febr. számában.

[3]) Farkas levelét Arankához ld. a Függelékben 206. l.

szor Blási (csiksomlyai tanár) »a székely katonaság felállítását már is írja«, küldi Mária Terézia 1763. és 1764. rendeleteit a székely határőrségről, a karczfalvi harang felíratát. Az állítólagos 888-iki felíratról ezt írja:

»A mely küszöbkőre volt írva az 888 esztendő, azt a kőmívesek, míglen püspök úr ő excellentiáját késérte a nagyboldogasszonyi plebanus Németi kánonok úr, vigyázatlanok lévén a kőmívesek (mivel most a templomnak két oldalát künnebb vétette), a kőfalba rakták. Nagy kár, de magának leírta volt, és ilyen forma 4∘888.«

Ebből kitűnik, hogy a középkori félnyolczas alakú 4-es számot nézték 8-asnak s az 1444-es felírást Ao. 888-nak, mely évszám aztán (mint alább látni fogjuk) erősen szerepel a csíki székely krónikában.

Ugyanebben a levélben szerepel először a csíki székely krónika is, ilyeténképen:

»*A mely régi hagyományos levelekből írás most nem régiben kezemre akadott a méltóságos főtiszt úr által, székely nemzetünknek eredetire, díszes viselt dolgaira, vitézségire, szokásaira, sok úri familiák lejövésire s bizonyítására, csángók ismeretére s több eddig por alatt ismeretlenül hevert nagy dolgok felfedezésire,* megbecsülhetetlen kincset érne, melynek tulajdon valóságos oklevele ma is megvagyon, de a nemzeti hajdani áldozattételre szolgált *szerecsendióból való pohár is,* melynek ragadozása által imitt-amott való létele valaha sok vért ontatott eleinkkel. *Imé én eztet közlöm igaz másába a méltóságos úrral és a nemes tudós társasággal,* majd megválik, mit szól erre az ebegő gottingai, effélékben épen semmi tudományú *Schlötzer* professzor. Sok az ideje, hogy nyomoztam ezt a drága régi írást, míg most az Úr Isten annak hites mását kezembe rendelé, vallom, méltó örök emlékezetre; jó tágas írással 5 egész árkust béfogván, igyekeztem mégis magam írni.«[1])

A fennebbi sorokból kiviláglik, hogy a csíki székely krónika másolatát Farkas Nepomuk küldötte Csík-Somlyóról Marosvásárhelyre Aranka Györgynek 1796. nov. 20-án s hogy az »a méltóságos főtiszt által« »akadott kezére«.

---

[1]) Farkas levelét Arankához 1796. nov. 20. ld. a Függelékben 208. l.

Csíkszék főtisztje (t. i. főkirálybírája) akkor homorod-szentmártoni *Bíró György* volt, a ki Madarason lakott, Rákos és Nagy-Boldogasszony között.[1])

Bíró is összeköttetésben állott Arankával. Farkas írja ugyancsak nov. 20-iki levelében Arankának, hogy »a mi (t. i. régiség) Gyergyóban találtatott, azt már a mélt. főtiszt urunk *Bíró Gábor* úr, a mint nékem mondá, elküldötte a méltóságos úr kezéhez«. Bírónak ambitiója volt, hogy a Nyelvmívelő Társaságba felvétessék. Farkas írja (nov. 20.) Arankának, hogy: »igen jónak s hasznosnak ítélném, ha a méltóságos főtiszt urunk a nemes Túdós Társaságba meghívattatnék, a mint észre veddegettem szavaiból, örömest s háládatosson fogadná.«

Bíró Gábor fel is vétetett a Társaságba pártoló s levelező tagúl.

Midőn Aranka 1797 nyarán Csíkban járt, őt is felkereste Madarason.[2])

Bizonyos ezek után, hogy Bíró Gábor, csíki főkirálybírónak része volt a csíki székely krónika közrebocsátásában.

Hogy mi köze volt hozzá, annak a fogantyúját abban vélem megtalálni, hogy közeli rokonságban volt a csíkszentmihályi Sándor-családdal.[3])

Bíró Gábor azonban — azt hiszem — csak mint forgató szerepelt. De kitől kaphatta ő?

---

[1]) A Madarassal szomszédos Oltfalva, Dánfalva, Karczfalva és Jenőfalva együtt alkotják Nagy-Boldogasszony egyházközséget, melynek kimagasló dombon épült régi temploma (mely 1796-ban átépíttetett), Karczfalván áll az országút mellett. A madarasi plébánián az egyházi könyvek egyike a »Madarasi kápolna adósságainak könyvecskéje, mely homorod-szentmártoni Biró Gábor által kezdetett anno 1740.« Bíró 1799. nov. 17-én Csík-Madarasról keltez levelet (U. ott a Kovács-levelek közt.) 1801. okt. 16-án Madarasról approbálja az ünnepnapokon való dorbézolás ellen kiadott rendeletet. (A madarasi plébánián »Protocollum episcopalium« 76. l.). Benkő Károly szerint főkirálybíró volt 1791—1801-ig. (Csík, Gyergyó és Kászon szék leírások 52. l.)

[2]) Jelentésében ezt írja: »Madarason főkirálybíró Bíró Gábor úr, pártoló s levelező társ.« (Új Magyar Múzeum 1854. évf. 414. l.)

[3]) Sándor János, csíki alkapitány leánya Zsuzsa felesége volt Bíró Sándornak, a Gábor atyjának; neki tehát édesanyja.

Farkas azt hitte, hogy Sándor Ignácztól, a ki Topliczán (Rákos és Csík-Szereda között) lakott. Ő is összeköttetésben állott Arankával és a Nyelvmívelő Társasággal s 1796 végén megkapta a Társaság első kiadványát. Farkas Nepomuk mint közvetítő vitte el neki.

Farkas ezt írja 1796. deczember 15-én Arankának erre és a csíki székely krónikára vonatkozólag:

»Midőn Sándor Ignácznak megvittem volna (t. i. a Társaság kiadványát), igen nagy tisztelettel és köszönettel vette. Kitudtam ezen úrtól világoson: *hol légyen azon általam most jelentett s bémutatott drága régiségnek* (t. i. a nov. 20. beküldött krónikának) *eredeti írása, mely azon úri embernél levén eddig, most száz arany kötés alatt adta által holmi atyjafiának.* A *nemzeti pohár* tévelygésbe hozatott ugyan, de ennek is úgy útjában eredtem, hogy már az elveszés veszedelmétől keveset tarthatunk; meg nem szünöm, míg reá nem találok és akkor bizonyos tudósításomat tenni el nem mulatom.[1])

Farkas nyomozása tehát arra az eredményre vezetett, hogy a székely krónika »eredeti írása« Sándor Ignácznál volt, de ő »száz arany kötés alatt« átadta »holmi atyjafiának«. A »nemzeti pohár« pedig »tévelygésbe hozatott« stb.

Farkas értesülése azonban téves volt, mert nem a krónika »eredetije« volt Sándor Ignácznál, hanem a *pohár* s ezt és nem amazt adta kölcsön száz arany kötés mellett atyjafiának — Sándor Zsigmondnak.

Világosabb tájékozást szerzett nem sokára maga Aranka György a krónika és pohár felől 1797 nyarán tett székelyföldi körútjában. Madarasról *Bíró Gábortól* egyenesen Topliczára ment *Sándor Ignáczhoz* és feljegyezte, hogy

»Az 1533-ban költ és 1695-beli kézírás nincsen nála; az atyja testvéve, Sándor János (helyesen Mihály) fiánál, *Zsigmondnál van. Nála is volt;* Ignácz látta; igaznak tartja. Megerősíti a Sándor familiának genealogiája, mely Károlyvárt a káptalanban van. Fogadta, hogy káptalan Burján úrnak ír, hogy ezt a társaságnak küldje el. — Egy magánál lévő, *nem*

[1]) Farkas Nep. János levele Arankához 1796. decz. 15. (lásd a Függelékben.)

régiben Kolozsvárt magok által írottat, általád. Igéri, hogy atyjafiai odamenvén, a familia leveleit felhányják s a mi régiséget kapnának, közli.«

Világos ebből, hogy a krónika nem Ignácznál volt (mint a hogy Farkas írta félévvel azelőtt), hanem Zsigmondnál (Csík-Szentmihályon), Ignácz csak látta. Megvolt azonban nála a »nem régiben Kolozsvárt magok (t. i. családtagok: Zsigmondék) által írott« genealogia, — melyről alább lesz szó.

Aranka így folytatja jelentését Topliczáról és Sándor Ignáczról:

»A pohár — azt mondja — nála volt. Az atyja váltotta ki zálogból Udvarhelyen. A fedele nincs meg. Szerecsendió, régi. Az alján rá van írva: ‚1412. Petrus Sándor'. *A minap adta által Sándor Zsigmondnak.* A recepissét, száz arany kötés alatt, a titoknok (t. i. Aranka) látta.« [1])

A poharat Sándor Ignácz 1796. okt. 3-án adta át Sándor Zsigmondnak, kérésére, kölcsön, száz arany kötés mellett. Zsigmond a poharat nem akarván visszaadni, per keletkezett belőle, mint alább látni fogjuk. (Ez a kikölcsönzés minket azért érdekel közelebbről, mert összefüggésben áll a krónika keletkezésével.)

Aranka így végzi jelentését:

»Erről a pohárról a titoknok (Aranka) azt mondja, hogy másoktól, kik azt a poharat látták, tudakozódván és jól végére menvén, azoknak szavok után úgy találta, hogy mind az írás, mind a számok a poháron újak, csak mostaniak, épen nem a XV. századbeliek és gyanú vagyon, hogy az *ifj. Sándor Zsigmond írta reá, ki az ilyen szemfényvesztésnek próbájától nem idegen.*« [2])

Arankának abban igaza van, hogy a poháron az írás és számok »épen nem a XV. századbeliek«, a mint hogy a pohár sem régibb a XVII. századnál. De már abban ártatlan Sándor Zsigmond, hogy ő írta vagy íratta volna reá az 1412. évszámot.

Az 1412 évszám rajta állott már a XVIII. sz. köze-

[1]) Új Magyar Múzeum. 1854. évf. 414. l.

[2]) U. o. 415. l.

pén is, mert Sándor Péter végrendeletében (1756. márcz. 14.) azt írja a pohárról, hogy »1412. esztendőtől fogva megtartotta az Isten familiánknál.« [1])

Sulyos vád, de sajnos, igazoltnak kell tartanom, hogy »*Sándor Zsigmond . . . az ilyen szemfényvesztések próbájától nem idegen.*«

Ugyanezt ismétli Aranka alább Fejéregyházán (1797. aug. 27., 28.) nyert informatiója alapján:

»A titoknok (Aranka) gondoskodván Sándor Zsigmond úrról, kinek egyik lakása ott közel *Sárpatakon* vagyon, annak alkalmatosságával maga a gróf, Haller Zsigmond úr, a grófné és praefectus Fodor úr erősítik, hogy a Sándor Zsigmondnál lévő szerecsen-dió poharat s a rajta lévő írást »Petrus Sándor 1412.« látták s jól megnézték és az írás, betű, szám mindenik új, nem a XV. századbeli; *és Sándor Zsigmond úrnak némely apró szemfényvesztésre való hajlandóságát s tehetségét dícsérik.*« [2])

Aranka tehát maga is gyanúsnak találta a székely krónika eredetét. De azért nem tért felette napirendre, hanem megkérdezte felőle nemcsak az erdélyi, de a távolabbi magyar történetírók véleményét is. Az erdélyiek, köztük Benkő kétségeskedő véleményét ismerjük az irodalomból [3]); de nem ismertük azt, a mit Engel Keresztély, a jeles történetíró írt Arankának Bécsből 1798. jan. 9-én.

»A mi az 1533. kéziratot illeti, úgy vélem, hogy az erős kritikával tárgyalandó, nehogy a (külföldiek, kihúzva) kritikusok bosszúságát, vagy (a mi még rosszabb) gúnyos kinevetését idézzük elő. Hogy biztos itéletet formálhassak, mondhassak felőle, az egészet kellene látnom és megvizsgálnom.

[1]) Ld. a Függelékben.

[2]) Új Magyar Múzeum. 1854. évf. 421. l.

[3]) Batthyányi Ignácz erdélyi püspök, Éder Károly, Mártonffi József, Katona István, Benkő József és Berekszászi Pál véleményének lényegét közli gr. *Kemény József* »Az állítólagos 1533-beli székely krónikáról« szóló czikkében s *Benkő Józsefnek* gr. Bánffy Györgyhöz 1797. szept. 20-án a székely krónika felől írt levelét u. ott (Új Magyar Muzeum 1854. évf. 444. és 447. l.)

Tartok tőle, hogy sok benne újabbkori ábrándos főnek az álmodozása.« [1]).

Aranka aztán elküldötte Engelnek az egész kézirat másolatát s ő 1800. augusztus 29-én köszönte meg a »mythicus« históriát. [2])

Minket itt első sorban az érdekel, hogy a székely krónika eredetének kutatása alkalmával már a XVIII. század végén a gyanú Sándor Zsigmondra irányúlt.

Valószínűleg ő rá gondolt gr. Kemény József is a múlt század közepén, mikor azt mondta, hogy ő névleg is meg tudná nevezni, hogy a krónikát ki hamisította.

Lássuk már, hogy az újabb kutatások és előkerült adatok milyen eredményre vezetnek. Egyelőre annyit megállapíthatunk, hogy az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság s főként Aranka buzgólkodása régi történelmi kútfők kutatására segítette napvilágra jőni a csíki székely krónikát.

IV.

A Sándor-család »tatár pere« és a csíki székely krónika.

A székely krónika eredetének különleges okai után kutatván, be kell pillantanunk a csikszentmihályi Sándor-család történetébe.

---

[1]) »Quoad MS. Anni 1583. sentio illud valde critice tractandum esse, ne criticis bilem aut (quod adhuc pejus) risum moveamus. Ut securum iudicium desuper ferri queat: deberem totum inspicere et perlustrare. Vereor, ne multa insint serioris aevi et phantastici capitis somnia. De ulterioribus itaque suis consiliis, quidve et quando editura sit. praetitulata D. Vestra me ingravatim pro tempore edocere haud gravetur.«

Schlözer munkájáról is ír, így: »In Schlözeri libri affecit me ipsius injustitia adversus Hungaros, neque defui, eandem Ei per litteras exprobrare. Reliqua ego non curo, cum rebus Transilvanicis me prorsus nolim immiscere.» (Eredetije a csíkszentimrei Endes család levelesládájában, Erdes Miklós kir. járásbíróná Csíkszentmártonban.)

[2]) »Pro submissa mihi copia scripti *historico-mythici* de ao 1533. maximas ago gratias. Non deero, quin usum ejusdem congruum capiam suo tempore.« (Eredetije u. ott.)

A Sándor-család a XVIII. század folyamán és a XIX. század elején hosszadalmas és bonyolúlt birtokpert folytatott az Apor-család ellen, csíki és háromszéki ősjószágok felett. A per onnan keletkezett, hogy 1694-ben a tatárok beütvén Felcsíkba, Csík-Szentmihályon rabszíjra fűzték Sándor Jánost, Csík-Gyergyó és Kászonszéknek vicekapitányát, feleségét Angyalosi Erzsébetet és fivérét Sándor Mihályt s elhurczolták őket Krimbe. A tatár-rabságból báró Apor Istvántól kölcsönvett pénzen váltották meg magokat, s ennek fejében lekötötték némely háromszéki és csíki birtokaikat.

A per kiindúlási pontja az volt, hogy a Sándorok egy 1694 máj. 18. kelt záloglevélre hívatkoztak, mely szerint Sándor János anyósa a veje és leánya kiváltására báró Apor István kincstartótól, Csíkszék főkapitányától, 800 oroszlános tallért vett fel *zálogon*, lekötvén annak fejében Sándor János felsőtorjai curiáját, az ahoz tartozó földekkel és jobbágyokkal. Az Aporok ennek a záloglevélnek jogos és érvényes voltát tagadták, mert az el volt szakítva s nem volt megpecsételve s szerintök nem érvényesült és Sándor János nem is szabadúlt ki 1694-ban csak 1695-ben, midőn felesége Angyalosi Erzsébet »férjének kezességin kibocsáttatván, satzoknak (váltságdíjoknak) megszerzésére die 29. m. Aug. Doboka vármegyében Viczében gróf Apor Istvántól veszen fel 2000 oroszlányos tallérokat«, minek fejében »örökösön adja« Apor Istvánnak Somlyón lévő portioját, pálfalvi földjeit, s a szentmihályi Naskalát havast, lázárfalvi részjószágát és férje jószágát Felsőtorján s Szárazpatakon. Sándor János 1698 jun. 29-én kelt kötelezvényével nevezett jószágait ő maga is »örökös birodalmába adá gr. Apor Istvánnak«.[1])

A per lényege tehát a körül forgott, hogy zálogbirtoka-e az Aporoknak a Sándor-rész, vagy örökös? kiváltható-e tehát, vagy örökre el van idegenítve?

A Sándorok az 1694-iki záloglevélre, — az Aporok az 1698-iki örök áron való eladási levélre alapították jogigényüket; az 1695-iki adásvevési szerződést azonban az Aporok nem tudták előmutatni.

[1]) Székely Okltr. VI. k. 451. l.

Így történt, hogy az Angyalosi-részt Csíkban (mint a melyet Sándor Jánosnak nem volt joga elzálogosítani, még kevésbbé eladni) Sándor Péter visszafoglalta. Ez »a kuruczvilág alkalmatosságával, feljüvén lóháton Taploczáról Somlyóra cselédekkel, ekékkel, az néhai Apor Istvántól bírt földeket szántani kezdette.« »Eképen erőhatalommal elfoglaltatván br. Apor Pétertől az somlyai jószágnak azon része, mely Angyalosi-jusnak tartatott . . . 1705 szept. 27. Apor Péter és Sándor Jánosné Angyalosi Erzsébet oly egyezségre lépnek, hogy ha Apor Péter ezután megmutatja, hogy bizonyos pénzbe bírta br. Apor István, néki az elfoglalt jószágok visszaadattassanak. Azon egyezségben arra is kötelezte magát, hogy az csíki jószágokat, letétetvén a zálogösszeg, vissza fogja bocsátani.«[1])

Ezen az alapon indított pört Sándor Gáspár 1767-ben br. Apor József, János és László ellen Csíkszék előtt, mely úgy ítélt, hogy a felperes letévén a 2000 tallérnak arra eső részét, az alperesek tartoznak visszabocsátani. A királyi tábla elé felebbeztetvén, ez a csíki jószágokat váltságdíj nélkül itélte vissza, azon az alapon, mert az 1698-iki szerződés csak a Sándor Jánosé, »nékie pedig az felesége jószágáról valamit végezni nem volt jussa, az 1695-ikbéli contractussa pedig Angyalosi Erzsébetnek elé nem adattatott.«[2])

Sándor János ősi birtokait, a felsőtorjai és szárazpataki részjószágokat azonban az Aporok tovább is békességesen bírták, mígnem Sándor Mihály, Péter, Pál és Gáspár 1774-ben ápr. 13-ikán »kénáltatták meg azon jószágokért br. Apor József urat és br. Apor Jánosnak és Lászlónak özvegyeit egy csomó pénzzel, egy rongyos, hihető elszaggattatott zálogos contractus (az 1694-iki) mellett, melyet fel nem vévén, czitálták törvényben, azonban actiojokat (t. i. keresetöket) soha bé nem adták.«

A per ekkor tehát elmaradt s csak 23 év múlva indúlt meg.

»Az 1774-béli citatio után semmi actio bé nem adattatván s könnyebb időre halasztatván . . . azon tekéntetes Sándor-

[1]) Székely Oklt. VI. k. 452. l.
[2]) Székely oklt. VI. k. 452. l.

familia 1797 esztendőben jan. 17. napján« indította meg a pert. A birtokot »keresték zálogon, hogy 800 oroszlányos tallér fekszik azon jószágokon . . . kérték simpliciter is, azt állítván, hogy elei nem Apor-pénzzel váltattak volna meg az tatár rabságából, hanem az nemes szék és az felséges császár pénzeivel,« azt bizonyítgatván, hogy Apor István Csíkszéktől és az udvartól kapott pénzt a tatár rabok kiváltására, tehát nem saját pénzéből adott Sándor Jánoséknak s birtokait mégis lekötötte magának.

Ezzel szemben az Aporok azt vitatták, hogy »az Apor famila ezen jószágokat nem az 1694-béli rongyos contractus mellett, hanem minden solemnitásokkal költ 1698-béli contractus mellett bírta«.

A per soká elhúzódott, még 1812-ben is folyt Háromszéken, majd a királyi tábla előtt s a végén is az ősiség eltörlésével folytatható nem lévén, az Aporok javára dőlt el.

Ennek a százados »*tatár-per*«-nek (a mint nevezték) főintézője, mozgatója a Sándor-család részéről *Sándor Zsigmond* volt. A pert ugyan 1797 szept. 13-án Kézdiszék előtt Szent-Katolnán együtt indítják a csíkszentmihályi Sándorok: u. m. Sándor Mihály özvegye, mélts. *Gáborffy Anna* asszony, mint fiainak Gergelynek és *Zsigmondnak* törvényes gyámja; továbbá Sándor *Ignácz*, Mihály és Pál (néhai Sándor Pál fiai), *Antal* (Péter fia), Gáspár özvegye Török Rozália, mint fiainak, Ferencznek és Lászlónak gyámja;[1]) de Sándor Zsigmond 1800-ban a per folytatására már az egész családnak megbizottja.[2])

Az ő felperessége ellen az alperesek kifogást tettek, »hogy a felperes se *genealogiáját* a törvényes szék előtt hitelesen meg nem mutatná, sem pedig ezen perben magokat avattatni íratott atyafiaitól a fennforgó pernek folytathatására hogy facultál-

[1]) L. a peracták könyvét Sándor János volt államtitkár birtokában. 7. l.

[2]) »Actorátusságom — úgymond — annál is inkább megállhat, mert a 24 esztendőt betöltöttem, annál is inkább, minthogy az egész Sándor-familiának ebbéli perének folytatásában biztossa vagyok«. (A peracták könyve 21. l.) Alább . . . »mert a mostani per folytató Sándor Sigmond úrfi írta minden a per megnyerésére czélozó allegatioit«. (U. ott 61. l.)

tatott volna, meg nem bizonyíttatott volna«. »Ezen okot (azonban) a törvényesszék erőtlennek lenni látja, mind azért, hogy az egyik felperes által eléadott levelekből eléggé világos, hogy ő a tatár rabságot szenvedett Sándor Jánosnak egyenes ágon levő maradványa, mind pedig azon okból, hogy sokszor említett felperes (t. i. Sándor Zsigmond) 24 esztendőt már bétöltött légyen, maga pereit a törvénytől adatott hatalomnál fogva is folytathatja.«[1])

A perben egyenes hivatkozás történik a krónikára, idézetek vétetnek belőle, mellékelve van egész terjedelmében és a genealogia, t. i. a felperes leszármazási sorrendje, XV. és XVI. századi ágazataiban, rokon a krónika adataival.

A perben szereplő akták egyike Sándor Zsigmondnak protestálása és ellenmondása (retractatio) mindazon vallomások, eladások, szerződések, elidegenítések ellen, melyeket ősei birtokügyekben az ő ősi jogai kárára tettek volna.

Ezt a gubernium adja ki Kolozsvárt 1796 júl. 12-én az ő élőszóval tett protestatiója alapján s érdekes benne az, hogy bele van iktatva Sándor Zsigmond leszármazása — egészen *Upour Sándorig*, a ki a székely krónika szerint az Árpád vezér által a székelyek rabonbánjává tett *Uopolet* (a Zandirhám fia) első szülöttje volt.[2])

Már ez magában nyilvánvalóvá teszi az összefüggést a Sándorok »tatár pere« és a székely krónika között.

De még kézzelfoghatóbb összefüggés nyomaira akadunk.

1810-ben a leányág is részt követelt magának a perben. *Bíró Gábor* unokái, Bíró Anna és Karolina (kiknek dédanyjok Sándor Zsuzsánna volt) mint jogigénylők lépnek fel. Ez ellen Sándor Zsigmond protestál s azt bizonyítgatja, hogy a perelt birtokok csak a fiúágat illetik.

A bizonyítás folyamán egyebek közt ezt olvassuk:

»A transmissio külső szemöldökin úgy is van írva: Transmissio in causa Tartarica partis actoreae inclitae familiae primorum Sándor de Csík Sz. Mihály *e tribu Árpád de genere*

[1]) A peres könyvben 416. l.

[2]) L. a peres könyvben a 635—643. lapon s az eredeti után közölve a függelékben.

Opour contra incattos inclitae familiae primorum Apor baronum de All Torja.« »Mely hogy úgy nem lenne, az alperes urak sem tagadnak, azaz hogy úgy nem lenne leszármazások a felperes Sándor familiabelieknek, mely jók mostani pörben felforogván, azon ősöktől maradott több jószágokkal együtt t. i. Bako castris *Tatrosvára*, *Abrámfalva*, Taszlo Aritza popajtol pene la gardu Gyétzi lévő, *Tatrosvize* mellett lévő szénaság, úgy *Naszkalát* havassa és *szentmihályi*, *topliczai* s ahoz tartozó bonumok, melyek a felfordúlt állapot előtt a Gyimesi várhoz tartozván, *azokban örökkös absolutus urak voltak a felperes praedecessorai* s azzal bírtak is mindaddég, míg praedecessorait a török porta által tett üldözésekért, hogy Austriának nagyobb hívséggel s addictioval voltanak, onnan kikergettettenek, minek utánna az akkori két hatalmas császároknak békességes lépésekre való reá állások által azon vidéknek több része a magyar korona birodalmától elvétetett.«

Minderről a történelem nem tud semmit, csak a székely krónika regél ilyesmiről.

Következik aztán egyenes hívatkozás és idézet is a krónikából ilyeténképen:

»Melynek próbájára itten exhibeálja a felperes némely documentumait . . . a bíró urak világosítására:

1° Anno 1807 30 Junii levő exhibitumot, mely bizonyos perben fenforgott, ezen legalis documentumnak 2-ik paginájan lévő szókot: a hol világosan kitetszik ezen írás, mely legibilis in verbis 24-ik linián: *Arpaad e tribu sua offert genti Siculorum filium Upoletum, tribus filiis ornatum, Upolet, Uopour, Uogroun, quibus gestis ascendit terram Munkách, celebratoque sacrificio renovatis legibus intrat terram Pannon* etc.« [1])

Ez az idézet már szó szerint a csíki székely krónikából van véve.

Tovább így folytatja:

»Ezen ifjabb Upolet, azaz Ipoletusról a méltóságos fejérvári cáptalanba emlékezet tanáltatik; kitől fiúágon deveniált a felperes Sándor familia.«

---

[1]) A peracták másolati könyvében a 666. lapon. Ugyanez megvan szóról szóra a csíki székely krónikában, (a 97-ik lapon).

Upoletet a fejérvári káptalanból ugyan nem ismerjük, de ugyancsak ismerjük a székely krónikából és a Sándor genealogiából mint Zandirhám rabonbán fiát.

A perírat alább így folytatja:

»8⁰ Constal továbbá, melyet a *leányág* sem tagadhat, hogy nemes Magyarországon megtelepedett Sándor nevet viselő grófok, bárók és nemessek a mostani felperesek elejekkel egyenesen fiúágon lejövő egytől való származások« . . .[1])

Erről sem tudnak a családtörténetek; de a székely krónika tud a Sándorok kiköltözéséről Magyarországra.

Alább már egyenes hívatkozást is olvashatunk a csíki székely krónikára, melynek neve e perben: családtörténeti »*Biographia*«:

»Hogy ha két egytestvér volt, egynek fia, másnak lánya, a fiú a leányt kiházasíthatta az apja örökségiből . . .

Hogy ezen örökségek a szerént bírattattak is, a *Biographiából* is kitetszik (pag. 15, in verbis linia 23): *Potiores Siculi Filiis multi carentes, foemineum sexum introducere volentes in reliquorum Rabanbarorum* (a krónikában Rabonbanorum) *bonis hereditariis, Stephanus cum Duce Almos restitit. Unde decretum erat perpetuum, quod duorum fratrum si unus habuerit Filium, alter autem filiam,* filia emaritetur et filius accipiat bona Paterna in Regno Siculico existentia.*«

Az idézett és dőlt betűs szavak szavak szórúl-szóra megvannak a csíki székely krónika 13—14. lapján és még a kezdő nagybetűkben is, egyeznek, de az utólsó részben, a *-gal megjelölt helyen a krónikában még betoldás és magyarázat áll.[2])

[1]) A peres könyvben 667. l.

[2]) Filia succedit sicut Filius in bonis paternis. Quam successionem cum Ducum etiam antiquorum Haeredes uti Uopolet descendentes pariter sibi vendicarunt, non atramento, sed sangvine humano in campo Rakosy in praesentia Ladislai Comitis Siculorum introducendo, quo tempore Drusilla Filia Stephani cum viro generoso Kálmány László in arce Ladislai Regis in medio Terrae Alpestris septem Sylvarum nuptias celebravit, ubi dum poculum caliceum adferretur Drusillae, ut potum sumeret, unus ex posteritate Rabonbanorum minorum eripuit: *Filia emaritetur et filius accipiat Bona paterna in Regno Siculico existentia*, et haec successio observetur in Bonis antiquorum Rabonba-

A perben tehát annyi van mondva, hogy »a főszékelyek közül sokaknak nem lévén fiok, bé akarák hozni, hogy a székely örökség leányágra is szálljon a többi rabonbánok jószágaiban is, de Sándor István Almus vezérnél ellene álla. Azért ily örökös végezést hozának, hogy a testvérfiak közül ha egyiknek fia, másiknak pedig leánya lenne (itt van a kihagyás!), a leány kiházasíttassék és a fiú örökölje az atyai jószágot a Székelyföldön.« [1])

Ez tudvalevőleg ellenkezésben áll a székely öröklési joggal: a *fiúleánysággal*, mely szerint az egyetlen leány is örökölt, — azaz *fiúleánnyá* lett.

A krónika lólába itt erősen kilóg. Azért kell hozni a rabonbán ivadékokra más törvényt, mint a hogy a székelységre érvényes fiúleányság törvénye szólt, hogy a Sándor-örökségből a leányok kizárhatók legyenek. Azért van a krónikában az a beszúrt mese is e törvény hozatalának regényes körülményeiről, a mely magyarúl így szól a székely krónika egy régibb fordítása szerint (az egész, a perben kihagyott rész):

» . . . A leányra úgy szálljon az atyai örökség, mintha fiú volna. Mely jószágleszállások hasznával midőn a régi vezéreknek, ú. m. Upoletnek maradéki is akarnának élni, azt azután a Rákos mezején [2]) László a székelyek ispánja jelenlétében nem tentával, hanem mintegy embervérrel állíták és írák meg. Ekkor lőn a Sándor István leánya Drusilla lakadalma Kálmán Lászlóval a László király várában a Héterdők havasai közepette, holott is midőn a kelyhepohár Drusillának nyujtatnék, hogy igyék, — egy a kisebb rabonbánok maradéki közül kiragadá azt: *Házasíttassék ki a leány* (így szólván), *az atyai*

---

norum: in caeteris vero juxta consvetudinen, si fuerint duo Fratres, quorum Filius unus, alter Filiam haberet, Filia succedat, at Stephanus tamquam Dominus universae Terrae Bourzon nomine virum per media viscera transfigit, nullusque amplius ausus est eripere poculum.« (A székely krónika 1818. kiadása 289. l.. itt 121. l.)

[1]) A fordítást egy régi — nem az Arankaféle — kézírati példányból idézem. (Megvan ugyanaz a Székely Nemzetnek szokásai cz. kéziratban az Erd. Muzeumban.)

[2]) T. i. a csíkszéki *Rákos* mezején, Vacsarcsi mellett.

[3]) A perbeli idézet ide ugrik, kihagyván a közbensőket.

örökség penig a Székelyföldön szálljon a fiúra,[3]) *s ez a leszállása az örökségnek a régi Rabonbánok jószágaiban tartassék meg,* a mások örökségében pedig, ha két testvérfiú vagyon, kik közül egyiknek fia, a másiknak leánya lenne, szálljon a jószág a leányra is. De István az egész Barcza nevü földnek ura lévén, általszegezé őtet és azután nem meré senki a pohárt kiragadni. *És ezek történének a jó király László jelenlétében és az ő fia Kálmán László szemei előtt, ki az ő leányával Drusillával menyegzőit tartja vala.*« [1])

Ime miért kell a székely krónikának a törvényalkotó »szent« királyt, Lászlót a Székelyföldre hozni, hogy jelenlétével is szentesítsen olyan törvényt, mely a székely törvénynyel: a fiúleánysággal ellentétben áll, a mely megállapítsa, hogy a rabonbán-leányok kiházasíttassanak, de ne örököljenek.

Ezért kell a *siciliai* király (Roger) leányának Busillának átváltozni a *siculusok* vezére Sándor István leányává *Drusillává,* hogy az ő kezéből egy kis rabonbán kiragadja a csak fiúkat illető családi »kelyhepoharat« s e ritka alkalommal is tüntessenek a mellett, hogy a rabonbán-leány nem örököl birtokot, csak kiházasíttatik.[2])

Ezért, ennek bizonyítására idézik a perben a székely krónikát, az ú. n. »Biographiát«.

Az idézett pont után a perîratban közvetlenül ez áll:

»Mely úgy is observáltatott *Historiából* is evidens: az

---

[1]) Múlt századi fordítás szerint (kézíratban nálam).

[2]) Nem lesz tán érdektelen látnunk, hogy ezt Jókai is felhasználta »Bálványos vára«-ban (48. l.), melynek egyik főforrása a székely krónika:

»Olvastassa fel kegyelmed magának, rhabonbán uram, Szent László királynak törvényét, abból megértheti, hogy ha egyike a székely ágnak fiban kihal, annak minden birtoka és hatalma szálljon a leányágra, a kit fiúleánynak neveznek.

Do a tuhudunok ezt soha el nem ismerték. Tudva van, hogy a *bágyi* lakodalomban Sándour Estván rhabonbán uram menyasszony leánya *Druzsilla* inni akart ám áldomást a fiúleányok törvényére az áldozatkehelyből; de Burzon rhabonbán ki is kapta kezéből a szent kelyhet; asszony nem iszik abból.

De le is szúrta Burzon rhabonbánt Sándour Estván ott abban a nyomban. Megolvashatja kegyelmed a *csíki rovatosban.*«

Valóban regénybe való história!

honnan a felperesek eleje a Magyar korona birtoka alatt a decretalis familiák közé számláltatván, ezen jószágokban ellenekre nem is lehet particularis constitutioja a székelységnek, minthogy a felperesek actionált jószágaik in primaeva occupatione, úgy mint most is exstál, titulo apagenarii[1]) antiquae haereditatis absolutum jussal valók, azaz pure pute fiat illetők, ide nem értvén a fiúleányokat is. Mely jók egy része a székelységen, más része a vármegyéken, harmadik része Comaniában, mely jók tempore *unionis* virium estenek a felperesek birtoka alá . . . az honnan semmi particularis constitutioja a székely nemzetnek ezen jószágok iránt fel nem vehető« stb., stb.

Alább ezt olvassuk a perıratban:

»Az új fiúleányságról 1506-ban hozott successio az haereditarius nemes emberre nézve nem is erősíttetett meg se az országtól, se a magyar királytól országgyülésiben.«[2])

Alább »a csíkiak az új fiúleányságról Udvarhelyszéknek való constitutioját bé nem vették . . . Csíkban lévén praedecessoraink lustrálva, maga ősjószágaira azon nationalis successio iránt való constitutiot be nem vette, *tartván magát méltán Magyarország tagjának.*«[3])

Ezek az ősfoglalási jogra, a magyar korona alá tartozása, a vármegyékben való birtoklásra hivatkozások világosítanak fel arról, hogy miért költözteti ki a székely krónika a Sándorok egy részét Magyarországra, a Pannon-földre.

Egyenes hivatkozás is történik valamely *unio*-ra, a mely nem lehet más, mint a csíki krónikában elbeszélt »*unio*« a székely rabonbán Upor Sándor és szent István magyar király között a keresztyén vallás felvétele alkalmával, a midőn kikötötték, »hogy minden pénzbeli adófizetéstől mentek legyenek. Mely egyezség kihirdettetvén (qua *unione* celebrata) a szerződés örök emlékezetére Upor Sándor rabonbánnak egyik fia *Arad*, az ő népével (cum sua tribu) átaltéteték nem messze a

---

[1]) Ez a kifejezés előjő a krónikában is: »His actis mortuo Zoltano ab Andrea regnum divisum est, et regem nostrum Bela natu minorem ducem Ultrasilvaniae in suo *apugenario* custodiebat 1049« (116. l.)

[2]) Perıratok könyve 669. l.

[3]) U. o. 672. l.

Zarán[1]) népe földéhez, szintén a Pannon-földe végibe, a Blakkusok földe havasaiban Szállás nevü patakhoz.«

»Ekkor a székely nemzetségek — így folytatja a krónika — elvégezék örökösön, hogy észak felől a pannonföldi királyt és népét békességbe megoltalmazzák, azonkivül *a király őrzésire változtatva száz fegyveres lovasokat tartanának*«.[2])

Erre az utóbbi pontra a perben így történik hivatkozás:

»Constál *a régi Biographiából* az t. i., hogy bizonyos számú sereget hadban tartott.«[3])

Még egyszer történik hivatkozás az Árpád neméből való származásra ilyeténképen:

»Az itteni exhibeált kozmási Rendeknek Protocollumából is olvashatni in verbis: Sic una Tribus Siculicae nationis, quae ex duodecim constat computando, deleta est insperate, nullo resistente, paganis.[4]) Az honnan minthogy *ezen felperesek praedecessora az Árpáád neméből, azaz Tribusából való volt*, az tribusnak fundamentalis jussaihoz csak akkor szólhatna ezen törvényszék, midőn a megdühött ellenségnek torkából kimentette volna.«[5])

Mindezek alapján kérik »praedecessoraiktól maradt örökségekben hagyott successiot, mely sok századoktól fogva eddig fentartartott, továbbra is elhadni és belé nem ereszkedni.«[6])

A Sándor-család fiúága mindezekkel egyelőre czélt is ért, mert Kézdiszék törvényszéke 1810 máj. 30. Szentkatolnán tartott ülésén itéletileg kimondotta, hogy »mivel az ingessiot jelentett leányág de radice bonorum liti substratorum semmi bizonyítást a székre be nem adott, az ingessio meg nem állíttatik.«[7])

A per felebbeztetvén Háromszék derékszékére, 1811 márcz. 22-én Dálnok falujában folytattatott és Sándor Zsigmond és érdektársai ügyvédének csíkszentimrei *Illyés Józsefnek* alkalma

---

[1]) Arad- és Zarándmegye nevéből képezve.
[2]) A székely krónikában (107. l.)
[3]) A peres könyvben, 672. l.
[4]) U. ott — l.
[5]) Pereskönyv, 672. l.
[6]) Pereskönyv 673. l.
[7]) Pereskönyv 677. l.

volt ismét hívatkozni a csíki székely krónikára és olyan nyilatkozatot tenni, melylyel ő a krónika hitelességét és a perben felhasználás jogosultságát kívánta a bíróság előtt megerősíteni:

»A *Biographia* pedig — úgymond — törvénybe is mindenkor felvehető, mivel a *házi Chronica* mely mindeddig ezen Tribusnál lévő nagyobb házoknál szokásban volt, mely szokást a napkeleti szomszéd tartománybéli főnépektől a praedecessoraik a felpereseknek látván, hogy emlékezetben hátrahadgyák, *ahoz értő emberekkel az existált literálékból készíttették*, mely a patria históriának is nagy lument ád. Ilyen házi Chronikák találtatnak Rákosi plebanus Zöld Péter *(így!)*, ki is hátrahagyott írásaiban írja ezt a szokást a Molduva országához is kapcsolt székelyeknek egy részétől gyakoroltatni.« [1])

Semmi kétség e nyilatkozat után, hogy itt tényleg az ú. n. csíki székely krónikáról van szó, melyet állítólag 1533-ban szerkesztettek régi levelekből »ahoz értő emberek«; de valóságban e perben való (hamis) tanúskodás czéljából készíttetett a felperes által.

Sándor Zsigmond valóban jobb ügyhöz méltó buzgalommal fáradozott azon, hogy ezt a pert megnyerje és a bírákat kedvező ítélethozatalra hangolja. Nemcsak a »Biographia« segítségét veszi e czélból igénybe, hanem más (az alperesek szerint) »nem igaz kamarán költ leveleket« is mellékel.

A fennebb idézett 8-va ratiora pl. (a leányág kiszorítása czéljából) így hívatkozik ügyvédje Illyés József 1811 márcz. 22-én Dálnokon:

»Az octava ratio pedig (t. i. a magyarországi Sándor grófokról) motivumúl csak a decretum erejénél fogva a juris communiora nézt méltó just okoz, még pedig olyant, hogy ha a Sándor János fiúág maradéki Sándor nevet egyenes ágon viselők deficiálnának in sexu virili, abba az esetbe a nemes magyarországi *Turzó Kata* származásán lévő Sándor nevet viselők és *Sándor Vincze* bajnai gróf succedálna s ezeknek defectussán a *kénosi Sándor Mojses* életbe lévő Lajos fia és János unokája, mind elágazott fiúágon közelebb lévő Sándor atyafiak, ezen Sándor János tatár rabságot szenvedett ághoz

[1]) A pereskönyvben, 704. l.

való igaz vérek s annálfogva a leányág ne is kapdosson ezen fiat illető purum Sándorianum jussokhoz és ha ezek deficiálnának, a fiúágon való *Upor* nemzetéből fiúágon lejövőknek igaz jussok succedálna, mely noha ezen nevezet alatt nem existál, más név alatt ezen vérből fiúágon kiszármaztak nemes Magyarországon tanáltatnak.« [1])

A csíkszentmihályi Sándoroknak tudvalevőleg semmi vérségi kapcsok nincs a magyarországi Sándor grófokkal, még az udvarhelyszéki kénosiakkal sem, de a hamis családfák (mint látni fogjuk) és a hamis krónika (Biographia) gondoskodtak a perben szükségesnek látszó kapcsolatról. Ezekre támaszkodva állíthatja oly merészen Sándor Zsigmond ügyvéde, hogy »nemes Magyarország ezelőtti régibb gyüléseire meghívattattak a felperesek praedecessoraik regalistáknak«.[2])

Csakis a genealogia és a székely krónika hamis adataira támaszkodva (mely Csíkot a törökök földének — terra Turconum mondja) írhatta ügyvédjök az 1811. períratban, hogy: »Absolutum jussal bíró örökségeit ezen fiúágnak még dubietasba sem lehet hozni . . . mert ezen tribusba főnépek még kik voltak, a *litteralek* megmutatják; de az is úgy van, hogy ezen tribusnak nagy darab föld örökségit elhasították s a *Török porta birodalmához kapcsolták*,[3]) minthogy régen a Szeret vize volt az határa s midőn István vajda indenpedenter bírta Molduát,[4]) akkor ezen tribus az Olt vízéig nem az erdélyi jurisdictiohoz tartozott, de sőt még Gyergyószék is interregnum jussokat vindicált magának [5]) s ezen felperesek familliája mégis maga jussaiban megtartatott.« [6])

[1]) A pereskönyv 705. l.

[2]) Pereskönyv 707. l.

[3]) Hol voltak még 988-ban a törökök?!

[4]) A genealogia szerint Stephanus Sandour . . . inter suos filios divisit terram suam, unde *terra Turcorum post terram Vatsarch attigit Stephano.*« A krónika szerint: filius Stephanus Rabonbani Sandour . . . dividit terram suam proprio marte adquisitam: *Terra Turcorum* post terram Vacsárk obtigit maximo natu Stephano . . . (ld. a 111. l.) Alább . . . Rabonbanique nostri ultra fluvium Szeret comitati . . . (112. l.)

[5]) Upour *Görgő* . . . sedem habuit in terra a suo nomine vocata . . . ita ut ab omni contributione aere immunes conservarentur« . . . (ld. a 106. l.)

[6]) Pereskönyv 708. l.

Így bontakozik ki előttünk (a perîratok pontjait végig kisérve) a családi genealogia és a székely krónika másként érthetetlen és megmagyarázhatatlan gordiusi csomója, ha látjuk, hogy mindezekre a »tatár per«-ben volt szükség.

Sándor Zsigmond ezeken kivül még más gyanús levelekkel is támogatta perét; többek közt egy »1710-ben véghez vitetett esketés« (t. i. vallatás) felől szóló levéllel, melyre az alperesek azt mondották, hogy »maga valóságába elé sem adatott« s a mely »világoson nem igaz kamarán költ levél, mivel ottan az compulsoriumban Josephus Imus tétettetik Siculorum comesnek, mely titulust legelsőbben a felséges austriai házból elfelejthetetlen Mária Theresia fogadta el 1742 esztendőben.« [1])

»Sándor Zsigmond annyiszor Bécset megjárván«[2]) ott is adatokat gyüjtött a perhez.

Ezek a perhez gyüjtött és gyártott adatok teszik érthetővé előttünk a székely krónika keletkezésének okát és annak alább megfejtendő genesisét.

V.

A székely krónika és a Sándor-genealogia.

A történettudósok sokat törték fejöket azon egy évszázad folyamán, hogy honnan vette a székely krónika azokat az adatokat, melyekről semmi más történeti forrás nem emlékezik. Világot gyújtani azonban ebben a sötét ősbarlangban senkinek sem sikerült.

A kik a krónikában hittek, azok abban bíztak, hogy azok a latin, görög és magyar oklevelek, melyekből a krónikát állítólag 1533-ban összeállították, tényleg léteztek. A kik nem hittek benne, azok az oklevelekben is kételkedtek, de a hamisítás forrását kimutatni nem tudták.

Az előző fejezetben kimutattam, hogy a krónika egyik főczélja a »tatár per« támogatása volt. Itt azt fogom bebizo-

[1]) Pereskönyv 709. l.

[2]) U. o. 709. l.

nyítani, hogy főforrásául egy önkényesen összeállított (tehát hamisított) család-leszármazás (genealogia) szolgált.

A Sándor-család különböző ágazatainak levelei között több a XVIII. század végéről vagy a mult század elejéről származó genealogia van, melyek mind egy közös forrásból erednek.

Ez a közös forrás egy 1796. május 17-én összeállított és kiadott »nemzetségi leszármazás«.[1])

Bevezetése magyar fordításban így hangzik:

»Mi, Urunk nevében a csíkszentmihályi és taplóczai, valamint a háromszéki felső-torjai *Upor Sándor* család, adjuk tudtára mindeneknek, hogy midőn mi a jelen 1796. évben Kolozsvárt összegyűltünk, hogy megkezdendő és folytatandó peres ügyeink felett, őseink szokása szerint, tanácskozzunk, — n. Sándor Mihály özvegye, nagyságos *Gáborffi Anna* úrasszony védnöksége (sub auspicio) alatt, a ki leánya Gáborffi Istvánnak és n. nagys. *Dujardin* Anna bárónőnek, a ki viszont leánya volt n. Dujardin János József bárónak és *Bethlen* Ilona grófnőnek — máj. 27-én előadta *Sándor Pál*, hogy ő nélkülözi a mieink régi állapotáról szóló nemzedékrendi (genealogiai) bizonyságokat, és levélben kérelmezte, hogy ha valami találtatnék a mi levéltárunkban, azt neki, őseink szokásai szerint, kiadnók. Mi kérésének engedvén, *ma felesküdt jegyzőnk által* a mi okleveleinket átkutattatván, a következőket adjuk ki neki.«

Az első dolog, a mi e bevezetésben feltűnő, az, hogy midőn peres ügyek tárgyalása végett jő össze (?) a család, akkor állítják össze a genealogiát, nem is a magok, hanem más, kérelmező rokon számára. A kapcsolat a következő évben megindított »tatár per« és ehhez bizonyítékúl becsatolt genealogia, vagyis az ennek alapján írott »Biographia« (székely krónika) között e szerint is nyilvánvaló.

Sándor Pál a kérelmező, csak mint »strohmann« szerepel; a fődolog az, hogy a genealogia össze legyen állítva.

---

[1]) Külső címe a latin eredetinek: »A csik-szentmihályi Sándorház nemzetségi leszármazása 1796.« (Eredetije Sándor Imre levéltárában Kolozsvárt.)

Érdekes tudni továbbá, hogy az újonnan »fölesküdt jegyző« nem volt más, mint *Sándor Zsigmond*, a ki az oklevelet kiadta és aláírta, összes czímeivel, u. m.:

Sándor Zsigmond

nemes Fel-Csík széknek esküdt ülnöke, továbbá a csík-szentmihályi Sándor családnak felesküdt segédjegyzője és hasonlókép felesküdt levéltárnoka.

A felesküvésben háromíziglen dúskáló levéltárnok-jegyzőn kivül aláírta még balfelől anyja, nagyságos *Gáborffi* Anna úrnő s megpecsételték egy vörös viaszba nyomott (hétágú koronás, buzogányos lovasvitézt ábrázoló czímerű) pecséttel, melyről a nemzetséglevél záradékában az van mondva, hogy »idegen pecsét, mert az övék hiányzott,«

Ha Gáborffi Annáról egyebet nem tudnánk is, mint azt, a mivel e nemzetséglevél bevezetése eldicsekszik, hogy anyja *Dujardin* bárónő volt,[1]) nagyanyja pedig *Bethlen* grófné: annyit bátran következtethetünk, hogy származására büszke nő volt.

Ezt a büszkeséget és a Dujardin család heves vérét örökölte fia Sándor Zsigmond is, a ki, mint anyai réven bárók és grófok ivadéka, — úgy látszik — nem elégedett meg a székely nemességgel és »primor « származással, hanem még a primorok közt is prior kivánt lenni s őseinek vezéri, fejedelmi rangot, Árpád-rokonságot kívánt »kikutatni« a család régi aktái között.

Innen ered a *rabonbán* méltóság, a miről azelőtt senki

[1]) *Rettegi György* Emlékirataiban 1765-ből olvassuk, hogy: »*Gáborffi István* uram is megholt Vásárhelyt; ez székely nemes ember vala, de tabulae regiae assessorságot ért vala; felesége Deserdin (t. i. Dujardin) leány; jut eszembe gyermekkoromban nagy híre vala, hogy mikor ez nevendék leány volt, az édesapja erőszakot tett volna rajta.« (Hazánk 1885. évf. 208. l.) Ennek a Dujardinak volt fia az a br. Dujardin J. J., a ki jobbágyainak kínzása, bebörtönzése, öldöklése és szörnyű kegyetlenségei által vált hírhedtté 1765-ben, a miért a gubernium el is fogatta és bebörtönöztette. (Ld. *Halmágyi István* Naplóját a M. T. Akadémia kiadásában 201. stb. ll. és *Rettegi György* Naplóját Hazánk 1885. évf. 212. lap.)

sem hallott. Nem mondja ugyan, honnan meríti, de a következő szavakban adja ki Sándor Pálnak az ő őseit:

1. *Zandirhám* felesége a Magor Zapar nemből,[1]) a ki mint a havasi Dácziában lakó székely nemzet *rabonbán*ja, a másik, Árpád vezérlete alatt bejövő, nemességtől tündöklő nemzetet fogadja.

A csíki krónika volt aztán hívatva ezt a rövid följegyzést kellően kiszínezni. Meg is tette. Nála Zandirhám felesége szintén a Magor Zapar nemből való.[2]) Ő fogadja Árpádot és nemességtől tündöklő népét.[3]) De a krónika ennyivel nem elégszik meg. Szerinte már Árpád Budvárában a rabonbánok módjára áldozatot tart s a székelyek hat kőre metszett alaptörvényét a maga népére szabja.

A hat alaptörvény pedig nem egyéb, mint (mutatis mutandis) az etelközi vérszerződés. Ezt már a székely krónika Anonymustól vette, a kinek munkája 1533-ban még ismeretlen volt, de 1796-ban már nem, mert időközben kiadta Schwandtner 1744-ben a bécsi cs. és k. könyvtár kéziratából.

Nyilvánvaló, hogy *Zandirhám* nem egyéb, mint *Sándor khán* régiessé formált alakja. Méltó gondolat a »*tatár per*«-hez, hogy a tatárok fejedelmének méltóságneve ékesítse a székely főrabonbán nevét.

A genealogia szerint Zandirhám fia volt *Uppolet*, kinek felesége Sarloun (Sarluim, Sarloirim), a Kazaib khán leánya, a ki hármas ikreket szült, minek emlékezetére Zandirhám felesége a rabonbáni áldozattételre alkalmatos épületet csináltatott 888-ban, a Héterdők havasán túli földön, nem messze Rákostól, Vatsarch földjén túl. A kinek férje (Uppolet?) áldozatot tevén a házban, Vatsarch földén túl, meghala.[4])

Ez a genealogiai adat a krónikában így van kikerekítve:

Árpád pedig, annak emlékezetére, hogy a székelyektől törvényeket vett át, ajánlá nekik a maga tribusából rabon-

[1]) 1-o Zandirham, uxor ex Magor Zapar genere (185. l.)

[2]) Zandirhami uxor, mater Uopoleti, ex Magor Zapar genere. (97. lap.)

[3]) Ugyanazok a szavak a krónikában, mint a genealogiában: »duce Árpád . . . nobilitate pollentem gentem excepit«. (95. és 185. l.)

[4]) A genealogiában, ld. a Függelékben 185. l.

bánokúl a három fiúval megáldott Uppoletet, Uopourt és Uogront és ezt elvégezvén, felmegy Munkács földére, s áldozatot tévén s a törvényeket megújítván, bevonúl Pannónia földjére.

Uopolet pedig elveszi feleségül »Sarloirim Kakhaib Cham Nobon«-t, a kinek hármas fia születik, minek emlékezetére Zandirhám felesége, Uopolet anyja, a Magor Zapor nemből, 888-ban a rabonbán-áldozattételre alkalmatos házat építtet a *Törökök földén*, a Héterdők havasán túli földön, a havasok aljában, Rákos határában, nem messze a folyóvíztől, Vacsarkon túl, a Blakusok földjén. Ezután nemzetségének közmegegyezésével felosztja a földet fiai között . . . . . és áldozatot tevén, a Vacsark földén túli házban meghala.[1])

Mindezek nemcsak a Sándor-genealogiában és a csíki krónikában olvashatók, hanem van egy kivonatos példány is, mely »*Rövid Krónika*« nevet visel s a mely nem egyéb, mint az Aranka versekre osztott fordításának általa készített rövid kivonata, némi jegyzetekkel ellátva.[2])

E szerint:

1. *Bouda Nabou Phileim* még Atilla idejében építi Boud várát.

2. *Irnák*, Halab vagy Hadas Irnák, Atilla birodalmának elromlása után a székelyekkel a Héterdők havasaiba száll, mely a Hargita és Mikó erdeje; a hol most is sok tágas mezők s néhol puszta várak helyei látszanak. Az Irnák lakhelye egy barlang volt (26. v.), kétségkívül a Csudálló kőnél az Almási lyuk.

Ebben a mondatban érdekes a Héterdők havasának meghatározása, hogy az a *Hargita* és a Mikó erdeje.

A »Rövid Krónika« 3. pontja előszámlálja a Zandirhám előtti rabonbánokat, a mely érdekes egy névsor, ú. m.:

3. Irnák volt első rabonbánjok a székelyeknek, utána következtek Bánk, Apa, Upur, Yas Ustulu, Admesada, Dudo-

[1]) A krónikában ld. alább a Függelékben 97. l.

[2]) Ez Aranka saját kezével írva megvan az E. M. kézirattárában és az ő íródeákja Szathmári József kéziratában Sándor Imre birtokában. (Ld. a Függelékben 169. l.)

reküni, Nypapharis, Norokylikos, Igio Adektos, Khio Bandara, Bauda, Trochinos, Nüroi Asmidios, Nüros, Zeke, Csolha, Honát, Cham Ursulczon, Boud Hám, Zándir hám.

Ez a magyar-görög egyveleg nem fordúl elő sem a krónika nyomtatásban megjelent példányában, sem a Farkas-féle kézíratban; s a 9 összehasonlított példány közűl csak kettőben találtam meg. A Farkas-féle másolat s a kinyomatott példány csak válogatva vett át belőle némelyeket. »A nagy rabonbánok voltak — úgymond mindkét példány — a nép igazgatói, a milyenek voltak Uopolet, Zándirham, Bond, Chám, Ursolczon, Honat, Csolha, Zeke. . . . . Itt (folytatja) többen előszámláltatnak görög betűkkel feljegyezve, az utolsó Halab Irnák, a ki atyja birodalmának rombadőlése után a Havasi Dáciába vonúlt vissza.«[1])

4. A Zándirhám felesége a Zápori Magyarok közűl való.[2])

5. A Zándirhám idejében jő a székelyekhez Árpád, Almus fia. A székelyek hat kővérre metszett törvényeket a maga népire szabja. — A maga tribusából a székelyeknek rabanbánt ad. Munkátsra felmegyen.

Mindezeket már fennebb láttuk a genealógiában és a krónikában.

6. A székelyek még ezután foglalják el Csíkot, Gyergyót, Kászont és Lokot, mely helyeket addig törökök s oláhok bírtak, vagy pusztán voltak.«

Ez az egy adat is elegendő volna a krónika hitelességének megállapítására. Árpád idejében törököket szerepeltet Csíkban, Gyergyóban stb., a mit többször említ a genealogia[3]) s a krónika is.[4]) Erre az adatra szükség van és hívatkozás

[1]) Ld. a krónikában a Függelékben 110. l.

[2]) A *Zapor* név erősen emlékeztet a *Zaporogi* kozákokra, a kik a XVII. sz. végén Chmelnicki Bogdán hetman idejében nagy szerepet játszottak Erdély történetében is. Valjon nem innen van-e a név véve, vagy tán a *Szapár* név hasonmása?

[3]) Stephanus Sandor . . . inter suos filios divisit terram suam, unde *terra Turcorum* post terram Vatsarch attigit Stephano (185. l.).

[4]) Zandirhami uxor, mater Uopoleti, ex Magor Zapor genere anno 888. aedes pro sacrificio celebrando Rabonbani idoneas construi curat *in terra Turcarum* post terram alpestrem Septem silvarum stb. (97. l.)

történik a »tatár per-«ben is, hogy »absolutum jussal bíró örökség« legyen a perben álló birtokból — török segítséggel.

Így kapcsolódik össze a genealogia a krónikával és a »tatár perrel.« Megvan köztük az okozati összefüggés és a tartalmi megegyezés.

A »Rövid Krónika« 7. pontja így szól:

7. *Uopolet* Zandirham fia rabanban, felesége *Karszaib Kám Nabou Sarluim.* Az anyja kápolnát épít Csíkba 888. *Jegyzet:* Ez az Árpád elmenetele után volt.

Ezt a csodálatos nevű feleséget, némi változattal, láttuk már a genealogiában és a krónikában is. Mindenikben megegyezik az az adat, hogy Zandirhám felesége, Upolet anyja a rabonbán áldozattételre házat (kápolnát) épített — *888-ban.*

Ez a dátum különös figyelmet érdemel s nagy szerepet játszik úgy a Sándor-genealogiában, mint a krónikában.

Ez az *első évszám* mindenikben.

A nemzedékrendi táblázat is ezzel kezdődik, u. m.: *Truncus Zardirham, ex uxore Magor de genere Zapor, genuit quatuor filios ab anno 888.*[1])

Ennek az évszámnak genesise pedig (a mint már fennebb is előadtam s itt röviden öszegezem) a következő:

Fel-Csíkban Karczfalván a négy szomszédos faluból alakult Nagy-Boldogasszony egyháza régi templomát 1796-ban restaurálták s ekkor több régiség között egy küszöbkő került elő, melyen az ottani plébános: *Németi József* kanonok a *888* évet jelző számokat látta bevésve, miből ő azt következtette, hogy a templom 888-ban építtetett.

Ennek a vidéken csakhamar híre futamodott s Farkas Nepomuk 1796. aug. 8-án Csík-Somlyón kelt levelében írja Arankának, hogy a nagy-boldogasszonyi templom nagy harangjának gótus betükkel ezen körül való írást találta: Gloria in excelsis Deo 1003. — »Most pedig — így folytatja — *midőn egész templomot újítanak, egy küszöbön ez vagyon: Ao 888.*« [2])

[1]) A táblázat megvan Sándor János oklevelei között. (202. l.)

[2]) V. ö. 29. l.

Aranka, úgy látszik, kételkedett, vagy legalább is közelebbről érdeklődött e dátum iránt, mert Farkas újabban is ír róla, ezt mondván, 1796. nov. 20. levelében:

»A mely küszöbkőre volt írva a 888 esztendő, azt a kőmívesek, míglen püspök úr ő exciáját kísérte a nagyboldogasszonyi plébánus: *Németi* kánonok úr, vigyázatlanok lévén a kőmívesek (mivel most a templomnak két oldalát künnebb vétette), a kőfalba rakták. Nagy kár, de magának leírta volt és ilyenforma 4•888.«

Ebből mi, kik a középkori írásmódban járatosak vagyunk, világosan látjuk, hogy Németi kanonok és Farkas plébános az arabs számjegyek 4-est jelentő félnyolczas jegyeit nézték 8-as számoknak s az 1444 évszámból olvasták ki a 888-at.

Farkas annyira meg volt győződve erről, hogy a székely krónika általa másolt és Arankának beküldött példányához is azt a megjegyzést tette a Zandirhámné templomépítése passusához, hogy »Conjectura non improbabilis fieri potest: hanc aedem sacrificii fuisse modernam ecclesiam, seu templum Nagy-Boldogasszonyiense, quia dum istud ad latere 1796 extenderetur, repertus est ibi lapis liminaris hac inscriptione 4•888.« [1])

Németi kanonok is jóhiszeműen írja ennek alapján 1802-ben Aranka Györgynek, hogy »a csík-nagy-boldogasszonyfalvi templom építtetett volt 888-ban Kr. u.« [2])

Ők tehát azt hitték, hogy megtalálták a Zandirhámné által a rabonbán áldozatra építtetett templomot s ez nem más, mint a nagyboldogasszonyfalvi.

A dolog pedig úgy áll, hogy az 1444 helyett hibásan olvasott 888 évszám szolgált alapjául a csíki székely krónika meséjének, hogy »Zandirhámné a rabonbán áldozattételre házat építtetett a törökök földén, a Héterdők havasán túl, Rákos végében, nem messze a víztől (a Rákos vízétől?), Vacsark földjén túl.«

Ez a körülírás a nagy-boldogasszonyi templomra is vonatkoztatható, mert Karczfalva közel van Rákoshoz; de még

---

[1]) A marosvásárhelyi példány széljegyzete. (98. l.)

[2]) Orbán Balázs: Székelyföld II. k. 87. l. jegyzet.

inkább ráillik a Rákoshoz még közelebb fekvő Vacsárcsi falu végén, a Rákos patak mellett állott Sándor Menyhért »várára«, a hol állítólag 1533-ban a székely krónikát összeírták.

Ide utalnak az alábbi adatok is. A genealogiában:

5. *Sándour István* megosztja birtokát három fia közt; Istvánnak jut a Törökök földje *Vacsárcsin túl.* (Karczfalva Vacsárcsin innen van.)

6. *Sándour István* (a II-ik) földjét a Zandirhámné építette házakkal megtartja és az áldozó kelyhet, mint örök tulajdonát, Budvárából odaviszi.[1])

A krónika szerint:

Sándour István hármas fia között osztályt tévén, Istvánnak juttatja a Törökök földjét *Vacsárcsin túl.* A kis rabonbánokat gyülésre hívja össze a Rákos völgyében, a hol akkor a világi áldozatok tartattak. (Tehát nem Karczfalván, az Olt völgyében, hanem Vacsárcsin, a Rákos vize mellett.)

Sándor István (a II-ik) megtartja Vacsárcsi földjét a Zandirhámné által épített házzal, a hová az áldozó kelyhet mint örökségét elviteti Budvárából.

Mindezekből kitünik, hogy a Zandirhámné által épített »ház«: a vacsarcsi »vár«, és nem a karczfalvi, illetőleg nagyboldogasszonyi templom.

De térjünk vissza az építés évszámára.

Erre nézve bizonyos, hogy a 888-asnak vélt évszám 1796-ban került napfényre és forgalomba, a mely évben a Sándor-genealogia készült s a mely évnek végén a csíki székely krónika is napvilágot látott.

Az összefüggés a genealogiában, a nemzedékrendi táblán, a krónikában s a templom küszöbkövén szereplő 888-as évszámok között napnál világosabb s mindenik egy közös forrásra vihető vissza: és ez a nagyboldogasszonyfalvi küszöbkő, mely 1796-ban került napfényre; a krónika csak ezután készülhetett.

Ezek megállapítása után fölöslegesnek látszik a genealogia és a krónika adatai párhuzamba állítását folytatni; elég annyit tudnunk, hogy mind a kettő egy időben: 1796-ban

---

[1]) L. a genealogiában (186. és 191. l.).

keletkezett s minden valószínűség szerint egy műhelyből került ki. Feladatuk az volt, hogy egymást kölcsönösen támogassák s egyik közös czéljuk, hogy a Sándorok »tatár per«-ében mint »házi krónika« documentumúl szolgáljanak.

VI.

A rabonbánok áldozó pohara.

A csíki székely krónika sokat emlegeti a rabonbánok áldozó poharát. Meg kell tehát ezt is vizsgálnunk s ezzel is le kell számolnunk, midőn a krónika eredetét kivánjuk megvilágítani.

Erről az áldozó pohárról sem emlékezik más forrás, mint a székely krőnika; épúgy, mint a rabonbánokról, kiket szintúgy semmiféle történetíró vagy történeti okmány nem emleget a csíki krónikán kivül.

Lássuk, mit mond róla a krónika:

A rabonbánok tiszte vala az ellenség ellen táborba szállani, a vallásos és világi törvényeket a község rendelkezésére kiadni, *ama kókuszdióhéjból készült kehely-pohár használata mellett*, melyet még Anacharsis, a scytha bölcs talált s azóta, bár változtatva, megmaradt . . . (94. l.)

Upolet átvitte (Budvárból Csíkba) *a kelyhet*, melyet Anacharsis bölcs hozott magával Scithiából (a ki midőn azzal hazájában görög szertartás szerint áldozott volna, fivére által megöletett, a mint az Radagais gót király okleveleiben olvasható, (melyek megvannak a mi urunk házában). Upolet áldozatot tartván (a kehelylyel), meghalt Vacsárcsin saját házában. (98. l.)

Upolet fia Uopour Sandour (már mint keresztyén) szent István segítségével (a pogány) Gyulát legyőzvén, a *kelyhet magához vette* s nem engedte meg többé a pogány módon áldozást. (99. l.)

A Rika megett való rabonbán . . . 200 fegyveressel ment a vár (Budvára) védelmére, a *kehely átvételére*. (100. l.)

Upor Sándor fivérével Andrással ellenállott (a szent István ellen felkelő székelyeknek) *és a kehely tetejébe arany keresztet tétetett.* (103. l.)

István király a székelyekkel új szerződésre lépett, melyet a visszatérő székely követek elhozván, a főrabonbán (Upor Sándor) világi áldozatot hirdetvén várában, a király márványtáblára vésett válaszát felemelvén, *a kehely fölibe tette* és nagy öröm zengedezéssel elfogadák mindnyájan a magyar király akaratját és a keresztyén hitet mint a község végzését kihirdették. (108. l.)

A Héterdők megett lévő földről pedig *a főrabonbán (Upor Sándor), a kehely-pohár főgondviselője*, maga helyett küldé fiát, Sándor Istvánt, hogy leányát kisérné el (az északi nemzet czárja fiához Bazilhoz kéretvén feleségül). (114. l.)

Sándor István ezután a Vacsárcsin túl lévő földet a Zandirhám felesége által épített házzal együtt megtartván, *a kehelyformát mutató pohárt is mint örökséget véglegesen elvivé Budvárából 1039-ben*, a tribusok akarata ellenére, *mely máig is megvagyon;* jóllehet Upor János, Beél István és a Potarcha nembeli Gáspár, Háromszék rabonbánjai hadfelkelést hirdetvén, haddal akarták megtámadni Istvánt a Gymes földén, *a nemzeti pohár eldulajdonítása miatt*, de ezek törekvését az akkori idők mostoha körülményei meghiúsították, mert (Sándor István) követet küldvén Andráshoz (a királyhoz) és fiát is elküldvén neki kezesül, a rabonbánok megfélemlének, mindent abban hagyának és (Sándor István) *a pohárt megtartotta*, de Budvárát többé nem vehette vissza. (115. l.)

Az áldozó pohár ezután legközelebb Vacsárcsin Csíkban szerepel és pedig szent László király idejében, az ő kezében.

A krónika szerint ugyanis László király, midőn az erdélyi földet bejárta, és a Vatsárkon túl való föld uránál Istvánnál volna, s ez az ő, Szilvási Erzsébettől született leányát Katát a Mikó fiának Pálnak adá feleségül, a lakadalom alkalmával *a király a nemzeti pohárból maga is ivott örömében áldomást.*[1])

[1]) . . . celebratis nuptiis ipsemet ex poculo Gentis prae gaudio potum sumebat. (121. l.)

Nem sokára ismét szerepel a kehely, megint lakadalom alkalmával, midőn Sándor István második leányát Drusillát férjhez adta, nem kisebb emberhez, mint Kálmán László herczeghez, a krónika szerint: László király fiához.

A lakadalmat a Héterdők havasa között a László király várában tartották, László király jelenlétében s ekkor történt légyen az a (feljebb már bővebben tárgyalt) jelenet, hogy midőn *Drusilla a menyasszony inni akart a nemzeti pohárból*, a kisebb rabonbánok egyik ivadéka kiragadta a kezéből.

Utolsó szereplése a pohárnak a krónikában Stibor vajda idejében történik s azt kívánja megmagyarázni, hogy mikép került a pohárra az 1412. évszám és a *Sándor Péter* felírat.

A krónika szerint:

Sándor Péter választatik legelsőbben Csík, Gyergyó, Kászon és a csángók fővezéreül, Stibor vajda alatt és jelenlétében. Ez (t. i. Stibor vajda) nagy evés-ivás után a *máig is meglévő kókuszdió pohár talpára vésette a vezér tudta nélkül e szavakat: Petrus Sandor 1412.* A miért is a vajda (Stibor) a fővezér (Sándor Péter) által a Székelyföldről kiűzetett.

Ezek az adatok találhatók a krónikában a kehelyről, melynek története és viszontagsága mintegy gerinczét alkotja az egész krónikának. Épen azért a kehely hitelessége szorosan összefügg a krónika hitelességével: együtt állnak vagy buknak a történelem itélőszéke előtt. Meg kell azért vizsgálnunk ennek is mibenlétét és felderíthető történetét.

Farkas Nepomuk, a krónika kibocsátója, maga is a krónika hitelességének egyik főerősségéül e pohár meglételére hivatkozik.

»Ma is megvagyon — úgymond — a nemzeti hajdani áldozattételre szolgált szerecsendióból való pohár is, melynek ragadozása által imitt-amott való létele valaha sok vért ontatott eleinkkel.« [1])

Aranka is kutatott a pohár után.

Midőn 1797-ben másodszor járt Csíkban, Topliczán meglátogatta Sándor Ignáczot, de a pohár már nem volt nála,

[1]) **Farkas N. J.** levelében **Arankához** 1796 nov. 20. (ld. a Függelékben 211. l.)

mert nem régen azelőtt (1796 okt. 3-án) kikölcsönözte unokaöcscsének Sándor Zsigmondnak.[1]) Aranka másoktól, a kik a poharat látták, úgy értesült, hogy az 1412-es évszám és a »Petrus Sándor« név írása nem régi, «épen nem a XV. századbeli és gyanú van, hogy az ifj. Sándor Zsigmond írta reá«.[2])

Aranka később 1798-ban is kérdezősködik a pohár után, de válaszúl csak azt nyerhette Sándor Ignácztól, hogy »a szerecsendió-pohárra a szerént vagyon az írás római betükkel, a mint meg vagyon írva azon írásba, melyet tőlem méltóztatott a méltóságos úr elvinni; még eztet is a kedves jó öcsémtől kézhez nem kaphattam, de reménlem, Isten reá segít s azonnal a méltóságos úrhoz ki fogom küldeni.« [3])

Aranka — úgy látszik — később sem láhatta. Maga írja, hogy »ezt az áldozó kelyhet én meg nem kaphattam.«

De Aranka hitt a székelyek poharában, csak a felírásra nézve volt kételye.

És abban Arankának igaza van, hogy a név- és számírás újabbkori s nem XV. századi, de a gyanú, hogy Sándor Zsigmond vésette rá, alaptalan, mert már a XVIII. század közepén is rajta volt ez a felírás.

A Sándor-család levelei között ugyanis többször van említés e pohárról s felíratáról régebben is.

Sándor Péter 1756 márcz. 14. Csík-Szent-Mihályon kelt végrendeletében ezt írja: »a szerecsendió kupát hagyom a kisebbik fiam Gáspár kezébe. Ha pedig Gáspár oly állapotbéli lenne, hogy maga nem tarthatná, maradjon a más kisebbik fiam Mihály kezébe, de úgy, hogy azt soha el ne adhassák, hanem régi emlékezetül megtartsák jó gondviselés alatt, mint

[1]) Aranka a székely krónika fordításához írt egyik jegyzetében: »Ezt az áldozó kelyhet én meg nem kaphattam, de a Sándor nemes ház azt erősíti, hogy ma is nállok vagyon és a fedele egyik atyafitól zálogban van vetve. Találtam olyan becsületes emberre is, a ki azt erősítette, hogy ivott belőle. És így, ha ez igaz: a székelyeknek volt egy palladiumok, a kelyhe, melylyel borral áldoztanak.«

(Az erdélyi muzeum könyvtárában: A csíki krónika jegyzetes fordítása; 139. l.)

[2]) Új Magyar Muzeum 414. l.

[3]) Sándor Ignácz levele Aranka Györgyhöz 1798 ápr. 16. (Ld. a Függelékben 215. l.)

régi eleinktől reánk maradott és *1412 esztendőtől fogva megtartotta az Isten familiánknál.*«[1])

Ebből két tanúságot meríthetünk a kehelyre vonatkozólag:

1. hogy az 1412-es évszám 1756-ban már rajta volt (tehát nem Sándor Zsigmond vésette rá);

2. hogy azt 1756-ban maga a végrendelkező is csak régi *családi ereklyének, de nem nemzeti áldozó pohárnak tekintette.* Ha annak hitte volna, bizonyára azt is feljegyezte volna s nem írná, hogy »1412. esztendőtől fogva« van a családnál.

Ez elég frappans indirect bizonyíték arra, hogy a Sándor-családban 1756-ban még nem voltak meg a székely nemzeti áldozó pohárral egybekötött rabonbán-traditiók.

Valamivel később összeírják és megmérik a Sándor Péter hagyatékában talált ezüst poharakat s akkor a 3. helyen szerepel »*a szerecsendió pohár 18¼ lat*« sulylyal, szintén minden megjegyzés nélkül.[2])

A pohár a XVIII. század végén jut nagy hírnévre.

Abban az évben — 1796-ban — midőn a Sándor-genealogia és a krónika keletkezik, Sándor Zsigmond a poharat kölcsön kéri »rövid időre« unokabátyjától Ignácztól: október hó 3-án.

Ignácz oly lekötés mellett adja át Zsigmondnak, »hogy ha visszaadni nem akarná, száz aranyat vétethessen fel rajta.« Ignácz mint »majorennis« tart hozzá jogot, »summája is lévén rajta«, mert »veszedelemben forogván azon pohár, mint zálogost úgy váltotta meg.«[3]) T. i. a pohár az előbbi tulajdonos (Gáspár) által zálogba vettetvén, Ignácz saját pénzén váltotta ki.[4])

Zsigmond azonban a poharat nem akarta visszaadni. Ignácz »több ízben is atyafiságosan emlékeztette s kérte is, hogy kötelezésének eleget tegyen«, de Zsigmond »hol egy, hol

---

[1]) Eredetije Sándor János levéltárában. (Ld. a Függelékben 228. l.)

[2]) Sándor Mihály, a Zsigmond atyja írása, az 1785. osztálylevéllel. Sándor János ltárban. (Ld. a Függelékben 228. l.)

[3]) Sándor Ignácz instructiója, melylyel meginteti Zsigmondot a pohár visszaadására 1798 május 12-én. (Ld. alább a Függelékben 230. l.)

[4]) Más tudósítás szerint »*az atyja* váltotta ki zálogból Udvarhelyen.« (Új Magyar Muzeum 1854. 414. l.)

más kifogásokkal, az igaz atyafiságot épen nem illető feleletekkel élt.« [1])

Ezért nem tudja Sándor Ignácz Arankának megmutatni 1797-ben és elküldeni 1798-ban, mert »a kedves jó öcscsétől kézhez nem kaphatta.«

Ignácz végre elunván a húzalkodást, törvényes útra terelte az ügyet 1798 május havában. Utasítást adott két meghitt emberének, melyben általuk »újra is atyafiságosan kérette, hogy a poharat adja által«, különben beperli s költségét, fáradságát és a száz arany vinculumot »törvényesen is meg fogja keresni.«[2])

Szépvízi Barabás Márton felcsíki hites ülnök és szentmihályi Kósa Ferencz primipilus a kapott instructioval 1798 máj. 22-én felkeresték Sándor Zsigmondot Szentmihályon »a maga lakó nemes házánál«, a ki azt felelte, hogy »az igaz, hogy lekötelezte magát a szerecsendió pohár valaha visszaadására«, de csak arra kötötte le a száz arany vinculumot, ha el találná idegeníteni a családtól; minthogy pedig egyenlő jussuk van hozzá, lehetne nála is hogy álljon, a zálogból kiváltási összegnek rá eső részét megfizetné.

Erre Sándor Ignácz »a vicetiszt úr pecsétje mellett« perbe idézte Sándor Zsigmondot »a szerecsendió pohárnak fel nem adásáért.«[3])

Tanulságos lesz megjegyeznünk, hogy ezekben az íratokban a pohár szintén nem úgy szerepel, mint a székely nemzet egykori áldozó pohara, hanem csupán mint »a Sándor-familiának szerecsendióból való pohara«, »őstől maradt pohár.«

A per megindúlván és Sándor Zsigmond a törvényes megintésre sem adván vissza a »szerecsendió poharat«, Ignácz 1799 elején arra kéri Fel-Csík széket, hogy »a pohárnak, vagy ha azt adni nem akarná, a száz aranyoknak« s a perköltségnek felvételére executorokat rendeljen ki. A szék 1799 jan. 22-én helyt ad a kérésnek, s a pohárnak vagy a lekötött száz aranynak felvételére executorokúl két ülnököt és egy jegyzőt küld ki.

A végrehajtók jan. 29-én a szentmihályi szomszé-

[1]) Az 1798 máj. 12. instructioban. (Ld. a Függelékben 230. l.)

[2]) U. ott.

[3]) Barabás Márton és Kosa Ferencz 1798 máj. 22. levele (ld. alább a Függelékben 231. l.)

dokkal és az ottani falusbíróval elmentek Sándor Zsigmond kapuja elibe s ő otthon nem lévén, egyik jobbágya és a szomszédok előtt a szék ítéletét felolvasták. Erre ez a jobbágy a kapott megbízáshoz híven Sándor Mihályné asszony nevében »repellála, egy pálczának felemelésével.« A végrehajtók ennek nem engedtek, »minthogy a tisztelt asszony neve ezen pörben fenn nem forgott«, de midőn a végrehajtást foganatosítani akarták, »megérkezett a tisztelt úr is (t. i. Sándor Zsigmond), a ki a maga nevével repellála«, a minek utána »oka adására« nyolczadnapra a ns. székre megidézték.[1])

Fel-Csík szék itélőszéke 1799 febr. 12-én tárgyalta tovább a pert, a midőn is az alperesnek okát kellett volna adni repulsiojának, de Sándor Zsigmond »ő kegyelme hozzá sem szólott, noha személyesen jelen volt.« Azért az előbbeni itélet helybenhagyatott és a végrehajtók újra kiküldettek.[2])

Az executio 1799 febr. 19-én szállott ki másodszor Cs.-Szentmihályra s ott Sándor Zsigmond kapuja előtt megállván és őt oda kihívatván, a szomszédok jelenlétében előtte az itéletet felolvasták. Sándor Zsigmond eleinte engedett, de midőn az udvarra bementek és ott foglalni akartak, »meg nem engedte, opponálván magát.«

A pör a második »repulsio« után a guberniumhoz került »szék ereje kinyerése végett.« »A pört a felséges kir. főigazgató tanács is törvényesnek ítélvén«, 1799 ápr. 19-én engedélyt adott, hogy kellő megintés után 15 napi határidő elteltével »a szék ereje kimenjen«, hogy t. i. a végrehajtásra karhatalmat használhassanak.

A megintés most sem használván, a végrehajtók mellé rendelt Csató András dulló (szolgabíró) s a szentmiklósi, delnei, szépvízi, vacsárcsi és szentmihályi bíró 26 emberrel, úgy »mint szék erejével« elmenvén Szentmihályra, Sándor Zsigmond kapuja előtt az ő jelenlétében az ítéleteket felolvasták, azután bementek az udvarra, »melyet el is csáváztak« és a foglalást 610 m. forint és 38 pénz erejéig végrehajtották. Szántóföldeket és réteket foglaltak le, 1799 május 24-én.

---

[1]) Az executorok jelentésében. (Ld. alább a Függelékben 233. l.)

[2]) Az ítélet megvan alább a Függelékben 234. l.

A végrehajtók aztán »a lefoglalt jószágokat a törvényes tizenötödnap alatt maguknál tartották« s ekkor megkínálták Sándor Zsigmondot, hogy akarja-é a zálogösszeg letevésével kiváltani vagy nem? Ő erre sem reagálván, a lefoglalt jószágokat Sándor Ignácz kezére bocsátották 1799 jun. 7-én.

Miután a pohár-per ilyen komoly fordúlatot vett: Sándor Zsigmond anyja is beléavatkozott, hogy a csíkszentmihályi birtokot megmentse. Özv. Sándor Mihályné Gáborfi Anna ugyanis 1799 nyarán folyamodványt intézett a főkormányszékhez, melyben a szerecsendió pohár fejében »kiskorú« fiától lefoglalt csíkszentmihályi földek visszaadatását kéri, jelentvén, hogy *a legfölebb 32 forint értékü poharat* nagyobbik fia (Gergely) által beküldötte Csíkba, hogy a szék tisztje előtt adja át Sándor Ignácznak.

Ebben a folyamodványban jellemző vonásokat találunk Sándor Zsigmondra és a pohár viszontagságaira, melyek tárgyunkra világot derítenek.

Gáborfi Anna beadványában arra hívatkozik, hogy fia *kiskorú*, még csak 22 éves, kinek atyai örökös jószágát Szentmihályon *»sok nyughatatlan kérésére«* átaladta ugyan, »hogy annak jövedelméből *nyughatatlan gondolatja szerént* élelmét kereshesse«, de megkötötte kezét, hogy a jószág felől szabadon nem rendelkezhet. Ennek nagyobb erősségére ő és nagyobbik fia 1798 febr. 27, illetőleg jul. 7-én nyilvánosan óvást emeltek az ellen, hogy valaki neki pénzt adjon kölcsön, a mi Csíkszék gyülésén is felolvastatott.

A pohár kikölcsönzéséről így szól Gáborfi Anna:

»Fiam valami szerecsendióból ezüstbe foglalt s talán *legfölebb 32 forintot érő pohárt* kezéhez vévén, átaladta (t. i. neki) és én (t. i. Gáborfi Anna) beküldésére bizonyos barátságos alkalmatosságot jó móddal nem találván, *magamnál megtartóztattam.*«

A pohár tehát Sándor Zsigmondné anyjánál volt, a ki, mint látszik, nem szívesen vált meg attól.

»A pohár — úgymond — nálam jó gondviselés alatt lévén, eltartani nem akartam.« . . .

»Hadnagy Sándor Gergely fiamnak Sárpatakra írtam, hogy késedelem nélkül a pohárt vigye bé Csíkba s nemes szék tisztje előtt adja által Sándor Ignácz uramnak.«

Hogy Gáborfi Anna és fia Sándor Zsigmond miért ragaszkodtak olyan görcsösen ahhoz a »szerecsendió pohár«-hoz, ha »legfölebb 32 forintot« ért: alig tudnók másként megérteni, ha nem tudnók, hogy épen a kikölcsönzés évében az ő aláírásuk alatt keletkezett az a genealogia, melyben a pohárnak (épúgy mint a krónikában) olyan jelentős szerep van szánva. Azóta a székely krónika (a Biographia, vagy Házi história) is elkészülvén, a mely a poharat olyan magas talapzatra emelte, megértjük a görcsös ragaszkodást, melylyel anya és fia a perben lebecsmérelt, de a genealogiában és krónikában felmagasztalt pohárhoz ragaszkodtak.

Sándor Ignácz az ő válaszában, melyet Gáborfi Anna folyamodványára a főkormányszékhez intézett, kellő világosságot derít az anya és fia eljárására, melylyel a poharat tőle kicsalták és ravasz fondorlattal megtartani igyekeztek.

»Hütömmel kész vagyok megerősíteni — úgymond — hogy tőlem Sándor Zsigmond a poharat az édes anyja izenetire és kérésére kapta kezére, melyet az édes anyjának sok ízben megmondottam.«

»Én a pohárnak visszaadását untig sok ízben kértem s kérettem Sándor Zsigmond öcsémtől, de teljességgel visszaadni nem akarta, *kértem az édes anyjától személyesen s levelem által is*, de az is a tökéletlenségbe elmerült fiának tanácsán járván, vissza nem adatta.« »A pohár magánál volt az asszonynál«, miért nem küldte vissza, ha akarta, legalább a törvényes intésekre?

»Mindezeket nem cselekedte, mert bízott a protestatioban (t. i. az 1798-iki óvásban) és az imperfecta aetasában gyermekinek.«

De a protestatio — úgymond — 1798-ban kelt s a poharat 1796-ban kölcsönözvén ki, arra nem vonatkozhat, mert »engem a megköttetése előtt csalt meg.« »Én sok ízben megintvén édes anyját is, Gergely testvérit is, hogy én a pohárért meg fogom keresni, épen ezen okból cselekedték a csalfa protestatiojuknak kuholását, hogy azokkal keresetemet felfüggeszthessék.«

A mi pedig imperfecta aetasát (kiskorúságát) illeti, azt a formájából észre sem vehetvén egy jó *szakállas ifjúról*, én

azt képzeltem a panaszló asszonyról, hogy egy ilyen aetasú fiát nem küldötte volna ily messze való jószágoknak gondviselésére, hanem ... maga előtt, maga fenyítéke alatt nevelte volna; a mellett az emlegetett fia másokat perlett, a mi több supernumerarius assessornak felvétetvén, a panaszló asszony ő kegyelmét actualis assessornak kivánta s instálta a t. universitástól felvétetni.«

»E szerént kegyelmes uraim! egy 22 esztendős, assessorságot viselő, gonosz, istentelen ifjúval cselekedhetné akármely anya, hogy *mindenféle csalfaságot* megtévén, avagy tétetvén fiával előre, azután egy protestatioval mindnyájokat kárban ejtsen«?!

»Abban bíztak anyjostól, hogy én a törvényes keresetet nem fogom űzni.« Midőn a gubernium rendelete felolvastatott, »merészelte nagy tapsolva azt mondani, sokaknak hallatára: nem félek bátyám uramtól, mert míg él az anyám, *akármi törvénytelen dolgot cselekszem is*, jó pátronusa lévén az anyámnak, megnyerem bátyám uramat.«

Mindezek alapján Sándor Ignácz (miután a kézhez vett pohár fejében a lefoglalt jószágokat visszaadta) költségei megtérítését kéri, mert a pohár elcsalása és visszatartása »hamislelkűségből származott«, máskép »miként kellessen sérelmemet megorvosolnom és azon sem istent, sem hazát, sem felebarátot nem szerető, sőt üldöző ifjat miként zabolázhatni, mert *ilyent nevelt az a derék anyai hatalom!*«

Még Sándor Zsigmondnak valami moldvai kalandozásáról ír Sándor Ignácz, mit »*istentelen peregrinatioja*« néven emleget, mely a gubernium előtt is fenforgott.« [1])

Hosszasan foglalkoztunk e pohár-perrel, mert megvilágítja, hogy miként gondolkoztak a családtagok e családi ereklye felől, melyet a székely krónika a székelyek »áldozó pohara« gyanánt tűntet fel. Láttuk, hogy a pohár-perben erről szó sincs. Másrészt azért, mert a perîratok érdekesen jellemzik Sándor Zsigmondot és anyját, kiknek a családi geneologia köszöni létrejöttét és kiket méltán kell a székely krónika értelmi szerzőinek tartanunk.

[1]) Sándor Ignácz beadványa a főkormányszékhez a Függelékben 241. lap.

Sándor Zsigmond jellemzéséhez tartozik az is, hogy egy faluban lakó Sándor Antal unokabátyjával is hadilábon állott; annyira, hogy őt Sándor Antal 1798-ban »szolgája által maga házához hívatván, ottan megfogván, földhöz verték, hajánál fogva hurczolták, ütötték, döfték, úgyannyira, hogy élete is veszedelemben forgott, mely mián hosszas betegséget, fájdalmat szenvedett.«[1])

Az ellenségeskedés az atyafiak között még akkor sem szünt meg, midőn Sándor Zsigmond a család megbízottjaként az Apor-perben mint felperes szorgoskodott. Ebből az időből maradt fenn egy levele Sándor Zsigmondnak Sándor Antalhoz, melyben azzal fenyegetődzik, hogy ha vele »perlekedni, másokat is arra fellázasztani meg nem szűnik, minden további kiméllés nélkül szorosabban és érzékenyebb módokkal is az illendőségre és csendességre hozattatni el nem mulasztja.«[2])

Sándor Zsigmond a többi atyafiaival sem igen élt békeségben. 1803-ban a kir. gubernium *Sándor Mihály* (unokatestvére) feladására »fiscalis kereset« alá fogja valamely kegyetlenkedése miatt (ratione saevitiei). Ebben ő idegen vizsgáló bírákat kiván gr. Bánffy György gubernátortól, »hadd térithesse egyszer maga sok ártalanságait s ok nélkül való üldözései kitől és micsoda embertől s mi mián eredtek« a gubernium elibe.

Panaszolkodik *Péchy* főhadnagyra, (közel való sógorára) is, mint »halálos ellenségére« s örvend, hogy »a ns. Regementből (a székely ezredből) eltétetett pensioba.«

»Még a papok közül is pater *Sándor Lajost* óhajtanám eltétetni, mivel ez a két ember volt *izgága* ellenem.« [3])

A Sándor-család tehát — mint ebből látható — nem azonosította magát a Sándor Zsigmond dolgaival, sőt többen épen hadilábon állottak vele.

---

[1]) Az ebből támadott per actáját ld. alább a Függelékben, 1799. ápr. 16. k. a. (229. l.)

[2]) Ld. alább az acták között (220. l.)

[3]) Sándor Zsigmond folyamodványa gr. Bánffy György gubernatorhoz. Csík-Szentmihály 1804 november 9-én. (Ld. a 221. l.) A levél hátlapján ez áll: »*Den Herrn Edelmann Sigmond Sándor zu arretiren.*«

Az erkölcsi felelősség a hamis geneologia, a székely krónika, a pohár meséje készítésében nem az egész családot, hanem ennek egy »nyughatatlan elméjü«, nagyzási hóbortban szenvedő tagját illeti.

Hogy Sándor Zsigmond összeférhetetlen, haragos, kötekedő, izgága természetü ember volt, annak emlékezete máig is fenmaradt a csíkszentmihályi öreg emberek között. Egy 85 éves öreg ember (Búzás András) beszélte tavaly nyáron, hogy hallotta emlegetni az atyjától, hogy Sándor Zsiga békétlen természetü, perlekedő ember volt, el akarta perleni a Naszkalát havast,[1]) de *hamis írása* volt róla, s M.-Vásárhelyen (tehát a királyi táblán) a consiliarius úr megismerte a hamis írást s ő úgy elment valamerre, hogy soha többé vissza nem jött a faluba.

Egy másik, 77 éves öreg ember (Balázs István) szintén az apjától hallotta, hogy Sándor Zsigmond olyan *félügyü* (félkegyelmü) ember volt. Curiája elpusztult, helyét úgy hívják, hogy »Zsiga-kert«. Nőtlen ember volt, maradékai nincsenek.

Kérdezvén azt is, hogy hallották-é hírét a *rabonbánok*nak s a vacsárcsi várkastélynak? tagadólag válaszoltak, az utóbbi megjegyezvén, hogy »ha csak nem az, hogy *rablók* tanyáztak ott!«

Ezek tanusítják, hogy a nép mitsem tud rabonbánokról, Sándorok váráról, tehát a nép köztudatában, hagyományai közt nincs meg és nem is lehet az, a mi nem volt. De tud Sándor Zsigmondról még egy század multán is. Ismerik a helyet (Zsiga-kert), a hol curiája állott; kertje összeért a Sándor Antaléval, a kinek nagy ebédlős és óriási kéményü, egyszerü curiája még fennáll, Szt.-Mihály falu Tökeszeg tizedének a szélén, melyet Csigafalvától az ajnádi út választ el. A csíkszentmihályi *öreg* emberek apjoktól még hallották hírét Sándor Zsigmondnak s ezeknek jellemzése megerősíti Aranka 1797-iki amaz értesülését, hogy ismerősei »Sándor Zsigmondnak szemfényvesztésre való hajlandóságát s tehetségét dícsérik.«[2])

---

[1]) Mely az Apor-perben is szerepel.

[2]) Uj M. Múzeum 1854. évf. 421. l.

Ezek után a Sándor-pohárról még kevés mondani valónk van.

A székely krónika a poharat hírnevessé tévén, sokan érdeklődtek iránta azontúl. *Aranka* nem láthatta, de úgy ítélt róla, hogy ha igaz: »*a székely nemzet palladiuma*«. Egyik munkatársa ki M.-Vásárhelyről ment tanárnak Gyulafervárra — *Sombori József* (később udvarhelyi pap és esperes) örömmel újságolja Arankának 1811 decz. 3. levelében, hogy »*a székelyek régi áldozó poharára* is reá találtam; itt van Fejérvárt, de bézárva egy ládába; az asszonya, Sándor Antalné (?) [1]) ide tette bé kánonok Miháltz úr atyjafiához; már lesem, hogy a mikor idejő, megnézhessem.[2])

Sombori Józsefnek később alkalma nyílt a poharat látni s lerajzoltatni. Ennek alapján írta értekezését »*A hajdani nemes székely nemzet áldozó-poharáról*«, mely kivonatosan a Tud. Gyüjtemény 1835. évf. megjelent. 1819-ből Székely-Udvarhelyt keltezett értekezése előszavában ezt mondja: »Még ezelőtt egynéhány esztendővel alkalmatosságot adott nekem ezen értekezésre ama sokféle hibákkal teli kéziratnak olvasása, melyet a közelebb múlt esztendőben (1818.) (bécsi) udv. tanácsos Kilyéni mélt. Székely Mihály úr a Székely Nemzet Constitutióinak és Privilegiumainak gyüjteménye végén közönségessé tett. Addig is, míg ezen kéziratnak tekintete nagyobb készülettel meg fog állíttatni [3]) ez az áldozó-kehely mindenek előtt eltörülheti azon gyanút, mintha ez a kézirat váltott gyermek volna. (?) *Megvallom, abban magam is előre sokat mesének, költeménynek véltem*, míglen tudakozódásaim után csík-szentdomokosi (helyesebben taploczai) *Sándor Ignátz úr özvegyénél*,

[1]) Tehát Ignácztól az Antal birtokába került volna?! Ez, mint alább látandjuk, tévedés.

[2]) Sombori levelét ld. a Függelékben 250. l.

[3]) Az én kézirati példányomban e helyett ez az érdekes pont áll: »A nemzetnek és tudós világnak méltó jussa lehet megkivánni, hogy néhai Zágoni tudós *Aranka György* úrnak kézirási gyüjteménye, melyben az András Mátyásé is (t. i. a székely krónika) deák lectiojában megigazgatva, magyarra fordítva és *sok szép töllem segíttetett világosító jegyzetekkel* találtatik — közhaszonra kitétessék.«

tek. Dindár Joséfa asszonynál [1]) a poharat megtaláltam, kezemben forgattam s képét le is vettem.« [2])

Érdekes ebben az előszóban az a vallomás, hogy a krónikában sokat mesének vélt s a pohár megtalálása hozta más véleményre. Sombori »az áldozó-pohárnak alkattyá«-t leírván, »a poharat illető távolabbi környülállások«, végül »régisége és nevezetesebb történetei az áldozó-pohárnak« cz. fejezeteiben »*a maga eredetének setét homályában hagyván a kelyhet*«, elmondja azt, a mit a székely krónika mond a pohárról s jegyzetekkel kíséri. Legérdekesebb ezek közt az, hogy a *rabonbán* szót a *rabbon, rabbi* (zsidó nyelven mestert, papot jelentő) s a *bán, pán* (szláv nyelven urat, igazgatót jelentő) szavakból magyarázza.

Sombori értekezését azzal végzi, hogy »az iratos pohár azután is mind az mái napig a nemes Sándor nemzetség birtokában maradott és csak nagyobb gyülések, nevezetesen a csíki főtisztek béiktatások alkalmatosságával fordult elé«.[3])

Sombori ez értekezése nagy érdeklődést keltett a székelyek között s az ő halála után a »Hon és Külföld« (1845. sz.) a pohár rajzát is közli »az értekezés kivonatjával együtt«.

Nem sokára *Ferenczy János* dálnoki evang. ref. pap »Felvilágosítások a székely nemzet áldozó poharáról s az azzal összekötött szittyavallásról« cz. a. szól a kérdésről.[4]) Azt írja, hogy »e pohár s a zászló, mely ma *Csík-Szent-Mihályon Sándor Antalnál van*, melyet Uopour Sándor a kisebb Gyulán vett győzedelemkor használt s a pogányságon a kereszténység győzedelmet vett«.

Ezzel szemben Csíkszentmihályi *Sándor István* »mint egyik tagja azon családnak, mely azon nemzeti kincs mostani birtokosa«, (Még valami a nemes székely nemzet áldozópoharáról cz. a.) kijelenti, hogy »e pohár jelenleg (1845.) nemes Kolosmegyében Oroszfája helységében *özvegy Sándor Ignátzné* szül. Dindár Jozefa úrnő birtokában van«, . . .

[1]) Tehát nem — mint 1811-ben írta — Sándor *Antal*nénál.

[2]) A pohár képe meg is jelent aztán a »Hon és Külföld« 1845. évf. és Orbán Balázs »A székelyföld leírása« II. k. 58. l.

[3]) Tud. Gyűjtemény 1835. III. k. 18. l.

[4]) Hon és Külföld 1845. évf. 11. 12. szám.

»ha netán kivánná azt valaki addig is, míg hazánk kincsévé átadatna«.[1])

Közkincscsé úgy kivánták tenni, hogy az Erdélyi Muzeumnak adassék át. A hunyadmegyei (naláczi) gr. Teleki György (1857-ben) ezer forintot kinált érte, »hogy a Muzeumnak adhassa«.[2])

A pohár azonban tovább is megmaradt a Sándor-család birtokában.

Br. Orbán Balázs volt az első, a ki mint műrégiséget tűzetesebben megvizsgálta és leírta, rajzát is kiadván »A székelyföld leírása« II. kötetében. (58. l.) Ő a kehely felső részét (az ezüst szegély, ezüst pántok és ezüst kosár közé zárt kókuszdió kuppát) régi görög pogánykori műnek vélte, bár Anacharsistól, Solon kartársától való eredetét mesésnek tartotta; de a kehely alsó részét (szárát és talpát) XV. századi munkának ítélte, melyre az 1412-es évszámot a XVIII. században hamisították. — »A felíratra nézve — úgymond — határozottan kimondom azt, hogy hamisítás, még pedig nagyon ügyetlen, önmagát első tekintetre elárúló hamisítás. Későbbi metszés s itten készült műbecs nélkűli munka a kehelytalp alsó részén levő díszművezet is s ezek után ítélve az egésznek becses ereklyeszerű régiségét meg kellene tagadnunk; de mert ez alsó részén falsificatumot és újabb véset nyomait találjuk, nem szabad az egészet eldobnunk, mert figyelmesebb észlelésnél azonnal felötlik, hogy a kehely felső része görög idomokat mutató szerkezetével sokkal régibb, mint töve és talpa és így elfogadhatjuk azon sejtelmet (!), hogy annak felső része a rabonbánok korában szerepelt székely áldozópohárból maradt meg (!), mostani talpát pedig a régi megromladozott talp helyet a XV. században (mert ennek jellegét mutatja) készíték s hogy valamelyik Sándor a csíki krónikában felhozott Sándor Péter és Stibor vajda történetével összhangzatba hozandó, talpára vésette, elég ügyetlenűl, a mult században keletkezett felíratot«.[3])

Orbán Balázs a rabonbánokban való hite és kegyeletes érzése s a régiségekhez kevésbbé értése még megpróbálhatta

[1]) Hon és Külföld 1845. 15. szám.

[2]) Ld. a Függelékben Gámán Károly levelét 252. l.

[3]) A Székelyföld leírása II. k. 59. l.

megmenteni legalább egy részét a kehelynek pogánykori ősrégiségül; de az újabbkori szakemberek, kik a kelyhet látták vagy képei után vizsgálták, kétségtelenül XVII. századi késő rennaissance stylü munkának ítélik. Erre vall a kehely anyaga, a kókuszdió, melyet az ötvösművészet a XVI. században (Afrika körülhajózása s Amerika felfedezése után) kezd először felhasználni és alkalmazni. Tehát maga a kuppa anyaga is kizárja azt, hogy a kehely XVI. század előtti legyen. A kehely ezüst foglalatja s alkotó részeinek egész stylusa, kiképzése tiszta renaissance. De még ennek sem virágzó korában készült, hanem később, midőn még renaissance minták után dolgoztak ugyan, de már a kontár mesterek sem megérteni, sem technikailag elérni nem voltak képesek a tiszta renaissance művészetet. Úgy hogy ez a késő renaissance stylü kehely nem lehet korábbi a XVII. század második felénél.[1])

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a Sándor-pohár, mely a csíki székely krónikában oly nagy szerepet játszik, mely a rabonbánok hatalmának külső jelvénye, a nemzeti áldozatok, törvények szentesítésének főeszköze, a melynek birtokáért véres harczokat viselnek, békében tisztelettel veszik körül, ép oly kevéssé ősrégiség, mint maga a krónika s hogy az állítólagos őspogány áldozati kehely csak egy századdal régibb, mint az 1796-ban gyártott székely krónika.

A XVIII. század derekán és végén (mint fennebb láttuk) magok a tulajdonosok sem tartották azt nemzeti ereklyének, pogánykori áldozó kehelynek: csak Sándor Zsidmond, a krónika értelmi szerzője léptette azzá elő és hitette el azt néhány, a mult emlékeiért könnyen hevülő, naiv hitü, lelkes honfitársunkkal.

---

[1]) Részletesen és a műrégészet szempontjából behatóan tárgyalja és mutatja ki ezt *Kovács István*, az Erdélyi Muzeum Egylet régiségtárának adjunktusa tanárvizsgálati dolgozatában.

A pohár jelenleg Sándor János volt államtitkár birtokában van.

VII.

A csíki krónika szerkesztője.

Megvizsgálván minden oldalról a csíki székely krónikát, a következő főbb eredményekre jutottunk:

1. A krónikát nem 1533-ban írták és nem 1695-ben másolták le az aláírt személyek, a kik nagyobbára nem is léteztek.

2. Sándor Menyhért várában sem írhatták, mert olyan nem volt s nem tudunk Sándor Menyhértről sem.

3. Nem *régi* görög és latin oklevelekből szerkesztették, mert olyanok a Sándor család birtokában nincsenek és nem voltak.

4. A Sándor család hamis geneologiáját 1796-ban szerkesztették, s akkor szerkesztették, illetőleg hamisították a krónikát is.

5. A pogány áldozókelyhül szerepeltetett kókuszdió-serleg nem ősrégi, hanem XVII. századi ötvösmunka.

6. A székely krónika családi hiúság és anyagi érdekek czéljára készült, hogy egyik, anyai ágon bárók és grófok ivadékául büszkélkedő Sándornak az Árpád nemzetségéből való ősi vezéri leszármazást fitogtasson s hogy a százados Apor-Sándor perben tanúbizonysággal szolgáljon.

Mindezek után egy kérdés vár még feleletre, hogy *ki*, vagy *kik szerkesztették a krónikát?*

Erre is megadtuk már részben a feleletet fennebb, midőn Sándor Zsigmond szerepét a család hamis genealogiája szerkesztésében és az Apor-Sándor perben kimutattuk.

A bírói ítélkezésnél egyik fő vezérelv az szokott lenni, hogy *cui prodest?* kinek állott érdekében valamit elkövetni?

Ez is első sorban a perben családi teljhatalmazottként szereplő Sándor Zsigmondra utal.

Sándor Zsigmond jelleme, a mellékkörülmények, a családi ereklyéül őrzött serleg jogtalan eltulajdonítása mindezt megerősíti.

De itt előtérbe lép az a kérdés, hogy volt-é kellő alapismerete, tudományos készültsége Sándor Zsigmondnak arra, hogy ilyen krónikát szerkeszteni tudjon?

Korára nézve 1796-ban ifjú volt, még csak 20 éves, de korán kifejlett »szakállas ifjú«.[1]) Kora érettségét mutatja, hogy 1796-ban már elvégezte a jogi akadémiát s anyja csík-szentmihályi birtoka kezelését reá bízta, pert folytatott, Csíkmegye számfeletti ülnökévé választatott s anyja valóságos ülnökké kívánta felvétetni.[2])

Hogy korán foglalkozott jogi és történelmi tanulmányokkal, bizonyítja az, hogy 1794/5. folyamán, mint I. éves joghallgató a kolozsvári lycaeumban szorgalmasan és nagy ambitóival tanulja a jogot. Ebből az időből maradt fenn többek közt saját kéziratában egy vaskos (530 l.) kötete a *közjog*ról (Jus publicum. I. Gentium), melyben már a későbbi székely krónikára emlékeztető oldaljegyzet és betoldás van.[3])

A 299. §-ban ugyanis az igazságszolgáltatásról lévén szó, azt mondja, hogy Csík-Gyergyó és Kászon széknek nem lévén régebben törvényszéke, Udvarhelyre jártak törvénykezni.[4])

Ehhez később oldaljegyzetben hozzátette, hogy: azonban 1412-ben Sándor István és Péter primorok bevitték (t. i. Csíkba a törvényszéket): a hova azután a következő időkben a királybíróság is bevitetett 1555 körül.[5])

Megjegyzendő, hogy a Sándor család hiteles íratai semmit sem tudnak ennek a törvényszékalkotó Sándor Istvánnak és Péternek létezéséről. De tud ám az 1796-ban Sándor Zsigmond által összeírt genealogia, melyben csodálatosképen

---

[1]) Anyja Gáborffi Anna 1799 elején »kiskorúnak, még csak 22 évesnek mondja fiát, de erre Sándor Ignácz replicájában azt feleli, hogy a mi imperfecta aetasát illeti, azt a formájáról észre nem vehetvén egy jó szakállas ifjúról.« (Ld. a Függelékben.) 1800-ban, midőn a család nevében az Apor-Sándor-pert folytatja, már betöltötte 24. évét. (Ld. a peres könyv 21. lapján.)

[2]) Sándor Ignácz fennebbi replicájában (ld. a Függelékben 245. l.)

[3]) A kézirat az Erdélyi Múzeum kézirattárában a törzsgyűjteményben van meg; 4-edrét.

[4]) Siculi nobilissimi cives Transilvaniae Csíkienses, Gyergyovienses et Kászonienses, qui cum tribunali carerent, ergo pro justitiae administratione Udvarhelyinum confluxerunt et ibi exaudierunt justitiae sententiam a judicibus latam.« (Id. h. 104. l.)

[5]) »Sed dein anno 1412 Stephanus et Petrus Sandor primores intulerunt: ubi dein sequentibus temporibus judicatus etiam regius introductus est circa 1555.« (Id. h. 104. l.)

az ő 1795-iki jogi jegyzeteinek fennebb idézett pontját és a későbbi oldaljegyzetet egybeolvasztva megtaláljuk. Azt mondja ugyanis, hogy: István vitte be a törvényszéket az ő földére Rákosra, mert azelőtt a székelyek, a kik a Héterdők (a Hargita) mögött laktak, Udvarhelyre voltak kénytelenek járni törvénykezni. 1450. első királybíró.[1])

A székely krónika pedig ezt mondja: »Petrus Sándor 1412 .... enim fratre suo primus introducit ordinem judicii in campo Rákos«.

Sándor Zsigmond (1795) közjogi jegyzete tehát utólagosan (1796) összhangba hozatott a székely krónikával.

Van még egy jellemző utólagos *betoldás* e kéziratban. A végén ugyanis eredetileg ez állott: »Et his imponitur finis Juris naturalis Gentium per *Sigismundum Sándor* de Csík-Szt.-Mihály juris primum in annum auditorem in lycaeo regio Claudiopolitano Anno 1795. die 13. Martii«. (530. l.)

Ő tehát 1795-ben még csak *Sándor* Zsigmondnak írta magát.

Ámde a keresztnév és vezetéknév között más tintával és szorosabban beszúrva egy *U.* látható, mint későbbi betoldás.

Mit jelent ez és mikor szuratott be?

Nem egyebet jelent, mint az *Upor* nevet, a mi utólagosan (és pedig 1796-ban) szúratott a *Sándor* név elibe.

Bizonyítja ezt az, hogy az 1796-ban írt hasonló jogi kéziratok végén és tábláján már az *Upor Sándor* név díszeleg.

Sándor Zsigmond ugyanis folytatván jogi tanulmányait, gondos kézírati jegyzeteket készített a hazai (erdélyi) jogról is. Ezekből fenmaradt jegyzeteinek III., IV. és V. kötete.[2])

A »*Juris patrii Trannici* tomus III.« 126 levélből áll; a címlap felett olvasható: »Opere Sigismundi Sándor primoris Siculi de Csík-Szt.-Mihály.« Ezen még az *Upor Sándor* név nem szerepel. (Talán még 1795-ből való.)

A IV. kötet címe (a könyvtábla sarkán): »Pars Theor. Juris p. Trannici tomus IV.« A könyv tábláján benyomva ez áll préselt betűkkel: »Sigismundi *U. Sándor* de Szt.-Mihály

[1]) Ld. a genealogiában a Függelékben 187. és 192. l. a 15. p. a.

[2]) Az Erdélyi Múzeum-Egylet kézirattárában, a törzsgyűjteményben, 4-edrét.

sedis Siculicalis Csík jurati assessoris 1796.« Záró sorai pedig: »Conscripta per Sigismundem *Upor Sándor* de Csík-Szt.-Mihály, inclytae sedis Siculicalis Csík superioris magni principatus Tranniae assessorem supernumerarium, hujusque juris auditorem Anno 1796. die 25. Junii finis imposita et haec omnia ad Dei gloriam«. (A 122/b levélen.)

Az V. kötet az erdélyi jog gyakorlati részéről szól. Címe a kötés sarkán: »P. Pract. C. J. Pa. Trannici Tom. V.« A kötés táblája első lapján benyomva, préselt betűkkel: »Sigismundi *U. Sandor* stb. 1796.« (mint fennebb a IV. kötetnél). Végén (a 98/b lev.): »Et his finis imponitur per me Sigismundum *Upor Sandor* de Csík-Szt.-Mihály inclyto sedis Csík assessorem Anno 1796. 22. Augusti«.

Mindebből a tanúság az, hogy az 1795-ben még csak Sándor Zsigmond: 1796-ban már *Upor Sándor* Zsigmond.

Mi történt időközben: talán Ferencz császár kegyelméből új nevet vett fel Sándor Zsigmond? Nem, hanem 1796. máj. 27-én megalkotta és kiadta ugyanő azt a genealogiát, melyben a Sándor család őse Zandirhám »rabamban« s ennek dédunokája az az *Upor Sándor*,[1]) melytől immár Sándor Zsigmond származtatja és írja magát.

És történt az, hogy Sándor Zsigmond 1796. jul. 12-én a guberniumtól egy perindításra jogosító okíratot eszközölt ki, melybe becsempészte az ő hamis genealogiáját Upor Sándortól.[2])

Ha a genealogia, vagy az ezzel egy nyomokon járó u. n. csíki székely krónika 1796. előtt meglett volna, Sándor Zsigmond már 1795-ben is írhatta volna magát *Upor Sándor*nak; de akkor még sem a genealogia, sem a krónika nem volt meg: mindkettő (miként a fentebbiekből is kiviláglik) 1796-ban szerkesztetett.

Sándor Zsigmond jogi kézíratai még egyéb tanúságokat is szolgáltatnak. Egyik oldaljegyzetéből kitűnik, hogy 1795-ben járt először Csíkban.

A hazai jog IV. kötetének 33/a lev. ezek a sorok olvashatók:

---

[1]) Ld. a genealogiában a Függelékben 184. l.

[2]) Ld. a Függelékben 194. l.

1795-be kezdém üsmerni Csíkországát,
A medvék barlangját.
Mert itt nem láthatni senki jó barátját.
Havasok közt lakom
Itt van mi van egész gazdagságom
Itt láthatni Siberiát
Bárdolatlan nemzetségbe Lucretiat.
Ne vocetis me Noemi, sed vocate me maram, id est amaram, quia amaritudine replevit me Inimison.

Csíkban úgy látszik nemcsak a medvék, havasok s a gazdaság iránt érdeklődött, de a történeti feljegyzések iránt is. Aranka 1793-iki székelyföldi tört. tanulmányútazása felköltötte az érdeklődést (mint fennebb láttuk) Csíkban a régi emlékek és kéziratok iránt, és Sándor Zsigmond maga is úszik a divatos árral: felcsap történetkutatónak.

Hazai joga IV. kötetének 34/a. lev. ez a sajátkezű oldaljegyzete áll:

»Nota ex libro Hungarico idiomate scripto *Joannis q. Cserei* supremi capitanei post Stephanum Petki et Lázár pag. 5.
Hajolj már te is Csíkországa Keményhez,[1])
Úgy juthatz esmét ama verőfényhez,
Melyben a Sándorok alatt valál,
Midőn nem talált se Oszmán, se más halál.
Kemény országnak nyugodalma
S néked is piros gyümölts alma,
Ennek lesz is igaz maradványa,
Ki ország sérelmeit meg is hánnya,
Fiú ágon lejövő, senki sem is bánnya.

Ehhez a jegyzethez sok szó férhet. Cserei János idézett könyvét (?) nem ismerjük. Csíki főkapitány Cserei Jánost sem ismerünk. *Cserei János,* a történetíró Mihály apja, fogarasi főkapitány volt s ez lakott egy ideig Csíkban, Rákoson (a hol történetíró fia született 1667-ben). Feleségének, Cserei Juditnak az atyja *Cserei Mihály* volt az öreg Rákóczi György idejében Csíkszék főkapitánya (Lázár István 1630 és Petki János 1639. után). Azt sem tudhatjuk, hogy kiket ért az apostrophált *Sándorok* alatt, kik tudtunkkal főkapitányságot Csík-

[1]) T. i. Kemény Jánoshoz, a fejedelemhez.

ban nem viseltek, legfölebb alkapitányságot (Sándor Mihály 1638, Sándor Péter 1640 [1]) és Sándor János 1694-ben.)

Sándor Zsigmond historizálása tehát nagyon ingatag alapon áll és gyanús.

Van még egy *Cserei János*, a kire gondolhatnánk, de ez későbbi s a miklósvárszéki bölöni Csereiek közül való, a ki nem volt csíki főkapitány. Ez Cserei Farkasnak a fia, a ki Bölönben lakott (Miklósvárszéken), a Rákóczi forradalomban mint ezredes (colonellus) szolgált, kibujdosott, 1717-ben notáztatott (birtokát Cserei Mihály kapta), majd 1720-ban visszajövén, Miklósvárszék alkirálybírájává választatott, itélőmesterségre is jelöltetett.[2]) *Bölöni Cserei János* »tanúlt, okos. nagyelméjű ember« volt,[3]) »nagy scientiája, experientiája« volt »theologiában, philosophiában, jurisprudentiában, *historiák* olvasásában, politikai és *militaris* directioban«.[4])

Ennek egy kézírati munkájára is hivatkozik Sándor Zsigmond közjogi kézírati jegyzeteiben, a hol a hadi szokásokról ír.[5])

Annyit megállapíthatunk, hogy Sándor Zsigmond Csíkból történeti jegyzetekkel és újabb impressiokkal térvén vissza Kolozsvárra, jogi tanulmányait a második éven már családi történetére való különös figyelemmel folytatja. Jegyzetei tanúskodnak erről.

A hazai jog III. kötetében »De ingessione« cz. alatt családtörténeti példát idézvén, atyját, nagyatyját sorolja elő«.[6])

Az »evictio«-ról írván, felhozza példáúl, hogy ő eladja csíki birtokát Boros Józsefnek és ezt perbe idézi *gróf (!) Sándor János* stb. (21. lev.)

---

[1]) Benkő Károly: Csík, Gyergyó és Kászon 53. l.

[2]) Székely Oklevéltár VII. 284., 300., 344. ll.

[3]) Cserei Mihály jegyzőkönyve. Tört. Tár 1903, 527. l.

[4]) U. ott az 577. l.

[5]) »Fuit etiam stratagema valde pulchrum in Siculia, quod legi in manuscriptis *Joannis Cserei de Barott* eo tempore commissum, quo tempore in servitute redacta est Siculica natio« (János Zsigmond idejében.) (Jus publicum 757. §. »Stratagema.« Erd. Múz. Kézirattára id. h. 503. l.)

[6]) Stipes *Petrus*, qui 17 anno aetatis contrahit matrimonium cum Julia Zekel de Kiljén, ita post annum nascitur *Michael*... (ennek fia: ő!) *Sigismundus* stb. (Id. h. 17. lev.)

Egy másik példában tekerőpataki Gáborffi Pál Kolozsmegye alispánját emlegeti (62. lev.)

Alább a pecsétekről írván, oldalt megjegyzi, hogy: »NB. Ezt mikor írtam iffiú voltam, mégis jól írtam« (91. lev.).

A gondos jogi jegyzetek és családtörténeti hívatkozások tanúsítják, hogy Sándor Zsigmond jogi tanulmányait azzal a czélzattal folytatta, hogy azt maga és családja érdekében értékesíteni fogja.

Még egy tanúsággal szolgálnak e fenmaradt kéziratok.

Az oldaljegyzetek számos példát nyujtanak arra, mily sokat adott Sándor Zsigmond az ő (Dujardin ágon) bárói, grófi összeköttetéseire.

A hazai jog III. kötete első lapján álló tollpróbák gróf Bánffi Zsigmond (a gubernator fia) barátságával kérkednek három (latin, német és franczia) nyelven.[1])

Ennek a kötetnek a végén az áll, hogy »finis imponitur in praesentia correpetitionis Dionysii comitis Banffy de Losontz amici sincere dilecti«. (104. l.)

Sándor Zsigmond ezek szerint együtt tanúlta a jogot a gubernator fiával; együtt, az ő kézíratából correpetáltak, s Bánffi Dénes elkérte az ő jogi könyvét átolvasásra.[2])

Jónevű tanúlótársai iránt később is figyelemmel van s velök mintegy kérkedve tesz róluk jegyzeteket hazai *jogi könyve* IV. kötete lapszélein.[3])

---

[1]) Sigismundi Sandor amici dilecti Denis Banffy m. p. *Alább:* Mein liebster Sigmund, lass dein Buch zum regeliren (így! relegiren?) bei uns. D. Banffy. *Alább:* Monsieur Monsieur Chevalier Zsisimone (!) Sandor signeur (!) de St Mihaly nom cher amis. Denis.

[2]) Nem lehetetlen, hogy ilyen protectio csúsztatta be a guberniumba azt a hamis családi leszármazást *Uopor Sándor*tól, mely Kolozsvárt 1796 júl. 12. kelt gub. kiadványban beiktatva van. (Ld. a Függelékben 194. l.)

[3]) Többek közt: »1799-ben *Zeyk Dániel* felette jó barátunk és atyámfia Bécsbe mene« (25/a. lev.)

»1799. Szebenben *Sombori András* hajdani tanulótársom vette feleségűl *Szeredai Rosaliát.* Pro memoria, ezeket én szerzém egybe *szebeni bujdosásomban*« (19/b. lev.)

»1800. *Bánffi Dénes* concipista leve a guberniumban. Gr. *Esterházi Ferencz* a kir. magyarországi táblán. Isten éltesse mint jóemlékezetű tanulótársainkat, vigye nagyobbakra« (23. lev.)

A nagyravágyás, a főurak közé tartozás beteges ambitiója sarkalja Sándor Zsigmondot arra, hogy családjának ősrégiséget, magas rangot vindicáljon s e czélból nem riadt vissza a hamis genealogia gyártástól és nem a hamis krónika koholástól sem. Mert én azt hiszem, hogy a kettőt, mely egymásnak ikertestvére, egy és ugyanaz az ember koholta, és pedig *Sándor Zsigmond*, a ki a genealogia alatt aláírva, mint kiadó és családi levéltárnok s Csíkszék hites ülnöke szerepel.

Hogy jellemével, egyéniségével, czéljaival összefér, sőt azoknak logikus következése, az, a mit róla tudunk és elmondottunk, megerősíti. Jogi munkái, melyek történeti és jogi ismereteit s latin tudását (ifjúkora daczára) a közönségesnél magasabb színvonalon állónak tüntetik fel, s írói hajlama, mely verses szárnypróbálgatásaiban is megnyilvánúl, arról győztek meg, hogy képessége is megvolt hozzá. Mert én nem tartozom azok közé, a kik (mint Aranka) azt hinnék, hogy a csíki székely krónika olyan mestermű, melynek koholásához valami rendkívüli fő kellene.

Az akkor közkeletű históriai és jogtudáshoz (Anonymus, Corpus Juris, Approbaták s a székely jogok) nem kellett egyéb, mint hozzákeverni a hamis családi genealogiát, a papi fejedelemség (a rabonbánság) és az áldozó-pohár meséjével, a helyi hagyományokat Csíkból, Udvarhelyről: s elkészülhetett az a zavaros, zagyvalékos, szándékosan féleges és itt-ott csonka galimathiás, a mit csíki székely krónikának nevezünk.

Nem kellett ehhez rendkívüli történettudás (az épen nem szerepeltetne kiforrott családneveket az Árpádkorban);[1] nem

»Anno 1801-ben gr. *Teleki Pál* vette feleségül Matskási Pál bátyánk leányát Klárát« (20/a. lev.)

»Anno 1801-ben vette feleségül *Huszár József* hajdani contubernalis társunk *Teleki Annát*, Mikes leánytól valót, *a Dujardi ágon már lett nékem régen várt sógorom*« (20/a. lev.)

»*Székely János* kedves öcsénk hadnagy leve.«

»*Székely Mihály* assessor leve 400 frttal a királyi táblán, kedves contubernalisunk« (20/b. lev.) *Ez adta ki a krónikát 1818-ban!*

[1]) Stephanus *Beél* 1039, frater Paulus *Csángur*, Uopour (Apor), Nömöz, Miko, Ugron, Lázár, Biro, Nagy, Zimány, Dája, Zököl (Székely), Turek (Török), 1062-ben. Elisabetha *Szilvási*. Anna Gögö (XI. sz.), Zöld. Nömöz de Kálnok, Kadutsi. Joannis Latzko, Ladislaus Réva.

classicus latinság (a mely nem követhetne el olyan hibákat, szófüzéseket, csonka mondatokat); hanem merész dilettantizmus, kiforratlan, szilaj fantázia és mindenek felett tág lelkiismeret. Ez pedig minden tudósnál inkább illik egy ifjú óriást mímelő *végzett jogász*hoz, a kinek agyában kavarogva forrong a sok rendezetlen tudomány, a mit ő beteges ambitiójának kielegítésére, legelőbb is hamisításra használ fel.

Erre vall minden jel, a mit Sándor Zsigmondról tudunk. Őt gyanusítják a kortársak, a kik úgy ismerték, hogy hasonló szemfényvesztés próbáitól nem idegen, a ki az Apor-perben »hamis kamarán költ okleveleket« használt, a kit még a szájhagyomány is úgy emleget falujában, hogy hamis írással perlekedett s a kiről kimutattuk, hogy a hamis családi genealogiát szerkesztette s azt a gubernium hívatalos kiadványába is becsempészte. Mindezek arra vallanak, hogy a csíki székely krónikát nem más, hanem Sándor Zsigmond koholta.[1])

---

ezereskapitány, Petrus Losonczi (1249), Gyulai Anna, Basa (1350) stb. neveket.

[1]) Nem tartom kizártnak, sőt nagyon valószínű, hogy e czélból másnak a segítségét is igénybe vette, de hogy kiét? arra egyenes adattal nem rendelkezem. Gondolhatnánk Killyéni *Székely Mihályra*, a ki neki tanúlótársa és rokona volt (nagyanyja Székely Julia révén), a ki a székely krónikát (később) kiadta, minden megjegyzés nélkül (»A nemes székely nemzet constitutioji« stb. cz. névtelenül megjelent gyűjteményes munkájában Pesten, 1818.) s a ki, mint előszavából kitűnik, »még az életbe kilépésekor kezdette gyűjteni mindazt, a mi (munkájában) kiadva vagyon.« (U. ott.) Az ő segédkezését, unokatestvére Sándor Zsigmond könnyen igénybe vehette. A Székely (Zököl) család is többször előfordúl a krónikában. Egyenes adatom azonban a Székely Mihály (később ítélőmester) közreműködésére nincs.

Segédkezhetett a krónika szerkesztésében *etfalvi Halmágyi István* is (1796-ban kir. táblai fogalmazó), a ki épen 1796 május 16-án (a hamis genealogia keletkezése havában) veszi nőül Sándor Zsigmond unokakugát, *Sándor Jozéfát*. Ez a Halmágyi (más, mint a naplóíró gub. titkár, *szilágy-somlyai* Halmágyi István!) kiválóan eszes ifjú volt, kit a jezsuiták magukhoz édesgettek s rendjökbe leendő fölvételre készítettek elő. Azonban a jezsuita rend hazánkban is eltöröltetvén, Halmágyi István papi pályájának is vége szakadt. A kir. táblán nyert aztán alkalmazást s itt működött és haladt elő a számfeletti ülnökségig (1804—1808). 1809—1817-ig főkormányszéki titkár 1818-tól 1820 jun. 7-én bekövetkezett haláláig főkormányszéki tanácsos volt. 1815-ben megirta

A krónika 1796 nyarán elkészülvén, Sándor Zsigmond kezébe juttatta csíki rokonainak. Csíkszék akkori főkirálybírája, homorod-szentmártoni *Bíró Gábor* átadta a naiv öreg Farkas Nep. János nyug. plébánosnak Csíksomlyón. Ez szépen lemásolván, elküldötte Aranka Györgynek 1796 nov. 20-án Maros-

az Aprobata és Compilata Constitutióknak magyarázatát és mutató tábláját. Tudjuk róla azt is, hogy birtokperei számára több »genealogiai deductiot« készített. (Ld. Az etfalvi Halmágyi család, írta Sándor Imre, a Genealogiai Füzetek 1905. évf. 70. l.) Ilyen »genealogiai deductio« maradt fenn tőle a Sándor-családról is 1806-ból (a Sándor Zsigmond-féle, némi változatokkal), melyet felesége javaira ügyelhetés czéljából írt le (Ld. a Függelékben.) Nem lehetetlen, hogy előkészítésében is része volt a tudós exjesuita vőlegénynek. Halmágyi sógrai (a mádéfalvi *Zöld*, taplóczai *Lázár*, Kaáli *Nagy*) családok mind szerepelnek a székely krónikában.

Gyanakodtak a csíki r. kath. papokra, a kik után gondosan kutattam 1904. nyarán az ottani plebániák irattáraiban s a csíksomlyai könyvtárban. Ezek közt első sorban gyanúsnak látszott *Farkas Nep. János*, előbb kászonjakabfalvi plebános, a ki nyugalomba menvén, Csík-Somlyón lakott saját házánál. Ő küldötte be a krónikát Arankának másolatban 1796 nov. 20-án. De levelében megmondja, hogy kitől kapta (a Sándorokkal rokon főkirálybírótól: Bíró Gábortól), tehát a gyanú alól felmenthető.

Gyanúsnak látszott *Némethy József*, a karczfalvi templom küszöbkövének 888-as (1444 helyett) évszáma közrebocsátója. Ő előbb épen csík-szentmihályi plebános volt (1757—80-ig) s mint ilyen az ottani egyházi jegyzőkönyvben (piae fundationes ad missas privatas) a 144. lapon ír egy *András Mátyás*ról, a mely név a krónika alatt (mint annak összeírója) szerepel. Némethy József 1780 okt. 15-én a nagy-boldogasszonyi (karczfalvi) egyház plebánusává iktattatott be (saját feljegyzése szerint, az ottani halottas anyakönyvben), ki egyszersmind felcsíki esperes és cz. kanonok volt. Meghalt ugyanott 1802 aug. 21. Végrendeletében 50 frtot hagyott a cs.-szt.-mihályi egyháznak. A karczfalvi egyház iratai között megvannak a Némethy által vezetett anya- és jegyzőkönyvek; de nincs oly irat, mely a székely krónikára vonatkoznék.

A csíksomlyai *Losteiner* Lénárd egykorú történeti munkái (A szent Ferecz-rend története I—III. k. Chronologia 1777-től) a székely krónikával rokonságot nem árulnak el.

Még kevésbbé lehet gyanúba venni (kivel szemben akadémiai bírálóm — Karácsonyi János — gyanúját fejezte ki) a csíki székely krónika keletkezésével egykorú, nagyérdemű, jeles erdélyi történetírónkat: *Benkő Józsefet*, a kinek Sándor Zsigmonddal, tudtommal, semmi érintkezése nem volt: ő Kolozsvártól távol, a miklósvárszéki Köpeczen levén 1796-ban ev. ref. lelkész. Minden gyanú alól felmenti őt saját levele, melyet 1797 szept. 20-án írt gr. Bánffi György gubernátornak, a ki a székely

vásárhelyre. Aranka lefordította, tanulmányozta, másnak is kiadta (így Zabolai Finna Sámuelnek) tanulmányozás végett. Közölték a nevesebb historicusokkal is. Mindenki álmélkodott az egészen új, eddig semmiféle történettudós, vagy forrás által nem említett dolgok hallatára s a tudós közvélemény (mint

krónikát vele közölte és arról véleményét kérte. »Sok olyast tanúltam belőle — úgymond — *a mit eddig nem tudtam, nem is tudhattam.* Én ezt nagy históriai kincsnek tartom, és épen azért *igen is szükségesnek látom, hogy ezen nagyszerű manuscriptumnak autographumát, vagy legalább authentica copiáját a méltóságos társaság* (t. i. az Erdélyi Nyelvmívelő társaság) *nyomósan felkerestesse, mert ettől függ minden.*« (Új Magyar Múzeum 1854. 447. l. Gr. Kemény József: Az állítólag 1533-beli székely krónikáról.)

A fellengős és ábrándos historizálók közül közel volt Sándor Zsigmondhoz homorod-szentpéteri *Cseke József* (1796-ban gub. cancellista Kolozsvárt), a ki 1782-ben »Az oláh nemzetről« írt egy munkát, 1785-ben »Az Erdélyben levő rejtett kincsekről« s ebben előfordúl Bondavára, Zethavára, Budvára, Gumez vagy Gymes apátúrság, melyek a csíki krónikában is szerepelnek. *Cseke* József főmunkája »Scithia vagy Seth Hellye« 3 kötetben, a melyben azt bizonyítgatja, hogy »a székely nemzet eredeti scitha nemzet és nem az Atilla Hunnusai maradéka« (1. l.). Hajmeresztő etimologiája szerint Európa = Ez ur apa (az apai scitha névből), Zetha vára = Seth vára (Zetelaka), Budvár = a Budin tribus, Udin tribus vára, Acatzir = Katzér, Nimród = Nem rút, Hunnus = Honnos, Géták = Két ág. Előjő benne a Bondavár, Budvára, Opour (Apor), Gümes vára, Görgő vára, Miko vára; Mikes, Nümöz, Lazör, Gazon (Kászon) név, melyek a székely krónikában is ilyen alakban szerepelnek. Hosszasan ír *Anacharsis* Scithia nagy bölcséről, »a ki új isteni tisztelet módját akarta felállítani . . . Scithiába érkezvén, Hileába ment, itt az egész isteni tisztelet rendtartásait elvégezte . . . Hilea annyit teszen, mint *hely:* Udinvárhely« (Udvarhely) »Anacharsis királyi vérből volt, és főpap volt« (mint a rabonbánok.) »Anacharsis Udinvárhelyen lövetet meg Lövéten s onnan vette Lövéte nevét is, így tehát a bölcs Anacharsis Udin nemzetbeli scitha volt, *udinvári*, vagyis mai nevezet *Udvarhelyszéki*« (II. k. 90. l.) Ír »a nemzeti áldozatokról«. »A tágas nagy Scithiában sok nemzetek megmaradtak a régi áldozattétel mellett egészen I. Béla idejéig, a ki 1061-ben Fejérvárra országgyűlést hirdetvén, a scithák, vagyis a mostani székelyek főrendei, lovasai, gyalogjai megjelentek a tribusoktól küldött követek által, kiket Béla kényszerített a keresztyén hit bevételére.« (I. k. 133. l.) Mindez más formában (mutatis mutandis) szerepel a székely krónikában. Cseke József ugyan 1833-ban írta ezt a munkáját, de már 1796-ban is historizálgatott s nem lehetetlen, hogy ferde tudákosságának része van a székely krónikában. (Munkái megvannak az Erdélyi Múzeum kézirattárában.)

Benkő József 1797-ben) azt sürgeti, hogy elő kell keresni a krónika eredetijét, vagy hiteles másolatát. Ez azonban (nem létezvén) sehonnan nem került elő.

A tudományos irodalom ezzel napirendre tért felette. Ámde 1818-ban Sándor Zsigmond egykori tanulótársa s rokona Székely Mihály kiadván, az irodalom is foglalkozni kezdett vele és akadtak, a kik (elrontott, hibás, csonka másolatnak tartván) felültek neki és hivatkozni kezdettek rá. Majd egész kis irodalom képződött körülötte.

Újabb időben hitelét erősen megingatták egyes történetírók (főkép Nagy Géza jegyzetekkel ellátott fordításával); de genesisét feltárni senkinek sem sikerült.

A csík-szentmihályi Sándor család jelenleg élő tagjainak (főkép Sándor János volt főispán, székely kormánybiztos és államtitkár, és Sándor Imre, a kolozsvári »Genealogiai Füzetek« szerkesztője) elfogúlatlan igazságszeretete módot nyujtott nekem — a családi oklevelek felhasználása és egyéb levéltári anyagnak útmutatása mellett — a rejtély megoldására.

Remélem, hogy az elmondottak után senki sem fog kételkedni abban, hogy a csíki székely krónika mindazon részében, melyet egyéb, hiteles kútfők nem támogatnak, költött mese, hogy Zandirhám s a rabonbánok nem léteztek.

Az igazi székely história érdekében le kellett számolnunk ezzel a »hamis kamarán költ« krónikával, mert az igazság temploma csak a hamisság romjain épülhet fel.[1])

[1]) A munka teljessége megkívánta, hogy a hivatkozás alapjául szolgáló oklevelek Függelékben mellékeltessenek. Hálás köszönettel fogadtam azért a M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága határozatát, mely ezeknek a kinyomatására is felhatalmazást és módot nyújtott.

FÜGGELÉK.

I. A CSÍKI SZÉKELY KRÓNIKA.

(Latin szövege. Aranka magyar fordítása és jegyzetei. Rövid krónika. Aranka előljáró beszéde.)

II. A SÁNDOR-CSALÁD (HAMIS) GENEALÓGIÁI.

(1796-iki, latin és magyar szövegű, Sándor Zsigmond levele a guberniumtól. Genealogia 1806-ból. Nemzedékrendi táblázat.)

III. LEVELEK A SZÉKELY KRÓNIKÁRÓL.

(Farkas Nep. János 1796. Sándor Ignácz 1798. Aranka Györgyhöz írt levelei. Sándor Zsigmond levelei 1804-ből.)

IV. LEVELEK A „RABONBÁNOK" POHARÁRÓL.

(Id. Sándor Péter 1756. végrendeletéből. A Sándor-család poharai lajstroma 1758-ból. Sándor Ignácz és Sándor Zsigmond perírатai a pohár felől 1798—99. Sándor József Aranka Györgynek 1811. Levéltöredék a pohárról 1857-ből.)

I.

A CSÍKI SZÉKELY KRÓNIKA.

1. **LATIN SZÖVEGE.** Farkas Nagy János másolata után; kilencz példány változataival; Farkas N. János és Aranka György jegyzeteivel.

2. **MAGYAR FORDÍTÁSA** Aranka Györgytől, magyarázó jegyzetekkel.

3. **RÖVID KRÓNIKA.** Aranka György kivonatos szerkezete.

4. **ARANKA GYÖRGY ELŐLJÁRÓ BESZÉDE** a tervezett kiadáshoz 1797-ben.

1. A krónika latin szövege 1796-ból.

(Kilencz példány változataival.)

Megjegyzések.

A székely krónika hitelességének hivői abból a föltevésből indúltak ki, hogy a krónika 1818-iki kiadott szövege elrontott másolat s azt óhajtották, hogy a felkutatandó 1533-iki eredeti vagy az 1695-iki másolat, vagy az újabbkori másolatok egybevetésével helyes szövege állíttassék helyre és úgy adassék ki.

Mint feljebb kimutattuk: a krónikának 1533-iki eredeti szerkesztése nem volt és nincs; ép oly kevéssé volt és van 1695-iki másolata; de vannak másolatai a XVIII. század végéről és a XIX. század elejéről. Csak is ezekből lehet tehát a krónikát reconstruálni.

Én kilencz ilyen másoletot kutattam fel s ezek alapján adom a székely krónikát. Alapúl veszem a legrégibb (1796.) hiteles másolatot, *Farkas* Nep. Jánosét s ahoz fűzöm jegyzetben a többi másolatok eltéréseit.

Ebből az a tanúság domborodik ki, hogy az 1818-iki kiadott példány eléggé hibás másolatból készűlt ugyan, de a többi is hibás és hiányos szövegű; úgy hogy biztosra vehető, hogy az eredeti (1796.) szerkezet is hibás és hiányos volt és pedig szándékosan elferdített, hogy annál inkább félrevezesse a közönséget, s így szolgálja főczélját.

A kilencz példány a következő:

1. sz. A *nyomatott példány* (Székely Mihály: A nemes székely nemzetnek constitutioji 1818. kiadása végén).

2. sz. A *guberniumi példány* Aranka gyűjteményében (fol.), ezzel a záradékkal »Praesentem copiae copiam e veris suis vidimatis copiis sincere et genuine descriptam, cum iisdem comportatam, adeoque iisdem per omnia et in omnibus conformem esse, praesentibus, fide nostra mediante testamur. Claudiop. 13-a Apr. A. 1797. Ladislaus Simény (p. h.) Sigismundus Kelemen de Nagy Ernye (p. h.) inclytae cancellariae majoris r. provincialis Tranniae scribae ac jur. notarii ad praemissam vidimationem fideliter per-

agendam specialiter exmissi«. — E felett és a szöveg alatt egy csonka genealogia:

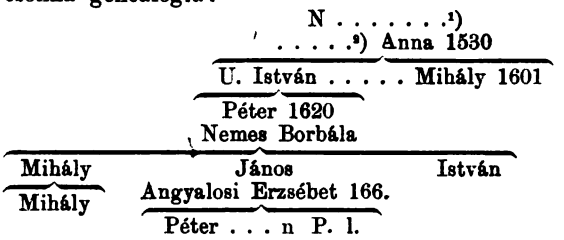

3. sz. A *Becze-példány* (Aranka gyűjteményében, hosszú 8-adr.), melynek latin szövege után 11 l. magyar (gyönge) elmélkedés van e czím alatt: »A székely Nemzet eredete, változása és Rende 374-ik esztendőtől fogva 1063-ig«. Alatta Aranka kézírásával: »Irta Bocz (t. i. Becze) Kolosváronn lakó gr. Bethlen János úrnak főkirálybíróságában író deákja«. (Ld. alább erről gr. Bethlen János levelét.)

4. sz. *Névtelen másolat* Aranka gyűjteményében (fol.) az Erdélyi Muzeumegylet kézirattárában.

5. sz. A *tordai példány*, az Erdélyi Muzeumegylet kézirattárában, ily czím alatt: »A Dácziában letelepedett Székely Nemzetnek szokásairól, rendtartásairól és törvényeiről írattatott könyvetske«. Alatta: »Nagy Sollymosi *Koncz Józsefé*, Tordán, kisasszony hava 26-án 1832.« [3])

A kézíratos könyvecske tartalma: 1. A csíki székely krónika magyar fordítása (nem az Aranka-féle, hanem egy más, melyből én is idézek, más másolatból) e hamis (más kézírású) címmel: Értekezés a nemes székely nemzet áldozó poharáról. 2. A székely krónika latin szövege. Továbbá egyéb székely törvények és oklevelek másolatai (8-adrét, 58. l.)

6. sz. *Udvarhelyi példány* az Erd. Muzeum kézirattárában (8-adrét, 16. l.), ezzel a záradékkal:

»Praescripta Gentis Siculicae fide digna Declaratio decopiata est per *Antonium Barabás* mp. in sede Siculicali Udvarhely jurassorem, Ao. 1797. Mely másolatból e másolat van, abban egész sorok kihagyva valának, hihetően az olvashatlanság okából. A stylus is helyen-helyen érthetlen vala.« (A borítékon Ferenczi Zoltán volt könyvtárigazgató kezeírásával: Kőhalmi levélt. 11. sz.)

7. *Szigethi Gyula Mihály példánya*, az ő kézirati jegyzetei I. füzetében (8-adrét) a székely-udvarhelyi ev. ref. collegium könyvtárában. (Másnak az írásával, minden megjegyzés nélkül).

---

[1]) Menyhárd.

[2]) Lázár.

[3]) Ez a czímlap alján más írás, későbbi.

8. *Marosvásárhelyi példány*, az ottani ev. ref. collegium könyvtárában, *Farkas Nep. János* kézíratáról vett másolat, az ő oldaljegyzeteivel. (Nagy ívrét, minden záradék nélkül.)

9. *Farkas Nep. János példánya*, az ő sajátkezű írásával, melyet ő 1796. nov. 20-án Csík-Somlyón kelt levelével Aranka Györgynek megküldött Maros-Vásárhelyre. Az Aranka gyűjteményében az Erdélyi Muzeum kézírattárában (fol. 16. l.). Hátán Aranka kezével: »1533. K. I. A székelyek eredetéről. A Deák.«

Ezt, mint a legrégibb ismeretes kéziratot, vettem a kiadás alapjául s az eltéréseket jegyzetbe tettem, megjelölvén a fennebb jelzett sorszámokkal a kézírati példányokat, melyekben a jelzett változatok előfordúlnak. *Sz. L.*

*

Deductio, et Connotio[1] *excepta*[2] *Aº 1533. per Andream Máttyás, coram Veres Deák, Mathia*[3] *Györffy, et Gabriele Istán*[4] *Nobilibus Siculis Sedis*[5] *Csik; Denuo descripta per Petrum Veres et Stephanum Bors*[6], *Nobiles Sedis Csik*[7] *Principatus Transylvaniae Aº 1695. Die 14. mensis Martÿ. Continens origines Siculorum, et facta Heroum, ac*[8] *Primorum Sedis Csik,*[9] *Gyergyo, atque*[10] *Kászon. Transumpta per me Joannem Nep. Farkas. Presbyterum Saecul. Aº 1796.*[11]

Dacia Alpestris*) à[12] Genere Humano bellicosissimo,[13] ac[14] Gente[15] Siculorum occupata post ruinam Imperÿ Atillae,

---

[1]) Connotatio 1., 3., 5., 6., 7. sz. A 4. sz. Historia áll a Deductio et Commotatio helyett.

[2]) excerpta 1., 3., 5., 6., 7. sz.

[3]) Mathea 4. sz.

[4]) István 1., 3., 4., 5., 6., 7. sz.

[5]) Hiányzik 1., 5. sz.

[6]) Boros 5. sz.

[7]) etc. 4. sz.

[8]) et 4. sz.

[9]) A többi czím hiányzik 4. sz.

[10]) et 5. sz.

[11]) Ez a pont: Transumta stb. hiányzik 1., 3., 4., 5., 6., 7. sz. p. A 8. sz. p. hiányzik a *me* szócska. A czím hiányzik egészen a 2. sz.

*) *Oldalt* Farkas N. J. kezével: *Opinativae Reflexiones Transummentis.* (8., 9. sz.)

[12]) Hiányzik 1., 5. sz.

[13]) bellicosissima 6. sz.

[14]) Hiányzik 2., 4., ac h. *a* 1., 5. sz. [15]) genere 3., 7. sz.

bellicarum expertissima, per Tribus, atque [1]) Generationes [2]) Halom,[3]) Eulie,[4]) Jenő,[5]) Megyes,[6]) Adorján, et Ábrám,[7]) ac Lineas Generationum, Haereditates, ac [8]) Offitia inter se [9]) partiuntur Ejusdem originis ac Hungari [10]) Pannones, a reliquis Gentibus Siculi nominati [11]) à Schitico [12]) Populo [13]) Atillae [14]) Nobili.

A [15]) primo eorum ingressu in Pannoniam propagati,[16]) terramque Alpestrem proprio [17]) Marte aquisitam [18]) inter se per Tribus distribuêre, atque Tribuum Generationes, atque Lineas Generationum. Usque [19]) ad tempora Arpadÿ [20]) se submittebant Rabanbano [21]) supremo Rectori unanimiter electo.

Ad castra metienda contra exteras Gentes, ad jura [22]) sacra et profana edicenda per caliceum [23]) poculum ex cortice miristica [24]) factum ab Anachoharim [25]) Scitarum [26]) Nabon [27])

---

[1]) ac 5. sz.

[2]) generationis 1. sz.

[3]) Haloni 1., 3., 5., 6., 7. sz.

[4]) Ewlic 2. sz. Erőslik 5. sz.

[5]) Jénő 3., 7. sz.

[6]) Medgyes 1., 4., 5., 6. sz. Medjes 2. sz.

[7]) Abrán 1., 5. sz. Abran 7. sz.

[8]) et 1. sz. [9]) sese 1., 5. sz.

[10]) Hungaros 2. sz. [11]) Nuncupati 2. sz.

[12]) Scithico 1. sz. Scitico 2., 3., 4., 6., 7. sz. Scythico 5., 8. sz.

[13]) populo 7. sz.

[14]) Atilla 1., 2., 5., 8. sz. Attillae 4. sz.

[15]) In 2., 4. sz.

[16]) propagari 4., 6., 7., 8. sz. Eredetileg a F. N. J. p. is így állott s később javíttatott *propagatira*, a hogy áll 1., 2., 3., 5. sz. a. is.

[17]) propria 4., 5. sz.

[18]) acquisitam 1., 3., 4., 5., 7., 8. sz.

[19]) et usque 2. sz.

[20]) Arpadi 2., 4., 5., 6. sz.

[21]) Rabonbano 1. sz. Rabambano 2., 4. sz. Robonbano 5. sz.

[22]) fora 6. sz.

[23]) calicem 5. sz.

[24]) myristica 2., 3., 7., 8. sz.

[25]) Anacharim 2. sz. Anacharsi 5. sz., Anacoharim 4. sz., Anachoratim 6. sz.

[26]) Schitharum 1. sz. Scitharum 2. sz. Schytarum 5. sz. Scytarum 6. sz. Scytharum 8. sz.

[27]) Noban 3., 7. sz. Nobon 6. sz.

Philein [1]) repertum, modoque [2]) variatum exstantem [3]) ad praecepta Communitatis extradanda,[4]) ad puniendos Transgessores ejusmodi [5]) mandati,[6]) ita ut per media viscera scinderentur in facie ejus in arce Bondvár [7]) *(a)* residentis ab antiquo Rabanbano [8]) Bonda [9]) Nabon Philein [10]) exstructa ante ruinam adhuc Imperÿ Atillae.[11]) In hac enim Metropoli Generosa, Magnamina, sed injuria temporum detrita rerum Genti Siculorum omnia jura per Supremum Rabanbanum [12]) dum confluxus Gentis adesset exhibebantur usque ad tempora Zándirhami [13]) Rabanbani [14]) fungentis dignitate; hoc enim tempore Gens Hunnorum altera,[15]) Duce Arpád [16]) adveniente [17]) filio Almos,[18]) missis Legatis Zándirhám eandemque [19]) Nobilitate pollentem Gentem (testantur acta, et monumenta hodieque superfluentia[20]) in aedibus Domini nostri) [21]) excepit expositisque [22]) Legibus sculptis in Lapidibus *Hatkövér*,[23]) celebratoque

---

[1]) Phileim 5. sz.

[2]) modo 4. sz.

[3]) extantem 3., 5., 6. sz.

[4]) extradenda 2. sz.

[5]) ejusce modi 2., 4. sz.

[6]) mandanti 4. sz.

[7]) Boudvar 2. sz. Bound var 5. sz.

(a) *Modo dicta Budvár ultra, sed prope Udvarhelyinum penes . Kükülló.* (8., 9. sz.)

[8]) Rabonbano 1. sz. Rabambano 2. sz. Robonbano 5. sz. Rabánbáno 8. sz.

[9]) Bouda 2., 5. sz.

[10]) Phileim 5. sz.

[11]) Attillae 2., 4. sz.

[12]) Rabonbanum 1., 5. sz. Rabambanum 2. sz.

[13]) Zandichani 4. sz.

[14]) Rabonbani 1. sz. Rabambani 2. sz.

[15]) altero 1., 5. sz.

[16]) Arpaad 2. sz.

[17]) Adveniens 1., 5., 6. sz.

[18]) Almoos 2., 4. sz. Almi 5. sz.

[19]) eamque 5. sz.

[20]) E két szó hiányzik 2. sz.

[21]) A *nostri* szó hiányzik 2. sz.

[22]) expositis 2., 4. sz.

[23]) Hatkövek 8. sz. Hat-köver 1. sz. Hat-kő-vėėr 2. sz.

more Rabanbani [1]) in arce Bonda [2]) Sacrificio, sequentes Leges ex lapidibus perlegens, adplicuit Genti suae:

Ut nemo, nisi [3]) de [4]) ejus stirpe virili suprema potestate praeficeretur in Terra Pannon.

Quam autem terram quis propria manu aquisiverit,[5]) eidem proprium evadat, quod vero unita vi,[6]) ex aequo inter aquirentes [7]) dividatur.[8])

Negotia autem, Populi consensu dirimantur.[9])

Qui [10]) autem praeficienti fidem infregerit, capite, et fortunis [11]) minuatur [12]) ante Sacrificium supremi Rabanbani.[13])

Si quis autem Rabanbanorum [14]) splendori contraiverit [15]), ignis,[16]) et aqua [17]) ei [18]) interdicatur.

Si quis vero [19]) ad Sacrificium Supremi Rabanbani [20]) non comparuerit, per media viscera transfigatur.

Quibus perlectis, et applicatis [21]) Aulici [22]) impositis Rabanbani,[23]) profusis [24]) caeteri Lacrÿmis [25]) quasi [26]) Sangvineis, potum prae gaudio celebrantes sumpsēre.

---

[1]) Rabonbani 1. sz., Rabanban 2. sz. Robonbani 5. sz.

[2]) E 3 szó hiányzik 2. sz. Boud 5. sz.

[3]) Hiányzik 5. sz.

[4]) ex 6. sz.

[5]) adquisiverit 1. sz., aquisierit 2. sz., acquisiverit 3., 4., 5., 6., 7., 8. sz.

[6]) vis 1. sz.

[7]) adquirentes 1. sz., acquirentes 4., 5., 7., 8. sz.

[8]) dividetur 2., 4., 6. sz.

[9]) dirimentur 2., 4. sz.

[10]) Quis 6. sz. [11]) fortuna 4. sz.

[12]) minuetur 2., 4. sz.

[13]) Rabonbani 1. sz. Rabambani 2. sz. Robonbani 5. sz.

[14]) Rabonbanorum 1. sz. Rabambanorum 2. sz. Robonbanorum 5. sz.

[15]) contravenerit 8. sz.

[16]) igni 1., 5. sz. [17]) aquae 5. sz. [18]) eidem 1., 5. sz.

[19]) autem 2. sz., hiányzik 4. sz. és szórend változat.

[20]) Mint fennebb.

[21]) applic tis 2. sz. s utána rursum 2., 4. sz.

[22]) calici 2. sz.

[23]) Mint fennebb.

[24]) profusisque 1., 5. sz.

[25]) lacrimis 1. sz., lachrymis 5.. 6. sz.

[26]) Hiányzik 2., 4. sz.

In cujus memoriam Legum à Siculis Gentibus nostris [1]) transacceptarum [2]) Arpád [3]) ex Tribu sua Genti Siculorum offert pro,[4]) Rabanbano [5]) tribus [6]) filijs ornatum Uopoletum,[7]) Uopour,[8]) et [9]) Uogroun [10]) *(b)* quibus gestis, ascendit Terram Munkáts,[11]) celebratoque Sacrificio renovatis Legibus, intrat Terram Pannon.

Uopolet [12]) autem ducta Uxore Sarlwm,[13]) Karszaib [14]) Cham [15]) Nobon,[16]) parit trigemellos, in cujus memoriam Zándirhami [17]) Uxor Mater [18]) Uopoleti ex Magor Zápor [19]) genere A° 888 aedes pro Sacrificio celebrando Rabanbani [20]) idoneas,[21]) construi curat in Terra Turcorum [22]) post Terram Alpestrem Septem Sylvarum [23]) in ore Alpium in fine Rakusÿ non procul fluvio [24]) post terram Vacsárk [25]) *(c)* Blacorum *(d)*

[1]) Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[2]) transacceptarunt 3., 7. sz.
[3]) Mint fennebb.
[4]) Hiányzik 5. sz.
[5]) Rabonbanobus 1. sz., Robonbanobus 5. sz.
[6]) Hiányzik 1., 5. sz.
[7]) Uppoletum, Upolet 2. sz., Upolet 4. sz., Vopoletum 5. sz.
[8]) Uoppour 2. sz., Uoper 4. sz., Vopour 5. sz.
[9]) Hiányzik 2., 4. sz.
(b) *Hinc familiae Illustres Apor, et Ugron.* (8., 9. sz.)
[10]) Ugron 1., 3., 6., 7., Ougroun 2. sz., Ougrom 4. sz., Vogroun 5 sz.
[11]) Munkács 3., 6., 7. sz.
[12]) Mint fennebb.
[13]) Sarloirim 1., 5. sz., Sarloun 4. sz., Sarlotsin 3., 7. sz., Szarloum 4. sz., Sarlota 6. sz.
[14]) Kakhaib 1., 5. sz., Karaib 2. sz., Karsiaib 3.. 7. sz.
[15]) chan 4. sz.
[16]) Nabon 2., 4., 5. sz.
[17]) Zandirhani 4. sz.
[18]) Hiányzik 2. sz., a többiben m. f.
[19]) et Zapor 6. sz., Zápár 2. sz., Zapor 1., 4., 8. sz.
[20]) Mint fennebb.
[21]) idoneos 5., 6. sz.
[22]) Turcarum 1., 5., 6. sz.
[23]) Sylvanam 4. sz.
[24]) a fluvio 5. sz.
[25]) Vacsarch 8. sz., Vatsark 5. sz., Vatsárk 3., 4.. 7.
(c) *Hodie Vacsárcsi audit.*
(d) *Valachorum probabilius.* (8., 9. sz.)

Consensu [1]) Gentis dividit terram [2]) inter filios [3]) subinde.[4]) Demum translato [5]) calice adducto [6]) adhuc è [7]) *Schitia* *) ab *αναχαρ* [8]) *πφιλοδοφο* [9]) (qui in Patria sua dum [10]) Graeco ritu cum illo [11]) sacrificaret, à Fratre suo interfectus esse dicitur in actis à [12]) Radago [13]) Gothorum [14]) Rege ad nos usque allatis. et modo in aedibus Dni nostri [15]) exstantibus) et administrante Sacrificio in aedibus post terram Vacsárk [16]) moritur, et à Ducibus caeteris cum consensu Gentis constituto [17]) Bucsuio [18]) Rectore.**)

Introducta Religione Christiana Filius Upoleti *υδροττοτιρ* [19]) in valle *Sós Mezö* (Vide explicatum in facie subsequente sub: *e)* profligatur.

---

[1]) consensuque 2., 4. sz.

[2]) Utána suam 2., 4. sz.

[3]) suos filios 2., 4. sz.

[4]) Hiányzik 2., 4. sz.

[5]) translata 2., 4. sz.

[6]) adducta 2., 4. sz.

*) *Aranka oldaljegyzete:* NB. Olvasd *Graecia;* a Scytia írás-hibája.

[7]) in 2. sz., a 5. sz.

[8]) *αναχαρζ* 1., 3., 5., 7. sz. Anacaroi 2. sz., *αναχαρνι* 4. sz. *αναχρ̃* 6. sz. *αναχαρσι* 8. sz.

[9]) *φηοδοφο* 1., 3., 6., 7. sz., philosopho 2. sz., *Φillodoφo* 4. sz., *φγοσοφο* 5. sz., *φιλοσοφο* 8. sz.

[10]) cum 5. sz.

[11]) illa 2., 4. sz., cum illo cum 1. sz.

[12]) Hiányzik 5. sz.

[13]) Rodogo 5. sz.

[14]) Gottorum 2. sz.

[15]) sacris domini exstantibus) — ius enim est Upoleti 2. sz.

[16]) Mint fennebb.

[17]) constitutio 1. sz.

[18]) Bucsinio 1., 5. sz., Bucsnio 6., 7. sz., Bucsuu 2. sz., Buchnio 3. sz.

**) *Nota: Conjectura non improbabilis fieri potest, hanc aedem Sacrificy fuisse modernam Ecclesiam, seu Templum Nagyboldog Aszszonyiense, quia dum istud ad latera 1796. extenderetur, repertus est ibi lapis liminaris hac inscriptione* 4. 888. *Antiquitas praeterea murorum, caementi, et absque omni tegula lapides compositi probabilitatem non inanem inducunt, et locus descriptionis adaequate convenit, et ejus temporis circumstantiae.* (8., 9. sz.)

[19]) *ὐδροττοτιρ* 1. sz., üdropotes 2. sz. *υδροττοτις* 3. sz., *υδροποτιρ* 4. sz., *Ὑδροποτις* 5. *υδροττοτις* 6., 7., 8. sz.

(c) *Est planities intra pagum Rákos, et Madaras.* (8., 9. sz.)

Caeterisque [1]) dignitate fungitur in terra Pannon.

Adducta Uxore Victoria [2]) nominata Filia Regis [3]) Traciae *εχος* [4]) *χανδαραις* [5]) Magor,[6]) caesoque Butona,[7]) recuperat [8]) honorem Ranbanbani,[9]) at diffidens [10]) metuit, quia inertiam, impotentiamque agendi verebatur prodere.

Tandem à Fratris sui Filio profligatus, et [11]) ad Alpes Tatár [12]) *(f)* necatus occubuit. — At non multo post Rabanbano [13]) minor Gyula *Ἅλμος* [14]) *υδροκηχικος* [15]) deficiente à Religione Christiana Rabanbanum [16]) Ougrouni [17]) supremum exstinxit, et potiores Siculos — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — [18])
christianos persequi coepit.[19])

At Filius Uopoleti natu major Upour [20]) Sandour *(g)*

---

[1]) Rectorisque 2. sz.

[2]) Magor Victoria 2., 4. sz,, Victore 5. sz.

[3]) pastoris 2. sz.

[4]) Risos Sandarache 2. sz., eysos 4. sz., Egsos 5. sz.

[5]) *χανδαρις* 1., 5. sz., *χαδαραις* 6. sz., *cavdaχαχy* 4. sz.

[6]) Magor hiányzik 2. és 4. sz.

[7]) Busona 1., 3., 5., 6., 7. sz. Bucsuu 4. sz.

[8]) receperat 3., 7. sz.

[9]) Rabonbani 1. sz., Rabambani 2. sz., Rabanbani 3., 4., 6., 7. sz., Robonbani 5. sz.

[10]) dissidens 4. sz.

[11]) Hiányzik 5. sz.

[12]) Taar 2. sz.

(f) *Modo Tatár havassa.* (8., 9. sz.)

[13]) Mint fennebb.

[14]) Acskos 4. sz., hiányzik 6. sz.

[15]) üdrokilikos 2. sz., *υδροky* Sikos 4. sz., hiányzik 6. sz. *ὑδροκιχικος* 8. szám.

[16]) Robonbano 5. sz., a többi m. f.

[17]) Uogroni 1., 3., 6., 7. szám, Ougroun 2., 4. szám, Vogrouni 5. szám.

[18]) 4 és fél sor hiányjelekkel pótolva. Hiányzik 1., 5. sz.

[19]) coegit 1., 5. sz.

[20]) Uopour 1., 3., 4., 6., 7., 8. Vopour 5. sz.

(g) *Ex his ut supra sub b. Familiae Apor, et Sándor* (8., 9. sz.)

ducta Uxore Anna Felicitas,[1]) auxilium [2]) ad Stephanum Regem missis Legatis primum imploravit, cujus auxilio Gyulam domavit, Filiamque suam Somborurio *(h)* [3]) nuptui tradidit Zelam,[4]) calicemque ad se recepit,[5]) nec amplius Sacrificium Gentile celebrari [6]) permisit.

Nullum mirum tantae Victoriae, illo enim tempore Siculi milites, et Rabanbani [7]) minores post terram Alpestrem Septem Sylvarum habitantes, in ejus authoritate [8]) sustinenda fuēre tenacissimi, licet post Rüka *(i)* [9]) Dñus Rabanban [10]) Jeu [11]) Doumbou [12]) quo [13]) tempore ejus Filia desponsata erat [14]) Filio Bours *σοηȝαρυȝ (k)* [15]) Rabanbani [16]) terrae *Szombath hegy ally* [17]) audiens [18]) 200-tis [19]) armatis veniens in auxilium arcis ad recipiendum [20]) calicem, ut [21]) Uopour [22]) Sandour,[23]) quo

[1]) Felicia 5. sz., Felicissa 6. sz.

[2]) auxilia 3. sz.

(h) *Hinc Somboriani* (8., 9. sz.)

[3]) Soumbourio 2., 4. sz., Somboruiro 3.. 7. sz. Somborорio 5. sz.. Sombortino 6. sz.

[4]) Zebam 2. sz. [5]) recipit 7. sz. [6]) Hiányzik 6. sz.

[7]) Rabonbani 1. sz., Rabambani 2. sz., Rebanbani 4. sz., Robonbani 5. sz.

[8]) aucthoritate 2., 3., 6. sz.

(i) *Modo Rika audit.* (8., 9. sz.)

[9]) Ruha 1. sz., Ruka 3., 5. sz.

[10]) Mint fennebb.

[11]) Jen 4., 5., 6. Ika 2., 3., 7.

[12]) Doumban 1. sz., Dombou 2., 5. sz., Doumbon 3., 4., 7. sz., Dorembon 6. sz.

[13]) quoque 4. sz.

[14]) Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.

(k) *Nunc Familia Bors.* (8., 9. sz.)

[15]) *σοηȝχρυȝ* 1. sz., Sousarios 2. sz., *boyραρῦs* 4. sz., Boyskeros 5. sz.

[16]) Mint fennebb, kivéve a 4. sz., a hol rendes.

[17]) Szombath hegy aly 2. sz., Szombathelyally 1. sz., Szombat-hellyallyi 5. sz., Szombat hegy alijudicus 3. sz., Szombath Hegy allya 4. sz., Szombath hegy aliis dictus 7. sz.

[18]) Hiányzik, s m. f. 3., 7. sz.

[19]) ducentis 2., 8. sz., 200-tes 7. sz., 200 1., 3.. 5., 6. sz.

[20]) percipiendum 1., 3., 5., 6., 7. sz., recìpiendam 2. sz.

[21]) at 2., 4., 6. sz.

[22]) Upour 2., 3., 7. sz., Vopour 5. sz., Opour 6. sz.

[23]) Sándor 4. sz.

tempore Fratres[1]) ejus se receperant[2]) in ore Septem Sylvarum ad terram à suo nomine nominatam[3]) Zetalaka,[4]) suscipiens expeditionem contra Filium suum, eo tempore conflictum celebravit cum viro Ika,[5]) domatoque se retraxit[6]) post terram fluvÿ Ügy *(l)*, ibique domum aedificans moritur, relictis Filÿs Ika[7]) Dombou *(m)*[8]) Bordons,[9]) Játt,[10]) Deme, Kallo,[11]) Gázon[12]) qui ultimus[13]) pulsus est à caeteris quia Fratrem suum Louconuaráts[14]) minimum occidit.

Itaque Uòpour[15]) Sanduour[16]) carnalis Frater Rabanbani[17]) Ika,[18]) cum castra metatus esset Harkán[19]) Gázon Fratris sui Filium pulsum comite[20]) Pan[21]) coegit,[22]) eique[23]) terram, et vallem post[24]) Nyrgõcz *(n)*[25]) alpem assignavit.

[1]) frater 2., 4. sz. [2]) receperat 2., 4. sz.

[3]) nominatum 3. sz.

[4]) Zetelaka 1., 5. sz., Zeteloka 4. sz., Zetaloka 6. sz.

[5]) 3 szó hiányzik 4. sz. Ira 5. sz.

[6]) recepit 5., 6. sz.

(l) *Fekete Ügy actu.* (8., 9. sz.)

[7]) Ira 5. sz.

(m) *Dombi hinc de Ikafalva.* (8., 9. sz.)

[8]) Dombon 1., 3., 6., 7. sz., Domboum 4. sz.

[9]) Bardous 2. sz., Bordous 4., 5. sz.

[10]) Jatt 1., 2., 3., 5., 7. sz., Jás 6. sz.

[11]) Kalló 5. sz., Kálló 6. sz.

[12]) Gazon 1., 2., 4. sz.

[13]) ultimos 6. sz.

[14]) Lonconorath 1. sz., Loucouuarááts 2. sz., Lonconuarath 3., 7. sz., Lanconvarath 5. sz., Loncon-verath 6. sz.

[15]) Mint fent, kivéve 7. sz. Uopouri és a 3. sz. rendes.

[16]) Sandour 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. sz.

[17]) M. f. 5 rendes.

[18]) Ira 5. sz.

[19]) Hárkán 1., 3., 7. sz., Harkan 2. sz., Otorkan 4. sz., Harkáz 5. sz., Hor kán 6. sz.

[20]) soniter 2. sz.

[21]) Pán 1., 8. sz., hiányzik 2. sz., Pau 7. sz.

[22]) excepit 2. sz.

[23]) eoque 5. sz.

[24]) Hiányzik 5. sz.

(n) *Mons Nyerges nominatus perquem ex Csik transitur ad Kászon* (8., 9. sz.)

[25]) Nyrgotz 1., 5. sz., Nyergős 7. sz., Nyirgötz 6. sz.

ibique semen suum propagare fecit, relictis quinque Filÿs Tzuth,[1]) Cserthe,[2]) Matharaácts,[3]) Vere,[4]) Blásu *(o)* [5]) inter quos Harkáz [6]) constitutus est Blasu [7]) Filius maximus Horkatis [8]) Gázon *(p)* à quo terra Gászon nominata.

At his elocatis Filius Uopour [9]) *Αδεκροροις* [10]) Filÿ erumpentes dubie certarunt ex arce Bálványos *(q)* [11]) inter quos nominari [12]) merentur: Bobi,[13]) Advok,[14]) Bond,[15]) Gethe [16]) Sterayny,[17]) Jét,[18]) qui insigniter Filium Uopour [19]) Sandour contra Patrem defendebant, attamen adveniente auxilio Stephani Regis, victoriam retulit contra Filium suum,[20]) in cujus memoriam Stephanus *(r)* post terram Septem Sylvarum in Alpe sacellum erigi curavit cum Filÿs Becsék *(s)* [21]) qui erat Filius

[1]) Trarh 1. sz., Truth 5. sz., Tsuth 2. sz. Első Blasu 4. sz. Blastsi 2. sz.

[2]) Cserbe 5. sz.

[3]) Matharaats 1., 2., 3., 7. sz., Matharaats 4. sz., Mataraáts 5. sz.. Mataraát 6. sz., Matharaach 8. sz.

[4]) Veres et 5. sz.

(o) *Familia Blási in sede Kászon.* (8. sz.)

[5]) Blasu 1., 3., 5., 7. sz.

[6]) Markatis 1. sz., Harkadis 2. sz., Horkadis 4. sz., Harkasz 5. sz.

[7]) Mint fennebb.

[8]) Harkász 2. sz., Harkan 3., 7. sz., Horkász 4. sz.

(p) *Ab hujus nomine nunc sedes Kászon.* (8., 9. sz.)

[9]) Hat szó hiányzik. 1., 5. sz. Blaststi 2. sz.

[10]) *αδεκποροις* 1. sz. Alektorois 2. *Ωικποροις* 4. sz.

(q) *Exstant rudera hujus in sylvis inter Torjám, et Csik Tusnád olim Tosnád, in hac arce erat idolum Izis.* (8., 9. sz.)

[11]) Balvany 2. sz.

[12]) nominare 5. sz.

[13]) Dobi 1., 3., 6., 7. sz.

[14]) Advok 1., 3., 6., 7. sz. Adook 2. sz. Adooh 4. sz. Adouk 5. sz.

[15]) Boud 2., 4., 5. sz.

[16]) Getse 2. sz.

[17]) Suragny 1. sz. Surang 2. sz. Sterairus 3., 7. sz. Surayny 5. sz. Sterayoy 6. sz.

[18]) Jet 1., 3., 7. sz. Jett 2., 4. sz. Jeth 5. sz.

[19]) Mint fennebb. [20]) Hiányzik 6. sz.

(r) *Primus Rex Hungarorum S. Stephanus.* (8., 9. sz.)

(s) *Traditio fert in monte Somlyo hodie exstans sacellum fuisse.* (8.. 9. sz.)

[21]) Betsek 2., 6. sz. Btselo 4. sz.

Uopoleti [1]) Rabanbani [2]), Filÿ Becsék [3]) erant: Kőrőns,[4]) Tsalha,[5]) Bande,[6]) Győrffi,[7]) Papolcz,[8]) Ilants,[9]) Tivád [10]) quos [11]) deinde amplissima terra ditavit Rex Pannon, Sállya [12]) enim illo tempore in terra Pannon deficiens dabat occasionem amplissimae donationis,[13]) ac [14]) maximo Filio Kőrőns,[15]) terra Pannon displicuit, unde rediens cum Filÿs suis Arad,[16]) Roka — — — — [17]) Jama,[18]) Orre,[19]) Tseke,[20]) Parens [21]) domum aedificavit sibi, Filÿsque suis, unde terra Csalhafalva [22]) nominatur [23]) penes domum Kőrőns,[24]) ob hanc autem magnam partem Gentis Siculicae inimicam habuit Rex Pannoniae, pleraeque enim Tribus insurrexêre contra eum, at [25]) Uopour [26]) Sandour — — — [27]) cum Fratre suo Andorás *(t)* [28]) et auxi-

---

[1]) Uopouleti 2. sz.
[2]) Mint fennebb.
[3]) Betsek 2., 3., 5., 7. sz. Betselo 4. sz.
[4]) Körönns 3., 7. sz. Köröüs 5. sz.
[5]) Tsolha 2. sz. Csalha 5. sz.
[6]) Bende 2., 4. sz. Bandé 5. sz. Bándi 6. sz.
[7]) Gyorffi 1., 4. sz. Györgyffi 5. sz. Győrfi 7. sz.
[8]) Papuletz 1. sz. Papultz 3., 5., 6., 7. sz. Papoles 4. sz.
[9]) Illants 2., 4., 6. sz. Haus 5. sz.
[10]) Tivad 1., 2. sz.
[11]) quod 1. sz.
[12]) Salya 1., 3., 7. sz. Salga 2. sz. Sallya 5., 6. sz.
[13]) donationi 2. sz.
[14]) at 2. sz.
[15]) Köröüs 5. sz.
[16]) Araad 2. sz. Aarád 4. sz.
[17]) A 4 nyugjel, ill. hiányjel hiányzik az 5. sz.-ban.
[18]) Jame 5. sz.
[19]) Arre 1. sz. Orro 2. sz. Oore 5. sz.
[20]) Cseke 5., 6. sz.
[21]) Porous 2. sz. Perens 4. sz. Partus 6. sz.
[22]) Tsalhafalva 1., 3., 4., 6., 7. sz. Csolhafalva 2. sz. Csekefalva 5. sz.
[23]) Hiányzik 8. sz.
[24]) Kőürőus 4. sz. Kőrőus 5. sz.
[25]) ut 1., 3. sz.
[26] Oupour 2. sz. Vopour 5. sz.
[27]) A 3 hiányjel hiányzik 2., 3., 5. sz.
(t) *Ab hoc Andrásiani de Csik Sz. Király.* (8., 9. sz.)
[28]) Andoros 4. sz.

lio Stephani restitit, ita ut terram post Alpes [1]) Nyrgőz,[2]) et terram post Gümez *(u)* [3]) vacuam redderet,[4]) crucemque auream super calicem poni curaret,[5]) Filiumque suum Stephanum Sandour[6]) Regi misit natu maximum cum consensu Gentis suae.

Tandem post plantatam Fidem Christianam, videns et terram suam, et reliquorum Rabanbanorum [7]) exhaustam bellis,[8]) posteritatem Fratrum suorum collocavit in terra post [9]) Gümez [10]) vacuam,[11]) uti Filios: [12]) Andorás [13]) Uopoleti,[14]) Ambor, Gőgő, Kab,[15]) Ladon,[16]) Lagáás,[17]) Doob, item Fratris sui [18]) Filios [19]) collocavit ad terram arcis Bond,[20]) inter quos nominari merentur milites nobilissimi: Sámbor [21]), Zsebő [22]), Koszláth,[23]) Öröm, Jet, Iványi, Gellyén,[24]) Uogroun.[25])

---

[1]) Alpem 6. sz.

[2]) Nyrgőcz 1. sz. Nyergősz 2. sz. Nyrgötz 3., 5., 7. sz. Nyigőz 4. sz., Nyirgötz 6. sz.

(u) *Nunc Gyimes passus.* (8., 9. sz.)

[3]) Gümét 1. sz. Gumes 2., 4. sz. Gümöz 5. sz.

[4]) reddiderit 2. sz.

[5]) curavit 2. sz.

[6]) Sandor 2. sz.

[7]) M. f. és Rabbanbanorum 4. sz.

[8]) belli 5. sz.

[9]) Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.

[10]) Nyümez 1. sz', a többi m. f.

[11]) Hiányzik 2., 4. sz.

[12]) filius 1., 3., 5., 7., 8. sz.

[13]) Utána filii 2., 4. sz.

[14]) Uopoliti 3., 7. sz.

[15]) Káb 1., 3., 5., 6., 7. sz. Kabb 2. sz.

[16]) Ládon 1., 5. sz.

[17]) Lagaás 1. szám. Lagaas 3., 8. szám. Lagaár 2.. 4. szám. Lagáár 4. szám.

[18]) utána Ugroun 2., 4. sz.

[19]) hiányzik 4. sz.

[20]) Band 1. sz. Boud 2., 5. sz.

[21]) Sombor 1. sz. Zámbor 5. sz. Zsámbor 8. sz.

[22]) Sebo 5. sz.

[23]) Koszlathe 1. sz. Kosztak 5. sz.

[24]) Gilyén 6. sz. Geljén 2. sz.

[25]) Uogroun 1., 3.. 6., 7. sz. Vogroun 5. sz.

Post terram autem alpis [1]) Nürgöz [2]) collocavit Filios Fratris sui Ouroun,[3]) inter quos nominari merentur: Botz,[4]) Zököl,[5]) Borida,[6]) Béél,[7]) Gere, Forrona,[8]) Lepp,[9]) Nag,[10]) Zimány,[11]) quos duos ultimos [12]) excepit [13]) in terra circa [14]) Bond [15]) arcis. Sámbáár [16]) Filius Ugroun [17]) Rambanbani [18]) ad terram Máre [19]) penes fluvium non procul Kükül *(v)* à terra Kadics. *(y)* [20]) Ducis ante Usponlat *(így!)* [21]) arcis Bond [22]) sub Zandirhamo.[23])

Tandem post plantatam Fidem Christianam sic melius conservatam Gentem Siculicam [24]) in Fide Christiana ex Rabanban [25]) minoribus celebrante [26]) sacrificio profano,[27]) misit ad Regem Pannon viros nobiles Generosos Szörcse, *(x)* [28]) Kénár,[29])

---

[1]) Hiányzik 1., 5. sz.
[2]) Nyergősz 2. sz. Nyrgotz 7. sz. Nyirgőz 4. sz. Nyrgötz 3. sz.
[3]) Ougron 1., 6., 7. sz. Ouronn 3., 7. sz. Vogroun 5. sz.
[4]) Borz 1., 3. sz. Bocz 4., 7.,
[5]) Zokol 3., 7. sz. Zögöl 5. sz.
[6]) Bonda 3., 5., 7. sz.
[7]) Beel 2. sz. Béel 5.
[8]) Jorona 1. sz. Forroum 2. sz. Forrona 3., 5., 7. sz. Forroum 4. sz.
[9]) Lépp 4. sz. Leppe 6. sz.
[10]) Nagy 1. sz. Nagj 5. sz.
[11]) Zrinany 1. sz. Zimány 5. sz.
[12]) Utána pulsos 2., 4. sz.
[13]) excipit 3., 7. sz. [14]) Corea 5. sz.
[15]) Mint fennebb.
[16]) Sambáat 7. sz. Sámbor 5. sz.
[17]) Mint fennebb. [18]) Mint fennebb.
[19]) Hiányzik 2. sz.
(v) *Modo Nagy Küküllő* (8., 9. sz.)
(y) *Pagus Kadicsfalva nunc.* (8., 9. sz.)
[20]) Hiányzik 2. sz.
[21]) Uspoulat 1. sz. Uopoulet 2., 4. sz. Uoponlat 3., 7. sz. Vopolet 5. sz.
[22]) M. f.
[23]) Zondirhamo 1. sz. Zandirhama 3., 7. sz.
[24]) Si Aulicam Gentem 5. sz.
[25]) M. f. és Rabanbanis 2. sz. Rabanbani 4. sz.
[26]) celebrare 5. sz.
[27]) profane 1., 5. sz.
(x) *Forsitan ex hoc descendēre Szörcseiani.* (8., 9. sz.)
[28]) Szörasi 1. sz. Szörsöe 2. sz. Szőrzőé 4. sz. Szőry 5. sz.
[29]) Kén Ur 2. sz. Kénur 4. sz. Konuz 5. sz. Kenár 6. sz.

Bourzon,[1]) Hegyur,[2]) Vér,[3]) Tuler,[4]) item ex nobili Militum genere virum Militem audacem ad Fluvium Oult *(z)* Báátor [5]) tum Blasum Foduor [6]) ex terra Vacsárk,[7]) et Virum fortem Csák nominatum [8]) (qui amplissimae Gentis Truncus) *(α)* [9]) habuit enim Filios [10]) ad terram post Nürgöz,[11]) item [12]) Lázu [13]) *(β)* Foduor,[14]) Fián,[15]) Erős, Márkons,[16]) Csák, Özmér,[17]) Kaza,[18]) Arkos [19]) qui emigravit ad terram Pannon, sed dein sequentibus temporibus Csák [20]) Ivány [21]) ex ejus posteritate advenit,[22]) item Filium suum minorem Uopour [23]) Görgő,[24]) qui sedem habuit in terra *(γ)* à suo nomine vocata,[25]) habuitque Bourz [26]) Filios 9.[27]) Ous,[28]) Cseke, Láz,[29]) Balon, Ossvál,[30])

---

[1]) Boutron 1. sz. Bourzou 2. sz. Bouron 5. sz. Borzon 7. sz.
[2]) Szegyur 5. sz.
[3]) Veer 2. sz. Ver 3., 7. sz.
[4]) Tuter 1., 3., 5., 6., 7. sz. Tulur 2. sz.
(z) *Fluvius Csik Olt.* (8. sz.)
[5]) Baator 2. sz. Bátor 5., 6. sz.
[6]) Fodour 5. sz.
[7]) Vatsark 1., 4., 5., 6. sz. Vatsarch 2. sz. Vacsárch 8. sz.
[8]) Hiányzik 2. sz.
(α) *Pro certo Csákianae* (8., 9. sz.)
[9]) Utána erat 6. sz. s zárjel 5. sz.
[10]) Hiányzik 1., 5. sz.; utána Porus 2., 4. sz.
[11]) Nyürgöz 1., 5., 6. sz. Nyergősz 2. sz. Nyőrgősz 4. sz. Nyrgőz 8. sz.
[12]) etiam 5. sz.
[13]) Laza 2., 6. sz.
(β) *Probabilius Lázárÿ hinc desendunt.* (8., 9. sz.)
[14]) Fodour 1., 5. sz.
[15]) Fiaon 2. sz. Zián 5. sz.
[16]) Markous 1., 2., 4. sz. Márkous 5., 8. sz.
[17]) Ozmér 2., 6. sz. Ozmét 3., 7. sz.
[18]) Kasa 4. sz. Koza 5. sz.
[19]) Árkos 1., 6., 8. sz. Archos 2., 4. sz.
[20]) Csato 2., 4. sz.
[21]) Irány 1. sz.
[22]) Bezárójel 2., 4., 8. sz.
[23]) Hiányzik 2. sz. Upour 3., 4., 6., 7. sz. Vopour 5. sz.
[24]) Gőrgős 4. sz. Gögő 6. sz.
(γ) *Gőrgény.* (8., 9. sz.)
[25]) nominata 2., 4. sz.
[26]) Bout 2. sz. Dousz 6. sz.
[27]) novem 1., 5., 8. sz.
[28]) Out 2. sz. Ons 6. sz.
[29]) Lar 2. sz., Lár 3., 7. sz. Gáz 6. sz.
[30]) Osváth 2. sz. Osvath 5. sz.

Zodor,[1]) Thordáth,[2]) Zabon,[3]) Oszony,[4]) ita ut ab omni contributione aerea[5]) immunes conservarentur, qua unione celebrata in perpetuam rei memoriam pacti,[6]) alter[7]) Filius Rabanbani[8]) Uopour[9]) Sandour,[10]) Aarad[11]) cum sua Tribu transpositus non procul ad terram Tribus Zarán[12]) ad finem mox terrae Pannon in alpes terrae Blacorum[13]) ad rivulum Szállás nominatum. Unde Gentes in perpetuum decrevêre, ut armis[14]) Regem, et Populum terrae Pannon, in sua libertate conservarent illaesum[15]) ex parte Septemtrionis,[16]) tum pro custodia Regis[17]) 100. armatos equites commutatos[18]) alerent, tum singulo Regi electo,[19]) aut nuptias[20]) celebranti,[21]) ac[22]) prole mascula[23]) aucto[24]) signaturam boum praestarent.

Rabanbanorum[25]) sive majorum, sive minorum, sive Horkáz[26]) dignitate functorum moliretur cum Gente,[27]) judico[28])

[1]) Zador 2., 4. sz.
[2]) Therdáth 6. sz.
[3]) Zabos 2., 4. sz. Zabony 8. sz.
[4]) Izony 2. sz. Ozonys 4. sz. Orany 5. sz.
[5]) aere 1. sz., hiányzik 5. sz.
[6]) pactae 2., 4., 5. sz.
[7]) alterum 5. sz.
[8]) Mint fennebb.
[9]) Mint fennebb.
[10]) Sándor 4. sz.
[11]) Arad 1., 3., 6., 7. sz. Árád 5. sz.
[12]) Zajk 2. sz.
[13]) Blacceorum 1. sz.
[14]) annis 3., 7. sz.
[15]) illaesam 2. sz.
[16]) 3 szó hiányzik 4. sz.
[17]) utána Pannon 2., 4. sz.
[18]) commutato 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[19]) neo electo 2. sz.
[20]) nuptos 3., 5., 7. sz.
[21]) celebrato 2. sz. celebrantis 7. sz.
[22]) aut 2. sz.
[23]) masculo 6. sz.
[24]) aucta 3., 7. sz.
[25]) Előtte: si quis autem 2., 4. sz. Si quispiam 8. sz. M. f.
[26]) Harkász 4. sz. Harkász 5. sz.
[27]) Utána: extera 2. sz.
[28]) judicium 2. sz.

supremi [1]) subjiciatur [2]) Rabanbani [3]) ex Gente Uopoleti [4]) in perpetuum electi, quae ad dicta [5]) Gentis singulo anno triennali [6]) renovavêre [7]) prioribus [8]) saeculis [9]) usque ad [10]) hodiernum diem – — — — — — reversis Legatis, more profano celebrato Sacrificio Rabanban Supremus exhibuit in arce responsum Generosi Regis exscluptum in marmore, elevatumque [11]) calici [12]) superposuit,[13]) omnesque [14]) magno strepitu gaudÿ, Regis Hungarorum [15]) voluntatem excepêre,[16]) Fidemque Christianam tanquam Communitatis praeceptum in omnibus Rabanbani [17]) minoribus Gentilibus ultra alpes [18]) terrae Rüka [19]) promulgarunt, excipientesque [20]) eversis [21]) Sacrificÿs (at non profanis, in majoribus enim negotÿs tractandis omnes Siculi sub auspicio Rectoris maximi convenêre) – — – — — — ta [22]) Milites quam Rabanbani [23]) minores, et [24]) Horkáz [25]) dignitate functi, ac [26]) Gyulae, item [27]) Rabanbani [28]) majores

[1]) supremo 1., 5., 6. sz.
[2]) subeat 2. sz.
[3]) Rabanbano 6. és 7. sz.
[4]) M. f.
[5]) adducta 1. sz. edicta 2. 8. sz.
[6]) tricennali 2. sz. triennati 4. sz.
[7]) renovare 3., 7. sz. renovari 5. sz.
[8]) primoribus 5. sz.
[9]) Siculis 3. sz.
[10]) Hiányzik 4. sz.
[11]) elevatoque 4. sz.
[12]) catici 2., 4. sz.
[13]) super imposuit 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[14]) omnique 4. sz.
[15]) Hungarae 2. sz. Hungari 4. sz.
[16]) excerpere 5. sz.
[17]) Rabanbanis 2. sz. és m. f.
[18]) Alpem 2. sz.
[19]) Ryka 2., 4. sz.
[20]) excipientes 6. sz.
[21]) reversis 5. sz.
[22]) Hiányzik 1., 5., 6. sz. tam 2., 3. 4. 7. sz.
[23]) M. f.
[24]) quam 2. 4.
[25]) M. f.
[26]) quam 2., 4. sz.
[27]) quam 2. 4. sz. [28]) M. f.

aequalibus juribus utentes excepto Gyula, et Rectore, qui duo in omnibus in apice Generationum, atque lineas generationis,[1]) habebant locum in evehendis castris in edicendis Juribus sacris, et profanis,[2]) in praeceptis communitatibus[3]) extradandis, in puniendis transgressoribus mandati communis, quae jura exercuit Rector supremus in praesentia[4]) Harkáz[5]) maximi et Gyulae.

Quilibet Harkáz[6]) habuit sub se Rabanbanos[7]) 5. et quilibet Rabanban[8]) minor[9]) Százados 2-os,[10]) unum equestrem, alterum pedestrem figâ[11]) (ε) et sagitta armatum.[22])

Tres Harkáz[13]) suberant Rabanbano[14]) majori, et hi tres Gyulae minori, et hi[15]) omnes sex Tribus Gyulae majoribus, et hi[16]) Gyulae Rectori supremo Gentis, qui in arce Bond[17]) habuit sedem, in cujus fine, mox habuit sedem[18]) Gyula omnium senior penes fluvium Kükül,[19]) ubi exequanbantur[20]) transgressores mandati Gyulae minoris, qui et Harkáz[21]) supremus nominatus, qui prae caeteris praeter honorem non plus juris habebant.[22]) Rabanbani[23]) majores poterant esse Recto-

[1]) generationum 2., 5. sz. [2]) et *in* profanis 5. sz.
[3]) Communitatis 1. sz. Comitatibus 5. sz.
[4]) consensuque 2., 4. sz.
[5]) Horkáz 1., 3., 7. sz. Harkasz 2. sz. Hárkász 4. sz. Harkász 5. sz. Hor Káz 6. sz.
[6]) M. f.
[7]) Utána: minores 2., 4. és m. f.
[8]) M. f.
[9]) Hiányzik 8. sz.
[10]) duos 1., 4., 5., 6., 8. sz.
[11]) fuga 5. sz.
(ε) *Lancea* (89. sz.)
[13]) ornatum 6. sz.
[13]) M. f.
[14]) Robonbani 5. és m. f.
[15]) utána: suberant 2., 4. sz.
[16]) a Farkas-féle péld. beszúrás előtte: *alii.*
[17]) Boud 2., 5. sz.
[18]) 6 szó hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[19]) Küköl 3., 7. sz.
[20]) exequebantur 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. sz.
[21]) M. f. több változással.
[22]) habebat 5. sz. [23]) Mint fennebb.

res Gentis, quales erant*) Uopolet,[1]) Zándirham,[2]) Bond,[3]) Hám, Chám,[4]) Ursulczon,[5]) Honat,[6]) Csolha,[7]) Zeke[8]) — — — — — — — — — — — — — — —

Hic plures enumerantur literis graecis expressi[9]) ultimus Halab[10]) Irnák[11]) se recepit ad Daciam Alpestrem post ruinam Imperÿ Patris sui, verum ejus[12]) observatio à potioribus nostris, in[13]) modernis disturbÿs poenitus suppressa[14]) videtur.

Dum autem Gyulam[15]) Vajvodam[16]) Ultrasylvaniae[17])

*) *Oldalt Aranka kéztírásával:*

»*Különböző olvasás* Uopoulet, Zandirhám, Bond Hám, Chám Urszolczon, Hount, Csolha, Zeke, *Υυρος, Υυροι, αυμιδιος, Τρokινος, bavda, κιο bανδαρα,* Igio *αδέκτος, νορokylikos, Νυπαψαριζ, δυδορεκυνι, αθμέζαδα, yas, υστυλυ, υπωρ, Απα, Banc, Halab Ιρνak.* (Lásd a Párba 6. lapon.)«

A *2. sz. példányban* így vannak felsorolva:

Upoulet, Zandirham, Hount, Csolha, Zeke, Üdros, Unroi, Alminios, Trofimos, Sandalio, Sandara, Iphis, Alectos, Idrokélikos, Hepapharis. Dudorechion, Alme, Radagas, Ustulu, Upuor, Apa, Baal, Halad Irnac,**) qui se recepit stb. (mint fent).

A *4. számban* így olvashatók:

Uopoulet, Zándirhán, Bond Ham, Chan Urszolezon, Hount, Csolha. Zeke *Υυρος, Υυροι αυμινιος, Τρokινος, Βανδα κιο bανδαρα Igio — αθέκτος. νορokylικος, Νυπιφαριζ, δυδορεκυνι, αθμέζαδα yas υβτυλυ υπωρ Απα Banc Ηαλαb Ιρνak* — — — — — — — — — Qui se recepit stb. (mint a Farkas-félében).

[1]) Mint fennebb.

[2]) Zándahám 1. sz. Zándirhán 4. sz. Zandaham 5. sz.

[3]) Hiányzik ez és a köv. 3 név 2. sz. Bond 5. sz.

[4]) Chan 4. sz.

[5]) Ursloron 1., 5. sz. Ursulozou 3., 7. Ursulezon 4. sz. Ursulozon 5. sz.

[6]) Hount 2., 4. sz. Stonát 5. sz.

[7]) Csolhai 1. sz. Csolhu 3., 6., 7. sz. Csolhui 5. sz.

[8]) Zere 5. sz.

[9]) inserti 1., 3., 5., 6., 7. sz.

[10]) Stalab 5. sz.

[11]) Imak 5.

[12]) haec 2., 4. sz.

[13]) Hiányzik 2. 4. sz.

[14]) suppressa et penitus modernis disturbiis avulsa videtur 2. sz.

[15]) Hiányzik 1., 5.

[16]) *Waiwoδυεν* 4. sz. Vaivoduum 2. sz.

[17]) Ultrasylvanie 5. sz.

**) Megjegyzés Aranka írásával: Halab Irnák, azaz Fekete Irnák.

Rex à se constitutum domaret [1]), Zoltanumque praeficeret, Filius Stephanus [2]) Rabanbani [3]) Sandour filiam Catharinam ex consensu Gentis exteram duxit, tresque Filios Trigemellos[4]) parit Stephanum, Samuelem, Gregorium, inter quos divisit [5]) terram suam proprio Marte [6]) aquisitam,[7]) Terra [8]) Turcorum [9]) post terram Vacsárk [10]) obtigit [11]) maximo natu Stephano, terra autem Gregorio deficientis Rabanbani [12]) Kénur,[13]) in cujus terra adhuc [14]) dum Uopolet [15]) viveret latrones, et [16]) maleficos homines cruciari [17]) jussit, cujus Filius Iványi à caeteris pulsus, se recepit ad Alpem Lokott (*η*) [18]) ubi semen ejus propagare fecit.

Samueli autem natu minima obtigit [19]) terra ad fluvium Kükül [20]) Agy (*μ*).[21]) At cum divideret, Legatos à Gente Septemtrionali — -- —[22]) ad se missos excipiendos esse oportuit, convocatisque [23]) caeteris omnibus Rabanbanis [24]) minoribus in valle Rákos, ubi illo tempore Sacrificum Genti profanum

[1]) donaret 1. sz.
[2]) Stephani 3., 7. sz.
[3]) M. f. eltérésekkel.
[4]) trigenellos 4. sz.
[5]) dividit 1., 5. sz.
[6]) morte 3., 4. sz.
[7]) adquisitam 1. sz. acquisitam 4., 5., 6., 7., 8. sz
[8]) terraque 2., 4. sz.
[9]) Tuscorum 3., 7. sz. Turcarum 5., 6.
[10]) Változatokkal: Vatsárk, Vatsarch, Vacsark.
[11]) attigit 2. sz. obtegit 3., 7. sz.
[12]) M. f. változatokkal.
[13]) Kenur 1., 6. sz. Kén Ur 2. sz. Keneor 3., 7. sz. Kenoz 5. sz.
[14]) Hiányzik 2. sz.
[15]) Opoulett 2. sz. Aupolet 4. sz. Vopolet 5. sz.
[16]) 2 szó hiányzik 2. sz.
[17]) excruciari 4. sz.
(*η*) *Possibile nunc Lok* (8. sz.)
[18]) terrae Lakott 2. sz. terrae Lokot 4. sz.
[19]) obtegit 3. sz.
[20]) Kükül 3. sz.
(*μ*) *Forsitan nunc Agyagfalva* 8., 9. sz.
[21]) Aquae 1. sz. Hiányzik 5. sz.
[22]) Hiányzik 1., 5. sz. Stelega 2., 4. sz.
[23]) conventisque 6. sz.
[24]) M. f. változatokkal. Robonbano 5. sz.

celebrabatur [1]) (10.[2]) enim Rabanbani [3]) inter filios suos terram suam divisêre) tale [4]) responsum accipiebant Gentium Septemtrionalium Stelerae.[5])

Nos [6]) Gentis Siculicae [7]) Hunnorum Atillae posteri, Daciam Alpestrem incolentes,[8]) desiderium Gentis vestrae in valle Rákos post terram Septemsylvarum excipientes, in eoque unire [9]) volentes, ad conservandam affinitatem, Filiam Rabanbani [10]) nostri Rectoris supremi Uopour [11]) Sandour [12]) Majraniam [13]) Czari [14]) vestrae [15]) Stelerae [16]) Filio Basil in matrimonium cupienti [17]) tradimus in Vestram Boarorum [18]) amicitiam conservandam, ita ut libertates similes eorum [19]) nostris in posterum etiam florentes [20]) permittatis; et [21]) sic praetiosis labidibus orientalibus more antiquorum nostrorum ornatam [22]) abstulerunt,[23]) Rabanbanique [24]) nostri ultra fluvium Szeret comitati sunt [25]) eam,[26]) ipse etiam Bousson [27])

[1]) celebratur 3., 7. sz.
[2]) decem 1., 5. sz.
[3]) M. f.
[4]) taleque 2., 4. sz.
[5]) Stelenae 1., 5., 6. sz. Stelezae 2., 3., 7. sz. Stelerezae 4. sz.
[6]) Hiányzik 2. sz.
[7]) Scythicae 2. sz. Sciticae 4. sz.
[8]) incolantes 2. sz.
[9]) annuere 2. sz. uniri 3., 7. sz. una ore 4. sz.
[10]) M. f.
[11]) M. f.
[12]) Sándor 4. sz.
[13]) Majtaniam 6. sz.
[14]) Crari 1. sz. ercoti 5. sz.
[15]) vestri 1., 5. sz.
[16]) Stelenae 1., 6. sz. Stelezae 2., 4., 7. sz.
[17]) accipienti 1., 3., 5., 6., 7. sz. Steletae 3. sz. Stelae 5. sz.
[18]) Bourorum 1. sz., hiányzik 5. sz.
[19]) cum 5. sz.
[20]) florentem 2., 4. fluentes 5. sz.
[21]) Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[22]) Hiányzik 4. sz.
[23]) abstulere 2. sz.
[24]) M. f.
[25]) sicut 1. sz.
[26]) eum 6. sz.
[27]) Bourson 2. sz. Bausson 4. sz. Bosson 5. sz. Bounzon 6. sz.

100. annorum senex Filius Zandirhami [1]) minimus post truncum [2]) Patris natus, Frater [3]) Uopoleti [4]) desendit *(így!)* [5]) viriliter ex concavo [6]) Filÿ Atillae Irna,[7]) Gyulae functus dignitate, in caeteris confluentibus Rabanbani [8]) juxta Tribus suos Filios [9]) Abraáts.[10]) Uopour,[11]) Béél,[12]) Ouzon,[13]) Entroe,[14]) in terra Dölne (λ).

Zoltán ex terra Madaras, item Filius Andorás, item Filius Nömös (x) [15]) item Filius Ougroun,[16]) item Ika Filius Dombou [17]) (ex Uopoleti genere posteritates modo Dombo vocatur in terra trium Sedium Ikafalva),[18]) item Zökööll [19]) ex [20]) quo Székely, Dominus[21]) de terra Killyén, item Enöz,[22]) item habitantes [23]) ante terram Septemsylvarum [24]) Uopour [25]) supremus ad terram [26]) Septemsylvarum Rabanban,[27]) item

---

[1]) Zandirhani 1., 3., 4. sz. Zandirham 5. sz. Zandichani 7.
[2]) posthumum 2., 4. sz. post tunc cum 3. 7. sz.
[3]) fratris 5. sz.
[4]) M. f.
[5]) descendit 1., 3., 4., 5., 6., 7., 8. sz. descendentis 2. sz.
[6]) Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[7]) Irnak 5. sz.
[8]) M. f. és Rabonbanis 2. sz.
[9]) suas filius 2. sz.
[10]) Abaats 2. sz. Abááts 4. sz.
[11]) M. f.
[12]) Boél 4. sz. Déél 5. sz.
[13]) Ozoun 2. sz.
[14]) Eutroe 1., 5. sz. Enesoe 4. sz.
(λ) *Hinc familia Incze de Csik Delne* 8., 9. sz.
(x) *Familia Nemes hinc.* 8. sz.
[15]) Nümös 1., 3., 5., 6., 7. sz. Nämöz 2. sz.
[16]) M. f. változatokkal.
[17]) Dombon 1., 3., 4., 6., 7. sz.
[18]) A zárjelbe tett szavak hiányzanak a 2. sz.-ban.
[19]) Zököl 1., 5. sz. filius Zőkel 2. sz. filius Zőkőől 4. sz.
[20]) a quo 2. sz.; ex qua 5. sz.
[21]) Dominus Zékel tera Killyén 2. sz. Zékel 4. sz.
[22]) Enos 5. sz.
[23]) inhibitantes 1. sz.
[24]) 6 szó hiányzik 5. sz.
[25]) M. f.
[26]) utána: in ore 2. sz.; helyette in ore 4. sz.
[27]) Rabonbani 1. sz. Robonbani 5. sz. és m. f.

Gyula, Onut,[1]) Nagy, à quo prosapia de Máréfalva ad terram Máre, item Zimány, Filiusque [2]) ejus Magor biro, tum Zalán,[3]) Forro, Roka,[4]) Benke, et plures alÿ, quorum posteritas hodieque superest.

Ex terra autem post 7.[5]) sylvarum supremus Rabanban [6]) poculi calicei [7]) supremus [8]) conservator loco se [9]) misit Filium [10]) Stephanum Sandour tum Abe, qui erat Filius Isume,[11]) tum [12]) Hound [13]) Rabanbanum [14]) terrae λυηεʁ,[15]) tum etiam ex Gente Toporcha,[16]) tum Petrum ex Gente Ivánka post vallem Gázon, Fily Benus [17]) ante Rũka,[18]) et Filÿ [19]) Béél ex terra sua ante alpes [20]) Taar [21]) (ʁ) Rabanbanum [22]) autem Kũnvér [23]) post terram alpis Taar jussit, ut in perpetuum [24]) comitetur Filiam suam,[25]) qui deinde [26]) in

---

[1]) Ount 2., 4. szám. Onuc 8. szám és egy nyugjel 1.. 3., 5., 6., 7. szám.

[2]) filiique 6. sz.

[3]) Zoltán 1., 5. sz.

[4]) Raka 1. sz.

[5]) Septem 1., 2., 3., 4., 6., 7., 8. sz.

[6]) M. f.

[7]) calicis 1., 5. sz.

[8]) Hiányzik 2. 4. sz.

[9]) sui 5., 6. sz.

[10]) Utána: suum 1., 4., 5. sz.

[11]) Isinne 1. sz. Joame 2. sz., Isime 4. sz., Isimie 5. sz.

[12]) item 6. sz.

[13]) Hono 1., 5. sz. Hount 2. sz. Hond 3., 6., 7. sz.

[14]) M. f.

[15]) λυμεʁ 1. sz. *Gumes* 2. sz. λυγεʁ 3. sz. λυ4εʁ 4. sz. λυγεʁ 5. sz. λυ4εʁ 6. sz. λυγεʁ 7. sz. λυηεʁ 8. sz.

[16]) Toporeha 1. sz. Toparcha 2. sz. Foporcha 7. sz.

(ʁ) *Nunc Tar havassa.* 8. sz.

[17]) Beniis 1., 3., 6., 7. sz., Blass 2. sz.. Benű 5. sz.

[18]) Rika 4. sz., Ruka 5. sz.

[19]) filium 2. sz.

[20]) alpem 2. sz.

[21]) Tar 1., 3., 5., 7. sz.

[22]) M. f.

[23]) Küie, vér 3. sz. Kun Vér 5. sz. Kun-vér 6. sz. Kúie, vér 7. sz.

[24]) perpetuam 5. sz.

[25]) filium suum 4. sz.

[26]) dein 2., 4. sz.

partibus septemtrionalibus largo ditatus [1]) Patrimonio a Filio Stelerae.[2]) Quo tempore intrarunt monesterium [3]) duae Filiae Stephani Sandour.

His itaque gestis allata est etiam Stephano Sandour uxor extranea [4]) Francisca Maetriada [5]) Ivol [6]) nata Polona, cujus frater Michael [7]) natu minimus, cum Patrimonium dividere desideraret,[8]) in ipsum violentas manus injicere volens, se ad terram Pannon post fluvium Don [9]) recepit, ibique propagare narrant,[10]) summa ejus in relatis nostris [11]) apud Dŭum nostrum exstante.

Tandem Stephanus terram ultra Vacsárk [12]) una cum aedibus [13]) Zandirhami Uxore aedificatis retinuit, poculumque calicei [14]) formam [15]) repraesentantem [16]) in perpetuum tanquam suam haereditatem ex arce Bond [17]) abstulit invitis [18]) Tribubus [19]) 1039. modoque extantem [20])— — — licet — — Rabanbani [21]) Trisedis modernae Joannis [22]) Uopour Stepha-

---

[1]) dotatus 2. sz., ditato 5. sz.

[2]) M. f.

[3]) monosterium 1., 3., 4., 5., 7. sz., monastorion 2. sz., monasterium 6., 8. sz.

[4]) extera 2. sz.

[5]) Matnada 1., 5. sz. Mechiada 2. sz. Matriada 3., 6., 7. sz. Machiada 4. sz.

[6]) Ivo 2. sz. Jool 3., 6. sz. Juol 4. Joul 5. sz.

[7]) Muhoel 1. sz. Muhrel 5. sz.; hiányzik 6. sz.

[8]) disideraret 1. sz.

[9]) Dan 1., 3., 6., 7. sz. Duna 5. sz.

[10]) Utána: semen ejus im relatis nostris hic apud Dominum nostrum extantibus 4. sz.

[11]) Utána: hic apud Dominum exstantibus 2. sz.

[12]) M. f.

[13]) Utána: α 2., 4. sz.

[14]) calicis 2. sz., calici 4., 5. sz.

[15]) Utána: ore 1., 3. 5., 6., 7. sz.

[16]) repraesentans-ra javítva 2. sz.

[17]) Boud 2., 5. sz.

[18]) invictis 3., 7. sz.

[19]) anno 6. sz.

[20]) existentem 2. sz. Utána: s . . . . 4. sz.

[21]) dominus Rabamban 2. sz.

[22]) Joannes 1., 2.. 5., 6. sz., Johannes 3. 7. sz.

nus [1]) Béél (ϱ) et Gaspar ex Gente Potárcha [2]) concursum cum suis celebrantes, belloque impetere volentes Stephanum [3]) terrae Gümőz [4]) propter ablationem [5]) Gentis poculi, at [6]) conatum horum impedivit, injuria illorum [7]) temporum, missus [8]) enim legatus [9]) Andreas excepit, Filiumque suum [10]) Ladislaum Sandour [11]) obsidem ei tradidit, et sic deterriti Rabanbani,[12]) rescissis omnibus actis poculum retinuit,[13]) nec amplius arcem [14]) Bondvár [15]) sibi vendicare [16]) potuit et sic terrae [17]) post alpem 7. sylvarum Ladislaum Sandour legatum ad Polonos per Andream missum, supremum Sibi Ducem elegerunt dependentem tantum a Rectore Gentis Siculicae,[18]) non autem à caeteris Rabanbanis,[19]) missoque expresso Regi Andreae per militem Egregium Ján Lajoos (ω) [20]) ab Andrea haec separatio rati [21])habita.

His actis mortuo Zoltano, ab Andrea Regnum divisum est, et Regem [22]) nostrum Béla [23]) natu minorem Ducem [24])

---

[1]) Stephanum 5. sz.

(ϱ) *Fors hinc Béldiani* (8. sz.)

[2]) Patancha 1. sz. Patarcha 3., 4., 5., 6., 7. sz.

[3]) Utána: dominum 2. sz.

[4]) Gűmez 1., 3., 5., 6., 7. sz.; a 4-ben Gümös kijavítva Gümes-re.

[5]) oblationem 3., 7. sz.

[6]) et 1., 3., 5., 7. sz.

[7]) *enim* illorum 4. sz.

[8]) missos 2., 8. sz.

[9]) legatos 2., 5., 8. sz.

[10]) Hiányzik 3., 6. 7. sz.

[11]) Sandor 2. sz.

[12]) M. f.

[13]) restituit 3., 7. sz.

[14]) arx 2. sz.

[15]) Boudvar 2., 7. sz., Boundvár 5. sz.

[16]) vindicari 2. sz.

[17]) terra 2. sz.

[18]) Siculiae 2., 4. sz.

[19]) Rabonbanis 1. sz. Rabambanis 2. sz. Robonbanis 5. sz.

(ω) *Lajosianae familiae ortus exinde* 8., 9. sz.

[20]) Janlagvár 1. sz., Lagvas 3., 6.. 7. sz., Jam lajos 4. sz., Langvas 5. sz.

[21]) rata 2. [22]) regnum 2. [23]) Belam 2.

[24]) Hiányzik 2., Dacem 5.

Utranniae [1]) in suo apugenario [2]) custodiebat 1049. Stephanoque Rege jam pridem mortuo Bessi audientes mortem Regis gloriosi, triumphantis nunciantes [3]) Christianis Siculis post terram Gümez [4]) habitantibus, irruptionem quam hostili [5]) animo tractarunt,[6]) et gens Siculica viriliter [7]) expulit, armatis ultra terram suam Duce Andorás Filio Amboe [8]) Vida Josa.[9]) Verum gloriam hujus victoriae impedire volentes [10]) aliae [11]) Tribus, Dux Uopour [12]) ex [13]) arce Bálvány,[14]) Ducem Andorás [15]) [in prandio [16]) occidit, sibique vendicavit [17]) terram supremi Ducis [18]) Andorás, qui erat filius Generosi militis Zambou (*i*) [19]) filÿ Szerány.[20]) At Bela Trsnsylvaniae Vajda,[21]) resciens Siculorum Christianorum caedem, Ducisque Andorás] [22]) post mortem Fratris sui Gentiles homines [23]) in arce

[1]) Ultransilvanie 1. Ultrasilvaniae 2., 3., 6., 7.
[2]) apagenerario 2., 6. appugnario 5. sz.
[3]) minatis 2. mentiantes 4.
[4]) M. f.
[5]) Utána: etiam 2. 4.
[6]) tentarunt 2., 4.
[7]) viribus 2., 4.
[8]) Ambor 1., 2., 4., 6. Ambour 5.
[9]) E 2 név hiányzik 2., 4. Izsa 5. sz.
[10]) volens 2.
[11]) alterius 2.
[12]) M. f. [13]) in 5.
[14]) Bálgány 7.
[15]) Utána: Vida Josa 4. sz.
[16]) praedio 4. sz.
[17]) vindicavit 2., 4.
[18]) Utána: tribus 2., 4.

(*i*) *Zambo familiae truncus* (8. sz.) A Farkas-féle sajátkezű példányon Aranka Györgynek ez az oldaljegyzete áll: »A Mikó erdején *Sombor* nevű mező, melyről a Mikóék donatiójában emlékezet vagyon, mint praediumról«.

[19]) Zambur 4. sz.
[20]) Surany 2.
[21]) vaivoda 2.
[22]) A zárjelben lévő szavak hiányzanak az 1., 3., 5., 6., 7. számúban. A Farkas-féle sajátkezű példányon *Szabó Károly* kezével ez az oldaljegyzet áll: »NB. A zárjel közzé rekesztett szavak az 1818-diki nyomtatványból kimaradtak s így a szöveg érthetetlenné lett. *Sz. K.*«
[23]) gentilis hominis 2. sz.

Gyula capite plecti curat Gregorium [1]) Sandour, Alexium Csángoúr (=).[2]) et Gregorium [3]) Blásko [4]) Filium Bon,[5]) item filios ex Gente Csák. Stephanus autem Sandour Filius Ladislai Frater Gregorÿ,[6]) Paulum Csángur,[7]) fratrem Alexÿ Csángur [8]) Filium Egregÿ Militis Kalb [9]) expulit jubente Vajdou [10]) Traňniae, terramque [11]) Gümez [12]) recuperavit,[13]) sibique retinuit. Quo tempore post, jussit Bela Vajvoda [14]) Traňniae ut non amplius Dignitates more antiquorum nominarentur, non Familiae, non arces, non villae,[15]) non castella,[16]) verum Sanctorum nominibus insignirentur, unde factum est: ut [17]) plures viri nobilissimi Milites Siculi ascendentes suos ignorarent,[18]) et literalia [19]) etiam [20]) comburrerent;[21]) in tanta confusione tamen reperti sunt aliqui, ut etiam contra voluntatem Regis, antiqua antecessorum nomina, et [22]) suos domesticos lares servarent, et [23]) praesertim in terra Trisedis Uopour,[24]) Dombou [25])

---

[1]) Georgium 5.
(=) *Probabilius ab hoc Csángones denominati* (8., 9. sz.)
[2]) Csangur 2., 4. Csangaur 5.
[3]) Georgium 5. sz.
[4]) Blosko 3., 7.
[5]) Bolz 2. Ban 3. 7. Botz 4. Bou 5.
[6]) Georgii 1., 5. sz.
[7]) Csángour 4. sz. Csangaur 5.
[8]) Csángaur 5. Csángour 8.
[9]) Kabb 2. sz. Kaab 5. Káb 3., 4., 6., 7.
[10]) vajvoda 1., 3., 5., 6., 7. veōjdu 2. vajdon 4.
[11]) Utána: eorum 2., 4.
[12]) M. f.
[13]) reoccupavit 2.
[14]) vejōda 2.
[15]) villa 2.
[16]) castellae 3., 7.
[17]) Hiányzik 3., 7.
[18]) ignoraverint 2. ignorarunt 4.
[19]) literaria 5.
[20]) Hiányzik 5.
[21]) combusserint 2., 4.
[22]) ut 1., 3., 5., 6., 7.
[23]) ut 1., 3., 5., 6., 7.
[24]) M. f.
[25]) Dombon 1., 3., 4., 6., 7.

Béél *(a)* [1]) Nőmőz,[2]) Mikoo,[3]) Danes[4]) Filius nobilis Gyulae Kőrőras.[5])

Terrae autem modernae sedis Udvarhely Ugroun,[6]) Lázár, Köncz,[7]) Biro, Nagy, Zimány, Dállya,[8]) Zőköl,[9]) Turech[10]) (ξ) Kattách[11]) etc.[12]) attamen dignitatum honorificarum[13]) nomina amplius non audiebantur, non Rabanban[14]) supremus Rector, sed Comes Siculorum, non Gyula Harkász,[15]) sed Vice Comes Siculorum etc.[16]) et sic Bela subita[17]) mutatione ruina etiam Troni pressus merito[18]) et[19]) contritus Ao 1063.[20]) et expiravit 1065.[21]) cui se opposuit Szemere ex terra Madaras[22]) sed nihil profecit.

Interea[23]) autem Stephanus Sandour assummens nomen Sándor cum Csángorum Duce Dottka[24]) Basil nomine, certare

(a) *Aranka György oldaljegyzete:* Bélmező van a Mikó Erdejébe. A possessor is mutattya, hogy Nemes, Mikó együtt bírják, Nemesék Mikó jusson. (9. sz.)

[1]) Boéél 1.
[2]) Nömör 1. Neműz 2., 4. Nömös 3., 7. Nümös 6.
[3]) Mikou 2. Mikov 3. Mikon 4. Miko 5.
[4]) Dants 3., 5., 7. Dancs 6.
[5]) Kőrőus 2., 4. Kőrőős 5. Kőrőrás 6.
[6]) M. f.
[7]) Könte 1., 3., 6., 7. Könch 2. Kőntz 4. Kontz 5.
[8]) Datya 2.
[9]) Zököl 1., 6., 8.
[10]) Turek 1., 3., 4., 5., 6., 7.
(ξ) *Nunc Török* (8., 9. sz.)
[11]) Comkattak 1. Kadach 2. Kalach 4. Comkatak 5. Comkatach 3., 7. Cormakatach 6.
[12]) Hiányzik 2. et 1., 3., 5., 7.
[13]) honorificatum 3., 7.
[14]) M. f.
[15]) Harkász 1., 3. sz. ‚Horkász 6.
[16]) Hiányzik 2., 5. a 4-ben az utolsó 7 szó.
[17]) habita 5.
[18]) merite 5.
[19]) est 6.
[20]) Ao 63 2., 4. sz. 1065 5. sz.
[21]) 65 2., 4. sz.
[22]) Madoras 2.
[23]) intereo 4. sz.
[24]) Dutka 1., 6. sz. Duttka 3., 7. Dvuka 2. Douka 4. Duka 5.

cepit, at[1]) recte incertus nomine Miko com 200[2]) armatis adveniens expulit Csánguros,[3]) ac[4]) Stephanum Sándor liberavit, ob quam victoriam relatam[5]) permisit *Sándor*[6]) *Uram*[7]) *Hadnagy*[8]) erigi, et extrui arcem a suo nomine nominatam, hodieque[9]) florentem *Miko vár*.

Dicunt illum Egregium militem fuisse nobilem terrae Pannon dictorio[10]) *Uramnak fia.*[11]) à 12. arcium dominatu exutum, cujus prosapia hodie[12]) eodem nomine insignitur, quod factum dum[13]) Ladislaus audiret, post terram 7. sylvarum largo etiam ipsum ditavit[14]) Patrimonio consensu Gentis, ita ut deinde[15]) Zazadous[16]) sedis[17]) evaderet, ejus[18]) deinde[19]) prosapia Generoso Titulo,[20]) exhibuitque[21]) ei tantam[22]) comitatem,[23]) ut dum Ultra sylvarum[24]) terram circumiret, ad Generosum illo tempore Dũum post terram Vacsárk[25]) Stephani ex Elisabetha Szilvási Filiam Catharinam Filio ejus Paulo Mikou[26]) desponsavit,

---

[1]) ac 1., 3., 5., 6., 7.
[2]) 220 4. sz.
[3]) Csangauros 1. sz. Csangouros 5.
[4]) et 5.
[5]) relatum 5. sz.
[6]) Sándour 1., 5.
[7]) unum 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[8]) Hadnaque 1. sz.
[9]) hodie quoque 3. 7. sz., hodique 4. sz.
[10]) Deterico 2. 4. sz.
[11]) Urunk fia 6. sz.
[12]) hodieque 2., 4. sz.
[13]) cum 5. sz.
[14]) dictavit 3. sz.
[15]) dein 2., 4. sz.
[16]) százados 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[17]) Utána: nostrae 2., 4. sz.
[18]) cujus 5. sz.
[19]) Hiányzik 2., 4. sz.
[20]) honore 2. sz.
[21]) extribuitque 4. sz.
[22]) tantum 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[23]) comitatum 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[24]) Ultrasylvarum 6. sz.
[25]) M. f. eltérésekkel. A Vacsárk előtti 8 szó hiányzik 3., 7. sz.
[26]) Miko 1., 5., 6. Mikov 3., 4. Mikoo 7. sz.

celebratis[1]) nuptÿs ipsemet[2]) ex poculo Gentis prae gaudio potum summebat, quo tempore irrumpentes[3]) Sedem aliquot[4]) Tartarorum pepulit[5]) Stephanus Sándor, et ideo[6]) dono accepit terram ad arcem Törcsvára[7]) pertinentem cum arce, et hoc tempore terram *Gázon* ut Sedem Ladislaus confirmabat.

Post ruinam, ac[8]) deletionem[9]) arcis vastae Bond,[10]) postquam successit Almos[11]) Dux 1-mus Siculorum Universorum, sub quo dum concursus[12]) celebraretur in valle moderna[13]) Dñi[14]) ad terram Lokott,[15]) potiores Siculi filÿs multi[16]) carentes, foemineum sexum introducere[17]) volentes in reliquorum Rabanbanorum[18]) bonis haereditarÿs, Stephanus cum Duce Almos[19]) restitit, unde Decretum erat perpetuum, quod[20]) eorum[21]) Fratrum si unus habuerit Filium, alter autem Filiam, Filia * succedit[22]) sicut filius in bonis Paternis *(m)*, quam suc-

---

[1]) Utána 2—4 hiányjel az 1., 3., 6., 7. számúban.
[2]) ipsimet 3. sz.
[3]) irrumpentem 2., 4. sz.
[4]) aliquos 4. sedem aliquam 2. sz.
[5]) repulit 4. sz.
[6]) ob quam 2., 4. sz.
[7]) Törtsvára 1., 3., 6., 7. Terchvára 2. Törtsvár 4. Tölts Vára 5. sz.
[8]) ad 1., 3., 5. 6., 7. et 2., 4. sz.
[9]) delectimem 3. sz.
[10]) Boud 2., 5. sz.
[11]) Almus 1., 5. sz.
[12]) concursu 1. sz.
[13]) moderni 4. moderno 2. sz.
[14]) Damiani 2., 4. sz.
[15]) Sakate 1. Lokot 2. Sakatt 3. Lókod 4. Lakod 5. sz.
[16]) Hiányzik 5. sz.
[17]) inducere 2., 4. sz.
[18]) M. f.
[19]) Almus 5. sz.
[20]) ut 5. sz.
[21]) duorum 2., 4. sz.

* A 2. sz. példányban innen átugrik a szöveg a következő zárjelben álló részre: *Filia emaritetur* stb. egészen addig, hogy *succedat* s innen visszatér ide: *sicut filius* stb.

[22]) succedat 4. sz.

(m) *Tales hodie audiunt Fiu Leány (8.) 9. sz.*

cessionem dum [1]) Ducum [2]) antiquorum etiam Haeredes uti: Upoulet [3]) descendentes pariter [4]) sibi vendicarunt,[5]) non attramento, sed sanguine humano in Campo Rakusÿ [6]) in praesentia Ladislai Comitis Siculorum introducendo, quo tempore Drusilla [7]) Filia Stephani, cum viro Generoso Kálmány László in arce Ladislai Regis in medio Terrae alpestris Septemsylvarum nuptias celebravit, ubi dum poculum caliceum adferretur Drusillae, ut potum summeret, unus ex posteritate Rabanbanorum [8]) minorum eripuit [9]) [Filia emaritetur, et Filius accipiat bona Paterna in Regno Siculico exstantia [10]) et haec [01]) successio observetur in bonis antiquorum Rabanbanorum,[12]) in caeteris vero juxta consvetudinem si fuerint duo Fratres, quorum Filium [13]) unus,[14]) alter Filiam haberet, Filia succedat[15])] at Steahanus tanquam Dnus [16]) universae terrae Bourzon [17]) nomine, virum per media viscera transfigit, nullusque amplius ausus est eripere poculum.[18])

Et haec gesta in praesentia Generosi Regis Ladislai, et coram filio suo Kálmán [19]) László nuptias cum Drusilla celebrante, cujus Sororem dum Aula Orientalis *πιρωȣκα* [20]) nomi-

---

[1]) cum 1., 3., 5., 6., 7. dein 2. sz.
[2]) Ducem 4.
[3]) M. f.
[4]) etiam 2., 4. sz.
[5]) vindicarunt 3., 4., 7. sz.
[6]) Rákosy 1., 5. sz.
[7]) Dne Silla 4. sz.
[8]) M. f.
[9]) Utána: dicens: 5. sz.
[10]) existentia 1., 4., 5. sz.
[11]) hae 4. sz.
[12]) M. f.
[13]) filius 1., 5. sz.
[14]) Hiányzik 4. sz.
[15]) succedet 2., 4. sz. A zárójel hiányzik 1., 5. sz.
[16]) supremus 2., 4. sz.
[17]) Boundon 4. sz.
[18]) Hiányzik 2., 4. sz.
[19]) Kálmány 2. sz.
[20]) *πιριςȣκȣ* 1. Piroska 2. *παρωȣκα* 3., 7. *πιροςκα* 5. — — — 6. (A 9. sz. oldalt idegen kézzel: *Piroska.)*

natam [1]) *Ιρενε* [2]) eveheret per Siculiam Imperatori Orientis, multos Siculorum Ipsam comitantes largo Patrimonio dotavit,[3]) in terra Septemsylvarum, ex quo pro sustentatione Comitis Siculorum Ferae [4]) excipiebantur.

Mortuo tandem Stephano Sándor Uxor ejus Elizabetha tempore Spectabilis Belae Regis contra latrones 200-tos armatos tulit ad terram suam Tőrcsvára [5]) Marito [6]) suo donatam, eamque purgatam, una cum terra Gümes [7]) tradidit Filio suo, cui [8]) ex equestri ordine Militis cujusdam Filiam Annam Gőgő [9]) ex posteritate Uopoleti ingentem animi [10]) desponsavit, quae proprÿs manibus in terra sua Toplicza [11]) aedes constituit,[12]) eamque à 300. latronibus fortiter custodivit, truncatis 200-tis et reliquis fugatis.

Ut autem Mariti sui [13]) diem onomasticum [14]) celebrantis — — — — — — 50.[15]) armatis ad terram Gumez [16]) expeditionem suscipiens, fugatosque[17]) latrones comprehendens tanta clade affecit, ut caesis aliquibus reliqui capti omnes ad unum fuerint, tanta fortitudine salutavit Stephanum[18]) maritum suum, cujus Mater truncatis 5. latronibus, cum sexto dum certaret interfecta est.[19]) Tandem maritus etiam ejus à [20]) foede Tarta-

[1]) nominatum 5. sz.
[2]) Hiányzik s helyette hiányjelek 6. sz.
[3]) ditavit 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[4]) terrae 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[5]) Törcsvár 4. sz.
[6]) merito 4. sz.
[7]) Gümez 1., 3., 5., 7. Gumes 2., 4. Gümöz 6. Gümös 8. sz.
[8]) cujus 5. sz.
[9]) Geögö 2. sz.
[10]) M. f. 24 animo 6. Utána: Annam Gögő 4. sz.
[11]) Taplotza 2. Taplocza 4. Taplicza 6. sz.
[12]) construit 2., 4. sz.
[13]) hic 1., 5. sz.
[14]) onomasticon 2. onomastrum 6. sz.
[15]) A hiányjel után: verat 500, 2. sz.
[16]) M. f.
[17]) que hiányzik 2., 4. sz.
[18]) Hiányzik 6. sz.
[19]) Hiányzik 2., 4. sz.
[20]) Hiányzik 3. sz.

rorum cum 300. suis subditis perpetuis militibus concussus moritur, ejusque cadaver truncato capite injectum est in fluvium Kükül penes arcis Bondvár [1]) rudera,* quam etiam in nihilum Schaeva [2]) Tartarorum acie, tempore Ladislai Regis, qui et ipse fugatus est.[3])

Generosa autem ingens [4]) animi Mulier vidua, volens ad Gyulae arcem [5]) Comitem Siculorum salutandi gratia ire — — — — — — — — — — — — — — — — — — [6]) per fluvium Ouolt [7]) aliquem puerum injectum excipi facit [8]) per suum *Tizedes* [9]) *Bontz* [10]) quem [11]) deinde [12]) capite truncari [13]) jussit, cum habuerit [14]) jus gladÿ in territorio suo.[15]) Iratis [16]) propterea suis [17]) militibus, [18]) subditi instigati sunt [19]) per Damianum [20]) Zöld [21]) ex genere Abrám [22]) linea

---

[1]) Boudvár 2., 5. sz.

* *Destructio arcis Boudvár olim Bond à Bonda Nabon aedificata.* (8., 9. sz.)

[2]) saeva 1., 3., 6., 7. sz. Sacra 5. sz. in nihillum redegit foeda immanis Tartarorum tempore stb. 4. A 4-hez f. u. igy a *foeda* helyett secta.

[3]) . . . Regis qui dum castra metaretur, fugatus est a foeda Tartarorum. Generosa stb. 2. sz. A 4-ben ugyanigy, csak a foeda Tartarorum után még az *acie* szó áll.

[4]) ingentis 6. sz.

[5]) aream 6. sz.

[6]) A hiányjelek hiányoznak s egy szónak hagyott üres helyre beírva más írással: meando 2. Hiányjelek nincsenek az 5-ben sem.

[7]) Oult 1., 2., 3., 4., 6., 7. sz.

[8]) Hiányzik 2., 4. sz.

[9]) fidelem 6. sz.

[10]) Boutz 2., 4. s utána: curant.

[11]) quam 1. sz.

[12]) dein 2., 4. sz.

[13]) plecti 6. sz.

[14]) habuit 5. haberet 6. sz.

[15]) A 2. és 4. sz. a szórend másként így áll: in suo enim territorio habebat jus gladii.

[16]) Juratis 1., 5. iratique 2. irati 4. sz.

[17]) ejus 2., 4. sz.

[18]) milites 2. sz.

[19]) instigatique 2., 4. sz.

[20]) Dominum 1., 4., 5. Domianum 3., 7. sz.

[21]) Zoelde 2., 4. sz. [22]) Abraam 1., 5. Abrám 6. sz.

Dudor,[1]) et Stephanum Bacza[2]) ex linea[3]) Uopoleti,[4]) manus in eam violentas[5]) injecêre,[6]) cujus[7]) cadaver impositum habetur in aedibus à Zandirhamo[8]) extructis.

Reliquas[9]) proles, quarum unus[10]) Terrae Septemsylvarum insedit[11]) expurgatis[12]) latronibus,[13]) alter[14]) vero filius terram Kénos reoccupatam[15]) pacifice possedit, ibique propagare semen suum fecit. Joannes autem[16]) ducta uxore[17]) Catharina Nőmőz[18]) de Kálnok ad[19]) Polonos se recepit, ibique septem annis supra[20]) decem moratus redyt. Arcem[21]) suam à Tartaris devastatam denuo renovat,[22]) qui dum Blasconem[23]) coercendum[24]) iret, et Urconem cum 1200. armatis Gensek[25]) Filio Uopoleti[26]) Gőrgő Uopour[27]) Filio accedens,[28]) misit expressum Joannem Erős, Filium Joannis Zőkől minimum ut

---

[1]) Dubor 3. sz.
[2]) Batza 2., 3., 5., 6., 7. sz.
[3]) liea 6. genere 8. sz.
[4]) Uop 2. Vopaleti 5. stb. m. f.
[5]) volentes 6. sz.
[6]) injicere 1., 3., 5., 6., 7. sz.
[7]) ejusque 2. 4. sz.
[8]) Zamdirhamo 1. sz.
[9]) Reliquit 2. sz.
[10]) una partem 2. sz.
[11]) consedit 2., 4. sz.
[12]) expugnatis 4. sz.
[13]) Két szó hiányzik 2. latranibus 5. sz.
[14]) altra 2. sz.
[15]) recuperatam 4. sz.
[16]) Rakne 1. Ruki re 5. sz.
[17]) uxore sua 4. sz.
[18]) Nemös 2., 4. Nümöz 6. sz.
[19]) Hiányzik 4. sz.
[20]) ultra 1., 5. sz.
[21]) Ad arcem 2. sz.
[22]) modoque renovatam 2., 4. renovavit 5. sz.
[23]) Bolasconem 1. sz.
[24]) coercendam 5. sz.
[25]) Gentzek 1. Genteque 2. Genczek 3., 7. Gentzer 5. Gentzrik 6. szám.
[26]) M. f.
[27]) M. f.
[28]) audiens 2. sz.

desisteret, at [1]) expressus [2]) propterea per Franciscum Csiszér [3]) executorem ex propria sua terra [4]) capite plecti [5]) jussit, in cujus tamen placitum ad fluvium modernum Uolt,[6]) ad petitionem Tribus Ducis Filÿ Uopoleti [7]) Darabos,[8]) non procul fluvio [9]) Gerla,[10]) ad terram confinem Pannoniae Sopk [11]) habitantis (quae Tribus illo tempore illuc migravit [12]) Aarad [13]) ad terram Blacorum [14]) alpium collocaretur) [15]) Filios [16]) Joannis Erős larga haereditate dotavit in terra Filÿ sui Abae,[17]) attamen tardius [18]) propterea violentas manus [19]) *Iványi László* militis ad terram in fine [20]) Turcorum [21]) habitantis debuit subire ex Gente [22]) Abram [23]) linea [24]) Dudor,[25]) et Petri Kadátsi [26]) ex Genere [27]) Halon,[28]) linea Náznán [29]) relictis prolibus, quarum [30])

[1]) et 5.
[2]) expressum 2., 7. expressos 5.
[3]) Csiszár 1. Csiszéér 2.
[4]) Utána: alentem 2., 4.
[5]) truncari 2. 4.
[6]) Oult 1., 5., 6. Olt 2. Olt 4.
[7]) M. f.
[8]) Darabas 1. Darabás 3., 7. Barabás 6.
[9]) a fluvio 6.
[10]) Hiányzik 4.
[11]) Felibe írva más írással: Souk (8. sz.), Sonk 2., 4. Zouk 5.
[12]) Utána: dum 2., 4., 8. Zárjel 6.
[13]) Araad 2. Harad 4. Aarád 5. Aarar. 6.
[14]) Bolascorum 1. Blachorum 2., 4. Blaccorum 6.
[15]) A bezárójel itt van a 8. sz.; a 9. sz. hiányzik.
[16]) filios 5.
[17]) Aleae 1., 3., 7. Alcae 5. 6.
[18]) tamdiu 5.
[19]) Utána: Joannis 2., 4.
[20]) infinite 3., 7.
[21]) Turcarum 3., 6., 7.
[22]) terra 1.
[23]) Abraam 1. Abram 2., 3., 7. Abrám 4., 8. Abráám 5. Ábrám 6.
[24]) Luica 1., 5.
[25]) Dudon 1., 5.
[26]) Kadutsi 1.
[27]) gente 5., 6., 8.
[28]) Halom 2., 5.
[29]) Názmán 1., 3., 5., 7. Nazmány 6. Utána: debuit subire 2., 4.
[30]) quorum 2.

natu maximus [1]) Franciscus *Ezeres Kapitány* apud Polonos. Péter autem infulatus [2]) de Kolos Monostor [3]) erat.[4]) Rebi autem nupsit cuidam Polono Vajdon [5]) Veropotzki.[6]) Racha [7]) nupsit Petro Losonczi [8]) Nobili Hungaro ex terra Pannon. Alna [9]) Joanni Laczko [10]) descendenti ex Filio Uopoleti [11]) Blási,[12]) quae etiam marito [13]) suo terram abstulit, ibique semen suum [14]) propagare fecit.

Panna nupsit Ladislao Veére.[15])

Petrus autem alter filius Ducis [16]) duxit Mariam Elisabetham germanam sororem [17]) Petri Losonczi 1249.[18]) fortis dimicator in terra Gumez,[19]) venator ferarum — — — — — — — —[20]) devoratus [21]) in terra [22]) Nascalat [23]) *(w)* ad fluvium Tatros, relictis Filÿs, et Filiabus sat numero multis.

Sara maxima natu,[24]) nupsit Gyulai Ezter [25]) ante [26]) fluvÿ [27]) terram [28]) Tisza.

---

[1]) hiányzik 1. major 5.
[2]) insulatus 4. Utána: abbas 2.
[3]) Kolosmonostura 2.
[4]) Hiányzik 2.
[5]) Vajdvan 2. Vajdoon 4. Xajdon 6.
[6]) Varojzski 2. Veropokki 3. Vorcipotzki 4. Vogrotzky 5. Veropozli 6.
[7]) Raka 5.
[8]) Losontzki 3. Losintzi 4.
[9]) Alua 1., 3., 7.
[10]) Latzka 2. Latzke 3., 7.
[11]) M. f. [12]) Blassi 2., 4. [13]) merito 4.
[14]) Hiányzik 2.
[15]) Reba 1. Véér 2., 6. Véére 3., 7., 8. Weres 5.
[16]) Hiányzik 3.
[17]) sororum 7.
[18]) 1049, 5. sz.
[19]) Gümetz 1. Gumes 2. Gümez 3., 5., 6., 7., 8. Gymes 4.
[20]) ingressus 2.
[21]) devoratur 5.
[22]) terra sua 2., 4.
[23]) Nasculat 1., 3., 4., 6., 7. Nosculat 5.
(w) *Modo Nascalat havassa unde Tatra fluvius oritur.* (8., 9. sz.)
[24]) nata 2., 4.
[25]) Ester 1., 5. Estan 2. Enter 3. Eszter 4. 6.
[26]) autem 1. [27]) fluvium 2. [28]) Hiányzik 2.

Anna Gasparo Öncze[1]) de Dőlne.

Inter Filios[2]) nominari merentur.[3])

Sigismundus, qui Bararadi[4]) Uxorem pulchram creaturam Transalpinensium Blacorum Vajvodae adamaverat, — — — verum *Tamás Deák* illo tempore Vajvode palam denunciari jussit se Valachum Barbarae[5]) è ferali[6]) ergastulo[7]) extracturum. At illo tempore Albae Juliae Praesul *Miklos Fater*[8]) funesta morte ipsum perire[9]) fecit cum innumeris Proceribus 1350. habuit uxorem Annam Basa,[10]) ex posteritate Gentis Siculicae[11]) Uopolet[12]) Filÿ Ugroun,[13]) Filÿ Jett, ex qua Filium[14]) Petrum, qui ducta Uxore Anna Mikoo,[15]) ex posteritate Pauli[16]) Mikoo[17]) habuit Filium Joannem natum 1411. post cujus nativitatem primus omnium[18]) Csik, Gyergyo, et Kászon,[19]) ac Csángorum electus[20]) sub Vajvoda Striborits,[21]) in cujus praesentia dum crearetur in[22]) valle inter Csomortány, et Toplicza,[23]) in loco quo elevabatur accumulata terra in[24]) memo-

[1]) Ontze 1., 3., 7. Intze 2., 5. Incze 4.
[2]) fiilios 1.
[3]) Mereretur 1. 2. 3. 5. 7. sz,
[4]) Bazaradi 1., 2., 4., 5., 8.
[5]) Barbara 2., 8. Barbone 6.
[6]) ferati 2. feriali 6.
[7]) angestulo 5.
[8]) *Peter* 5.
[9]) periere 2.
[10]) Bassa 2., 4. Barsa 3., 7.
[11]) Hiányzik 2. Siculiae 4.
[12]) Uopola 1. Upolet 2., 4. Vopolet 5.
[13]) Ugron 1. Ugronn 3., 7. Uroun 4. Vogroun 5.
[14]) filum 6.
[15]) Mikov 1., 3., 6., 7. Miko 2., 4. Miklos 5.
[16]) Anna 1., 3., 6., 7.
[17]) M. f. s 4 szó hiányzik 5.
[18]) Utána: dux 2.
[19]) Utána: universae terrae Gumes et Csangorum stb. 2.
[20]) primus omnium universae terrae Gyumes et Csangororum, Csik Gyergyo et Kaszon electus 4. sz.
[21]) Stribrits 1. Stiboris 2. Striborics 4. Stribito 5.
[22]) inter 3., 7.
[23]) Taplotza 2., 4. Tablitza 5.
[24]) et in 2., 4.

riam hujus supremi Ducis Siculorum *Sándor Domb* etiam [1]) hodie [2]) nominatus exstat.[3])

Haec cum ita [4]) agerentur [5]) in popinam,[6]) et ventrem prolapsus [7]) demandavit, et inscribi [8]) curavit inscio Duce [9]) ad calcem Calicis ex corticae nucis miristicae factae, hodieque [10]) exstantis: [11]) *Petrus Sándor* [12]) *1412.* ob quam Vajvoda à Duce expulsus ex terra Siculorum; post hujus expulsionem [13]) Murcheo [14]) ad obtinendum Imperium Valachiae auxilium parabat contra Daanum.[15]) Tandem pluribus [16]) meritis tumulatus [17]) homo — — — — — — —[18]) enim [19]) Fratre suo primus introducit [20]) ordinem Judicÿ in Campo Rákos, sub hujus Filio Joanne, Rustici [21]) Ultrasylvaniae tumultuabantur, verum *Csák László* illo tempore Comes Siculorum cohibuit [22]) unitos[23]) latrones infestantes [24]) gentem [25]) Uopoleti [26]) in valle Gyergyo, quam modo sedem [27]) dicimus ante terram Hegy allya.[28]) Quibus

---

[1]) Hiányzik 2., 4.
[2]) hodique 2., 4.; *Utána:* exhibetur nominatus 4.
[3]) exstans 2.
[4]) Hiányzik 2. 4.
[5]) Utána: Vaivoda 2., 4.
[6]) propinam 6.
[7]) est prolapsus 4.
[8]) scribi 5. [9]) Duae 4.
[10]) dodieque 2.
[11]) 3 szó hiányzik 6.
[12]) Sandour 1., 3., 5., 7.
[13]) pulsionem 2., 4.
[14]) Murcho 1,, 3., 4., 5., 6., 7. Marches 2.
[15]) Duanum 1., 5.
[16]) plurimis 2., 4.
[17]) cumulatus 2., 6., 8.
[18]) repente (más írással) 2.
[19]) cum 2., 6.
[20]) introduxit 2., 6.
[21]) Hiányzik 5. [22]) exhibuit 2.
[23]) ivitque 2. missos 5.
[24]) infestates 4.
[25]) Utána: filii 2., 4.
[26]) Upolet 2., 4.
[27]) Segem 5.
[28]) Utána: domare 2. és még: coepit 4.

domatis [1]) dum [2]) iter pararet ad Rusticos Transylvaniae, sopita [3]) est Turba; [4]) In cujus favorem [5]) Joannes Hunyadius 1430. Regibus jam multis illustrior, Mariam Barkoczi [6]) ex terra Pannon ei desponsavit, quae relicto [7]) Filio *Mihály Hadnagy Uram* nominato in valle *Kenyérmező* dimicans occubuit, ibique sepultus jacet, cujus haeredes ignotae sunt ob defectum actorum in aedibus Generosi Dñi [8]) Stephani, et Menyhárdi Sándor non existentium.

Secunda Uxor Joannis Anna Dozsa *(j)* [9]) quae interfecta in terra Kénos ob perfidiam [10]) Fratris sui, quia acta concernentia Michaelis [11]) Sándor comburri curavit, ideoque merito suspensa.

Joannis Filÿ [12]) Uxor erat Kriska *Hadnagy Uram* [13]) *fia* [14]) nuncupata =| [15]) quia dum Terech [16]) Sanderbech [17]) contra voluntatem Generosae Dñae filium suum coegisset, ut se nominet Joannem Sándor, duxit 300. armatos contra Joannem Spurium Sanderbechi [18]) Filium, quem [19]) ad necem quaerens,[20])

---

[1]) domitis 4.. 6.
[2]) cum 4.
[3]) supita 1. sobita 4.
[4]) turbas 1.
[5]) fuvorem 2.
[6]) Poarkotzi 1., 5. Barkotzi 2., 3., 4., 7. Berketzi 6.
[7]) relicta 3., 4., 7.
[8]) Domin 6.
(j) Nunc Dosa (8.)
[9]) Dorsa 1., 3., 5.. 6.. 7. Dossa 2.
[10]) perfidium 6.
[11]) Michaelen 3.
[12]) Filep 8.
[13]) Hiányzik 2., 4.
[14]) filia 5.
=| *Probabilius ideo, quia Fiuleány fuit in successione. (8., 9. szám).*
[15]) nominata 2., 4.
[16]) Tarek 6.
[17]) Sándorbech 1.. 3. Sander bech 2., 7. Sander béch 4. Sandor 5. Sándor-Bech 6.
[18]) Sandorbectir 4. Sanborbechi 5., 6. Scanderbechi 8.
[19]) Hiányzik 2.. 4. quum 6.
) quesitum 2. quaesitus 4.

eumque occidere volens, Joannes Spurius se [1]) recepit ad terram [2]) Lokott [3]) in terra alpestri unde altera [4]) linea nata [5]) nobilis originem — — — — — — — — — — — — [6]) in terra Dñi [7]) penes fluvium Oult,[8]) servit [9]) ut miles ex hac itaque *Kriska* [10]) *Hadnagy Uram fia* [11]) habuit Filios: [12]) Petrum, Stephanum, Michaelem. Petrus duxit [13]) Uxorem Catharinam Uogroun [14]) 1462.[15]) Nascitur ei [16]) filius Stephanus 1472. Hujus Patre mortuo *Pongrácz János* curam attendebat Filio, qui dum majorennis evaderet ex terra sua jussu Vajvodae contracto ordine Equestri ex *Csik* [17]) *Ország* Halobechum [18]) Misiae Praefectum sub auspicÿs Vajvodae clade affecit,[19]) cum Joanne Uopour,[20]) et Abrahamo Uogroun [21]) ad terram ante Danubium, nec erat mirum, cum Universa Gens juxta Tribus suas [22]) auspicio hujus Juvenis consilio Joannis, et Abrahami bellabat, attamen propter Bladum [23]) Valachiae Vajvodam se ad arcem post terram suam Rákos recipere se [24]) debuit.

---

[1]) Hat szó hiányzik 1.. 5.
[2]) terra 4.
[3]) Lakott 1., 5. Lokod 2., 4. Lokot 6.
[4]) alia 4.
[5]) Két hiányjel 6. félannyi 4.
[6]) Egy sor hiányjellel pótolva.
[7]) Dominis 1.
[8]) M. f. változatokkal.
[9]) servitque 2.
[10]) Kristina 2., 4.
[11]) 3 szó hiányzik 2., 4.
[12]) Hiányzik 2., 4.
[13]) ducit 2., 4.
[14]) M. f. és hiányzik 2 szó 2. 4.
[15]) E helyett 1472-re ugrik át s kimaradt 5 szó 6. sz.
[16]) ejus 5.
[17]) Tsik 1.
[18]) Halibechum 2., 4., 8. Haloledum 5.
[19]) efficit 4.
[20]) M. f.
[21]) M. f.
[22]) sub 2., 4.
[23]) Poladum 1. Soladum 5.
[24]) Hiányzik 1., 3., 5. 6., 7.

Ducta Uxore *Apor* [1]) *Anna* qui tunc [2]) assumpsit nomen Apor,[3]) arcemque suam feliciter rexit in dominatu, nec [4]) erat amicus Syndooviae[5]) Bechio,[6]) unde etiam ab ipsius manu profligatus est.

Dum autem Rex Pannon, seu [7]) Hungariae à [8]) Transylvanis 60,000. aureos [9]) exigeret, Vajvodam Moldaviae Juvenis adhuc licet uxoratus [10]) ad Clientelam redire facit [11]) 1496. ob quod factum, Vajvodae datur arx Csikoviensis,[12]) ipse autem in terra sua [13]) spectabili honore confirmatur.[14])

Stephanum,[15]) Menyhardum, Michaelem, Barbaram, Annam, Petrum, Joannem, et Ladislaum genuit,[16]) Menyhardus 1530. Annam Lázár [17]) habuit Uxorem.[18])

Et haec conscripta ex actis 153.[19]) cartis [20]) 3. in compendium reducta [21]) non plus scripta,[22]) quam minus [23]) exscripta [24])

---

[1]) Upor 2., 4.
[2]) in posterum 2., 4.
[3]) Upor 2., 4.
[4]) suo 2.
[5]) Synderoviae 2., 4. Sydovviae 3., 7. Syndoviae 5., 6.
[6]) Bechi 2. Bachio 5.
[7]) Két szó kimaradt 2., 4.
[8]) et 3.
[9]) aureorum a nostris 2., 4. aureas 6.
[10]) exoratus 4.
[11]) fecit 3., 7.
[12]) Tsikeviensis 1. Csicsoviensis 2. Csikiensis 5.
[13]) Hiányzik 1., 5.
[14]) Utána: cujus filii sunt — — — — — 2. sz.
[15]) Stephanus stb. mind alanyesetben 2.
[16]) Hiányzik 4.
[17]) Hiányzik 4.
[18]) conjugem 4. A 2-ben így áll ez a mondat: Stephanus, Menyhardus, Michael, Barbara, Anna, Petrus habuit uxorem Annam — — — — Michael habuit uxorem Elisabetham de Gálfalva. Menyhardus 1530 Annam Lazar ex qua Stephanus et Michael, qui ultimus — — — —
[19]) 1533 6. sz.
[20]) Hiányjellel pótolva 2.
[21]) redacta 2., 4.
[22]) Hiányzik 2.
[23]) Utána: adhuc 2.
[24]) 3 szó hiányzik 5.

ob compendium,[1]) Fide nostra mediante testamur, in arce[2]) spectabilis, ac Generosi Domini[3]) Menyhardi Sándor ad terram pagi Allszeg[4]) in aede[5]) Csik, inter pagum Vacsárk,[6]) et Csikfalva[7]) (≈) sitam[8]) Anno 1533.

A kik pedig[9]) közüllünk[10]) Deáktalan[11]) embőrők[12]) lévén keresztvonással meg erősítettük jövendőbéli nagyobb bizonyságra.

András[13]) Máttyás[14]) Csiki Tőrvényes[15]) Embőr[16]) mp.
Veres Deák mp.
Győrffi[17]) Máttyás mp.
Istán Gábor mp.[18])

Ezen irást szorol szora maga originalissából le irtuk igaz hitünk szerént All Csík széki[19]) mostan[20]) Taploczán[21]) lako Veres Péter nobilis Fell[22]) Csík széknek hitős[23]) Assessora,

---

[1]) 2 szó helyett hiányjel 2.
[2]) aede 2.
[3]) Hiányzik 1., 5.
[4]) Alszeg 2., 4., 6., 8.
[5]) sede 2.
[6]) Vatsárk 2., 3., 4., 5., 6., 7.
[7]) Csigafalva 2.
(≈) *Hodie etiam retinet nomen hoc pars inferior Pagi Sz. Mihály versus Vacsárcsi se extendens. (8., 9. sz.)*
[8]) situm 2. titam 4.
[9]) penig 5.
[10]) Közzűllök 1. közűlök 5., 6., 7. közüllök 3.
[11]) diáktalan 1., 2.
[12]) embör 2., 4. emberek 3., 5. emberök 7.
[13]) Andoras 2.
[14]) Matyás deák 2., 4.
[15]) törvényös 6.
[16]) ember 1., 3., 5., 7.
[17]) Gyorffi 4.
[18]) A 3 név felett † 2. Utána † 8.
[19]) szék 1., 5.
[20]) moston 4.
[21]) Taplotzán 1., 2., 4., 6. Toplotzán 3. Toplitzán 5. Toploczan 7.
[22]) Fel 1., 2., 3., 4., 6., 7., 8.
[23]) hütös 1., 2., 3., 4., 6., 7. hites 5.

és ugyan azon széki Sz. Királlyi Bors István nobilis All Csík széki hűtős [1]) Assessor [2]) in hoc Anno praesenti 1695.[3]) Die [4]) 14. Martÿ Csik Szereda Privilegiata Várossába.[5])

Veres Péter mp.
nobilis[6])

Bors István mp.
nobilis.[7])

Ego quoque Copiam hanc fideliter, ac conscientiose absque ulla additione, vel diminutione transumpsisse pro noticia praetiosae antiquitatis testor Ao 1796. Die 18. Novembris, in aedibus meis Somlyo.

Joannes Nepom. Farkas mp.
Presbyter Saecularis.[8])

(Farkas Nep. János sajátkezű másolata, az Erdélyi Muzeum kézirattárában az Aranka gyűjteményében, nagy ívréten 16 oldalon.)

[1]) hites 5.
[2]) 6 szó hiányzik 2., 4.
[3]) 1691. 2. sz.
[4]) die mensis.
[5]) Várossában 2., 4., 6., 8.
[6]) Hiányzik 2., 4., 5.
[7]) Hiányzik 2., 4., 5.
[8]) Ez a záradék a 8., 9. sz. kivül minden többi másolati példányon hiányzik.

2. A krónika magyar fordítása és magyarázó jegyzetek

Zágoni *Aranka Györgytől.*

1797-ben.

Megjegyzések.

Ismeretes az irodalomból, hogy Aranka György a csíki székely krónikát széleskörű tanulmány tárgyává tette: maga is foglalkozott s másokat is foglalkoztatott azzal. Voltak ugyan kételyei felőle, de szeretett hinni benne s abból a feltevésből indult ki, hogy ügyetlen és tudatlan emberek ugyan (András Mátyás és társai), de valódi oklevelekből s tényleg 1533-ban állították össze.

Nemzeti ügynek tekintette, hogy a krónika ügye tisztáztassék s a salaktól a tiszta ércz kiválasztassék.

A leginkább czélra vezető útnak és módnak tekintette e végből a krónikát lefordítani, jegyzetekkel ellátni és közzétenni. Az »Erdélyi Nyelvmívelő Társaság« munkálatainak II. darabja leendett e kiadvány.

Aranka gyűjteményében az Erdélyi Múzeum kézirattárában a következő előmunkálatok vannak e tárgyban:

1. »*Aranka György: A csíki krónika fordítása.*« (Új czím a táblán.) Tartalma: Elől Járó Beszéd (ld. alább) A székelyek (3 lev. fordítás). A székelyek eredetéről, fordítás deákból, 13 lap (Aranka kéziratai). Ez utóbbi hátán: 1533-beli krónika. Ez a magam írása. Elsőbb és gyengébb jegyzések. Az 1533-beli kézírás magyarázatjának próbáji. Utána más írás: A székellyek Eredetéről (Fordítás Deákból) 19 lap. Hátán Aranka kezével: 1533-beli krónika fordítás magyarra jegyzésekkel. Utána Aranka kézírásával: *Rövid krónika* e szerént a kézírás szerént 3 lap. Hátán: Az 1533-beli krónikának idő szerént való rövid summája. Utána még egy »Az 1533-beli kézírásnak krónikai rendi« (1 lap). Végül: »A székelyek eredetéről béjött kézíráshoz tartozó kérdések« (Aranka kézírása) 8 lap. Utána: »Az 1533-beli kézírásnak indexe« (Aranka írása) 8 lap, folio.

Mindez legújabban együvé kötve a fentebbi közös czímmel ellátva.

2. »*Csíki krónika fordítása és jegyzetei.*« (Az új bekötési táblán lévő czím.) Idegen kézírás Aranka javításaival, 19 lap. *Hátán:* Székelyek eredete, fordítás. Ifj. Aranka írása. — Utána: Jegyzések (16 lap). Hátán Aranka írásával: Ez az eredeti, a tisztáját lásd nr. 4. (Egybe kötve a fennebbi czímmel, fol.)

3. »Jegyzetek a csíki krónikához.« (A kötésen kívül új czím.) Bent: »A székely nemzetről 1533-ban költ, most deákból magyarra fordított kézírásra tett világosító jegyzések.« (24 lap, ismeretlen írás, fol.)

4. »*A csíki krónika jegyzetes fordítása.*« (Új czím a bekötési táblán.) Bent: »Első Czikkely az 1533-beli kézírás fordítás.« (Két különköző írás, Aranka javításaival, 24 lap. Hasábosan, külön a szöveg és a jegyzetek). Ezt választottuk kiadásunk alapjául, mint legutóbb készült fordítást, a mely az előbbiektől eltérően versekre van osztva és alapját képezi a »Rövid krónika« szerkesztésének és versekre való hivatkozásainak.

5. Arankának még van egy kis füzete az E. M. kézirattárában: »Jegyzetek a csíki krónikához« (hosszúkás 8-adrét), hozzákötve *Szabó Károly*nak ($2^1/_2$ lap) megkezdett krónika szövege, 4 példányból összeállítva, jegyzetekkel.

6. Itt említendő meg »*Zabolai Finna Sámuel kritikai jegyzetei*« (az új bekötési táblán álló czím szerint, melynek eredeti belső czíme:) »A székelek eredetekről 1533-ba más emlékeztető hagyományokból egybe szedett és megrövidítve kiírt és most közönségessé tett s a Magyar Nyelvmívelő Társaság eleibe terjesztett írásról való, némely rövid megjegyzések és némely ahhoz tartozó megvilágosítások.« (24 lap, fol.) Hátán Aranka kezével: »Az 1533-beli levélre jegyzések N. Zabolai úr munkája. Igen tudós jegyzések.«

Tényleg éles eszű és széleskörű tudásra valló jegyzetek, melyekből (a 8. lapon) idéztem azt a részt, melyben »valamely érdemes plebanus, vagy papi ember« szerzőségét gyanítja s hozzá teszi, hogy »Jó volna tiszt. pater Farkas úr által végire menni, hogy 1533 táján a Vatsárk és Csíkfalva között volt templomnak ki volt a plebanusa? miféle nemzet? és minemű tudományú? mert hogy azt az írást Mátyás András tette volna, az aláírás nem bizonyítja« stb.

7. Ismerek még egy fordítást, a mely megvan az E. M. kézirattárában »A Daciában telepedett Székely nemzetnek szokásairól« stb. (Más mint az Arankáé.)

Ezek után lássuk magát Aranka fordítását, a mely eddigelé nyomtatásban nem jelent meg. Én jegyzeteket nem teszek hozzá, mert fölöslegessé tette azt a hamisítás nyilvánvaló megállapítása s *Nagy Géza* munkálata »A csíki székely krónikáról a »Székely Nemzet« 1886. évfolyamában, a mely a történelmi tévedéseket,

anachronismusokat, absurditásokat bőséges jegyzetekkel kimutatja. Sem őt ismételni, sem újabb bizonyítékokat előhozni szükségesnek nem tarthatom, Aranka fordításának és jegyzeteinek az előzmények után inkább csak történetirodalmi értékük lévén.

Megjegyzem még, hogy Aranka eredeti írásmódját megtartottam.

Sz. L.

*

A Székellyeknek eredete és a vitéz uraknak 's Csik Gyergyo és Kászon szék főnépeinek viselt dolgaik 1533-ban jegyzette ki 's hozta le Máttyás András, Csik széki nemes Székelyek Veress Deák, Györffi Mátyás és István Gábor előtt. 1695-ben Martius 14-kén ujra leirták Veress Péter és Bors István Csik szeki nemes személlyek Erdéllyben. Ennek mását leirta Farkas János Nepomuk világi pap 1796. melyből fordíttatott.

1-sső vers.

A Havasi Dacia [a] Atilla birodalmának felfordulása után foglaltatott el a legvitézebb emberektől a' Székellyektől; egy nemes nagy szívű és hadi mesterségben gyakorlott nemzettől [b]; mely az idők viszontagsága miatt megapadott. Ezek az örökségeket és hivatalokat Tribusok szerint az Halom, Eurlik, Jenő, Megyes, Adorján és Abrám Nemek, 's ezeknek ágok szerint osztyák egymás között. [c]

Jegyzés.

[a] Dácián nem valami úgy nevezett Római Havasi Dáciát kell érteni, hanem azt az Erdéllyi Havasi Földet, mellyen és mellynek környékében a' Székellyek ma is laknak. Maga is az iró mingyárt alább a 2. versben Havasi Földnek nevezi és a' tovább megnevezendő helyekből, havasokból és vizek neveikből is ugy jő ki.

[b] Hogy az hadi mesterségben a' mái Székellyeknek vitéz eleji sem lehettek járatlanok éppen, onnan is vetek hozzá, hogy ezelőtt egynehány esztendőkkel Csikban járván, nagy csudálkozással és vigasztalásomra találtam ott a többi között egy régi barát irással még a' XV. száznak elejin irt könyvet kézirásban, mellyben vagynak legelől Cicero de Re Militari; azután De Legibus et Religione; Flavii Vegetii Renati Epitome Rei Militaris Libr. IV. Frontini de Re Militari L. IV.

[c] Ezek az alább eléhozandó laistromakból és Királyi levelekből bővebben meg fognak tettzeni, most előre csak azt jegyzem meg. Elsőb-

2-dik vers.

Azoktól a Pannoniában[a] elébb béjött Magyaroktól származván és a havasos földet magok fegyverekkel nyervén 's azt magok között Tribusok, Nemek és Ágok szerint felosztván, Árpád idejéig egy Rabanbán főigazgató vezér alatt valának, kit egyezett akaratból választottak.[b]

3-dik vers.

[c] A' végre, hogy a' külső nemzetek ellen hadi vezérek légyen, hogy a Schithák Nabou Fileimjétől[d] az Anakhoharim-

---

ben, hogy négy különös jelentő szó vagyon, melly a' Székellyek különbségét jelenti, *Tribus, Genus, Generatio v. Nem* és Lineae Generationum v. Ág. A' Tribus közönségesen annyit teszen, mint ma egy különös Szék, Genus teszi a' Székellyek három rendinek: a főfő Rendeknek, Lófőknek és Gyalogoknak különbségét; a' Nem a' Halom, Eurlik 's több fenn nevezett Nemeknek különbségét; a' melly hat Nem mindenik Tribusban azon név alatt 's annyi számmal megvolt; az Ágok tették a' Lőfő Házoknak a' Nemekben való nemzetségbéli eredeti különbségeket. Másodszor az örökségeket a szerint osztották, 's a' Tisztet is a' szerint viselték. A tiszségek viselése az emlitett lajstromokból szemmel látható.

[a] Észre kell venni, hogy András Mátyás a' Magyar földet mindenütt Pannoniának 's a' Magyar királlyt Pannon királlynak nevezi.

[b] Ennek a szónak és tisztnek *Rabanbán* soholt nyomában nem akadhatok. Láziusnál Bécs leirásában az ott lakott 's temettetett sidó és pogány főembereknek neveik között Rabánt találok két hellyen is: de Rabanbánt sohol sem. Lásd I. k. 4. l. és II. k. 25-dik lapján.

[c] Itt következnek a Rabanbán kötelességei.

[d] A' Schythák *Nabon Fileimje* mi ez? A magyar történetek attyainál ennek hogy tudnám semmi nyoma, egyedül *Kéza Simonnál* találom a' 36-dik lapon egyetlen egy szóba Thele File filius; lehetetlen, hogy Mátyás András ezt maga gondolta 's az ujjából szopta volna. *Leonklavius* szerint a Törököknél Nábou prófétát tészen, a' Szerecseneknél napkeleti Indiákon közönségesen fejedelmet. Egy Habissinai becsületes Arabssal találkozván, és tölle kérdezvén, azt felelte, hogy nállok Arabs nyelven a' nap v. Náb annyit tészen, mint magyarul Nap. File pedig annyit, mint: éjj, éjszaka. Vesd öszve ezt a' két szót: nap és éjj, 's a' Székellyek czimerében lévő nap és hold jelét. Én valami egybefüggést láttatom a kettő között találni és ugy vélekedem: hogy Atillával nem csak a' nagy-magyarországi Magyarok jöttenek ki, hanem a' Kakas vagy mái Caukasus hegye környékében a Kuma és Török vizei mellyékin 's az ott romlásaiban még ma is meglévő nagy városnak, az ma is ugy nevezett Magyar városnak lakossai is, kik az Arabsokkal néha egyben-

tol megtalált szeretsendio kellyhe pohár által[a] melly változtatva, de most is meg vagyon, egyházi és polgári törvényeket szolgáltassan ki, a' közönség végezéseit kihirdesse, azoknak általhágóit megbüntesse 's ezek az ő lakhellyében előtte ketté vágattassanak.

4-ik vers.

A Rabanbánnak lakhellye Budvára vala,[b] a mellyet régi Rabanbán Buda Nábu Fileim még Atilla birodalmának elromlása előtt épitett volt, és ebben az anyavárosban szolgáltatnak vala ki a Nemzet gyülésében a Székelly Nemzetnek minden törvényei a fő Rabanbán által Zándir Hám fő Rabanbán idejéig.[c]

5-dik vers.

Ebben az időben jöve el az Hunnusoknak másik Nemzetsége Arpád, Almos fia vezérlése alatt[d] és Zándir Hám köve-

---

függésben lévén, azokat a' neveket és czimereket is tőlek vehették és a' mi Székellyeink ezeknek maradéki volnának.

[a] Ezt az áldozó kellyhét én meg nem kaphattam, de a' Sándor nemesház azt erősiti, hogy ma is nállok vagyon és a fedele edgyik atyafitól zállogban van vetve. Találtam ollyan becsületes emberre is, a ki azt erősítette, hogy ivott belőlle. És igy, ha ez igaz: a Székellyeknek volt egy palladiumok, a' *kellyhe*, mellyel borral áldoztanak; volt egy fővezérek a: *Rabanbán*; volt egy anyavárossak; *Bud vára*. Ezek nem mutatnak egy vad, barbarus népre!

[b] Budvára ma is megvagyon omlásaiban Székelly Udvarhely mellett, a' Küküllő vize köztök foly le. Egy magoss kősziklán vagyon. Szép téres a teteje. Falainak némelly részei most is fenn állanak darabonként. a hegy felől méjj sánczokkal volt elválasztva, azt tartyák, hogy még némelly bévakolt lyukaiba volnának régi levelek rejtve.

[c] Ez a Zándir Hám, mind a' *Hám* névre, mind az *ir* végezetre nézve arra mutat, hogy eredetére nézve tatár eredetű volt; vagy nevét egy szomszéd hatalmas tatár fejedelemtől vette. Tessék reá figyelmezni: majd alább, mikor az előtte volt fő Rabanbánoknak neveik eléfordulnak, azoknak nevei hol Tatárok, hol Arabs és Oláh formák; és nevezetesen hol Görögök, hol Magyarok, a mint a szomszéd Moldvában és Havasalföldiben külömböző népek fordultanak meg; vagy azok elébb menvén a Konstanczinápolyi Görög udvartól függettenek s neveket a szerint alkalmaztatták.

[d] Tehát a Magyaroknak ekkor két Nemzetsége jött ki, mert azt mondja: hogy a Magyaroknak *másik* nemzetsége; egyik Arpád alatt.

teket küldvén eleibe, azt a nemes Nemzetet elfogadá.[a] Mint az Urunk házánál ma is meglévő levelek és régiségek bizonyittyák.[b]

6-dik vers.

És eléadván a' *Hatkő vér kövekre* metszett Törvényeket 's Budvárában a' Rabanbánok módja szerint áldozatot tévén, minekutánna a' köveken lévő törvényeket megolvasta volna, azokból ezeket szabá a' maga Nemzetére:[c]

Hogy a' Pannon földen a' főhatalom senkire ne szállyon, hanem csak a' ki az ő Törsökéből fiu ágon származott.

A' melly földet ki maga kezével keres, a' néki légyen tulajdona, a' mellyet pedig közerővel keresnek, az a' szerzők között egyaránt osztassék fel. A' közönséges dolgok pedig a Nép közakarattyával végeztessenek.

A' ki előljárójához hitit megszegi, a' fő Rabanbán áldozattya alkalmatosságával fejét, jószágát veszesse.

---

melyről emlékezik, a másiknak a Lebediás alatt jött, ugynevezett Török nemzetségnek kell lenni. Az elsőről a Béla notariussa irt; a' másikról Constantinus Porphyrogenitus Római Görög császár, a fiához Románhoz a birodalom igazgatásáról hagyott könyvében.

[a] Tehát az Arpáddal kijött egész népit a Magyaroknak béfogadta? Hová? Csikba s Budvárába! E lehetetlen. Tehát csak okkal móddal kell venni. Alább mindgyárt azt irja: hogy Arpád Munkácsra tért viszsza; tehát már ez az Ága a' Magyaroknak Almos vezér alatt eljött volt, 's megtelepedett volt Munkácson; már Arpád fővezérré felemeltetett volt Constantinus szerint; már Lebediás a' Törökök vezére megholt volt; a' minthogy a Törököknek a Bolgárok királlya: Simeon ellen való hadában már Lebediásról nincsen is semmi szó, hanem csak az Arpád fiáról, mint vezérről; Arpád azért ekkor kétség kivül Munkácsról jött volt el a Moldvában megtelepedett Törökökhez, kiknek még Lebediás életében fővezérekké tétetett volt szinte ugy, mint a Munkácsnál megtelepedett Magyaroknak; és a Törökökkel dolgát végezvén, ugy tért volt bé a Székellyekhez 's onnan ugy tért vissza Munkácsra a vélle volt főemberekkel 's hadi népből álló kisérőivel.

[b] Itt Mátyás András a' Sándor háznak kezében forgott levelekre fog. Ezekről én szóllani nem tudok, de a' mig valaki ezek ellen nem bizonyit, addig okoson ellene nem mondhatok.

[c] Következnek a Hatkő vér kövekről vett törvények. Tessék ezeket a' Béla nótáriussa Magyarok viselt dolgáról irt könyvében a' 6-dik részben irt törvényekkel öszvenézni.

A' ki a' fő Rabanbán méltósága ellen dolgoznék, számkivetésbe küldessék.

A' ki a' fő Rabanbán áldozattyára nem menne, derékba keresztül szurattassék.

7-dik vers.

Mellyeket megolvasván, magára szabván, és a' Rabanbán kellyhéje felibe tévén [a] mindnyájon mintegy vérrel könyvező szemekkel sirának örömekben és jól ivának réája.[b]

8-dik vers.

Arpád pedig annak emlékezetére, hogy törvénnyeit a' mi Székelly Nemzetünktől vette [c], a' Székelly nemzetnek a' maga Tribussából ajánllya Rabanbánnak [d] a három fiuval ékeskedő

---

a) Ez a' sor érthetetlen lévén külömben a' jutott eszemben, hogy a' deák irásban ebben a' szóban Aulici hiba vagyon és ezt tettem hellyében Calici, melly a Rabanbánok szokásával edgyezik.

b) Itt is Mátyás András deákul igen czifrán irván, azt a fordításban egy keveset világositani kivántam.

c) Ha a fenn írt törvény czikkelyeket a' Béla Notariussától a' VI. részben megírtakkal egybe veted, külömbség van köztek; de könnyen megeshetett, hogy az a változás bennek azután Munkácson a fővezérek tanácsában tétett. De e kevés! Más nagyobb ellenkezés adgya magát elé. Hogy a Béla Notariussa szerint 884-ben indultak ki a' Magyarok Schythiaból és már azelőtt Almost vezéreknek válosztván az általa megírt törvényeket szerzették 's azokra meg is esküdtenek volt: hogy veheti még is csaknem azokat a törvényeket Almus halála után a' fia Árpád egy néhány esztendőkkel a' Székellyektől? annál inkább, mert Mátyás András 1533-ban írt, még a mássa is 1695-be iratott, a Béla Notariussa pedig 1747-dik esztendőig nem látott világot; addig senki semmit nem tudhatott rolla. Egymástól egyik se vehette. Nékem úgy tetszik mind a két írónak kellett venni vagy azon egy kutfőből vagy másból. A' Béla Notáriussa Erdéllyi püspök lévén, a' mit írt, vehette rész szerint azokból a levelekből is, melyekből azután Mátyás András dolgozott, de vehette főképpen Erdély és Magyarország leveles házaiból, mellyek akkor a Tavernicusnál állottanak; de Mátyás András sohonnan sem vehette, csak a Sándor ház leveleiből, mellyet maga is erősít, hogy onnan vette; azért hihetőbb, hogy külön kutfőből vették. És a' dolog is magában akár mint légyen, mindeniknek erősiti hitelét, hogy nem írtanak mesét s nem szopták az ujjukból.

d) A' Magyaroknál, hogy az a' külömbség lett légyen a' *Tribus*, *Genus*, *Nemek és Ágok* rendiben, mint a Székellyeknél, sohonnan nem

Uopouletet, Uopourt és Uogrount[a] s ezeket végezvén felméne Munkácsra[b] és áldozván 's a' törvényeket megnyitván béméne Pannon földére.

9-dik vers.*

Az Uopoulet feleségének pedig *Sarloumnak* a' *Nábou Karszaib Chám* leányának egy hassal három gyermekei levének,[c] mellynek emlékezetére a' Zándir Hám felesége az Uopoulet annya a' Zapori Mágor nemzetségéből való, 888-ban[d] a' Törökök földin[e], a' Hét Erdők havassai megett, a' havasok szájában[f], Rákos véginél, nem messze az Olttól, Va-

látszik; Tribus, Generatio, a' Magyar iróknál mind úgy fordul elé, mint két egyértelmű szó. Itt azért mikor Arpád a' maga titulussáról szoll, mint Magyar és nem Székely, Magyar értelemben láttatik venni: hogy Uopouletet a' maga Nemzettsége 's háznépe tekintetével megtisztelte.

[a] Azt mondja a' kézirás: hogy ajánlya Rabanbánnak a' három fiuval kevéllykedő Uopouletet, Uopourt és Uogrount. Mindenik a Zándir Hám fia; Uopoletnek mint alább három egy hassal született fia volt már, azért külömbözteti meg és így a' három testvért ajánllya Rabanbánnak. Mindeniket, hogy kegyelmét mindenikhez mutassa: a hármat, hogy a Székellyek szabadon választhassanak közüllek. Különben ennek a három atyafinak maradéki, három nevezetes házban, u. m. Sándor, Apor és Ugron házokban ma is virágzanak.

[b] *Felméne*, nem általméne, mert még akkor Erdéllyt Gyálu birta, azért Bukovina s Galiczia felé ment. Munkácsra ment: tehát már ott volt a Magyarok egyik ágának, melly Álmossal jött, a tábora.

* Ebben a' 9-dik versben sok figyelemre méltó dolgok vagynak:

[c] Hogy Uopouletnek a' felesége is Tatár eredetű volt, mint az apja: Zándir Hám; és hogy az ő gyermekei már mikor Árpád ott járt, a' 8-dik vers szerint, születtek volt.

[d] Hogy a Zándir Hám felesége a' Záporogi Magyarok Nemzetségéből való volt; és azok a Magyarok, akkor mikor Zándir Hámné férjhez ment, még talám nem mozdultak volt ki; de 888-ban, mikor a' házat vagy kápolnát építi, már az Uopoulet fia születtenek volt és így annakelőtte, hogy Árpád a Székellyekhez érkezett volt. De

[e] azelőtt hogy az házat építette azon helyben a' Törökök, úgymint a Lebedias népe megtelepedett, vagy talám már el is ment volt Nagy Morvába s a' Kőrös mellyékére Constantimus Porphyrogenitus szerint.

[f] A' helyet a' hol Zándir Hámné az Házat építette, úgy írja le, hogy a Hét Erdők havassai, azaz a' Hargita megett volt. Ezen a Megett földön Csikot értvén, és a' Havasok szájjába a havasok előtt való földet. Nem említi az író Hargitát, de annak a Hét Erdők földin Udvarhelyszék felé nap nyugoti részét kell érteni és a Hargita tetejéből nézvén,

csárkban, az Oláhok földin túl a' Rabanbán áldozattyához illő házat építe.[a]

10-dik vers.

. . .[b] Azután csakhamar a' Nemzet egyetértéséből a' földet fiai között felosztya . . .[c] Végre általvivén a' Kelyhét, mellyet még *Anakhársis Philosophus* Görögországból hozott volt, a' ki midőn azzal a' hazájába Görög módon áldoznék, a' mint mondatik, a' testvérétől megölettetett.[d] A' mint *Rhadágus Gothus* királynak irásaiban, melyek reánk jutottanak és a' mi Urunk házánál vagynak, iratik[e], mikor azzal áldoznék, maga

---

meg is lehet látni. Annak erdős bérczei közt folynak le a Nagy Küküllő, Illyo, Deság, Fenyéd, Homorod és Vargyas vizei, mellyek az erdőket és völgyeket megkülönböztetik.

[a] Innen kitetszik, hogy Erdélyt még akkor az oláhok birták, mert Vacsárkot Oláhok földinek nevezi, mellyet, hogy Tuhutum az Oláhokat kiverte, a Székellyek foglaltanak el 's ma is Székellyek lakják. Különben ennek az áldozatra való háznak vagy kápolnának építése, úgy tetszik szerencsétlen gondolat volt, mert addig a' Nemzetnek mind gyűlése, mind áldozattya, mind a' kelyhének helye az anyavárosban lévén, melly a Nemzetben ez egységnek lelkit fentartotta; ezzel az áldozó helynek változtatásával azután az anyavárosnak becsülete 's a' nemzetnek egysége is megromlott a' hasonlások által, mint alább meg fog tetszeni.

[b] Itt már kezdődnek a' látható csonkaságok.

[c] Micsoda földet oszt fel a fiai között? Az Oláhokét-é Vacsárkot vagy mást? Nem tiszta. Ugy tetszik, hogy a' Törökök földit osztotta fel. Ugyanis a' Lebedias vezér alatt Lebediásból kijött és Atelkusuba megtelepedett Magyarok, kiket Constantinus Porphyrogenitus átallyába 's azok a levelek is, melyekből Mátyás András dolgozott, a' Görögök után Törököknek neveznek, Atelkusuból vagy Moldvából a' vitézlő nép otthon ném létiben kivezettetvén, és mig seregeik visszaérkeztenek Csíkba vonván meg magokat a' Székellyek mellé, azoknak haza érkezésekkel, Contantinus szerint, a' Kőrös vize mejjékire elmentenek; és így a Törökök földe Csíkban üressen maradott volt. Ezt a' földet osztya fel azért a' fiai között; de nem mint csak maga örökségét, hanem mint Székelly közföldet, az ő fiai, mint vezérek alatt levő Népeknek Nemei és Ágai szerént.

[d] *Megölettetett.* Itt már sok jeles régi dolgok következnek: A kelyhét, mellyet mint feljebb Anakhoharim Scytha talált volt meg. Anacharsis Philosophus hozta volt Görögországból 's mikor azzal áldozott volna, a' testvérétől megöletett. E' mind igaz *Herodotusból* 's az áldozópohárról *Curtiusból:* de honnan vette ezt Mátyás András?

[e] A' Gothus király: Rhadágus irásaiból 's jegyzőkönyveiből, a' kezén forgott levelei szerént a Sándor háznak. De honnan kerülhettenek

házánál Vacsárk földin meghal[a] — és a' több vezérektől a' Nemzet egyetértésével Butsuj tétetvén fővezérnek[b] —

11-dik vers.

[c] — A' keresztyén hit béhozattatván, Udropotis az Uopolet fia a' Sósmezőn megveretik. — — — — — — — — — — — — [d] — és a' többivel a' Pannon földin főméltóságot visel.[e] — Feleséget hozván, kinek *Viktoria* volt neve a' Trácziai királynak εισποσ χανδαραχις Mágornak leánya.[f] — És Butont levágván, a' Rabanbáni méltóságot viszszanyeri. De nem lévén bizodalma, fél, mert tunyaságát 's a' munkára való tehetetlenségét tartózkodik vala kinyilatkoztatni. Azután a' báttya fiától megveretik és a' Tatár havasoknál megöletik.[g] De nem sokára azután Álmos Üdrokhestikos a' Rabanbánnál kisebb Gyula, a' keresztyén vallástól elszakadván a' fő Rabanbánt Ougrount

---

ezek a' Rhadágus irásai Székelly kézbe 's éppen Csíkba? Ez a' Rhadágus, a' mint a' külső történetírók nevezik: Rhadágéz a Rómaiak ellen menvén 405 táján s véle Uldinis, a mint nevezik, a' Hunnosokkal, a' római vezér ezeket magához csatolya, megverik Rhadágézt, maga is elvész. Sátorát, mindenit felprédálják. Vallyon azok között az Udin népei és Hunnussai között nem voltanak-é ott a' Székellyek eleji is? Ugy tetszik az egész dolog arra mutat. Lásd: *Pray* Ann. Vet. Hunn. a' 91. lapon.

[a] *Vacsárk földin meghal.* Tudniillik: Uopoulet. *Vacsárk földin.* Tehát az ő Rabanbánsága alatt Tuhutum béjövén és az Oláhokat megvervén, Vacsárk is üressen maradott volt és mikor Csíkban a mondottak szerint osztályt csinált, azt magának foglalta volt. Kár, hogy az Uopolet Rabanbánsága idejebeli dolgokról, az írás hijjánossága miatt többet nem tudhatunk; az ő ideje jövén bé Erdélybe Tuhutum alatt a' Magyarok.

[b] Bucsuj tétetvén fővezérnek. Az Uupolet vérségéből volt e' Bucsuj? nem lehet tudni; de bizonyos, hogy oláhoson hangzik.

[c] Egymásra következnek a' hijjánosságok.

[d] Üdropotis (Bor nem iszsza) Görög neve van; tehát nem Tuhutum, hanem a Görög Császárral volt szövetségbe; a mint látszik, a keresztyén hitet is még nagyobb Gyula előtt béhozza a' székellyek közé.

[e] *Pannon földin.* Sem a' nem jő ki, hogy kicsoda? Sem az, hogy Erdélybe e' vagy Magyarországon? mert az iró mindeniket Pannon földnek nevezi.

[f] Ez az Kandarax is Mágor Tráxok királya, vallyon a mint a Görögök a' neveket elrontyák, nem Kadika volt é'? Vesd össze a' Béla Nótáriussát a' XLV. R.

[g] A *Tatár* Székelly havas; de kiről szoll?

megöli, 's többnyire a' Székellyeket.[a] — — — a' keresztyéneket üldözni kezdi.

12-dik vers.

De az Uopolet nagyobbik fia Uopour Sandour *Anna Felicitast* vévén feleségül, követeket külde István királyhoz.[b] Ekkor kére elébb segedelmet, mellyel a' Gyulát meghódoltatá.[c] És maga leányát Zélát Sombor urnak adá. A' kellyhét pedig magához vévén, többé nem engedé meg a' pogányi áldozatot.[d]

(Sok héjja.)

13-dik vers.

Ez a' nagy győzedelem éppen nem csuda, mert abban az időben a' Székelly katonák és a' Hét Erdők havasos földe megett lakó kisebb Rabanbánok, az ő tekintetek fenn tartásában igen állhatatosak valának. Jóllehet a Rüka megetti Rabanbán ur *Jen Dombon* azt meghallván, midőn az ő leánya Szombathegyallyi föld Rabanbánja fiának Sonstarus Boursnak elmátkásittatott, a' vár segitségére, hogy a' kellyhét viszszavegye, kétszáz katonával jöve.[e]

14-dik vers.

De Uopour Sandour, mikor az ő testvére a' Hét Erdők orrához, az ő nevéről neveztetett földre: Zetelakára vonta volna magát[f], éppen akkor készülvén a fia ellen hadba, meg-

---

a) Tehát ekkor a fő Rabanbán Uogroun volt; ezt a hittől szakadt kissebb Gyula megveri, megöli.

Itt esmét sok héjjánosság van.

b) Az az irás, mellyből Mátyás András ezt vette, Sz. István királyt nem nevezi szentnek; azt lehet kihozni, hogy felemeltetése előtti irás.

c) Gyula hivatalbeli név a Székellyek között; ne értsd kissebb Gyulát, az Erdélyi fejedelmet.

d) *Pogányi áldozatot.* Déákul: Gentile.

e) *Rüka* olvasd: Rika; Hét Erdők havasos földe megett; értsd Csíkot; *Dombon*, olvasd: Dombi. Szombathegy allyi föld, értsd Szombatfalva vidékit.

f) A' Hét Erdők orrához, *in ore Septem Silvarum*, esmérte bizonyosan a hellyet 's tudta a lakosok nyelvét Mátyás András és igen jól

ütközék Ikával s őtet megvervén, Ika elvoná magát tul, az Ügy vize mejjékére[a] és ott házat épitvén magának, meghala. Maradának fiai: *Ika, Dombon, Bordous, Játt, Deme, Kállo, Gázon.* De ez az utolsó elüzeték a' többitől, mert az öcscsit Lenconomaarácsot megölte vala..

15-dik vers.

Azért Oupour Sandour, Ika Rabanbán testvére, mikor táborba szállott, ezt a' Gázon Harkánt[b] a' testvére fiát Pánnal együtt kénszerité, és a' Nyürgőcz[c] havassa megett való völgyet nékie adá; s maradéki ott telepedének meg. Gázonnak pedig öt fia marada: Czut, Cserthe, Matharáts, Vére, Blásu; kik közül Harkásznak tételték Blásu, Gázon Harkásznak nagyobbik fia, kiről a Gázon földe neveztetik.

16-dik vers.

Ezeket megszállitván pedig, az Uopour fia, s az Adekporois fiai változó szerencsével csatáznak vala ki Bálványos várából. Említést érdemlenek köztök: Bobi, Advok, Boud, Gethe, Sterayny, Jet, kik az Uopour Sandour fiát az attya ellen hatalmoson oltalmazzák vala. De elérkezvén az István király segitsége, meggyőzé a' fiát. Melynek emlékezetére

---

tette ki deákul; az a' hely ma is *Erdő Szádának* hivattatik. Ahol rajta vagyon a' Ho-ally pataka és azon alol a' Ho-szájj nevezetü mező. És igy Uopour Sándournak testvére Zete volt. Ennek lakhelye volt, a' mint ma neveztetik: Zete vára, mely a' Küküllő martyára napnyugotra néző orrán állott egy magos bércznek; éppen ott a' hol napnyugotról a' Küküllő 's napkeletről a Déság vize sebesen egybeszakadnak. — A' két viz megásván a' hegynek, melynek orrán a' vár állott, gyökerét, a' hegy orra ugyan leszakadott, de a' granit kőszikla, mellyen hajdon a' vár állott, most is meszszére látszik és, ha éjjel rajta tüzet csinálnak, Budvárába jól meg lehet látni és viszont. A' megmaradott orra a' hegynek ma is Zete várának és Déság várának is hivattatik, a' réája nyuló hosszu hegyről, mely Déság hátának neveztetik.

a) Ugy ez a' *Fekete Ügy* Háromszéken.

b) Harkán, ez hivatal neve, Harkásznak mondatik.

c) Nyürgötz a' Nyerges hegye. A' Nyürgötz megett való föld. Kászon szék, Gázonról neveztetett. Blásu a' Blásiak most is megvagynak Kászon székben.

István, a' Hét-erdők földe megett, a' havason a' Rabanbán Uopuolet fiával Betsekkel kápolnát épittete. [a]

17-dik vers.

A' Betsek fiai valának: Köröus, Csalha, Bánde, Győrffi, Papolcz, Illancs, Tivád. Kiket azután a Pannon király nagy földdel ajándékoza meg. Mert Pannon földön szinte akkor szakadván magva Sállyának, a' nagy ajándékra alkalmatosságot szolgáltata. De a' nagyobbik fiunak, Köröusnek nem tetszék a' Pannon föld, azért haza jöve a' fiaival. Ezek voltak: Aarad, Roka, — — Jama, Orre, Cseke, Pereny. Az apjok házat épite magának és fiainak. Innen neveztetik a' Csalhafalvi föld Körös háza mellett. [b]

18-dik vers.

Ezért pedig nagy része megharagvék a' Székelly nemzetnek a' Pannon királyra; sok Tribusok felkelének ellene, de Uopour Sandour — — — az ötcsével, Andorással és az István segitségével ellent álla. [c] Elpusztitá 's üressen hagyá a' Nyürgötz (Nyerges) havasain és Gümetz (Gémes) földin tul lévő földet, [d] és a' kellyhe felibe arany keresztet tétete 's a' nagyobbik fiát, Istvánt, a nemzet egyezéséből a' királyhoz küldé. — — —

19-dik vers.

Azután, minekutánna a' keresztyén hitet béplántálta volna, látván, hogy mind a' maga földe, mind a' több Rabanbánoké a' villongásokba megnéptelenültenek: az atyafiai maradékait tevé a Gümez megett való üres földre. Andorásét, az

[a] Ez a' kápolna a' Csik Somlyai hegyen ma is meglévő és ebből a' szóból: Sálvátor, közönségesen Sillátornak neveztetett régi kápolna.

[b] Itt esmét nagy héjja a' kézirásnak.

[c] A' segitséget kétség kivül Zoltán, az Erdélyi Vajda adta, Sz. István parancsolattyából.

[d] Ezek a' Havason, Hegyen tul, innen, megett való nevezetei a' Székelly földnek arra mutatnak, hogy még akkor a' székeknek Csik, Gyergyo, Kászon, Három szék 's Udvarhely szék nevek vagy nem voltak. vagy az irók abban a napkeleti, régi és szokásba jött szóllás formájit kivánták követni.

Uopuolet fiáét, Ambort, Gögöt, Kabot, Ladont, Lagaást, Doobot. Esmét a' testvére fiait tevé Boudvára környékébe. Ezek között említést érdemlenek az igen derék katonák; Sámbor, 'Sebő, Koszláth, Örön, Jet, Iványi, Gellyén, Uogroun. A' Nürgötz havasa megetti földre pedig tevé testvére, Ouroun fiait. Kik között említésre méltók: Botz, Zököl, Borida, Beel, Gere, Forroun, Lap, Nag, Zimány; a' mely két utolsót Boudvára mejjéke földire fogadá bé. Sámbáár az Uogroun Rabanbán fia mene Maré földire, nem messze a Kükül vizétől és Kadits földétől, ki Zándir Hám alatt Uspoulát előtt Boudvára vezére vala. Minekutánna a' keresztyén hitet e' szerént béplántálta 's a' Székelly nemzetben azt megtartotta volna — — — egygyik a' kissebb Rabanbánok közül nemzeti (prophanum) áldozatot tévén [a] — — —

20-dik vers.

— — — A' Pannon királyhoz jeles és uri férfiakot külde. Ezek valának: Szörcoe (Szörtse), Kénur, Bourzon, Hegyur, Vér, Tuter. Esmét a' nemes katonák nemzetségeiből a' bátor, vitéz férfi az Oult mellett Báátor és Blásu, Foduor a Vatsárk földéről és az erős férfi, Csák nevezetü, ki nagy nemzetségnek törsöke; fiai a Nürgötz megi földön laknak. Esmét Lázu, Foduor, Fián, Erőss; Markous, Csák, Özmér, Kasza, Árkos, ki Pannon földére kiszálla; de azután az ő maradékából Csák Iván visszajöve. Esmét az ő kissebbik fia Uopour Görgő, a' ki a' magáról neveztetett földön lakék és kilencz fiai valának: Bours, Ous, Cseke, Láz, Balou, Osvát, Szodor, Thordáth, Szabou, Oszony. [b]

[a] Itt esmét héjja 's azért zavarodása vagyon a' beszédnek.

[b] Ezek a követek Sz. István királyhoz a Székelly nemzet részéről, kétségkivül a kissebb Gyula meghódoltatásával, vagy nem sokkal azután küldettenek. Ezek között volt István, mint fellyebb a' 18-dik versben és Görgő a' 20-dikban, az Uopour Sandour fiai. Azután a' főnépek közül és a' Lófeu rendből, kiket vitéz katonáknak nevez ebben a versben.

Már a 21-dik versben következik az alkalom. Eléadom elébb a' szerint, a' mint a' kézirásban van. Igen öszvezavarva, mert a mint gondolni lehet, a régi irások el lévén rongyolva és szakadozva, Mátyás András nem tudta illendőül egyberakni. Az után, a' mint tudom, egyberakom és ugy is eléadom.

21-dik vers.

Ugy, hogy minden pénzbeli adótól menteknek tartassanak. A' mely egyezés megesvén, ennek a' dolognak és kötésnek örök emlékezetére Uopour Sandor Rabanbán egyik fia, Arad a' maga Tribussával általtéteték a' Zarán Tribussa földitől nem meszsze,[a] szinte a' Pannon széle földibe, a' Blackusok havasi földére.[b] Szállás Pataka mellé.[c] — Azért a' nemzetségek örökösön azt végzék, hogy a' királyt és Pannon földe népét[d] észak felől magok szabadságokban bántódás nélkül megtartyák. Azután a király oltalmára, mellette száz lovast tartanak.[e] Azután a királynak, mikor válosztatik, megházasul, vagy fia születik, ökörsütést adnak.[f] Ha ki pedig, akár a nagyobb, akár a kisebb Rabanbánok vagy Harkászi hivatalban lévők közül valamit inditana a' Nemzettel, az a' fő Rabanbán itélete alá vettessék. A' melyek a Nemzet végzéséből az előbbi százakban, minden esztendőben megújittatnak vala, a' mái napig.

22-dik vers.

Visszaérkezvén a követek 's a' fő Rabanbán nemzeti módra áldozatot tévén a' várban, a' nemes királynak márványkőre metztzett feleletét elémutatá[g] és felemelvén a' kelyhe

---

a) *Zarán Tribussa.* E' Zaránd Vármegye, mellyen a' Lebediás Törökjei telepedtenek volt meg.

b) Ez Hunyad Vármegye alsó része, mellyen e' szerént akkor is oláhok laktanak.

c) Innen azok a' rész szerént szabad, rész szerént megnemesedett Magyarok Hunyad Vármegyében, melyeknek egy része ma fegyvert visel. Eredetekre nézt Székellyek, kik közül volt a' Hunyadi János eleje is.

d) Ez a' Pannon földe itt nyilván Erdély.

e) És igy gardisták voltanak. Erről Husti András is emlékezik. De nyilvan bizonyittya a' Ferdinánd király commissárusainak 1552-beli hiteles tudósitása. Engel: Allg. Welthist. 49. Th. 3. B. 40. lap.

f) Erről lásd ugyan az emlitett helyen eléhozott tudósitást és azonfellyül a' Ferdinánd levelét 1554 eszt. és bővebben az 1555-beli levelét Maximiliánnak. Pray: Hist. RR. Hung. I Tom. a CXVI. és CXVII. lapon. Mely szerint az ökörsütéskor 200 ökör a' Vajdájé, 100 a' Vicevajdájé volt.

g) Hanem ha éppen ezt Sz. István a' Székellyek kedvekért csele-

felibe tévé.[a] És minnyájon nagy örömök között fogadák a Magyarok királya tettzését. És a keresztyén hitet, mint közönség végzését, a' Rűka (Rika) földe havassain túl (Három széken) minden kis Rabanbánok között kihirdették. És azt elfogadván, az áldozatokat kiirták. De nem a nemzeti áldozatokat, mert a' nagyobb dolgokról való tanácskozásokban a' legfővebb Rabanbán parancsolattyára minden Székelly egybegyűl vala.[b]

23-dik vers.

Mind a' katonák, mind a' kisebb Rabanbáni méltóságban lévők és Gyulák, ugy a' nagyobb Rabanbánok is egyenlő szabadságokkal élnek; kivévén a Gyulát és Vezért, kiknek ketten mindenkinek a' Nemek és Ágok előtt vala helyek. Mind a' polgári, mind az egyházi dolgok megitélésében; a közönséges végzéseknek kiadásában és ezeknek általhágóinak megbüntetésekben. Mely szabadsággal csak a' fő Vezér élt a' legfőbb Harkász és Gyula jelenlétekben.[c]

---

kedte. Különben rendszerént már Cancellariussa 's Cancellariája volt és az efélék irásban mentenek.

[a] Lásd felyebb a' 7. vers [a].

[b] Ennek az alkukötésnek természeti renden való eléadása summásan ez:

1. A' Székelly nemzet követeket küld Szent István királyhoz és azok által kötés mellett magokat alája adják.

2. A' kötésnek pontjai ezek: hogy a Székellyek minden adótól mentek lesznek. Ellenben a keresztyén vallást bévészik. Az Erdélyi széleket őrzik. A' királynak ökörsütést adnak. A' király személye mellé, annak őrzésére, minden esztendőbe száz lovast küldenek változtatva. Innen lehet gondolni, hogy némely régi történetek hogy eshettenek a Székellyeknek tudtokra 's azok hogy találthathattak meg a' Rabanbánok levelei között.

3. A' követek haza érkezvén, a' Székelly nemzet a' király tetszésit örömmel fogadván, annak a' kelyhe pohár erejével törvényes erőt ada. A' keresztyén vallást bévévé és annak telyesitésére Háromszékre is parancsola. Az ország széleinek őrzését magára vévé és annak bizonyitására Arad vezért a' maga népével Hunyad vármegyébe meg is telepité. Igy, mint alább Darabos vezért is 'Suk és Gyerla vidékin. A' pogány áldozatokat kiirtá.

[c] Az eleje hibázik.

24-dik vers.

Minden Harkász alatt volt 5 Rabanbán és minden Rabanbán alatt két század, egyik lovas, más gyalog, kiknek fegyverek kopja és nyil volt. Egy nagyobb Rabanbán alatt volt három Harkász és a' Gyula alatt is annyi; és mind ez a' hat a' Tribusoknak nagy Gyulája alatt. És ezek a' Gyulák a' Nemzet fővezére alatt, kinek lakhelye Boudvára volt. Ennek szinte a' végibe (Udvarhelyen) lakék a' legöregebb Gyula, a' Kükülll vize mellett, a' hol a' kisebb Gyula parancsolatainak általhágói megbüntettetnek vala. Ez fő Harkásznak is neveztetett. A' kiknek a' becsületen kivül nem volt több szabadságok, mint másoknak.[a)]

[a)] Megpróbálom egy kevés világositást tenni ezek mellé.

1. A' Tisztek: Rabanbán, Gyula, Harkász és Századosok. A' Rabanbán három rendbeli: A' fő Vezér, a' nagyobb Rabanbánok és a' kisebbek. A' Gyula is három rendbeli volt: Az öreg vagy kis Gyula, ki Udvarhelyen lakott, meg a' nagyobb és kisebb Gyulák. A Harkász csak egy rendbeli volt, kivévén, hogy az öreg Gyula fő Harkásznak is neveztetett. Ezeknek népei:

2. A' kissebb Rabanbán alatt volt két százados teszen 200
Egy Harkász alatt, mint ezeres kapitány alatt 5 kis Rabanbán 1000
Egy nagyobb Rabanbán alatt volt három Harkász 3000
Egy Gyula alatt is esmét annyi 3000
Mind a' nagyobb Rabanbán, mind a' kis Gyula, a' nagy Gyulák alatt minden Tribusban vagy Megyében 6000

És igy minden Tribusban vagy Székben külön-külön volt egy főkapitány, nagyobb Gyulának hivták. Ez alatt egy kisebb Gyula 's egy nagyobb Rabanbán, egyik mint főbiró, a' más, mint vicekapitány. Ezek alatt volt három három Harkász, mint ezeres kapitány. Mindenik Harkász alatt öt öt kissebb Rabanbán; ezek közül mindenik alatt két két százados, egy lovas, más gyalog. És igy minden Székről rendszerént, mint maga Tribussából a' fő Gyula hat ezer emberrel állott ki. Tulajdonképpen hány Székből állott elsőben a' Székellység, nem tudom. Megyek a nevekre.

3. A' Magyaroknak Árpád alatt *Vezérjeik* voltak; a' Lébédiás alatt volt Magyaroknak, kiket a' Görögök Törököknek neveznek, Vajdájok. Csak a' Székellyeknél találok Rabanbani hivatalt. A' Gyuláról és Harkászról sincsen az Árpád Magyarjai között emlékezet. A' Lébédiás seregében pedig a vajda alatt lévő két főhivatalnak a' volt neve: az egyik Constantinus szerént Harkász volt, a' másik Gyula. A mint a Sz. László k. Decretomából III. k. második részéből megtetszik, ezek a' hivatalok

25-dik vers.

A' nagyobb Rabanbánok lehetnek vala Nemzet fővezérei, millyenek voltak: *Uopoulet, Zandir Hám, Boud Hám, Khán Ursulczon. Honat, Csolha, Zeke, Nüros, Nüroi, Asmidios, Trokhinos, Bauda, Khio Baudara, Igio adectos, Norokhilikos, Nypapharis, Düdorekünі, Admesada, Yas, Ustulu, Uopour, Apa, Bank, Halab Irnák* [a]. Ez az utolsó Halab Irnák jöve az apja birodalmának felfordulása után az Havasos Daciába — de ennek megtartása ugy látszik, hogy a' mostani zürzavaros időkben, a' mi főnépeink által egésszen felhagyatott.

26-dik vers.

Mikor pedig a' Király az Erdélyi Vajdát *Gyulát*, kit maga tett volt Vajdává, meghódoltatá 's helyébe Zoltánt tevé; István, a' Sandour Rabanbán fia, a nemzet akarattyából külföldről hoza magának feleséget: Katát és három fiai születének egy hassal: István, Sámuel és Gergely, kik között azután felosztá a' maga kereste földét. A' Törökök földe [b] Vatsárkon tul juta a' nagyobb szülöttnek Istvánnak, a' magvaszakadt Kénur Rabanbán földe Gergelynek, ezen a' földen kinoztatja vala Kénur még Uopoulet idejében a' tolvajokat és gonosztévőket és a' fia Iván y a testvérétől kiüzetvén a Lokott havassára szállott volt meg 's ott hagya maradékot. Sámuelnek pedig a' legkissebbnek juta Agyfölde a' Kükül mellett.

meg is maradtak közöttök első András király és Béla idejekig és Béla még herczegsége és vajdasága idejébe akkor törlötte el, mikor a Székellyeknél a' Rabanbán nevet. Az eléhozott helynek szavai ezek: »a tempore Regis Andreae et Ducis Belae *et a descriptione judicis Sarchas* (olvasd) et a *destructione* judicis Charchas nomine, apud quemcumque aliqui civium, vel illorum, qui dicuntur Örök, vel servi detinentur, in Assumtione S. Mariae Regi praesententur.« András király és Béla herczeg idejektől és a' Harkász nevű birónak eltöröltetésétől fogva. 'sat. a' Kharkhászt görögösön, vagy Charchast déákoson irva olvasd Harkásznak magyaroson, mint a' Tatár Khámot Tatár Hámnak.

[a] Halab Irnák azt teszi Fekete Irnák

[b] És igy a' Törökök már rég elmentek volt.

27-dik vers.

De osztály közbe — északi nemzettől követek érkezének hozzája és más minden kissebb Rabanbánokat egybegyüjtvén a' Rákos völgyébe, a' hol ott a' nemzetnek nemzeti áldozattya tartatik vala (mert a' fiai között az ő földit, tiz Rabanbán osztya vala) az északi népeknek Steleráji ilyen választ vevének. Mi Atilla Hunnus Székelly nemzetnek maradéki Havasos Dáciában lakók, a' Hét-erdők földe megett Rákos völgyébe, a' ti nemzetségtek kivánságát vévén és abban megakarván egyezni, Majránát Uopour Sándournak, a' mi fővezér Rabanbánunknak leányát, a köztünk való sógorság fenntartására, a' ti Stelerák Czárotok fiának, Basilnak kivánsága szerént feleségül általadjuk, néktek, mint Boeroknak barátságtok fenntartására. Ugy, hogy az ő virágzó, a' miénkhez hasonló szabadságokat hadjátok meg ezután is és így eleinknek szokások szerént napkeleti drágakövekkel felékesitvén, elvivék; és a' mi Rabanbánaink a' Szereten tul kisérék.[a]

Maga is a' száz esztendős Bousson, Zandirhámnak halála után született fia, Gyula méltóságban lévő, az Uopoulet öccse, lejöve férfi módra az Atilla fia Irna barlangjából a' több Rabanbánok közé, kiki a' maga Tribussa szerént egybegyüjtvén a' maga fiait, u. m. Abaáts, Uopour, Béél, Uozon, Entséé, a Deme földében, Zoltán; Madaras földéről esmét az Andorás fia; esmét a Nömöz fia; esmét az Uogroun fia; esmét Ika a' Dombon fia az Uopoulet Nemzetségéből (maradéki most is Dombinak hivattatnak Háromszék földin, Ikafalván). Esmét Zököl (a' kitől Székelly, Killyén földnek ura). Esmét Enőz; esmét a' Hét-erdők földe előtt lakók, a' hol a' Hét-erdők fő Rabanbánja Uopour lakik. Esmét Gyula, Ount, Nagy (a' kitől a' Marefalvi Nemzetség a' Mare földin). Esmét Zimány és a' fia Magor Biro; azután Zalán, Forro, Roka, Benke és mások sokan, kiknek maradékaik ma is fenn vagynak.

28-dik vers.

A' Hét-erdők megett való földről pedig a' fő Rabanbán a' kellyhe pohár fő örzője, maga helyett küldé a' fiát, Sán-

[a] Tehát Veress Oroszország felé.

dour Istvánt és Abét, ki az Isumé fia vala; azután Hundot a' Lueeu (λυηευ) földe Rabanbánját. Esmét a' Toportsa nemzetségéből, a' Benus fiát a' Rüka elől; a' Béél fiait, az ő földekről a' Taar havasok előtt, Künvérnek pedig a' Taar havassa megett való föld Rabanbánjának megparancsolá, hogy mind végig kisérné a' léányát. A' ki azután az északi részekben a' Stelera fiától nagy örökséggel gazdagittaték meg: mikor Sandour Istvánnak két léányai klastromba menének.

29-dik vers.

Ezek meglévén feleséget hozának If. Sándour Istvánnak is, Francisca Maetriada Ivolt, Lengyel nemzetből, a' kinek kissebb öccse Mihály, midőn az örökséget fel kivánta osztani, őtet meg akarván verni, a' Pannon földre szalada a' Don vizén (Dunán) túl; és a' mint mondják ott hagya maradékot. Azután István magának tartá a' Vatsárkon túl való földet a' Zándir Hám feleségétől épített házokkal és a' kellyhe formáju pohárt, mint maga örökségét a' Tribusok akarattyok ellen elvivé Boudvárából 1039-ben, mely pohár ma is megvagyon.

30-dik vers.

— — jól lehet — — a' mostani Háromszék Rabanbánjai Topour János, Béél István és a Potárka nemzetségből való Gáspár pedig kiki maga népével egybeállván, hadat akarának indítani a' Gümötz földi István ellen, a' Nemzet poharának elviteléért, de az ő igyekezeteket az idő viszontagsága megakadályoztatá. Mert követeket küldvén Andráshoz, a' fiát Sándour Lászlót zálogba adá a' Királynak s ez elfogadá. És így a' Rabanbánok megijedvén minden igyekezeteket abban hagyák. Ő pedig a' pohárt megtartá. De Boudvárát vissza nem veheté többé — és így a' Hét-erdők havassai megett való földek Sandour Lászlót választák magoknak fővezéreknek, kit András a' Lengyelekhez küldött volt követségbe, de úgy, hogy a' Székelly nemzet vezérétől függjön. A' több Rabanbánoktól pedig nem. És András királyhoz ez okon a' jeles katonát Jan Lajost küldvén, Andrástól ez az elszakasztás jóvá hagyaték.

31-dik vers.

Ezek folytába Zoltán meghalván az országot felosztá, Andrást és Bélát az Erdélyi vezért, a' mi Királyunkat maga mellett [a] tartá — 1049-ben. Minekutána pedig István király már régen megholt volna, a' dicsőséges és győzedelmes Királynak halálát meghallván a' Bessusok, a' Gümötz mege földin lakó keresztyén Székellyeknek hadat izenvén, bé akarának ütni. De a' Székelly Nemzet fegyverre kelvén, kihajtá őket emberül, messze a' magaföldétől az András vezérsége alatt, ki Ambor Vida Josa fia vala.[b] De más Tribusok ennek a' győzelemnek dicsőségét akadályoztatni akarák. Uopour vezér Bálványos várából Andorás vezért ebéd felett megölé és fővezér Andorás földét elfoglalá, ki a' derék katonának Zámbounak, a' Szerany fiának fia vala.

32-dik vers.

De az Erdélyi vajda Béla megtudván a' keresztyén Székellyeknek veszedelmeket és az Andorás vezérét is, a' báttya halála után a' pogány embereknek Gyula várában fejeket szedeté.[c] Ezek voltak: Sandour Gergely, Csangur Elek és Blasko Gergely, a Bon fia. Esmét a' Csáki fiak; Sándor István pedig a' László fia, a' Gergely testvére, kiüzé az Erdélyi Vajda parancsolatjából Csángur Pált, a' Csángur Elek attyafiát, a' jeles katona Kab fiát és a' Gümetz földit visszafoglalá 's magának tartá.

33-dik vers.

A' mikor is azután Béla vajda parancsolá, hogy a' hivatalok ne neveztetnének a' régi szokás szerént; hasonlóképpen se nemzetségek, se várok, se faluk, se kastélyok, hanem a' Szentek neveit adnák nékiek. A' honnan a' lőn, hogy sok jeles Székelly katonák nem tudák magok elejeket 's leveleiket

---

[a] In suo apuginario custodiebat. Azt az apuginariust nem tudom micsoda.

[b] Erről a' béütésekről a' Bessusoknak más iróknál nincsen szó, ideje is bizonytalan. Első András király uralkodása kezdetének ideje körül lehetett.

[c] Béla vajda a' báttya halála után talám megkoronáztatása előtti dolog. 1060, 1061 közül valamelyikben.

(mint haszontalanokat) megégették, oly nagy zürzavarban is mindazonáltol találtatának némelyek, kik a' Király akarattya ellen is elejeknek és lakhelyeknek neveket megtarták. Kiváltképpen Háromszéken, Dombou, Béél, Nömöz, Mikou, Dants, a' nemes Gyula Körös fia. A' mostani Udvarhely széken pedig Uogroun, Lázár, Köntz, Biró, Nagy, Zimán, Dállya, Zököl, Turekh (Török), Kadáts sat. De a' méltóságoknak tiszteletes neveik nem hallatának többé. Nem Rabanbán fővezér, hanem Székellyek ispánnya, nem Gyula, Harkász, hanem Székellyek vice Ispánnya sat.[a] És igy Béla hirtelen változással a' királyi szék reáesvén, *méltán* öszveromlék 1063-ban és meghalt 1065-ben.[b]

---

[a] Ez a' czikkely érdemét is és hitelét is megtetézi ennek a' kézírásnak. Érdeme abban áll, hogy hazai és külső minden történetírók emlékeznek ugyan a' Magyaroknak két rendbeli visszatértekről a' pogányságra u. m. András és Béla idejekben, de annak nagy következéséről. hogy azért Béla parancsolattyából a' pogány régi neveket, mind a nemzetségeknek, mind helységeknek, faluknak, kastélyoknak örökösön le kellett tenni, senki közüllök nem emlékezik. Azonban a' nagy jelenés megvan. Az egész Székellyföldön a faluk, helységek nevei, mind meg annyi Szentek nevei, a' Székely emberek nevei, kivált a köznépé, mind Péter, Pál, Péter János p. o. Pál István. A' régi pogány neveknek csak imitt amott maradott hírek és nyomok, melyért rész szerént méltán ugyan bosszankodik is Bélára a' becsületes hazafi András Mátyás. És itt már magamban egy más nagy jegyzést is teszek. András Mátyás azt írja előlírásának homlokán, hogy csak a' Csíki-Gyergyói s Kászoni Székellyeknek eredetekről ír, azonban Háromszékről és Udvarhelyről hogy ne szoljon. el nem kerülheti, de Marosszékről ugyan nem emlékezik, mintha ez a' Szék a' többinél ifiabb volna. De mikor azt látom, hogy Marosszéken is a' faluk s Székellyek szinte ugy a' Szentekről neveztetnek többnyire. mint a' több Székeken, ugy gondolom őket is ugyanaz a' szerencsétlenség érte, mint a' több Székellységet, és ugyanakkor éppen. mikor azokat. Ennek a' változásnak idejét pedig éppen 1060 v. 1061-dik esztendőre tészem, a mikor András király meggyőzettetvén vagy talám meg is halván. Béla király még meg nem koronáztatott volt, de Erdélynek s a' Tiszán innen való részeknek Ura volt, éppen az az idő lévén az, mikor a' pogányok Magyarországon fel is támadtak volt.

A' mi a' hitelességet nézi! Ezt Szent László király decretumának fennebb eléhozott szavai ellene mondhatatlanná teszik. — András király és Béla vezér idejektől és a' Harkász nevű birónak eltöröltetésétől fogva. Béla lévén ura annak a. Körös melyéki földnek is, melyen a' Törökök megszállottanak volt, kiknek tisztyei addig Gyuláknak és Harkászoknak neveztettenek, ekkor töröltettenek el. [b] A Béla Király szerencsétlenségét

A' kinek ellene szegzé magát Zemere Madaras földéről, de semmire sem tuda menni.

34-dik vers.

Azonban Sandour István is Sandor nevet vévén fel, a' Csángók vezérivel Dottka Busillal veszekedni kezde. De éppen szerencsére egy Miko nevü kétszáz fegyveressel érkezvén, kiüzé a Csángurokat és megszabadítá Sándor Istvánt.[a] A' mely győzedelméért Sándor Uram Hadnagy[b] megengedé, hogy a' maga nevéről nevezett és ma is virágzó várat: Mikó várát építse.[c] Azt mondják, hogy ez derék katona volt, Pannon földéről való nemes ember, Uramnak fiának hivattatott, 12 várok birodalmától fosztatott meg. Maradéka ma is az ő nevét viseli.

35-dik vers.

Mely dolgot László meghalván[d] a' Nemzet egyezéséből, a' Hét-erdők földe megett bőv örökséggel ajándékozá meg Mikót, ugy, hogy azután Szék századossa lőn s 'maradéka nemesi nevet kapa. És ugy szereté őtet (László), hogy midőn Erdélyt megjárván, a' Vatsárki földön tul, Istvánhoz ment volna, az ő Szilvási Erzsébettől született leányát, Katát,

---

1063-dik esztendőre teszi, mint más minden írók; halálát pedig 1065; melybe vélle Pistorius, Nadányi, Parschitius és legalább az eltemettetése idejére nézve Ortelius is egyeznek, mások ellenkeznek. De én itt nem támogatom azt, hogy András Mátyás ebben a részben igazat mond. hanem azt hozom ki ebből, hogy ő az eléhozott írók ideje előtt élvén és írván, nem a közönséges könyvekből szedegette öszve ezt a kézírást. Kellett lenni előtte más levelekbeli kútfejeknek, melyekből vette, a' mit írt. Azok után hibázhatott, de az ő munkája eredeti.

a) Ezek a' Csángurok Oláhország felől az havasok közt tulfelől lakó Székelly Magyarok voltanak.

b) Innét már nem Sandour Rabanbán, hanem Sandor Uram Hadnagy.

c) Ez ma Szereda.

d) 1063-tól fogva 1074-ig Salamon k. alatt a' báttyával, Gejzával és az öccsivel, Lámpérttel, azután 1077-ig Lámperttel együtt László birta a' herczegséget. Mikor esett pedig ez a' Székellyek között való járása. bizonytalan. Nékem ugy látczik, hogy azalatt volt, mikor a herczegséget hárman birták.

Mikó Pálnak eljegyzé és a' lakadalomba maga is ivék örömében a' Nemzet poharából. A' mikor is egy nehány Tatárok béütvén a' Székbe, Sándor István kihajtá őket és azért ajándékba nyeré a Törtsvárához tartozó földet a várral együtt.[a] És ekkor erősíté meg László Gázon földit, mint széket.

36-dik vers.

A' nagy Boudvárának elromlása és töröltetése után Almus lőn minden Székellyeknek herczegjek.[b] A' ki alatt, midőn gyűlés tartatnék, Urunk mostani völgyében a' Lokott földin, a fő Székellyek, sokaknak nem lévén fiak, a' leányt bé akarák vinni a' más Rabanbánok örökös jószágokba is. De István Almus herczeggel ellenek álla.[c] A' honnan a' végezteték örökösön, hogy ha mely testvérek közül egyiknek fia, a' másiknak csak léánya lenne: a' leányra attya öröksége szinte ugy szálljon, mint a fiúra. A mely leszállást a' régi vezéreknek u. m. Uopoletnek maradéki is magokévá tévén, azt nem tentával, hanem emberi vérrel álliták meg a' Rákos mezején; a Székellyek Ispánja László jelenlétében.[d] Ekkor tartá

[a] Tudni való, hogy az új Törtsvárát egésszen Brassó s a' Barczaság épitette, mint a Nagy Lajos király 1377-ben költ királyi levelében megtetczik. Lásd Katona I. Krit. Hist. arra az eszt. De ugyanaz a' k. levél azt mondja, hogy a' Brassaiak új várat épitettek, mely nyilván arra mutat, hogy ott azelőtt is vár volt, mely elromlott volt, vagy, mint Boudvárát is, a' Tatárok elrontották. Mert a' bizonyos, hogy ott őrhely volt, mellyen a' Székellyek állottak 's a' Székellyek Ispánjai és vice Ispánjai viseltenek reá gondot. És azért Brassai Ispányoknak is neveztettenek: Comites de Brassou. Mely az 1377-ben épült új várig mind tartott.

[b] Mikor lett Almus mint Herczeg Székellyek Herczegje? Ugyanis 1091-ben László király Almust az öccse Lampert fiát Croatiai királylyá tette volt, de 1095-ben mind Sz. László, mind Lámpert herczeg meghalván. Kálmán király elveszi Croatiát Almustól és a Herczegséggel egyetértésből felcseréli. Tehát ekkor lett Almus Székellyek Herczegje és ezelőtt már el kellet Boudvárának is romlani.

[c] Itt van a' Székelly fiu-leányságnak kezdete legelsőbben Almus herczeg alatt.

[d] Feljebb a' vagyon: hogy az egész Székellységnek Almus volt Herczegje, itt Lászlót Székellyek Ispánjának nevezi. Lászlóval véle vagyon a' fia is, Kálmány, székelyesen Kálmány László. Hogy és mikor esett. vagy eshetett ez? Annál inkább, mivel ugyanezzel az alkalmatossággal

menyegzöit az István léánya, Drusilla a' nemes Kálmány Lászlóval, a László király várába, a' Hét-erdők havassai földe közepében. A' mikor is, midőn a' kellyhe pohár Drusillának

---

alább a' 37. versben Lászlót már királynak nevezi. Ezeknek alkalmatosságával rövideden, de feljebb kezdvén, ezeket jegyzem meg.

Elsőben. Hogy az András királytól felállitott Herczegség, mely a' Magyar birodalomnak harmadrészéből állott, ugy maradott Salamon, az András király fia idejében is, a' világos. Megtetszik csak az anyjának Salamonnak mondott szavaiból is: Ecce destruxisti Te et tuos! Nonne semper laudavi et dixi: quod sufficit tibi Corona Hungariae: et ut dares Ducatum in pace Fratribus tuis. Lám elrontád magadat 's a' tieidet! Nem megmondtam-e' 's javaslottam mindenkor: hogy elégedjél meg a' Magyar koronával és hadd békességben a' Herczegséget a' te atyádfiainak! És azt tartom, hogy arról, hogy András király a Magyar birodalomnak harmadrészét az öccsinek Bélának adta 's az az osztály azután sokáig fennmaradott, nincsen is nagy kérdés. Hanem a' nagyobb kérdés az, hogy melyik volt az a' harmadrész és nevezetesen a' Tiszán innen való része-e Magyarországnak, melyben Erdély is és a Székellység is béfoglaltatik, vagy más? A mennyiben ezt a' kérdést a' régi történetirókból ki lehet fejteni, úgy találom, hogy

1. 1064-ben a' Salamon királylyal való egyezésben Gejza herczeg azt a' Herczegséget veszi magának, a mely azelőtt az attyáé volt. »Ducatum, quem Pater ejus prius habuerat« és igy a' Tiszán innen való részét Magyarországnak Erdélylyel. Mert Béla herczegsége idejében Erdélyi Vajdának neveztetik. Katona II. 212. l. Hist. Crit. RR. Hung. De

2. Ebben a' Gejza herczegnek Salamon királylyal való egyezésében nem csak Gejza herczeggel esik az egyezés, hanem közönségesen az I. Béla király fiaival és igy Lámperttel, a Béla király harmadik fijával is, az Almus attyával. És igy a' Magyar birodalomnak harmadrészét, mint Herczegséget Salamon az András fia I. Béla király három fiainak: Gejzának, Lászlónak és Lampertnek engedi. Ugyanott a' 210., 211. lapon.

3. Ez a' Lampert, az Almus attya, egyenesen meg is neveztetik ugyanott a 255-dik lapon. hogy Salamon ellen segítségért ment Lengyelországba; László herczeg pedig az Oroszokhoz: és nevezetesen nem más helyről, hanem a' Tiszán innen való részekből indul: Biharból. Azt mondja Turóczi II. R: »De Civitate Byhor ivit in Rusciam.«

4. 1072-ben Gejza addig mind Salamon király mellett lévén, mikor onnan a' maga Herczegségébe visszatér: a' Váradi püspököt küldi követségbe s zálogul a' Királyhoz. Emlitett Katonánál: II. D. a 256. lapon.

5. 1074-ben, mikor a' háboru kezdődik, Gejza herczeg a Bihar vármegyei erdőkön. a' maga Herczegségébe vadász; a' 259. lapon. Tehát e szerént ugy lehet okoson gondolni, hogy az a' harmadrésze a' Magyar birodalomnak, melyet I. András király az öccsinek. I. Bélának adott

adattatnék, egy a' kisebb Rabanbánnak maradékai közül kiragadá: A' léány házasittassék ki, ugy mond, és attya jószágát, mely a' Székelly országban vagyon, vegye a' fia. És

---

volt s melyet Salamon király Gejzának, Lászlónak s Lámpertnek engedett volt, az országnak a Tiszán innen való része volt és abban Erdély is, a Székellység is beléfoglaltatott. Melyet bizonyit az is, hogy mikor Salamon király herczeg Gejza ellen jő: a' Tiszán jő által. És igy a' Herczegségnek határa a' Tisza volt.

Másodszor. A' mi már az időnek 's a' személyeknek a' Székellyek között való járását illeti: az ugy tetszik világos.

α) Almus herczeg Sz. László halála után 1095-ben cserélvén el Kálmánynyal Croatiát, melynek 1091-től fogva királya volt, a' Herczegséggel: ekkor lesz egyedűl ura a' Herczegségnek 's következésképpen, a' mint a' kézirásban vagyon, minden Székellyeknek is Herczegje. És igy világos az:

β) Hogy a' kézirásban az idők rendi egybe van zavarva, mert az Almus Székellyeknél való járását azutánra kell tenni, mikor 1095-ben Sz. László meghal. Kálmány királylyá, Almus pedig nagy Herczeggé leszsz. Az is bizonyos:

γ) Hogy László király Kálmánnyal akkor jár benn, mikor Király is volt 1077-ben válosztatván és nem is volt Király, mert 1081-ben koronáztatik meg. És innen esett, hogy András Mátyás ugyanazon beszéd folytában 's történet leirásában, ebben a versben őtet: Székellyek Ispánjának 's alább mindjárt a' 37-dikben Királynak is nevezi. A' mi továbbá

κ) A' Kálmány lakadalmát Drusillával illeti, erről alább lásd a' 37. verset.

μ) Továbbá még egy más nagy ujság: azt irja, hogy Sándor István Bourzon földének örökös ura volt. Feljebb a' 35-dik versnek végin azt irja vala András Mátyás, hogy Sándor István a' Törtsvárához tartozó földet a' várral egygyütt nyerte. Itt azt a' földet nevezi meg. Erről sokat lehetne beszélleni, de egy vágással minden dolgot eligazitani nem lehet, akarni is helytelen, mert az a' féle dologból zűrzavar származik. Annyi nékem bizonyosnak látszik, hogy se Törtsvárának, se a' hozzátartozó földnek Sándor István örökös ura se nem volt, se nem lehetett. Mert a' vég házokat, minémű Törtsvára is volt, 's az azoknak fenntartásokra való földeket a' királyok eleintén senkinek nem adták, hanem végre a' Szász nemzetnek, olyan ok alatt, hogy azokat megépitsék 's tartsák fenn. A' mit Sándor István nyerhetett, csak éppen az Ispánság volt, hogy a' várnak 's annak földinek Ispánja légyen 's a várat a' Székellyekkel őrizze 's őriztesse meg, melynek azután, hogy a' Szászok a' Barczaságon megtelepedtenek s Brassót épitették, nyoma vagyon. És azért neveztettek a' Székellyek Ispánjai Brassai Ispánoknak. Nem azért, hogy Brassónak 's vidékinek 's 'a mi tulajdon Szászföld volt, annak a' Székellyek Ispánjai urok lettenek 's azok az ő polgári vagy

ez a' leszállás a' régi Rabanbánok jószágaiban; a többiben pedig a' szokás szerént, ha két testvérek lesznek, kik közül egyiknek fia, másiknak léánya vagyon, a léányra szálljon. De István, mint egész Bourzon földének ura, általüté őtet és azután senki nem meré kiragadni a' pohárt.

37-dik vers.

És ezek esének a' derék királynak, Lászlónak jelenlétében és az ő fia, Kálmán László előtt, mikor Drusillával menyegzőit tartotta.[a] Kinek testvérit, Piroskát, ki Irénének neveztetett, midőn a' Nap Keleti Udvar a' Székelly földin vitetné keresztül, az őtet kisérő Székellyek közül, a' Héterdők földin, sokakat megajándékoza, a' Székellyek Ispánjai tartásokra szolgáló földök nem tartozván a' Székelly földhöz.[b]

---

katonai igazgatások alatt voltanak volna, hanem azért, hogy a' véghelynek őrizete reájok lévén bizva 's a' Brassótól és vidékétől a' Királyoknak járó jövedelemnek egy része a' vár és őrizet tartására 's rész szerint a' Székellyek Ispánjai fizetésére lévén rendelve, annyiban Brassó és vidéke a' Székellyek Ispánjaitól függöttenek és Brassai Ispánoknak neveztettenek, mind addig, mig a' vár elpusztulván, ugyancsak 1377-ben Nagy Lajos alatt Brassó és vidéke ujraépittetik.

[a] Alig van 50 esztendeje, hogy a' történetirók közönségesebben abban a' vélekedésben voltanak, hogy Sz. László királynak se felesége, se gyermeke nem volt. Nagy munkába került az ujabbaknak s tudósabbaknak a' külső régi irók segitségével megbizonyitani, hogy mind Kálmány király, mind Piroska, a Görög császárné, az ő gyermekei voltak. És imé András Mátyás ollyan bölcs, hogy ezt már 1533-ban tudja. Bizonyosan vagy ugyan tudós embernek kellett nékie 1533-ban lenni, vagy nem a' hazai közönséges történetirókból, hanem más régi levelekből vette. Különben ennek a' Kálmány első feleségének, Drusillának a' történetiróknál semmi nyoma. Meg kellett maradék nélkül idején halnia, mert már 1097-ben Kálmány a Sicilliai király: Róbert leányát*) veszi el.

[b] Egy nagy jelenés az is Erdélyben a' többi között, hogy a' Székellyföldön szerte, annak közepébe vagynak eredeti nem Székelly helységek, hanem vármegye földe, mint Árapataka p. o. Volál s hasonlók. Ezt a' jelenést abból a' szavaiból lehet a' kézirásnak megfejteni, hogy azok eleitől fogva nem Székelly föld voltak, hanem a' Székellyek Ispánjai tartásokra szolgáltanak. Elébb a' Rabanbánoknak, azután az Ispányoknak s a' szélhellyeket őrző nép tartására. De a' királyok lassan-lassan.

*) Ez pedig *Busilla* volt, ezt ferditették el *Druzsillá*-ra. *Sz. L.*

38-dik vers.

Sandor István meghalván, az ő felesége, Erzsébet a' dicsőséges Béla király idejében két száz fegyveres embert vive Törtsvára földére, mely a' férjének ajándékoztatott volt, a' tolvajok ellen. És azt megtisztitván, a' Gümetz földivel egygyütt által adá a' fiának.[a] Feleségül pedig adá nékie Gögő Annát, egy Lovas Rendből és Copoulet Nemzetségéből való lovas katona leányát, egy igen bátor szivü asszonyt. A' ki Toplitza földin tulajdon kezivel házat épitvén, azt háromszáz tolvajok ellen vitézül megőrzé; kétszázat levágván, a' többit megfutamtatván. Hogy pedig férje nevenapját, midőn ez azt illené — — — ötven fegyveresekkel a' Gümetz földire menvén hadba, a' tolvajokat megfutamtatván s elfogván, ugy megrontotta, hogy némelyeket levágván, a' többi mindegyig elfogattatott. Olyan vitézséggel köszöntötte Istvánt a' férjit. Az anyja is öt tolvajt vágott volt le s mikor a' hatodikkal küzködnék, ugy ölettetett meg. — Meghal azután a' férje is. A'gaz Tatárok háromszáz katonáival, kik mind az ő emberei voltanak, levágák s a' fejét elvágván, testét a' Kükül vizébe veték. Ezt a' várat is a' Tatárok kegyetlen serege rontá el, még László király idejébe, ki maga is megszalada előttek.[b]

---

mint vármegye földit elajándékozgatták, mert ma is vármegye földe nevezete alatt Fejér vármegye igazgatása alatt vagynak.

[a] Mintha az a' Sándor István s a' fia mind a Törtsvári, mind Gémesi passust örzötték volna! Bizonyosan minden végutokat és igy Gémest is, Törcsöt is, Bozzát is, mely Bozza azután a' Jerusálemi keresztes vitézeknek adattatott volt II. András királytól.

[b] Boudvárát Sz. László király idejébe rontották el a' Tatárok. Sz. László is megszaladott előttek. Ugy tartom, hogy se a' Székelly iró nem irta meg mind azt, a' mi a' Magyar anyanemzetben történt, se a' Magyar irók azt, a' mi a' kicsiny fiúnemzetben esett. Azért a' mint a' Székelly okos ember, arról, a' mi az ő kronikájiban nincsen, de a' Magyar irók emlékeznek rolla. ha különben valami ellenkezés nincsen a' dologban, azért, hogy az ő irói meg nem irták, okosan nem kételkedhetik: ugy ellenben a' Magyaroknak sincsen okok, hogy a' Székelly iró irásán kételkedjenek, ha külömben magában ellenkezés nincsen benne, csak azért, hogy a' Magyar s annál inkább az idegen irók nem emlékeznek róla. Itt egy olyan dolog adja elé magát. A Boudvárárol s annak elrontásáról s annak alkalmatosságával a' László király meg-

39-dik vers.

— — — A' derék vitéz özvegy asszony pedig a' Székellyek Ispánja köszöntésére Gyula várába akarván menni [a] — — — midőn menne az Oult vizén által, egy gyermeket, kit a' vizbe vetettek volt, kifogat, Bontz nevü tizedesse által; és azt azután megöleti; a' maga földén életnek és halálnak ura lévén. — De azért az ő katonái reája megharagudván, az ő alatta valóji felingereltetének Zöld Demjény által az Abrám Neméből és Dudor Ágából és Bontza István által az Uopoulet Ágából, erőszakot üzének rajta — tetemei a' Zandir Hámtól épittetett háznál vagynak letétetve. — A több gyermekei közül egyik a' Hét-erdők földin telepedék meg, azt a' tolvajoktól megtisztitván. A' más fia a' Kénos földit visszavévén, azt békességgel birá s maga maradékit ott terjeszté. János pedig Kálnoki Nemes Katát vévén feleségül, a Lengyelekhez méne s tizenhét esztendeig ott mulatván, ugy jöve haza s a' maga várát, melyet a' Tatárok elpusztitottak volt, esmét megépité.

40-dik vers.

Ez mikor Bláskó lecsendesitésére menne [b] 1200 fegyveres emberrel, Urkohoz a' Gensek fiához térvén, ki volt a' Görgő Uopour fia, Erőss Jánost a' Székelly János kisebbik fiát küldé követségbe hozzája, hogy szünnék meg. De a' követnek azért a' maga földin Csiszér Ferencz Dulo által fejit véteté. [c] Mindazáltal az Uopoulet fia Darabos Tribussának

futamodásáról, még eddig se a' Magyar, se a' külső iróknál semmi emlékezet nincsen, de azért ráfogás-e az? Mondhatja é ezt valaki helyesen és okoson? A' dolog világos!

Boudvára most is ott hever az ő omladékjaiba, tehát elrontatott; tehát volt. Ez a' legtisztább logica, ha logica vagyon a' világon. Más az egész világ hallgat rolla, ellenben András Mátyás egy kis környüllállásos világositást ad elpusztulásáról. A' mig az idő egyebet bizonyit, addig nállam az ő szavának hitele van.

a) Tehát már akkor az Erdélyi Vajda Székellyek Ispánja volt és Gyula-Fejérváron lakott.

b) A' mi következik nem tiszta, nem tudok segiteni rajta.

c) Mindezek zavarosok. Segilj magadon a' mit lehet!

kérésére, mely Gyerla vizitől nem messze, Pannonia földihez közel 'Suknál szállott vala meg, akkor szállittatván oda, mikor az Arad Tribussa az Oláhok havasos földihez szállittatott volt;[a] az Olt vize mellett, az Erőss János fiait, a' maga fia Aba mostani földin nagy örökséggel ajándékozá meg. De azért későbbre azután a' Törökök földe végibe lakó Iván Lászlónak, az Abrám Nemből s Dudor Ágból és Kadácsi Péternek, a Halom Nemből s Dudor Ágból való katonáknak bosszuálló kezeket nem kerülheté el.[b] Hagya pedig maradékot, kik közül a' nagyobb a' Lengyeleknél ezeres kapitány, Péter kolosmonostori apát ur, Rebi mene egy Veropoltzki Lengyel vajdához férjhez, Racha Losonczi Péterhez, egy Pannon földin lakó nemes Magyarhoz; Alna Latzkó Jánoshoz, Uopoulet fia Blasi maradékához; a' ki az urát más földre vitte s ott hagya maradékot, Panna Vére Lászlóhoz.

41-dik vers.

Péter pedig a' Vezérnek második fia, vevé feleségül Mária Ersébetet, Losontzi Péter testvérét 1249-ben. Ez vitéz, hadakozó ember vala a' Gümetz földin, nagy vadász — megevék a' Naskalát földin, a Tatros vize mellett és számos fiakat s leányokat hagya. Sára a' nagyobb mene Gyulaihoz, Esther a' Duna mejjékére, Anna Dölnei Öncze Gáspárhoz. — — — A fiak közt említést érdemlenek Sigmond, a' ki az Oláhországi vajda, Bazarád feleségit szereté. — De Tamás Déák az akkori vajda nyilván megizené, hogy az Oláhot a' vadhelyekből szakállánál fogva kihuzza.[c]

---

[a] Vagyon egy adattatott, *(így!)* Suk és Gyerla, mely Szamos-Ujvár közit és vidékit jegyzi. De vagyon más is. Mert a' nem régiben magvaszakadt 'Suki Háznak az ősi neve Darabos volt, melyet eredeti levelekből volt szerencsém látni. Hát még egy harmadik? Az ugy nevezteteti: Nemes 'Suk.

[b] A Nemekről s Ágokról alább leszen szó.

[c] Ez itt igen egybezavarva van eléadva. Lásd Bonfiniust a' 320-dik lapon. Elsőbben ez előtt a' szó előtt: »De Tamás« héjja vagyon a kézirásnak. Másodszor deákul is rosszul van irva: »Se Walachum Barbaro e ferali ergastato extracturum.« Mert Bonfinius szerént a' király szava s a' Tamás deák izenete e volt: »Se demissa barba Valachum e

42-dik vers.

[a] De abban az időben 1350-ben Páter Miklós püspök őtet Gyula-Fejérváron számtalan főurakkal együtt megöleti.[b] Felesége volt Basa Anna, a' Székelly Nemzetből, Uogroun fiának Jetnek és Uopouletnek maradékából. Ettől származék Péter, a' ki a' Mikó Pál maradékát, Mikó Annát elvevén, 1411-ben egy fia születék tőle, János. A' kinek születése után ő választaték legelsőbben az egész Csík, Gyergyó és Kászon vezérivé, Stiborits vajda alatt. Kinek jelenlétében, midőn a' Toplitza és Csomortán közt való völgyben, a' hol földből egy halom hordatván öszve, a Székellyek fővezérének emlékezetére, az Sándor Dombjának nevezteték és mind e mái napig meg vagyon. Ezek mikor így volnának, a' Vajda megrészegedvén[c] a' vezér híre nélkül a' szecsendió hajból csinált kellyhének, mely ma is megvagyon, talpára ezt iratá: Petrus Sandor 1412. A' melyért a' Vajda a' Vezértől kiüzeték a' Székely földről.

---

feralibus lustris extracturum.« Én nékem most nem czélom ezt a' történetet előadni. De azt nem állhatom, hogy meg ne jegyezzem, hogy ez 1330-beli dolog. Másodszor, hogy a' szegény Bazarádnak ekkor elébb igen rosszul volt dolga. Sándor István a' feleségit szerette s a' vajda. Tamás nagy ellensége volt, mert az egész háboru tüzének az a' Vajda volt a' fuvója. És végre Károly király adta meg ártatlanul az árrát.

[a] Itt esmét hijja a' kézirásnak.

[b] Ennek másutt soholt semmi nyoma! De a' diplomákból némely nyomra lehet akadni. Mert Lajos abban az esztendőben Erdélybe járván, a' püspök, András Fejérvárba nem akarta bébocsátani és azért Lajos király elfogatta s fogságba tétette. E' bizonyos. Azután a' Király Nápolyba menvén, annak következésébe kellett valami lármának lenni. Hát Miklós püspök ki volt? 1350-ben három püspököt találok Miklóst: az Egrit, a' Pécsit és a' Zágrábit. Lehetett egyik ezek közül.

[c] Déákul igy teszi ki: »in popinam et ventrem prolapsus«; és Benkő Jósef úr is éppen azokkal a' szókkal él. Trans. 1. R. 176. lap. Csudálkozom kétszáz esztendő közbe, hogy egyeznek olyan jól.*)

---

*) Aranka (1533-ikinak vélvén a krónikát) csodálkozhatott; mi (tudván, hogy 1796-ban készült) nem csodálkozhatunk, hogy a krónikairó Benkő 1778-ban nyomtatásban megjelent »Transylvania« cz. könyvéből vesz át kifejezést. *Sz. L.*

43-dik vers.

Ennek kihajtása után segilleni készül vala Mirtsét Dán ellen, az Oláhokon való uralkodásra való vágyásból — — — Végre sok érdemekkel megrakodva — — a' Báttya — — ő lőn első, a' ki a' Rákos mezején béhozá a' törvényfolyás rendit. Ennek fiának Jánosnak idejében támadának fel az Erdélyi parasztok.[a] De Csák László, akkori ispánja a Székellyeknek, az öszvesereglett tolvajokat, kik Gyergyó völgyibe (most Széknek mondják) az Uopoulet Nemzetségít háborgattyák vala, Hegyallya földe előtt megzabolázá. Mely meglévén, midőn az Erdélyi parasztok ellen készülne, a' zenebona lecsendesedék.

44-dik vers.

[b] Hozzája való kedvéből szerzé nékie Hunyadi János 1430, ki már akkor sok királyoknál hiresebb vala [c] Barkotzi Máriát feleségül a' Pannon földről. Kitől egy fiat hagyván, Mihály Hadnagy Uram nevüt, a' Kenyér mezején való ütközetben [d] elesék és ott temettetvén el, ott fekszik. Ennek maradékai, a' Sándor István és Menyhárt uram házánál levél nem lévén róla, nem tudatnak.

45-dik vers.

A' második felesége Jánosnak Dosa Anna volt. Ez a' Pannon földin a' fiu testvéréhez való hitetlenségiért öletteték meg. Mert a' Sándor Mihályt illető leveleket elégette volt. Azért méltán felakasztaték. A' János fia feleségét Kriska Hadnagy Uram fiának nevezék. Mert mikor Terekh Sander bekh a' fiát az asszony akarattya ellen arra erőltette volna, hogy magát nevezze Sándor Jánosnak, a' Sander bekh fia János ellen háromszáz fegyveres embert vive, halálra keresvén s meg akarván ölni. De János a' Lokot földre mene s a' más nemes Linea innen származik. — — — Az Ur földin, az Olt

[a] 1437-ben.

[b] Héjja van.

[c] Bizonyosan a kézirásban ugy kellett lenni sok királyoknál, azaz királyok előtt hires vala.

[d] 1479-ben.

mellett, mint katona, ugy szolgál. Ettől a' Kriska Hadnagy Uram fiától azért levének fiai: Péter, István, Mihály. Péter vevé feleségül Ugron Katát. 1462-ben születék egy fia: István. 1472-ben az apja meghalván, Pungrátz János vigyáz a' gyermekre. Mikor felnöve, ezt küldé a' Vajda Csík országból Hali Bégh Mysia tiszttartója ellen, s felvévén a' Lovas Rendet Uopour Jánossal s Uogroun Abrahámmal a' Duna előtt való földön megveré őtet a' Vajda képibe. Nem is vala csuda! Mivel az egész Nemzetet Tribusok szerént ez az ifiu vezérli s János és Abrahám tanácsolják vala. De mégis a' Havasalyföldi Vajda, Blád miatt, a' maga várába Rákos földire kelle magát vonnia és Apor Annát elvevé. Mert az Apor nevet ekkor vevék fel — — Szerencsésen birá a maga várát — A' Syndoviai Béghnek se vala baráttya; meg is vereték általa.

46-dik vers.

Mikor pedig a' Pannon, vagy Magyar király hatvanezer arany forintot von [a], jól lehet házas, de ifiu korában 1496-ban a' Moldvai vajdát visszatéríté a' Király hűségére és azután a' Vajdának Csiko*) vára adaték; ő maga pedig a' maga földén tekintetébe s hivatalába megerősítteték. István nemzé Menyhártot, Mihályt, Borbárát, Annát, Pétert, Jánost és Lászlót. Menyhártnak 1530-ban Lázár Anna lőn felesége.

47-dik vers.

És ezek 153 darab levelekből summáztatván, három példába irattak meg. Sem több nem iratatt, se a' rövidségért kevesebb. Hitünk szerént bizonyíttyuk, tekintetes nemzetes Sándor Menyhárt úr várában, Allszeg földin a' Csíki háznál Vatsárk és Csíkfalva között 1533 esztendőben.

[b] A' kik pedig közüllünk Déáktalan embörök lévén keresztvonásokkal megerőssítettük jövendőbéli nagyobb bizonyságra.

András Mátyás Csíki törvényes embör. mpr.

Veress Déák, István Gábor, Győrfi Mátyás.

[a] 1496-ban.

*) Csicsó vára helyett. Sz. L.

[b] Ez nem fordítás.

Ezen írást szóról szóra maga originalissából leírtuk igaz hitünk szerént, All Csík Széki mostan Taplotzán lakó Veress Péter Nobilis, Fell Csík Széknek hitös Assessora és ugyanazon Széki Szkirályi Bors István Nobilis, All Csík Széki hütös Assessor in hoc Anno praesenti 1695. Die 14-a Martÿ Csík Szereda privilegiata várossában.

Veress Péter mpr.
nobilis.

Bors István mpr.
nobilis.

Ego quoque Copiam hanc fideliter ac conscientiose, absque ulla additione vel diminutione transumpsisse, pro notitia pretiosae Antiquitatis testor, Aō 1796. Die 18-a Novembris in aedibus meis Somlyo.

Joannes Nepom. Farkas mpr.
presbyter saecularis.

(Aranka sajátkezűleg javított tisztázata, az Erdélyi Múzeumegylet kézirattárában Kolozsvárt: »A Csíki krónika jegyzetes fordítása«. új cz. a.)

3. Rövid krónika.

(Aranka György szerkesztése.)

Megjegyzések.

Aranka a csíki székely krónikát kiadás végett lefordítván és azt könnyebb áttekintés czéljából versekre osztván, szükségesnek látta ebből egy Rövid krónikát szerkeszteni, mely a rabonbánok sorrendjét és a Sándorok leszármazását foglalja időrendbe és pontokba.

Ennek az eredeti kézirata megvan »*Aranka Gy. A csíki székely krónika fordítása*« című gyüjteményes kötetben az Erdélyi Múzeum kézirattárában a fordítás több példányával (mint előbb elsősoroltam) összekötve.

Még egy példányát ismerem, a mely Szathmári József (Aranka unokaöcscse) későbbi kézirata s megvan Sándor Imre tulajdonában Kolozsvárt. Kiadás alapjául az előbbi (Aranka saját kézirata) szolgált. *Sz. L.*

*

Rövid krónika.

E' szerént a kézirás szerént.

1. *Bouda Nabou Phileim* még 'Atilla idejében építi Boudvárát. (4. vers.)

2. *Irnák*, Halab vagy Hadas Irnák, Atilla birodalmának elromlása után a' Székelyekkel a Hét Erdők havasaiba száll. (24. v.) Mely a' Hargita és Mikó erdeje; a' hol most is sok tágas mezők s néhol puszta várok helyei látszanak. Az Irnák lakhelye egy barlang volt. (26. v.) Kétség kivül a' Csudálló-kőnél az Almási lyuk.

3. *Irnák* volt első Rabanbánjok a' Székelyeknek. Utána következtek *Bánk, Apa, Upur, Yas, Ustulu, Admesada, Dudoreküni, Nypapharis, Norokylikos, Igio Adektos, Khio, Bandara, Banda, Trochinos, Nüroi asmidios, Nüros. Zeke,*

Csolha, Honát, Cham Ursulczon, Boud Hám, Zándir hám. (24. vers.)

4. A' *Zándir hám* felesége a' Zápori magyarok közül való. (9. v.)

5. *A Zándir hám* idejében jő a' Székelyekhez *Árpád, Almus* fia. A Székelyek *hatkö vérre* metszett törvényeket a' maga népire szabja. A' maga Tribussából a' Székelyeknek rabanbánt ád. Munkácsra felmégyen. (5., 6., 7., 8. v.)

6. A' Székelyek még ezután foglalják el Csíkot, Gyergyót, Kászont és Lokot, mely helyeket addig Törökök s Oláhok birtak vagy pusztán voltak.

7. *Uopolet* Zandir hám fia Rabanbán felesége *Karzaib Kám Nabou Sarluim.* Az anyja kápolnát épit Csíkba 888. (9. v.)

Jegyzet: Ez az Arpád elmenetele után volt.

8. *Oupolet* meg osztoztatja fiait, s meghal, helyébe Rabanbán leszsz *Bucsuj.* (10. v.) Ez *Butonnak* is neveztetik. (11. v.)

9. Ekkor béhozatik a' keresztény hit. (11. v.)

10. *Üdropotis* az Uopolet fia *Bulcsut* vagy *Bucsujt* kiveri, Rabanbán leszsz. *Bucsuj* Magyarországon nagy tisztséget visel, felesége *Eysos Kandarais Magor. Üdropotist* megveri. *Üdropotis* levágja *Butont,* s Rabanbán leszsz. (11. v.)

11. *Ougron* megveri *Üdropotist* s fő Rabanbán leszsz. Egy az kis Gyulák közül *Almus Üdrokestikes* a' pogányságra viszszatér, Ougront megöli, fő Rabanbán leszsz. A keresztyéneket üldözi. (11. v.)

12. *Uopour Sandour* az Uopolet fia István királytól segitséget kér, Almust megveri, fő Rabanbán lesz. A' pogány áldozatot eltörli. Felesége *Anna Felicitas.* (12. v.)

13. *Ika Dombou* feltámad ellene, Uopour Sándour megveri s az Ika egyik fiát *Gázont* Kászon székbe telepiti, kiről a' szék neveztetett. (14. 15. v.)

14. Az Uopour Sándour fia Bálványos várába pártot üt az apja ellen. Az apja István királytól segitséget kér, s megveri a pártosokat. (16. v.)

15. István király a pártosokkal Csikba kápolnát épittet. (16. v.)

16. *Sálya* magvaszakadtán István az ő nagy földit a

Becsek fiainak ajándékozza. Egy visszá megyen. *Bánd* a többivel ott marad. (17. v.)

Jegyzet: Marus széknek a Maroson túl levő része, a hol Bánd is vagyon, talám ekkor szakadott Marus székhez.

17. A' Székelyek feltámodnak, de Uopour Sándour megveri őket, a' fiát *Istvánt* Királyhoz küldi. (18. v.)

18. *Uopour Sándour* s a' Székelyek nagy követséget küldenek Istvánhoz, kötést tesznek s magokat a' Király alá vetik. (20. 21. v.)

19. *Aarad*, Uopolet Sándour fia, a' kötés következésébe a' maga Tribassával által tétetik Hunyad vármegyébe az Oláh széllyekre (21. v.)

Jegyzet: Már ekkor Oláhországban oláhok laktak. (21. v.)

20. *Darabos* az Uopolet fia is által tétetik a' maga Tribussával a' Szamos mellyékire. (39. v.) Ennek maradéki voltak a' *Suki* fiak; kiknek igaz nevek a' régi levelek szerént *Darabos* volt.

21. *Gyulát* az erdélyi vajdát István király megveri és helyébe Zoltánt teszi. (25. v.)

22. *Sándor István* megosztoztatja fiait. (25. v.)

23. A' leányát *Majrániát* egy orosz czár fiának *Basil*nak adja. *Bausson* a' Zandir hám száz esztendős fia, egyik Gyula az Irna lyukából lejő a' lakodalomra. (26. v.)

24. *Sándour István* az István fia egy lengyel léányt vészen, Francisca Metriada Ivolt és 1039-ben a nemzet pohárát elviszi Boudvárából. (28. v.)

25. A' háromszéki Rabanbánok, *Uopour*, *Béél*, *Potarcha* feltámodnak érette ellene. *Sándour István* I. András királyhoz küld, a' fiát is zálogba küldi. A Rabanbánok leteszik magokat, de ő is elcseppen Boudváráról; a' Király helyben hadja, hogy Csík elszakadott. (29. v.) Vége a főrabanbánságnak.

26. 1049. *Zoltán* vajda meghal, András király az országot megosztja s Erdélyben *Béla* herczeg az ötcse lesz vajda. (30. v.)

27. A' *Bessusok* Gümetznél béütnek. A' Székelyek az *Ambor Vida Josa* fia András vezérsége alatt megverik; de ennek végébe fővezér Andorást a' *Zambo* fiát *Uopour* megöli. (30. v.)

30. *Béla* ezért sokaknak fejeket szedeti. (31. v.)

31. Ennek következésibe *Béla* a' tisztségeknek, várok, helységeknek s embereknek pogány neveket eltörli s szentek neveit adat nékiek. A' régi levelek zürzavarba jőnek miatta s elégnek. (32. v.)

32. 1063. *Bélát* a' királyi szék odaüti s meghal 1065. (32. v.)

33. *Sándour István Sándor* nevet vészen. *Duka Basil*lal, a Csángók vezérivel öszvevész. *Mikó*, a' csíki Mikóék eleje érkezik. Mikó várát épiti. (33. v.)

34. *László király* Erdélyben jár. Mikót megajándékozza, Sándor István lakodalmában ott van. 34. v.

Jegyzet: Ennek esmét más Istvánnak kell lenni, mert a felesége *Szilvási Ersébet*. (35. v.)

35. A' Tatárok béütnek: Sándor kiveri, László Törtsvárát néki ajándékozza. Kászonszék székké leszsz. (34. v.)

36. Budvárát elrontják a' Tatárok, László királyt is megszalasztják. (37. v.)

37. *Almus herczeg* az egész Székelységnek ispánja leszsz. (35. v.)

38. *László* Székelyek ispánja. E' Kálmány herczeg. A' fiu-leányság alatta megállittatik. (35. v.)

39. *Kálmány László* herczeg elveszi Drusillát, a Sándor István leányát; László király is ott van a lakodalomba. (35. v.)

40. *Piroskát*, a' László király leányát a görög császárhoz viszik. (36. v.)

41. A Székelyföldön az Ispányságra tartozó faluk. (36. v.)

42. Más *Sándor István* az elébbinek fia. Felesége *Gögő Anna* vitéz asszony (37. v.) a' Tatárok levágják. Ugyan ott. Gögő Annát katonái levágják II. Béla idejébe. (38. v.)

43. *István fia János*, felesége Kálnoki Nömöz Anna. (38. v.)

44. 1249. *Sándor Péter*. (40. v.)

És igy itt a származás megszakad. Mert István 1131 előtt született volt, Béla idejében már az anyja özvegy lévén. Péter pedig házasodik meg 1249-ben.

45. 1330. *Sándor Sigmond*, ki a' vajdánét szereti. (40. v.)

Itt is esmét megszakad. *Péter* 1249-ben házasodik meg

és a Kaczér Sigmond 1330-ba, 80 esztendő mulva él. Nem lehet fia.

46. 1350. *Páter Miklós* az urakat Gyulafejérvárt levágatja, Sándor Sigmondot is. Felesége volt *Basa Anna* (41. v.)

47. *Sándor Péter* a' Sigmond fia. Felesége Csíki *Mikó Anna*. (41. v.)

48. 1411—1412. *Stiborics* erdélyi vajda. *Sándor Péter* Csik, Gyergyó, Kászon és Lok főtisztje 1412-ben. Fia *János* születik 1411-ben. (41. v.)

49. 1430-ban *Sándor János* vészi *Barkóczi Máriát*. (43. v.)

50. 1437. A' paraszt had *Csáki László* Székelyek kapitánya. (42. v.)

51. *Sándor János*nak második felesége *Dósa Kata*, felakasztják. (44. v.)

52. A' *János fia János* felesége *Kriska Hadnagy Uram fia* (44. v.)

53. 1462-ben (*Péter,*)[1] felesége *Ugron Kata*. 1472. születik fia, *István*, tutora *Pongrátz vajda*. (44. v.)[2]

54. 1479. *Sándor Mihály* a' János fia a' Kenyér mezején elesik. (44. v.)

55. *Sándor István* megveri *Hali Bécket*. Felesége *Apor Anna*. Aporék ekkor veszik fel az Apor nevet. (44. v.)

56. *Sándor István* 1496-ban a' moldai vajdát hüségre hajtja. (44. v.)

(1. példány: Aranka György kézirása az E. M. kézirattárában: »A csíki krónika forditása« 2. p. Szathmári József — Aranka öcscse — kézirása Sándor Imre tulajdonában.)

[1]) Tollba maradt. *Sz. L.*

[2]) Innen kezdve hibás a versre való hivatkozás: 44. áll 45. helyett! *Sz. L.*

4. Aranka »Előljáró Beszéd«-e a csíki székely krónikához.

Megjegyzések.

Aranka, mint tudjuk, a csíki krónikát ki akarta adni az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság kiadványában s e czélból lefordítván, jegyzetekkel és indexxel ellátva, sajtó alá készítette és »Elől Járó Beszéd«-et írt hozzá.

Ezt az előljáró beszédet érdemesnek láttam fölvenni a a krónika irattárába, mert érdekesen jellemzi Aranka (és mondhatjuk a korabeli tudományos közvélemény) felfogását és ítéletét a krónika felől.

Aranka ítélete ingatag és határozatlan a krónikáról. Míg egy szavával kételkedik benne, a másikkal már mellette kardoskodik. »Ezt az irást . . . csak úgy adom — irja — mint egy *jelenést*, phenomenont, melyről még nem bizonyos: valóság-e, vagy játék, szemfényvesztés, csalárdság«; de alább már »felel« (t. i. jótáll) érte. »Tehetségemig réá mérek akármit tenni, ha sem az európai ezermester, sem az ázsiai heves fők közül egyis olyan fő, mely ennek párját tudja koholni, találtatik.«

Mátyás András »egybeszedőt« becsületes, de tudatlan embernek tartja s neki tulajdonítja a hibákat.

Aranka ítéletét az tévesztette meg, hogy ő elfogadta a krónika 1533-ból származását s épen azzal érvel mellette, hogy olyanokat is tartalmaz, melyek csak a XVIII. század végén Béla király jegyzője s Katona Historia Criticája megjelenése után váltak köztudatúvá.

Aranka előbb csak a magyar fordítást kivánta kiadni, s csak majd aztán a latint, »ha nagyobb készületü megvizsgálás után is arra méltónak fog ítéltetni.«

Mint tudjuk, a magyar fordítás kiadása is elmaradt s mi vagyunk az általa jövőben remélt »*szerencsésebb nyom*« (t. i. nemzedék), mely az ő dolgozatait, mint már történetirodalmi érdekességet, kiadhatjuk. *Sz. L.*

Elől Járó Beszéd.

Azok előtt az emberek előtt, kik elméjeket a nyugodalom párnáján szeretik nyugtatni és gondolatjokat az szép esméretek egébe maga szárnyára ereszteni vagy restellik, vagy félnek, többnyire minden dolognak csak két oldala vagyon: jó, roszsz; igaz, nem igaz; szép és rút. És ezekről ugyan azt reménleni, hogy az esméretek országának határait küllyebb rugtassák, nem lehet: én mindazáltal ezeknek is barátjok vagyok; mint békesség fiait szeretem és tisztelem őket. Annak bizonságául ebben a kézírásban unalmas órájoknak rövidítésére egy olyan írást adok kezekbe, melynél egy magyarnak vagy székelynek, se Német, se Franczia, se Anglus országok, azok a mesék — románok — országai, szebbet és érzékenyebbet küldeni nem tudnak.

Vagynak mások, kik az élet mezején, annak a mezőnek magokat urainak, legalább gazdáinak gondolják. Gyüjtenek, hogy magoknak legyen és maradékoknak is maradjon. Minden füvet megpróbálnak, mindek követ megpengetnek és ha minek csak jövendőben is hasznát reménlik, felszedik. Gondolnak, hogy legalább abban a részben maradékaik a gondolkodás terhétől üresek légyenek. Mert

Boldog anya szülötte,
Kinek atyja előtte
Ő érette már gondolt!

Már ezeknek gondos kezekben ezt az írást úgy adom, mint melyben egy mesénél többet lehet látni. De ugyan ezeknek is csak úgy adom, mint egy *jelenést* — phoenomenont — melyről még nem bizonyos: valóság-é, vagy játék, szemfényvesztés, csalárdság. Mintegy az ország útjáról, minekutána mások előbb s tovább rugdosták, én felveszem és az emlékeze-

tek templomának ajtaja küszöbjére letészem. Lássák meg a tudósok: itéljék meg.

És azt tartom, hogy ezzel a rövid *útkilevéllel* — a mint a n. Barcsai Ákos fejedelem íródeákja a passust nevezi — ez az írás a világ eleibe bátran kiszállhatna. De lévén az emberek között, és nagyobb része, olyanok, kik se nem tudatlanok, se nem tudósok, hanem még csak a tudomány és esméretek utjában vagynak: hogy magok vizsgálódásoknak és igyekezeteknek fonalát legyen mihez kötni, ezeknek kedvekért, csekély gondolatomat bátorkodom ide tenni.

Aki ebben az írásban egy mesénél többet akar találni, úgy gondolom *hitelességét* pengeti meg mindjárt kezdetben, mind külsőt, mind belsőt és legelsőben is a *külsőt*. Én erre nézve találom benne mind az 1533-beli egybeszedésben, mind annak 1695-beli másában ama szokott törvényes formákat, a *nevek aláírását* és *hitünk szerént;* de ezek magokban sem a törvényes bíró előtt, sem a történetek vizsgálója székin eddig hitelt nékie nem szerezhetnek, sőt kissebbithetik; valamíg az a kérdés el nem dől, hogy valjon ezt az egész írást vagy 1533-ban, vagy 1695-ben, vagy talán éppen ma, a mi időnkben, nem maga fejéből koholta-é valaki? Nem szemfényvesztés és csalárdság-é az egész dolog?

Oh! az emberi nemes nemzet igen tarka, minden kitelik belőle. Az ember magába vévén, a mint hamis pénzt verhet, úgy hogy írásokat, sőt ok- és királyi pecsétes levelet is koholjon, éppen semmi lehetetlenség nincsen benne. De most, a jelen való példában, ebben a kézírásban — hanemha a 46-ik versben az a *tekintetes nemzetes*, a 12-ikben az *Anna Felicitasban* az *Anna* s a' féle semmit nem jelentő apróságok, minémüek valami gyermeki kéz által czifraságról belé csúszhattanak — teljességgel felelek.

Tehetségemig reá mérek akármit tenni: ha sem az európai ezermester, sem az ázsiai heves fők közül egy is ollyan fő, mely ennek párját tudja koholni, találtatik. Tessék akárkinek ezt az írást szőrszálhasogatva végig meg nézni: ez a kicsid írás ezer esztendőt foglal magába; Atillától fogva legalább a vezérek neveit, Álmostól fogva a XVI-ik százig a történeteket is lehozza. Görög, sőt arabs, tatár nevek és szók benne, a mint a

székellyek velek függésbe vagy szomszédságban voltak. Azok rész szerént jól, rész szerént roszszúl írva. Úgy a történetek és esztendők rendi is, sőt ugyan a dolog és történet folyása rendinek leírása zavarva, csonkaságok s több afélék. Mit bizonyitanak ezek egyebet? hanem hogy az 1695-beli leíró, vagy inkább az 1533-beli becsületes egybeszedő, a tisztelettel említendő *Mátyás András*, becsületes, de szegény tudatlan ember volt, mint ma többnyére vagyunk. Görögül nem tudott; a leveleket néhol olvasni; a hol megvoltak rongyolódva, egyberakni; azt jó renddel eléadni és déákúl kitenni nem tudta. Főképpen pedig, a mi réá bízatott volt, inkább arra dolgozott, nem hogy a székely nemzet történetét, hanem a nemes Sándor házét irja meg. Ezekben szántszándékos csalárdságot, szemfényveszvesztést gondolni nem lehet. Mert ha valaki ugyan koholva koholta volta, bizonyosan kiváltképpen a származás ágazatait, mely ma hibázik, nem hagyta volna csonkán; és az említett szembetűnő hibákat úgy nem hagyta volna. A régi dolgokban pedig, kivált azokban, melyekben a tudós világ oly sokáig rágódott s nehezen tudta a mi időnkben kitalálni, az igazat olyan igazán és tisztán kitalálni nem tudta volna.

Mert ha *belső hitelére* szállok — azokat, melyek a székely nemzetet illetik éppen nem illetvén — az oláhokról Nestorral és Béla notariusával szól, mintha olvasta volna. A törökökről, kikről az eredeti hazai íróink közül egy sem tud semmit is, ez emlékezik. Ama szóra *File* Kézánál, melyen eddigelé minden tudósoknak tudományok kecskebukát vetett, kulcsot ád a kezedbe. Mintha a Katona úr nagy készületü Kritika Historiáját olvasta volna (Lásd a II. Dar.) — úgy tudja, hogy mind Kálmány, mind Iréne a szt. László gyermekei voltanak. Amaz I. András és Béla herczeg idejekbeli *Szárcsa fü bíró*, mely eddig a mai napig a szt. László király Decretuma III. könyve 2. részében s ennek magyarázatjában tudóson a hazai és külső minden tudósok gyalázatjára ott állott, elenyészik. Egy nagy következésü, eddig az ideig sötétségbe rejtett történetnek és jelenésnek ugyanazzal az alkalmatossággal való leírásával felfedezi, hogy hová lettek a hazai és nemzeti hajdani történeteknek kútfejei és az régi eredeti házak levelei. A Hunyadvármegyei s Jófő districtusbéli fegyvertviselő nemes,

szabad nép eredetét, a Suki nemrégibe magvaszakadt úri ház a Darabos nevet hol vették, megmondja. Mikor a haza történeteinek vizsgálója, a Suk, Szamosujvár s Dés tájéki, esmét a hunyadvármegyei és más felől a szászkézdi, medgyesi, csanádi és sebusi őrhelyeket a székelyeknek egybeveti: egy esméretlen föld nyílik meg előtte a történetek rendiben stb.

Hadd csiripoljanak, míg megunják az ugynevezett *Schwezer*ek,[1]) de a magyar történetek soha-soha el nem lehetnek Béla notariusa nélkül. Ha egyéb nem volna, csak egy környülállásért is, a mely ez. Az Aba király ezüst pénze megtaláltatott volt ezzel a körülírással: *Samuel Rex;* és az egész világ nem tudta ki volt az a Sámuel király, míg a Béla notariussa világra nem jött. Mégis a szemtelen vakmerő emberek azt merik mondani, hogy az egész könyv mese. Azt kérdem már erről a kézírásról, mely Kézát, mely a szt. László király Decretumát megvilágositja, mely a Suki familia diplomáival egyezik: ez az írás ugyan mese-é? ugyan szemfényvesztés-é? ma koholták-é? Csekély gondolatom ez:

Vagynak ebben a kézírásban teljességgel új dolgok, melyeknek eddigelé soholt semmi történetíróknál nyoma nincsen. Ezeket azt mondom, hanemha a józan okossággal ellenkeznek, hazugságoknak, költeményeknek a ki ok nélkül nevezgetné, ahoz nem kell tanács kérdeni menni. Mert azokról csak akkor lehet jól ítélni, ha az idő és szerencse több régiségeket is és olyanokat hoz napfényre, melyekkel ezeket öszve lehet vetni. Addig pedig mindenkor tartózkodva ugyan, de úgy veszem őket, mint igazságokat, mert egy író se mond ellenek. Vagynak továbbá olyan dolgok, melyek más írókkal egybe vettethetnek; ezeket, a mint szokás, egybe kell vetni: a mi igaz, jó; a mi nem, senki nem tartozik hinni. Mert egy történetíró sincsen, a kinek írása szentirás volna; válogatva kell hinni akármelyiknek is. Vagynak olyanok, melyekben csonkaság, hiba, és kivált az esztendők és történetek rendi eléadásokban zűrzavar, a roszsz deákság miatt értetlenség vagyon: ez éppen a tudósok eledele és a

[1]) *Eredetileg így állott:* »Hadd ugassanak, míg a torkok kiszakad, némely Schwezerek.« Bizonyára *Schlözer* értendő a *Schwezer* alatt, a ki abban az időben támadta meg Béla király névtelenjét és a magyar históriát.

régiség megszokott hibája, vagy a miénk, hogy az ő nyelveket nem úgy értjük, mint ők. Nem valami csalárdságnak, hanem a régiségnek bizonyos jele.

Erre a példára a leveles ládikákat dicséretes szorgalmatossággal őrző nemes házak ébredhetnek, hogy leveleiket hányván, a jószágokról szóló okleveleken kivül található, hántvetett, rongyos régi írásokat ne vessék szemétre. Különben az írás most elsőben fordításban magyar nyelven tétetik közönségessé, hogy minden jó hazafinak, tudósnak és tudatlannak, a mint mondják, legyen hírével és tudtára. Hogy mindenek látván és tudván a hazában, ha mi világosítására szolgáló dolgot láttak vagy tudnak, akár mellette legyen az, akár ellene, azt hazájokhoz s az igazsághoz való szeretetből közlenni méltóztassanak. Majdan, ha ugyan nagyobb készületü megvizsgálás után is arra méltónak fog ítéltetni: a mái tudósok és jövő, talán szerencsésebb nyom számára, deák nyelven is, a mint iratott, ki fog adattatni.

(*Alatta Aranka írásával:*)

Az 1533-beli kézírásra készület.

Előljáró Beszéd.
Krónika a Munka szerént.
Sándorék Genealogiája.

(Aranka kézirata, az Erdélyi Muzeum kézirattárában, e czím alatt: »Aranka Gy. A csíki krónika fordítása.« Benne van a fordítás 3 példányban, utána a »Rövid krónika«, kérdések és index.)

II.

A SÁNDOR-CSALÁD (HAMIS) GENEALOGIÁI.

II.

A Sándor-család (hamis) genealogiái.

Megjegyzések.

A Sándor-család költött genealogiájának öt változatát közöljük itt (5—9 szám alatt), melyek egymással szoros összefüggésben vannak, de lényeges eltéréseket is mutatnak s egymást mintegy kiegészítik.

Az 1. példány (5. sz.) Sándor Zsigmond és anyja Gáborfi Anna kiadványa, melyet Kolozsvárt 1796 máj. 27-én Sándor Pál számára a családi levéltárból összeállítva kiadtak. Ez képezi alapját az összes többi összeállításoknak és szerkesztéseknek. Kiadta az aláírás szerint: Sándor Zsigmond, Fel-Csíkszék hites ülnöke, a csíkszentmihályi Sándor-család felesküdt segédjegyzője és levéltárnoka (!)

A 2. p. (6. sz.) az előbbinek magyar fordítása, itt-ott némi eltéréssel s a tulajdonnevek némi változatával. (Ez a csík-szentdomokosi Sándor-család köréből jutott hozzám.)

3. Guberniumi hivatalos kiadványba beiktatott leszármazása Sándor Zsigmondnak (7. sz.), nem egészen Zandirhámtól, hanem csak ennek dédunokájától: Upour Sándourtól. Kelt Kolozsvárt 1796 jul. 12-én.

4. Az előbbiektől sokban eltérő genealogia (8. sz.), kezdve Sándor Ipulitotól, a ki Géza »első magyar király« (!) itélőmestere (!) volt 898-ban (!).

Ennek a genealogiának érdekes és tanulságos a provenientiája. Záradéka szerént: Etfalvi Halmágyi István írta le 1806-ban »régibbecske írásból s azon alól utána írt újabb kézírásból« »felesége Sándor Józéfa jussaira való ügyelhetés végett.« A »régibbecske írás« *Sándor Pálig* terjed, a ki Sándor Zsigmondéktól kapja 1796-ban a maga genealogiáját. Ennek nővére *Juliánna* özvegy Csopai Lászlóné, adja Halmágyinak a »fent említett írást« (mint a záradékon olvasható). Tehát a genealogia is, habár több lényeges eltérést mutat a fennebbiektől, a Sándor Zsigmond korára és kezére vezet vissza s onnan pótolta az »újabb kézírás.«

Halmágyi István (etfalvi és nem szilágy-somlyai!) előbb jezsuita volt, de a rendnek hazánkban eltöröltetése után világi pályára lépett. 1796-ban a marosvásárhelyi kir. táblánál volt jegyző (protocollista), 1804—8-ig számfeletti ülnök, 1809—1817-ig főkormányszéki titkár, 1818—1820 jun. 7. bekövetkezett haláláig főkormányszéki tanácsos. 1796 május 16-án vette nőül Sándor Jozefát, ki ekkor már árva lévén, nagynénje Csopai Lászlóné Sándor Juliánna házasította ki. Csopainénak volt fivére az a Sándor Pál, kinek számára a *Sándor-genealogia* kiadatik 1796 május 27-én (épen a Halmágyi házassága idején). Halmágyi »a perekben előforduló bonyolult vérségi leszármazások nyilvántartására több ‚genealogiai deductiot' készített s azokhoz családtörténeti vázlatokat írt« (Sándor Imre: Az etfalvi Halmágyi-család, Genealogiai Füzetek 1905. évf. 70. l.) *Valjon a tudós exjesuitának nincsen-é része a sógorok genealogiája s a székely krónika gyártásában?!*

5. A Sándor-család nemzedékrendi táblázata (9. sz.) azért tanulságos, mert új adatokkal és nevekkel többíti az előbbi genealogiákat.

Mind az öt egybevetése ad teljes képet arról a nagyszabású, de sok tekintetben naiv és történelmi botlásokkal teljes genealogia gyártásról, melyet 1796-ban Sándor Zsigmond és társai elkövettek.

Sz. L.

*

5. A Sándor-család hamis genealogiája.

(Készült Kolozsvárt 1796 május 27.)

Nos in nomine Domini Nostri familia *Upor Sandor* de Csík-Szt.-Mihály et Taplotza item de felső Torja Trisedis, Memoriae commendanus, quibus expedit universis et singulis tenore praesentium significantes, quod cum nos in hoc anno praesenti millesimo septingentesimo nonagesimo sexto in civitate Claudiopolitana comitatus Kolos, pro suscipiendis, susceptisque continuandis juridicis, more majorum nostrorum consveto, processibus consultum, confluxumque nostrorum excepissemus, sub auspicio magnificae dnae Annae *Gáborffi,* viduae quondam Michaelis *Sándor,* filiae quondam magn. d. l. baronissae *Annae Dujardin,* genitae per *Stephanum Gáborffi,* filiae quondam Francisci Johannis Josephi l. b. a *Dujardin* ex dña dudum comitissa Helena *Bethlen* die 27 hujus mensis Maji

Exposuit coram nobis *Paulus Sándor* nostrorum benevolus, qualiter idem testimonialibus super antiquiori statu nostrorum indigeret *genalogiae,* litterisque supplicavit, ut si quid *in Archivo nostrorum* reperiretur, id eidem, more nostrorum consveto, extradaremus. Cum etiam concernentem per notarium hodie juratum nostrorum (sic!), cujus petito annuentes, investigatis actis nostrorum, sequentia extradimus (!) in verbis sequentibus:

1♀ *Zandirham,* uxor ex Magor Zapár genere, qui alteram gentem, tanquam Rabamban supremus gentis Siculicae in Dacia Alpestri habitantis, nobilitate pollentem excepit duce Arpaad. *Filii:* Betsek, Upolet, Uopour Alectorois, qui defendebat filium Uopour Sandour ex arce Balvany contra patrem.

2♀ *Uppolet,* uxor Sarloun Kazaib filia Zebae parit trigemellos, in cujus memoriam Zandirhami uxor aedes pro sacrificio Rabambani idoneas post terram alpestrem Septem sylvarum in ore alpium, non procul Rakuos, post terram Vatsarch construi curat 888, cujus maritus administrante sacrificio in aedibus post terram Vatsarch moritur. *Filii:* Üdropolis, Uopour, Uogron, Uzoun, Ugour, Görgő, Darabos, Uppolet.

3♀ *Uppolet* seu *Ippolitus,* uxor Magor Victoria, filia pastoris Thraciae Risos Sandarachae, a fratris sui filio profligatus et ad alpes Taar necatus occubuit. *Filii:* Upour Sandour, Ika, Zeta, qui se recepit ad terram se suo nomine nominatam Zetelaka. *Filia:* Zeba, nupta Sombour.

4♀ *Upour Sandour,* uxor Anna Felicitas Ország de Gibart, qui adveniente auxilio regis Stephani contra filium suum victoriam retullit, crucemque auream super calicem ex nuce myristica factam poni curavit. *Filii:* Stephanus, Adalbertus, legatus ad Romanum pontificem septimum *(így!),* Aba. *Filiae* (!): Majrania, nupta Stelezae filio Basil illo tempore, quo reliquae duae filiae monasterion (!) intrarunt.

5♀ *Stephanus Sandour,* uxor Catharina Zoltan, qui inter suos filios divisit terram suam; unde terra Turcorum post terram Vatsarch attigit Stephano; Gregorio autem terra deficientis Rabambani Kenur; Samueli natu minimo attigit

terra ad fluvium Kükül 1021. Gregorius autem ad terram fluvii Don semen propagare fecit, capiteque plexus.

6º *Stephanus Sandour,* uxor Francisca Mechiada Ivo de Polonia, qui terram una cum aedibus a Zandirhami uxore aedificatis retinuit, poculumque calicis formam repraesentantem in perpetuum tanquam suam haereditatem ex arce Boud abstullit, invitis tribubus Ewlich, Jenő, Medjes, Adorján et Abram, 1039. *Filius:* Ladislaus, legatus ad Polonos missus; *filia:* Drusilla, nupta Ladislao Calmany, nuptiae celebratae in medio terrae Alpestris Septem sylvarum in arce Ladislai regis, quo tempore filiam ejus Siculi milites ad aulam Orientis comitabantur.

7º *Ladislaus Sandour* primus terrae Septem sylvarum, post in terra Turcorum Hadnagy electus; *uxor:* Anna Kamuti; *filii:* Gregorius, Gasparus, Stephanus; *filiae:* Susanna, Barbara, Catharina, nupta Paulo Mikou, cujus pater a 12 arcium dominatu in terra pannon (!) exutus fuisse dicitur.

8º *Stephanus, Sandor* nomen assumens cum Tsangorum duce Duka Basil nomine certare coepit, in cujus auxilium 200 armatis adveniens quidam nobilis terra Panon (!) Mikou, expullit Tsanguros; uxor: Elizabetha Sylvasi; *filii:* Joannes, Stephanus, aliorum duorum filiorum unus partem terrae Septem sylvarum, alter vero terram Kinos occupatam possedit pacifice; *filia:* Clara, Anna.

9º *Joannes Sandor* a Foeda (!) Tartarorum cum trecentis suis subditis militibus concussus ad arcem Boud; uxor: Anna Goegő, ingens animi mulier, in terra Taplotza propriis manibus aedificavit aedes lapidas (!), eumque contra latrones defendit; *filius*: Joannes.

10º *Joannes Sandor*, uxor Catharina de Kalnok, qui dum Tartari irrupsissent, fugatus recepit se ad Polonos, ibique septem annis supra decem moratus, rediit ad terram suam, ubi suam arcem renovatus, ductoris officio perpetuato fungitur, moriturque 1289. *Filii:* Franciscus, apud Polonos ezeres kapitány; Michael, abbas infulatus de Kolosmonostra; Petrus; *filia:* Repi, nupsit polono vajvaud (!) Varovski; Racha Petro Losontzi; Alna Joanni Latzka, Panna Ladislao Reva.

11° *Petrus*, uxor Maria Elizabetha Losontzi; *filius* Sigismundus Sophia Donath; *filia* Sara Stephano Gyulai ad terram fluvii Tisza; Anna Gasparo Joanni Intze de Delne ductori.

12° *Sigismundus*, uxor Anna Bassa; *filius* Petrus Török Kata; *filia* Anna hálna (!)

13° *Petrus*, uxor Anna Mikou, universae terrae Gyumes (!) Tsangorum et terrarum post Septem sylvarum electus capitaneus sub vajvoda Stiborich, qui in ventrem et popinam prolapsus, pulsus ab eo, quoniam sine scitu capitanei calici ex nuce myristica factae ad calcem inscribi curavit: *Petrus Sandor 1412. Filius* Joannes natus 1411.

14° *Joannes Sandor*, uxor Maria Barkotzi, cujus maritus Joannis Hunyodi (!) Gomornyik, deinde sedis electus ductor (Anna Dosa, quae ob litteras aliquas a se combustas suspensa), 3ª Kristina Hadnagy. *Filii:* Michael, in valle Kenyermező sub Stephano Batori tanquam ductor sedis occubuit, Stephanus, Petrus, Menyhardus, Laurentzius.

15° *Stephanus*, uxor Catharina Ugron, primus qui ordinem judiciariam introduxit in terra sua Rakos, antea enim Siculi post terram Septem sylvarum habitantes debebant ad civitatem Udvarhelyiensem ad processum instituendum ire. 1450. primus judex regius.

16° Stephanus, uxor Opor Anna, iste Halibech nomine bassam Misiae sub auspiciis vajvodae consilio Abrami Ugron et Opor Janos clade affecit, erat amicus Synderoviae bassae, confirmatus in terra sua spblis honore, assumsitque nomen Uopour; *filii:* Petrus, Michael, Stephanus, Menyhardus, Joannes, Ladislaus; hinc familia de Kenos et Atyak; *filiae:* Anna, nupta Francisco Matskasi, Barbara, Stephano Gavasi.

17° *Menyhardus*, uxa Anna Lázár 1530; *filii:* Stephanus, Joannes, Michael, Petrus; *filiae:* Magdalena, nupta Michaeli Banfi.

18° *Stephanus*, uxor Catharina Apor; *filia* Emerici Apor. *Filius* unus Petrus, Michael, uxor Clara Suki, monachum trucidavit, sed dein excommunicatus, postea absolutus, pro penitentia in carcere Görgenyiensi 2 annis moratus.

19♀ *Petrus Sandor*, uxor Barbara Nemes, filia Blasii Nemes de Hidvég notati; *filii:* Joannes, Stephanus et Michael; *filia* Anna nupta Joannis Bekesi; Judith Andreae Apor, ex qua habuit filium Franciscum, erat legatus ad Portam Auream, mortuus jacet Coronae, 1639.

20♀ *Joannes*, uxor Elisabetha Angyalosi, Mich. Angyalosi filia ex Cath. Geras seu Gereb. Ez volt Jenőfalva, Dánfalva, Kartsfalva, Szt. Thamás, Szt. Domokos, Szt. Mihály etc. örökös utolsó főhadnagya, mortuus 1708. Michael habuit uxorem Annam Gurzo (de) Szt. Michlos (!); *filius* Michael, uxor Juditha Miko, sine seminie civili; *filii:* Joannis, Paulus, Petrus, Stephanus, *filia* Cara, nupta Moysi Imets, Susanna Alex. Biro de Homorod Szt. Márton.

21° *Stephanus.* uxor Barbara Imets, *filiae:* Agnes, nupta Matiae Kun, Catharina Joannis Bialis.

Petrus, uxor Julia Zékely de Kiljén, filia Mich. Székely ex Elis. Imets, qui Somlovii ante mortem sepulcrum extrui curavit, sepultusque ibi 1756. *filiae (filii h.)*: Franciscus protonotarius apostolicus, Joannes custos minor, Petrus, Mich., Gasp, Paulus, *filiae:* Susanna Gabr. *Szabo,* Eliz. Antonio Boer de N. Berivoy.

21♀ *(így! ismételten.) Paulus*, uxor Agnes Szeredai de Szt. Háromság, Petrus, uxor Sophia Horvath, Mich., uxor Anna Gaborffi de Tekerőpatak, Gasp., uxor Rosalia Török de Kadichfalva. Ez a szereceny dioo pohárnak fedelit eladta és úgy el is veszett.

22♀ Joannes, Petrus, Paulus, Ignatius Pauli, Antonius Petri, Gregorius, Sigismundus Michaelis; Franciscus, Ladislaus Gaspari sunt filii.

Super quibus taliter exscriptis, correctisque damus tibi *Paulo Sándor* de Csik Szt. Mihály, nato ab Agnete Szeredai de Szt. Háromság, genitoque a Paulo Sándor, vicejudice regio sedis Maros, litteras nostras praesentes testimoniales sub sigillo alieno, nostratum in defectu nostrarum propriorum (!), anno Millesimo septingentessimo nonagesimo sexto, in civitate Claudiopolitana 27ª hujus mensis Maji, scientibus, viventibusque Ignatzio, Michaele, Petro Vak, Antonio, Gregorio Sándor de

Szt. Mihály, item fratribus exstantibus viventibusque collateralibus nostris Joanne Sándor, Josepho Sándor, Moyze Sandor de Kénos; post defectum familiae Sándor de Atyakfalva in virilli sexu, fide mediante extradatum per me

Gáborffi Anna mp.

(P. h.) [1]

Sigismundum Sándor mp. inclytae sedis Sup. Csik asses. jur. item familiae de Csik Szt. Mihály notarium juratum adjunctum, archivariumque aeque juratum.

Alól: Generoso Paulo Sándor.

Kívül: A csík-szt.-mihályi Sándor Ház nemzetségi leszármazása, 1796.

A borítékúl szolgáló kék papíron: »De ao 1533 a cs.-szt.-mihályi Sándor familia eredetéről s régi nemzetségéről való levél in copia copiae.«

Alatta u. a. kéz: »Die 21. Junii 1800 általadtam mélt. Aranka György úrnak erga restitutoria.«

(Egykorú másolat Sándor Imre tulajdonában.)

---

[1]) A vörös viasz pecsét hét ágú koronás czímert mutat, benne lovas vitéz, buzogánynyal kezében.

6. A Sándor-család leszármazása (magyarúl) 1796 május 27.

Mi az Úr nevében, az Upor Sándor család Csik Sz. Mihályról és Taploczáról, hasonlóképpen Háromszék Felső-Torjáról, emlékezetbe hozzuk mindenkinek és egyenként azoknak, a kiket illet, hogy midőn mi 1796. évben Kolozsvár városában és Kolozsvár megyében ügyeink elintézése végett őseleink szokása szerint egybegyűltünk vala: nagyságos *Gáborfi Anna*, néhai *Sándor Mihály* özvegye, néhai nagyságos *báró Dujardin Anna leánya*, a ki néhai nagyságos Dujardin János István leányával gr. Bethlen Helénnel kötött házasságból származott, a mi jóakarónk *Sándor Pál* elénk terjesztette azon kérését, hogy levéltárunkban tehessen nemzetsége származására nézve kutatásokat, s ha ott valami adatot találna, azt neki adjuk ki, mely kérésnek engedve saját okirattárunk feljegyzése szerint a következőket adjuk ki:

1. *Zandirham*, felesége a Magor Zapár nemzetségből, a ki a székely nemzetnek rabonbánja volt Árpád vezér alatt. Fiai voltak: Betsek, Upolet, Uopour Alectoris, a ki Uopour Sandour fiát védte a Bálványvárból atyja ellen.

2. *Uppolet*, felesége Sarloun Kazaib, Zebának leánya, hármas fiat szült, melynek emlékére Zandirham felesége egy templomot épített 888-ban, a rabonbán áldozat bemutatási helyéül, az Alpokon túl, a Héterdő torkolatánál, nem messze Rákostól, Vatsarchon túl, kinek férje az áldozatot a megszokott módon e helyen végezte; fiai voltak Uopour, Uogron, Uzoun, Ugour, Görgő, Darabos, Uppolet.

3. *Uppolet* vagy Ippolitus, felesége Magor Viktoria, egy Thrák pásztornak — Risos Sandarachának leánya, testvére fiától üldöztetve és az Alpok Taar nevű hegye mellett megöletve pusztult el; fiai Uopour Sandour, Ika, Zeta, a ki a

saját nevéről nevezett földön — Zetelakán telepedett meg; leánya: Zeba, férjhez ment Sombourhoz.

4. *Uopour Sandour*, felesége Anna de Gibart, ki István királynak fia ellen segítséget hozván, Istvánt győzelemre segítette, miért is egy aranykereszt vésetű diófa-serleget kapott, fiai: István, Albert, (követ a római pápánál), Aba; leányai: Majrania, a ki Steleza Bazil fiához ment nőül.

5. *Sandour István*, felesége Zoltan Katalin, ki fiai között felosztotta azt a földet, és pedig István fiának adta a Vatsárchin túli részt, a mely a török földet érintette, Gergelynek jutott a rabonbán nem létében *Kénurt*, az ifiabbnak — Samunak adta a Küküllő folyóig terjedő földrészt 1021-ben.

6. *Sandour István*, felesége Ivo Michaëla, Lengyelországból, a ki a Zandirham neje által épített templommal együtt a földet magának tartotta meg, s a poharat is Budvárából magához vette a három törzsfő ellenzése daczára. 1039-ben fia László követül a lengyelekhez küldetett, s ott leányát Drusillát nőül adta Kálmány Lászlóhoz; a lakodalmat László úr várában tartották s a mennyasszonyt keletre székely leányok kisérték.

7. *Sandour László*, első választott hadnagya a héterdős földrésznek, felesége Kamuti Anna, fiai: Gergely, Gáspár, István; leányai: Zsuzsána, Borbála, Katalin, a ki Mikou Pálhoz ment nőül, kinek atyja Pannon földjén 12 földrész birtoka volt.

8. *Sandor István*, kiről azt beszélik, hogy a Tsángók vezérével harczba keveredve, miután 200 fegyveres jött segítségére, Pannon földjéről a Tsángókat kiüzte. Felesége Silvásy Erzsébet, fiai: János, István; egyik a septem sylvarum (héterdős) földet, a másik Kinost bírta; leányai: Klára, Anna.

9. *Sandor János*, kit 300 vitézével a tatárok Boudváránál leöltek. Felesége Gegő Anna (v. Goegő), bátor, erélyes jellemü nő, ki Taplocza földjén saját kezeivel egy kőházat épített s azt a tatárok ellen megvédelmezte, fia: János.

10. *Sandor János*, neje Kálnoki Katalin. Midőn a tatárok berontottak, Lengyelhonba menekült, s miután ott 17 évig tartózkodott, visszatért, s várát kijavítva, mint a népnek feje haláláig nagy tekintélyben állott. Meghalt 1289-ben. Fiai: Ferencz, a ki a lengyeleknél mint kapitány szolgált; Mihály,

a ki kolozsmonostori infulatus apát volt; Péter. Leányai: Repi, Racha, Losontzi Péterné; Anna, Latzko Jánosné; Panna, Kerc (!) Lászlóné.

11. *Péter*, felesége Losontzi Mária Erzsébet; fia: Zsigmond. Második felesége Donáth Zsófi, leányai: Sára, Gyulai Istvánné (a Tiszavidékén). Anna, Incze Jánosné (Delne).

12. *Zsigmond*, felesége Basa Anna, fia: Péter. Második neje Török Kata, leánya: Klára, Anna.

13. *Péter*, felesége Mikou Anna. Ez a Tsángók és Gymes földjének kapitánya volt, Stibor vajda alatt. Ő vésette az áldozat pohárra: *Petrus Sandor 1412.* Fia: János.

14. *Sandor János.* Első felesége Barkotzi Mária, kinek első férje Hunyadi János szolgálatában állott. Második felesége Dósa Anna; harmadik felesége Hadnagy Krisztina; ettől született: *Mihály*, a ki Báthori István mellett a Kenyérmezőn esik el, mint *sedis ductor*; István, Péter, Menyhárd, László.

15. *István*, felesége Ugron Katalin. Első, a ki a rendes biráskodást Rákos földjére bevitte, mivel azelőtt a csiki székelyek judiciumra Udvarhelyre jártak. 1450-ben ennek fia — István volt az első *judex regius.*

16. *István*, felesége Opor Anna, ki később Basa vajda alatt *Uopour* nevet vett fel; fiai: Péter, Mihály, István, Menyhért, János, László. Ettől van a családnak »de Kénos és Atyak« előneve. Leányai: Anna, Matskási Ferencz felesége, Borbála, Gavasi Istvánné.

17. *Menyhért*, felesége Lázár Anna 1530-ban. Fiai: István, János, Mihály, Péter; leányai: Magdolna, Bánfi Mihály neje.

18. *István*, felesége Apor Katalin, Apor Imre leánya, fia: Péter.

19. *Péter*, felesége Hidvégi Nemes Balázsnak leánya, Borbála; fiai: János, István és Mihály; leányai: Anna, férjezett Békési Jánosné; Judit, férjezett Apor Andrásné, kitől származott *Ferencz*, a ki a fényes portánál követ volt, s Brassóban temettetett el 1639.

20. *János*, felesége Angyalosi Erzsébet, a ki Gerás vagy Geréb Katalintól származott. Ez a János volt Jenőfalva, Dánfalva, Kartzfalva, Szent-Tamás, Sz. Domokos, Sz. Mihály, stb. örökös utolsó főhadnagya, 1708-ban halt meg.

János fivérének *Mihálynak* felesége Gurzó Anna de Sz. Miklos, fia: Mihály; ennek felesége Mikó Judit, férfi utód nélkül. — Jánosnak fiai voltak: Pál, Péter, István; leányai: Klára, Imets Mózesné; Zsuzsa, Homorodszmártoni Biró Sándorné.

A harmadik fitestvérnek (Jánosénak a 20. sz. a.) *Istvánnak* neje: Imets Borbála; leánya: Agnes, Kun Mátyásné; Katalin, Biális Jánosné.

21. *Péter*, felesége Székely Juli de Kilyén, Székely Mihálynak leánya, kinek neje Imets Erzsébet volt. Ez Somlyon halt meg 1756-ban. Fiai voltak: Ferencz, apostoli protonotarius; János, a monoirták custosa; Péter, Mihály, Gáspár, Pál; leányai: Zsuzsa, férjezett Szabó Gáborné: Erzsébet, berivoi Boér Antalné.

22. *Pál*, felesége Szeredai Agnes de Sz. Háromság. — *Péter*, felesége Horváth Zsófi. — *Mihály*, felesége Tekerőpataki Gáborfi Anna. — *Gáspár*, felesége Kadicsfalvi Török Róza. Ez az áldozó pohár fedelét eladta.

23. Pálnak fiai voltak: János, Péter, Pál, Ignácz; Péteré: Antal; — Mihályé: Gergely, Zsigmond; — Gáspár fiai: Ferencz, Lajos.

Az így kiírt és kijavított másolatot adjuk Csik-Szent-Mihályi Sándor Pál számára, a ki Szentháromsági Szeredai Agnestől és Marosszék alkirálybírójától — Sándor Páltól született, a mely írásnak valódiságát saját nevünk aláírásával és pecsétünkkel bizonyítjuk. Kolozsvár városában 1796. máj. 27. Kiadjuk pedig ezen iratot azoknak, a kik tudni akarják és életben vannak, a mi rokonainknak: ú. m. Sándor Pálnak, Péternek (vak), Antalnak, Gergelynek (de Csik.Sz.mihály); úgyszintén a mellékágú testvéreinknek: Kénosi Sándor Jánosnak, Józsefnek, Mózesnek. Az Atyakfalvi Sándorok fiága kihalt.

Gáborfi Anna s. k. Sándor Zsigmond s. k.
Csikszék assessora, a sz. mihályi család felesküdt levéltári segédjegyzője.

(Sándor László volt küküllőmegyei főispántól kapott másolat.)

---

7. Sándor Zsigmond tiltakozó levele (litterae retractationales) a guberniumtól a család (hamis) leszármazási adataival.

Kolozsvárt, 1796 julius 12.

Nos Franciscus secundus, Dei gratia electus Romanorum imperator semper Augustus ac Germaniae, apostolicus Hungariae, Bohemiaeque rex, archidux Austriae, m. princeps Transylvaniae, comes Tyrolis et Siculorum. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis et singulis: Quod nobilis *Sigismundus,* filius generosi *Michaelis Sándor* in cottu nostro Albae Superioris dum viveret v. comitis, ex consorte sua generosa *Anna,* filia generosi quondam *Stephani Gáborffi de* Tekerőpatak, ex magnifica nata *baronissa Anna Dujardin,* filia dudum magnifici Francisci Josephi L. B. Dujardin ex Lotharingia oriundi, ex magnifica quondam *comitissa Helena Bethlen,* filii *Petri* quondam Sándor, ex generosa quondam Julia Székel, filii olim *Johannis,* ex nobili quondam foemina Elisabetha Angyalosi, filii olim *Petri Sándor,* ex Barbara quondam Nemes, filii jam dudum generosi *Stephani Michaelis,* ex nobili quondam Clara Zsuki, filii quondam *Stephani Upor Sándor* de Csík Szt. Mihály, ex Catharina Anna quondam Opor, filii dudum *Petri Sándor.* ex Catharina quondam Ugroun, olim judicis regii sedium Siculicalium nostrarum Csík Gyergyó et Kászon, filii quondam *Johannis Sándor,* ex Christina Hadnagy, filii quondam *Joannis,* ex Maria quondam Barkótzi, filii quondam *Petri,* ex nobili quondam foemina Anna Mikou, filii *Sigismundi,* ex nobili foemina Catharina quondam Toerek, filii quondam *Petri,* ex generosa foemina Sophia quondam Donáth, filii *Johannis*

ex Catharina quondam de Kálnok, filii quondam *Johannis*, ex nobili foemina Anna quondam Goegő, filii *Stephani Sándor*, ex Elisabetha Szilvási, filii *Ladislai* Sándur, primi, dum viveret, ductoris supremi sedis nostrae Csík, Gyergyó et Kászon, ex Anna Kamuti, filii *Stephani* quondam *Sándur*, ex Polona Francisca Methilda Ivo, filii *Stephani Sándur*, ex Catharina Zoltaan, filii jam pridem *Upour Sándour*, ex Anna Felicitas Orszag de Gibart susceptus et progenitus; coram Majestate nostra personaliter constitutus, annos, prout visu metiri et aliunde probabiliter edoceri potuimus, novemdecim natus et vigesimum agens, matura primum et exacta in se animi deliberatione praehabita, sponte ac libere, vivaeque ac propriae vocis suae eloquio, per modum, et formam solennis protestationis, contradictionis, inhibitionis, item revocationis, retractationis, cassationis et annihilitationis, significaverit Majestati nostrae hunc in modum: Qualiter idem protestans pro certo intellexisset, ac revera percepisset, quod praescripti genitor et genitrix, avi, item atavi, eorumque majores et praedecessores, fratres item et sorores ejus generationales de et super bonis paterno, maternoque aviticis, juribus et portionibus possessionariis, haereditatibusque Siculicalibus in hoc m. principatu nostro Transylvaniae, partibusque regni nostri Hungariae reincorporatis et in regno nostro Hungariae existentibus, habitisque, certas quasdam fassiones, contractus, divisiones, abalienationes, concambiales, permutationes, transactiones, venditiones et inpignorationes nulla praegnanti et rationabili de causa celebrassent, fecissent, inivissent atque instituissent; cum autem hujusmodi bonorum, jurium, portionumque possessionariarum et haereditatum Siculicalium citra sensum et dictamen legum patriarum facta abalienatio, liberis abalienantium, utpote haeredibus et successoribus legitimis summe sit praejudiciosa: ob hoc annotatus protestans omnes et singulos fassiones, contractus, divisiones, concambiales, permutationes, transactiones, venditiones, impignorationes et abalienationes, quovismodo a praedictis genitore et genitrice, necnon aliis praedecessoribus, fratibusque et sororibus suis generationalibus, super quibusvis bonis juribus, portionibus possessionariis, paterno maternoque aviticis, quavis sub condi-

tione aut titulo, cum quibuscumque et coram quibusvis in praejudicium juris sui avitici et successorii factas, initas prout et suas in imperfecta aetate adhuc sua celebratas revocasset; signanter vero jobbagyionum manumissiones per Stephanum Michaelem praefatum *Upor Sándor* factas millesimo sescentesimo primo anno; tum impignorationem terrae vulgo *Borvíz Pallag* dictae in pago *Szent Mihaly*, sedis nostrae praememoratae *Csík* existentis, item alias impignorationes intra ambitum magni principatus nostri Transylvaniae, necnon extra etiam Transylvaniae ambitum in regno nostro Hungariae in cottibus Hont et Gömör factas a magnifica quondam baronissa *Anna Dujardin*, item alias abalienationes signanter vero praedii et possessionis olim *Köd* [1]) integralis in dicta sede *Csík* existentis, a *Petro* quondam *Upor Sándor* circa annum millesimum quingentesimum sexagesimum possessae, vi divisionis anno eodem celebratae, retractasset; imo litteras superinde emanatas cassasset, annihilasset, et viribus destitutas inque judicio exhibenti nocituras pronuntiasset, prout revocavit, retractavit et viribus destitutis, inque judicio exhibenti nocituras pronuntiavit, cassavit, annihilavit atque contradixit inhibendo, et inhibuit contradicendo publice et manifeste, personali sua adstantia et vivae vocis suae eloquio. Harum nostrarum authentici et judicialis sigilli nostri munimine roboratarum vigore et testimonio litterarum mediante.

Datum in l. regiaque civitate nostra Claudiopolitana die duodecima Julii anno millesimo septingentesimo nonagesimo sexto.

Lectum, correctum et extradatum

per Antonium Horváth de Magyar Zsákod
secretarium gubernialem mp.

(P. H.)

---

[1]) Számtalanszor említtetik a Sándor-Apor per aktáiban. *Köd*-nek nevezik azt a hegyet és dombhátat, mely Vacsarcs északi határán van.

Kívül: Praesentes litterae retractationales protocollatae sunt protocollo i. s. S. Csík Superioris die 24. Sept. 796. per Thomam Balási mp. i. s. S. Csík Sup. notarium.

Alatta: Praesentes litterae protocollatae sunt die 1. Dec. a. 1796. in possessione Kövesd cottu Albensi Superiori sub confluxu marchali, quod testatum redditur per Josephum Kis de B. Madaras v. notarium.

Még alább: Sándor Zsigmond úr levelei transmissiora Naskalat havassa felett in fr. 18.

Alatta: A. 1810. dec. 4. Junii exhibitae coram facie sedis in possessione *Szt. Katolna.*

(Eredetije kiterjesztett nagy íven keresztbe írva, kettős lapon, a gubernium nagy pecsétjével. Sándor János leveles ládájában.)

8. A Sándor-család leszármazása 1806-ból.

Deductio genealogiae familiae Sándor ab anno 888.

Stipes *Sándor Ipulito* Geyza Toxus főkapitány fiának itélőmestere volt hadakban; ez pogány lévén megkereszteltetett Géza első magyar király idejében 898 esztendőben; ennek felesége Anna Felicita Ország de Gibárd; ezen Sándor Ipulito 130 esztendős korában mult ki e világból.

Maradéki maradtanak *Upor Sándor.* Ennek felesége Rebeka Bosznyák.

Ettől származott *Sándor István;* felesége Zoltán Kata, ki is szent István követje volt a római hetedik pápához (!) ki által is küldetett angyali jelentésből egy korona, hogy azon koronával megkoronáztassék 989 esztendőben.

*Sándor István*nak fiai Sándor Péter és Gáspár. Péter pogánynyá lett 1047 esztendőben, *Gáspár* a Dunán túl telepedett meg, és 1059 esztendőben első Béla hatodik magyar királytól a Lengyel országi királyhoz követül küldetett Magyarország részéről.

*Sándor Gáspár*nak felesége Magyar Victoria; ettől származtak Sándor László és István.

*Sándor László*nak felesége Losonczi Erzsébet; ettől származott *Sándor Mihály.* Ennek felesége Catharina Német; ettől származtak Sándor István és Albert, leánya Marina és Apollonia, kik is mindketten apáczák lettek.

Sándor Albert bosnyai tituláris püspök volt.

*Sándor István*nak felesége Mechiada D'Ivo lengyel leány volt; ettől származtak Sándor László és Sámuel.

*Sándor László*nak felesége Kamuthi Anna; ettől származtak Sándor János, Gergely Gáspár, Susanna, Borbára. János és Gergely sine semine deficiáltak.

Sándor Gáspár első Béla király idejében pogányá lett a több magyarokkal együtt, kiket is ugyan Béla király fegyverrel kereszténnyekké tett 1059 esztendőben. Sándor Gáspárnak felesége Tholdi Anna; ettől származott fia *Sándor István*, ennek felesége Szilvási Erzsébet; ettől származott Sándor János, Jósef, Klára, Kata, Anna. Ennek idejében a tatárok laktak két esztendeig Erdély és Magyarországban, úgy mint 1203 esztendőben és midőn majd utolsó pusztulásra jutottak volna, fiaival és leányaival recipiálta magát Lengyelországban és ott meg is halálozott.

*Sándor János*nak felesége Kálnoki Kata. Ennek gyermekei Ferencz, Mihály, Péter, leányai Rebeka, Ágnes, Rachel. Ezen Sándor János ezeres főkapitánya volt a Lengyelország királyának. Mihály infulatus abbas Borsmonostrai.

*Sándor Péter*nek felesége Donáth Sofia. Fia Sándor János.

Sándor János, Hunyadi Jánosnak főkomornyikja lévén Magyarországba megházasodott, Barkóczi Máriával.

*Sándor Péter*nek Donáth Sofiától leányai Kata, Anna, Borbára, Magdolna, Judith, Sofia, Susanna, Sára.

*Sándor János*nak fiai Barkóczi Máriától Mihály és János.

Mihály Csík Gyergyó Kászon főkapitánya volt, ki is elveszett a Kenyénymezején, midőn Báthori István és Kénosi (így!) Pál a törökökkel harczoltak volna és temettetett a szászvárosi templomba.

*Sándor János*nak felesége Bassa Anna, ki is csakhamar meghalálozván, második felesége Hadnagy Krisztina; ettől fia Sándor István, leánya Anna, kit is vett volt feleségül Delnei Incze János, és első gyermekágyban megholt; második leánya Anna, ezt vette volt Gyulai István a Tisza mellett.

*Sándor István*nak felesége Ugron Kata. Ezen Sándor István volt Fel-Csíkszéknek első királybírája. Mind eddig Udvarhelyszékre jártak ki törvénykezni. De ezután Csík-Rákoson folyt a törvényes szék. Fiai Mihály, Pál, Menyhárt, és Lőrincz, leányai Judith és Kata.

*Sándor Mihály*nak felesége Gálfalvi Erzsébet; ettől edgyetlen egy sánta leány maradott, kit is vett feleségül Incze

Gáspár, kire is a szent-mihályi jószágnak harmad része deveniált, fiú-leány levén.

*Sándor Menyhárt*nak felesége Domokos Borbára; ennek fia Sándor István.

*Sándor István*nak felesége Apor Anna; ennek fiai Sándor Péter és Mihály. Ez egy franciscanus barátot megölt volt Borsova mellett, hogy véle házártoskodott útjában, melyért is Rómába kelletett menni és onnét megjövén, esztendeig raboskodott Görgény várában. Leányi Borbára, Anna. Borbárát vette feleségül Gávai István, Annát Matskási Ferencz. Ezek Suki Klárától valók voltak és fia Sándor István.

*Sándor István*nak felesége Lázár Erzsébeth; ettől fia Sándor, Péter, leányai Drusiána, Magdolna.

*Sándor Péter*nek felesége Nemes Borbára. Ezen Sándor Péter Portára járván a török császárhoz követségben, midőn viszajött volna, Brassóban meghalálozott. Ennek fiai Sándor Mihály és János.

*Sándor Mihály*nak felesége Gurzo Anna. Ennek fia Mihály, lánya Borbára, kit is vett volt feleségül Mihálcz Miklós.

*Sándor János*nak felesége Angyalosi Erzsébet. Ezen Sándor János Csík Gyergyó Kászon székeknek vicekapitánya volt, Szent Mihály, Sz. Domokos, Sz. Tamás, Jenőfalva, Karczfalva, és Dánfalva örökös főhadnagya. Fiai Sándor Pál, ki sine semine deficiált, István és Péter. Leányai: Klára kit is vett feleségül Imet Moyses; Susánna, ezt vette feleségül Bíró Sándor.

*Sándor Mihály*nak leányai Sándor Judith és Anna. Judithot vette feleségül, Apor András, Annát Békes János.

*Sándor Mihály*nak felesége Mikó Judith, ugyan leánya Sándor Anna, kit is vett volt feleségül Kereszturi Miklós, ki is sine semine deficiált, Sándor Mihály volt királybíró 25 esztendeig Csíkban.

*Sándor István*nak felesége Imets Borbála; leányai Ágnes és Kata. Ágnest vette feleségül Kun Mátyás, Katát Bialis János. Ezen Sándor István Fel-Csíkszéknek volt vicekirálybírája 20 esztendeig.

*Sándor Péter*nek felesége Székely Juliána, kinek is gyermekei: Ferencz a ki is világi pap lett, János a Seraficus

szent Ferencz minorita conventualis néven nevezendő szerzetben ment papságra; Sándor Péter, Pál, Mihály, Gáspár; leányai Erzsébet, Klára és Susánna. Sándor Erzsébet ment Boér Antalhoz, Klára még két esztendős korába megholt, Susánnát vette feleségül *Szabó Gábor.*

*Sándor Pál*nak felesége Szeredai Ágnes. Ettől származtak fiai és leányai, ezek úgy mint János, Pál, Juliána, Anna, Mihály, Ignátz, Péter, Ferencz. Sándor Juliána ment férjhez Csopai Lászlóhoz [1]) Anna pedig Tibád Ferenczhez.

*Sándor Péter*nek felesége Rácz Kata; ettől származott egy leánya Therésia, kit vett feleségül Boros Elek, és egy fia Sándor Antal.

Sándor János legény korába megholt, mint katona.

*Sándor Pál*nak felesége Szimatits Therésia, ettől születtek János, László és Ignátz fiai, és Mária leánya.

*Sándor Mihály*nak felesége Halmágyi Erzsébeth, kinek gyermekei István és József fiai, kik kisded korukban meghaláloztak, és Ágnes leánya.

*Sándor Ignátz*nak felesége Dindár Josefa; ennek fia *József* és leánya Borbára, kikkel özvegységre maradott. Sándor Péter és Ferencz mind ifiú legények megholtak.

*Sándor Mihály*nak, a Sándor Péter fiának felesége Gáborfi Anna; ettől születtettek *Gergely* és *Sigmond* fiai és leánya Anna, kikkel özvegységre maradott. Annát vette feleségül Czóbel József.

*Sándor Gergely*nek felesége Béldi Klára, kinek gyermekei N. N.

*Sándor Gáspár*nak, a Sándor Péter fiának felesége Török Rosália, kinek fiai Ferencz és László, leányai Juliána, Anna, s Josefa, kikkel özvegységre maradott.[2])

Sándor László a Sándor Gáspár fiának felesége Décsey Kata, kinek fia Samu; leányai Ágnes, Póli, Lila és Véri.

Sándor Samu a Sándor László fiának felesége Böthy Anna, kinek fiai Imre, Géza, János és Samu.

---

[1]) NB. Eddig megvan külön is, Fasc. 13. 8. sz. jelzéssel a XVIII. sz. végéről (u. ott, mint lent).

[2]) NB. Eddig a múlt század elejéről, innen legújabb pótlás.

Sándor Imre a Sándor János fiának felesége Csík-mádéfalvi Istvánfi Magda, kinek fiai Pál és Imre, leánya Róza:

Kivül: A Csík szt.mihályi Sándor familiának fiú ágon való leszármazásának deductiója, melyet Sándor Pálig, a kinek felesége volt Szeredai Anna (helyesen Ágnes!) régibbecske írásból, azon alól utána írt újabb kézírásból, maga felesége Sándor Josefa jussaira való ügyelhetés végett leírt, szt. Iván havának 17 napján 1806 esztendőben.

Etfalvai Halmágyi István mpr.

Jegyzés: A fenemlített írást nyerte Sándor Juliánna asszonytól néhai Csopai László úr özvegyétől. fasc. 13. 8. sz.

(Eredetije 1806-ból Halmágyi írása, legújabb pótlással, Sándor Imre tulajdonában. Sándor János birtokában is van egy hasonló »Deductio« a múlt század elejéről, a végén eltérésekkel.)

III.

LEVELEK
A SZÉKELY KRÓNIKÁRÓL.

III.

Levelek a székely krónikáról.

Megjegyzés.

Az alább közölt levelek egy vagy más tekintetben világot vetnek a Csíki székely krónikára.

Farkas Nep. János csíksomlai pap levelei Aranka Györgyhöz csíki történelmi adatokról, régiségekről s az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság ottani tagjairól, munkálkodásairól szólnak. Egyik levél (az 1796. nov. 20-iki) egyenesen *a Csíki krónikáról* tudósít, melyet Farkas Nep. János e levél mellett másolatban megküld Arankának. Egy másik levélben (1796 decz. 15.) a Sándor-pohárról tudósít.

Erről szól *Sándor Ignácz* (13. sz.) levele is Arankához (1798. ápr. 16-áról, Taploczáról).

Sándor Zsigmond három levele közül egyik (1804 júl. 27.) a Sándor és Apor család »tatár per«-ének rövid történetét mondja el, a mely kinyomatva informatioúl szolgált a bíráknak; a másik, a melylyel ő ezt az informatiot *Sándor Antalnak* Kolozsvárról (1804 jul. 27-én) megküldötte Csík-Szent-Mihályra, világot vet az ő izgága természetére és rokonaihoz való viszonyára. A harmadik levél, *gróf Bánffy György* főkormányzóhoz, egy ellene indított perről szól s kifakadásokat tartalmaz rokonai ellen. Nevezetes a hátjegyzet a levélen, mely arra enged következtetni, hogy Sándor Zsigmond e levélre elfogatott.

Gr. Bethlen János (1809 nov. 9.) levele Arankához ismét a székely krónika egyik kéziratáról szól.

Az Aranka gyűjteményében meg is van az a Becze-féle példány, a melyről ez a levél emlékezik.

Mindezek a levelek tehát egy vagy más szempontból érdekes adalékokat nyújtanak a kérdés megvilágítására.

A levelek nagyrésze Aranka leveleivel az Endes-család csíkszentmártoni leveles ládájába került s onnan Endes Miklós révén sogórához, Sándor Imréhez és hozzám. *Sz. L.*

10. Farkas Nepomuk János Aranka Györgynek csíki régiségekről és történeti emlékekről.

Somlyó, 18 Septembris, 1796.

Méltóságos Úr, nékem különös drága jó Méltóságos Uram!

Hozzám ezen folyó Sz.-Mihály havának 8-ikán M. Vásárhelyről bocsájtani nem sajnállott, régen óhajtott nagyérdemü kegyes levelét a Méltóságos Úrnak, ugyan a most említett holnapnak 15-ikén örömmel tisztelnem volt szerencsém, melyből hogy csekély két rendbéli leveleim a Méltóságos Úrnak szerencsésen kezére jutottak, tetézte örömemet. Most a kijedezett kérdésekre egyenes feleleteimet tennem kívántatóképpen sem a rövid üdő, *sem a dolgoknak még tökéletes valóságára nem hozhatása* nem engedik, a melyek pedig nyilvánosok és mindennapi tapasztalásokból tudatnak, az hiteles hagyományok is azt bizonyítják, imé azokat hitelesen letészem.

1. Vadnak még a nagyboldogasszonyi régi jedczőkönybe több olyas jedczések is, melyek megérdemlik a világosságra való kibocsátást, melyeket főtiszt. kánonok *Németi Josef* úr, ottan lakó plébánus által, minden egyéb ottan találtatókkal könnyen megszerezhetek, bizonyítása mellett.

2. Hogy 50 esztendeig, míg átok alatt voltak a sz.-domokosiak, semmi őszgabonájuk határokon nem termett, azt hiteles hagyományból mindnyájan erősítik magok. Úgy azt is:

3. Lehet ma is tapasztalni aztot, hogy pénteken, szombaton közülök sokan tejest, vajast nem esznek, oly okból, mivel attól még kiátkoztatásokkor fel voltak tiltva a nagy cardinális Báthori megölettetésiért etc. etc.

4. A mádéfalvi veszedelmet környülállásaival, a miképpen a Méltóságos Úr parancsolja, megírni gondom lészen.

5. A mint Molnár János volt jezsuita Magyar Könyv Ház nevezetű kiadott könyvének (mely jött ki Posonba 1783) 3-ik részébe néhai tiszt. Zöld Péter úr oda béiktatott leveléből írja 181-dik könyve szerént fol. 414 kiadta, bővségesen megérthetni, honnan vették a moldovai magyarok a *csángó* nevet. Hogy pedig *Lok*nak neveztetik mostani lakások helye, nem egyéb okból esett, hanem azon hely, az hol megtelepedtek, egy hosszú teres völgy, melyen a Gyímesi passusra lemegy az út és ennek közepébe foly a Tatros vize, ki is nem meszsze veszi eredetit a teres azon völgy fejéből.

6. A 7 ik Augustusba küldött levelem szerént a nálam maradott A. B. C. leveleket is ezen bízott alkalmatossággal küldöm, kérvén alázatosan most is azoknak üdővel lehetős bizonyos visszaküldéseket, több egyéb familiát illető levelek közé tételek okáért.

7. A csíki klastromba lévő krónikás könyvet [1]) a ki szorgalmatosan megvizsgálja és abból olyas világosságot érdemlő dolgokat hívségesen kijegyezzen, találtam egy becsületes conventbéli szerzetes emberre, kinek szerzetesi neve *Bonavita Balás*, az idén rhetorikát tanított s most is jövendőre arra meghagyatott. Ez, a mint tapasztaltam, igen szorgalmatos, tanolt ember, nagyon szereti az efféle szép ritkaságokat, régiségeket egybeszedni s vadnak most is kezénél, melyeknek közreboesátását kikérvén tőle, nem csak megigirte, de sőt többeknek megszerzésit is fogadta; nem is oly ember, a ki fogadásának ne állana.

A madéfalvi veszedelem jelentő esztendőt csak egy szóból nála feltaláltam gonographicumba (!), im ez: SICVLICIDIVM. [2]) Rendes feltalálás.

Jó lesz ennek írni is és ösztönt adni, ha a Méltóságos Úr érkezhetik, mivel fiatal ember a rendes dicsiretbe, úgy tapasztalom, nagyon gyönyörködik és nékünk talám alattomba való titkokot is magok közűl kijelenti.

Majd a sz.-miklósi templom oldalán volt scityiai betükkel irott írás után is igyekezem.

[1]) Valószinűleg Losteiner Lénárd históriáját érti.

[2]) A máéfalvi székely öldöklés chronosticonja, melynek betűiből (római számjegyeknek véve) kijő az évszám: 1764.

Rólam való szíves emlékezetit azomba alázatoson hálálván, abban ezután is engem megtartani, midőn hathatóson kikérem, maradtam

A Méltóságos Úrnak

érdemetlen szolgája
P. Nepom. Farkas m. p.

P. S. Néhai fejedelem Rákótzi Ferencz hadi articulusait adtam volt által szegény Kováts úr etsémnek és ő méltóságos gubernator úr ő excellentiájának, a ki nagy kedvességgel vette; igen szépek, helyesek, jó volna kibocsátani.

(Eredetije Sándor Imrénél, az Endes-féle Aranka-levelek közt.)

11. Farkas Nep. János levele Aranka Györgyhöz, melylyel a csíki székely krónikát neki megküldi.

Somlyó, 20. Novembris. 1796.

Kedves Drága jó Méltóságos Uram!

Engemet a bölcs és tudós társaságnak sz. és igen hasznos czélja szerént, a közjóknak előmozdítására felelesztő kegyességgel teljes hozzám Octóbernek 5-dikén bocsájtani méltóztatott levelét a Méltóságos Úrnak, az A. B. C. alatt lévőkkel és pecsét alatt két meghívó érdemes levelekkel együtt, ugyanazon holnap végivel örömmel vennem volt szerencsém, általadtam a meghívó leveleket kinek kinek, remélem köszönettel téendő válaszokot nem késleltetik, annál inkább szorgalmatosságra ösztönt ezután nem várnak, kivált *professor Blási*, a ki az egész székely katonaság felállítását házi jedzőkönyvökből minden környülállásaival (mely nem keveset foglal magában) már is írja s több egyéb eddig alattomban maradt szép dolgokot jedzeget, én pedig bíztatója, sürgetője lenni nem szünöm, tapasztalván, hogy a kápa sem utálja a dicsőséget és dícséretet. Azomba:

Küldöm én is (egy becsületes katonától kaphattam) a regulamentumot 2 darabba, elhanyotlott jó anyánknak Mária Theresiának egy 1763-dikba 8-dik Octobris folyó magyar nyel-

vünkön, más deákúl 1764-ben 24 Martii ide küldött parancsolatjait; az első kézírásban, a más nyomtatásban lévén. A mi pedig még szegény etsém Kováts Dániel úrról szükségesek, ím ezek:

1. A diaetára jártán kívül haza szállása után semmi provincialis szolgálatot nem vállalt, ámbár kétszer is kászonszéki királybíróságra az egész széktől választatott.

2. Született volt 1736. 14. Januáriusba.

3. Volt nemző atyja[1]) néhai *Kováts Tamás* úr, míg élt kászonszéki v. királybíró, igen tanolt és tudós ember; szülő anyja Sylvester Katalin. A Bánkfalvi Kováts nemes familiával connexiója nem volt. Testvére pedig Dániel etsémnek (kire egyedül szállottak elmaradott javai) csak egy s több nem is volt, ez az udvarhelyi seminarium regense volt, jesuita Kováts Josef.

Kár (s annál nagyobb lenne, ha meg nem kerülne) hogy a tőlem néhai szegény etsémnek általadott hajdoni fejedelmünk Rákótzi Ferencznek hadi törvényei elháromlottak volna, de a mint nékem maga mondotta, azokat méltóságos gubernator urunk ő excellentiájának adta által, és így könnyű a megkerítése.

Most történetből akadtam palatinus Ezterházi 11 kinyomtatott leveleire, melyeket ugyan fejedelem Rákóczinak írt volt és inti hathatóson azokban, hogy megszünnék a nemzetben vérontást okozó zenebonálkodástól; már leírásra kinyertem s remélem így kezembe jő.

A Kászonszék részíről valókot is, reménség táplál, ha későbbre is, csak megkerítem. Nehéz ezektől a goromba együgyűektől valamit, a magok javokra s hasznokra szolgálók közül is olyast kivájni.

A hitelesebb megvizsgálsára magam a nagyboldogasszonyi toronyba felmentem és a nagyobbik harangon találtam ezen, három sorú deák betükkel, azon nyelven való írást: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Hoc opus fecit in memoriam egregius dominus Wolfgangus Lázár et egregius dominus Franciscus ac Joannes Geréb, ac universae possessionis Nagyboldog Asszony

[1]) A meggyilkolt Kovács Dánielnek.

incolae. Me fusit Mauritius Haczenbergensis in honorem Christi salvatoris anno 1597 pro perpetua memoria.

A másik harangon találtatik írás, de inkább arabs, mint gotthus (mivel nem is lehet különböztetni, s olvasni a betűknek az öntéskor esett szerte dőledezések és azután vésővel való igazítások miatt), melyben valamint nékem arról elegendő jó megvizsgálás nélkül adatott fel, úgy én is a tudósításban hibáztam. Ez az az régi harang igaz, vasfülekkel vagyon felfoglalva, már 2 oldala rég bekupásodván az ütőtől, a más ép oldalára fordították, de ez is már igen vásott. A mint nyomozhattam, deák nyelven ez az egy rend körül való írása:

Posita sum plebem convocare anno milesimo *terzio.*

NB. Valamicsodás munka és írás vagyon ezen harangon, épen oly írással hasonlónak találtam a rákosi második harangot és a sz. mihályit, innen egy kéz munkájának itiltem, mivel ezen falukban a templomok is egy kőmíves rakásának méltán mondattathatnak kövökről, meszekről, rakásokról.

A mely küszöbkőre volt írva az 888 esztendő, azt a kőmívesek, míglen püspök úr ő excellentiáját késérte a nagyboldogasszonyi plébanus *Németi* kánonok úr, vigyázatlanok lévén a kőmívesek (mivel most a templomnak 2 oldalát künnebb vétette) a kőfalba rakták. Nagy kár, de magának leírta volt és ilyen forma 4.888.

Vagyon egy kő a csíki klastrom lábas czélla (!) nevezetű ajtó mellett: C. C. C. 1002.

De ezt is az együgyűek bémeszelték volt. Magyarázzák ezen betűket sokan különbféleképen: Conventus Conventualium Csikiensium; de itt a Minoriták hogy laktak volna valaha, semmi nyoma nincs. Mások hellyesebben Conventus Carmelitarum Csikiensium; de nékem e sem tetszik, mivel azon üdőben még Erdélyben, kivált Csíkban convent nem hallatott. Már tehát valóságos magyarázatjára nem találhatok.

Vagyon Sz. Mihályon az oltárhoz közél egy írás ilyen: Anno 1694 rapti sunt ex pago Sz. Mihály per Tartaros 500. Raptus est et pastor Ferrarius.

NB. Ezt a papot a régi jedzések pater Vas Jánosnak írják.

A mi Gyergyóban találtatott, azt már a méltóságos

főtiszt urunk, *Bíró Gábor* úr, a mint nékem mondá, elküldötte a méltóságos úr kezéhez, de nem is igen lehet ott régiségeket nyomozni, kivált a templomok körül, mivel azok az egy újfalvin kívül vagy nem régiben megújíttattak, vagy épen újak.

A *P. Zöld* élete leírásáról testvéreivel tit. *Zöld János* felcsíki v. királybíró úrral szólottam; ígérte, nem tudom mit nyerek az igéretből.

A mely régi hagyományos levelekből írás most nem régiben kezemre akadott a méltóságos főtiszt úr által, székely nemzetünknek eredetire, díszes viselt dolgaira, vitézségire, szokásaira, sok úri familiák lejövésire s bizonyítására, Csángók ismeretére s több eddig por alatt ismeretlenül hevert nagy dolgok felfedezésire, megbecsülhetetlen kincset érne, melynek tulajdona valóságos oklevele ma is megvagyon, de a nemzeti hajdoni áldozattételre szolgált szerecsendióból való pohár is, melynek ragadozása által imitt-amott való létele valaha sok vért ontatott eleinkkel. Imé én eztet közlöm igaz másába a méltóságos úrral és a nemes tudós társasággal, majd megválik, mit szól erre az ebegő Gottingai, effélékben épen semmi tudományú Schlötzer professor. Sok az ideje, hogy nyomoztam ezt a drága régi írást, míg most az úr Isten annak hites mását kezembe rendelé, vallom, méltó örök emlekezetre; jó tágas írással 5 egész arkust béfogván, igyekeztem még is magam írni.

A jó csíki túró készítéséről íly módot vettem kánonok *Németi* úrtól, a ki a mint mondja, tanólta egy híres öreg bácstól s maga megprobálta.

Ezen túrót az itt való bácsok vagy gyapjú alól, a mint ők nevezik, a meddig még tavaszszal a juhokat meg nem nyírik, vagy őszszel Sz. Mihály nap tájban szokták így készíteni:

Az új sajtot, vagy is kurittot, midőn savója jól ki szivárgott, a pinczében egy száraz polczra kell tenni és ott 3 hétig érésre, penészésig meghadni, ez eltelvén, a felső bőritől, vagyis héjától szépen megtisztítani, darabokra metélvén túróját kevés sóval, mint a tésztát, jól megdagasztani és úgy jó kemény gyúrással a désába tenni.

A fenyő-, vagyis kászu-túró készítése pedig ez:

A fenyő fiatalnak héját kereken kell levenni, midőn a fa

már mezgés és lejön a héja, ezt, vékony varró hársat készítvén előre, meleg savóban jól meg kell főzni, megfőzvén a fenyő kérek, a külső felit meg kell tisztítani, de a belsőt nem, azután a minémű kereksége vagyon a fenyő kászunak, egybevarrva hárssal, akkora kerek feneket kell néki metszeni ugyan savóba főtt kérekből és reá varrani viszont hárssal, midőn mind, valamennyit tölteni akar az ember, elkészült így, legalább 7—8 nap alatt savójától kitisztúlt és száradt jó új kuritto sajtnak a belsőit vévén, savát illendőképpen megadván, meg kell jól dagasztani (ha pedig köménymaggal elegyíteni tetszik, azzal meghinteni szükség és közibe gyúrni) és úgy a kászukba tölteni, mikor megteltek, hasonló kérekből, mint a fenekit, bé kell varrani és készen lesz.

A *szarvas, vagyis úri gomba* tenyészik Csíkba, nevezetesen 3 faluk egybefolyó határain (de a sz. domokosin is gyakran találtatik) nagyboldogasszonyin, a sz. mihályin és vacsárcsin, terem a földmoha között s ritka, midőn vagy egy kinő, keresik itt lábtapodásokkal a gombászok, tudván ezek inkább a termésinek helyit. Szokott Julius közepitől fogva Augusztus végiig teremni, ha száraz üdő nem jár, ha pedig a szárazság miatt akkor nem terem, szokott Novemberben is, Decemberbe teremni, ha az üdő megengedi s kellemetes lesz.

Tapasztalja-é édes drága Méltóságos Uram, hogy az előmbe adott leczkéimből jó darabot elmondottam, a többiekre is lesz gondom, de megvallom, sok nyomorúságom, szűkölködésem s még egyéb is hátráltatott.

Igen jónak s hasznosnak itilném, ha a méltóságos főtiszt urunk a nemes Tudós Társaságba meghívattatnék, a mint észre veddegettem szavaiból, örömest s háládatosan fogadná. Én pedig tapasztalt drága kegyességiben magamot s méltatlan sorsomat ajálván, maradtam holtomig

A Méltóságos Úrnak

egy igaz szivet viselő szolgája
P. Farkas m. p.

NB. Ha úgy ejthetnők (s talám egy igen jó májú úri ember lévén a parajdi kamara ispány, *Sommer Josef*, meg is nyernők) hogy a minden héten M.Vásárhelyre Parajdról menő lovas legény leveleinket s egyebeket elvinné, hozná, Gyergyóba

beküldvén a kamara ispány úr a batallions commendans Suhard kapitány úrhoz, onnan az ordinántz hozzám hozná.

Oldalt: P. S. Nem tartottam helytelennek a báró Apor Péter epitaphiumát is idezárni, szép gondolatot látván abban.

(Sajátkezű eredetije az Aranka-levelek közt, a csikszentsimoni Endes-család levelesládájából, Sándor Imrénél.)

12. Farkas Nepomuk János Aranka Györgynek a csíki székely krónikáról és más csíki székely történeti emlékekről. Kelt Somlyón, 1796. decz. 15.

Méltóságos Úr! Kegyes pátrónus Uram!

Isten segedelmével szerencsésen haza érkeztem, jelenthetem pedig, hogy a hozzám utasított 4 darab Társaság becses neve alatt küldött könyvek az itten levő társaknak felbontva, zuzólva, roncsolva sok puhatolodásaim után is nehezen jöttek 10 nap múlva kezemre, melyeket azonnal kinek-kinek magam kezére attam; de kivált midőn *Sándor Ignátz* úrnak megvittem volna, igen nagy tisztelettel s köszönettel vette. Kitudtam ezen úrtól világosan, *hol légyen azon általam most jelentett s bémutatott drága régiségnek eredeti írása, mely azon úri embernél lévén eddig, most 100 arany kötés alatt adta által holmi atyjafiának. A nemzeti pohár* tévelygésbe hozatott ugyan, de ennek is úgy útjában eredtem, hogy már az elveszés veszedelmétől keveset tarthatunk; meg nem szűnöm, míg reá nem találok és akkor bizonyos tudósításomat tenni el nem mulatom. Azomba:

Küldötte hozzánk felcsíkszéki v. királybíránk, tiszt. *Zöld János* úr a székely katonaság felállításáról maga akkori jelenlétével tett s bizonyított írását, melyet imé alázatoson felküldeni kévántam.

Még erről a professor *Blási* nem kész maga munkáival sok foglalatosságai miatt, de néki is után állok, hogy hová hamarább elkészítse s feladja, több érdemes gyűjteményeivel. Papirosbéli szükölködésit effélékre, mint barát, emlegeti vala, de én (ámbár nálam is e nem bőv, ily szűk szélyi helyen) adtam ezen szükségire elegendőt.

Még a képírói szükséges lefestése a nagyboldogasszonyi, rákosi és sz.-mihályi harangokon lévő betűknek hátra lévén, erről parancsolatját a Méltóságos Úrnak elvárom.

Bátorkodtam a méltóságos gyergyó-csomafalvi *Borsos Tamás* obrister úrnak a meghívásig egy könyvet általadni a Társaság neviben, kinél igen szép dolgok találtatnak és azoknak közlésit nagyon igirte. Majd másfél esztendeje, hogy ezen nagy vitéz úr balkezin és lábán csaknem gyógyíthatatlan sebeket kapván, fizetéssel nyugalomra bocsájtatott a Valdek vasas regimentéből; igen buzgó hazafi, most maga házába, Csomafalvába lakik; csuda, hogy egy székely születés, csaknem közemberből a németek között annyira mehetett, eljött már néki az Ersébet keresztje megküldéséről a diplomája is, magam láttam. A gyergyai nagyobban híres, mind jeles régiségekkel bővelkedő jedczökönyvet Sz. Miklósról, most Gyergyóban járván, professor *Blási* elhozta, melyből a mik olyasok lesznek, hívségesen kiírni gondunk lészen.

A Kászonszék részíről valókra nagyon iparkodom s tettem is újabban azok kezemhez kerülések iránt rendelést egy odavaló fiú szerzetes által. Szeretném tudni, megvallom édes drága Méltóságos Uram ezen nemes Tudós Társaságnak személyes lajstromát, ha aztat velem méltatlanjával közleni méltóztatnék.

Felkéreté tőlem a királyi főigazgató tanács két (egy provincialista, más katona) tiszt urak által néhai etsém *Kováts Dániel* úrnak kezemre jutott minden írásait, oly okból, hogy ha azokból valakit az ő gyilkosai, vagy azok társai közül kinyomozhatnának; de tudom ezekből semmire se mennek, de igen késő is már.

Sajnálom, hogy mind a két kézen meg kelletik fordulni azoknak, mivel oly jedczései is találtatnak azok közt, melyeket a katona szemek eleibe nem örömest adtam volna, melyekben sok erőltetések és törvénységek nyilván megvilágosíttatnak. Maradtam holtomig

Édes drága Méltóságos Uram

örökkös híve, szolgája

P. Farkas t. k.

Somlyó, 15 Decembris 1796.

NB. Édes drága Méltóságos Uram egy pesti, vagy győri kalendáriumot és egy erdélyit, melyben a titulusok s tiszti hívatalok feljegyezve lennének, valahogy küldeni.

(Eredetije Sándor Imrénél, az Endes-féle Aranka-levelek közt.)

13. Sándor Ignácz Aranka Györgynek a Sándor-család nemzedékrendéről és a szerecsendió pohárról. Kelt Taploczán 1798 ápr. 16.

Méltóságos Úr, nékem drága Méltóságos Uram!

Hozzám utasítani méltóztattot levelének vételével, legottan írtam méltóságos Burján Mihály kánonok úrnak a *genelogiának (!)* kiírattatása aránt, de több ízben írott sürgető levelemre is csak a minapában kaphattam válaszát, melyben írja, hogy eleget kerestette, de rá nem találhatnak. Én drága Méltóságos Úr, ezer örömmel mindeneket megtennék, annál is inkább, hogy nem annyiban másnak, mind nékünk lenne tisztességünkre. *A szeretsendió pohárra* a szerént vagyon az írás római betükkel, a mint megvagyon azon írásba, melyet tőlem méltóztatott a méltóságos Úr elvinni, még eztet is a kedves jó ötsémtől kézhez nem kaphattam, de reménlem, Isten rá segít s azonnal a Méltóságos Úrhoz ki fogom küldeni. Melynek alázatos jelentésivel magamat grátiájába ajánlott vagyok

A Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája
Sándor Ignátz s. k.

Taplocza, 16 dik Apr. 798.

Külczím: Illustrissimo domino duo Georgio Aranka de Zagon sacrae caesareo regiae et apostolicae Majestatis inclitae Tabulae regiae M. principatus Transsylvaniae judiciariae actuali assessori, domino mihi humillime colendissimo

M. Vásárhelini.

Aranka György jegyzete kivül:
Taplocza, 16 Apr. 1798. Sándor Ignátz.
A poháron római számmal van 1412 írva.
A genealogiát nem kapják etc.

(Sajátkezű eredetije Sándor Imrénél.)

14. Sándor Zsigmond összegezése a Sándor—Apor-per keletkezéséről és folyamatáról a csíki és háromszéki zálogos birtokok felett, a bírák informálása végett. Kolozsvárt, 1804. julius 27.

In causa inclytae familiae primorum Sándor de Csík Sz. Mihály, ut actorum, contra inclytam familiam primorum Apor de Altorja, ut inctorum, ratione bonorum in possessionibus inclytae sedis Siculicalis Kézdi, nec non inclyti cottus Albae Superioris adjacentibus, utpote: Fell et All Torja, Fell et Alsó Volalj, Száraz-Patak, Peselnek, Kanta, Karatna, titulo pignoris ob non remissionem bonorum mota.

Species Facti.

Minekelőtte nemes Erdélyország a felséges Austriai protectiot implorálta volna, és a' tekintetes nemes Statusok a' capitulationis diploma mellett felségnek üsmérték, a' Fényes Porta, hogy boszszút állhasson, botsátotta a' Tatárokat Erdélynek fel-dúlására, oly hatalmas parantsolattya mellett, hogy Erdélynek főnépeit elrabollyák; 1694-dik esztendőben Januárius' 15-dik tájékán nemes Fell-Csík-székre ki is ütöttek, azon hellységre azért, minthogy catholika valláson lévén, a' Fényes Porta gyanította leginkább azon székbeli főnépeket lenni az Austriaca protectiót a' kik szomjuhozzák ottan feltalálni, mellyért el is rabolták egész Fell-Csík-széket és a' többi között raboltatott el néhai Csík-sz.-mihályi tekéntetes *Sándor János* uram, nemes Csík, Gyergyó, Kászonynak hadi kapitánynya, Jenőfalva, Karchfalva, Dánfalva, Sz. Mihály, Sz. Thamás és Sz. Domokos örökös utolsó főhadnagya, keserves tatárrabságra vitetvén hadinépével, kinek is elfogása után megtértek a tatárok. Mindezeket bizonyítja pagina Transmissionalium . . . . .[1])

[1]) A periratokra való eme hivatkozásoknál a lapszámok ki vannak hagyva, ill. nincsenek kitöltve, üres helyek vannak hagyva utána.

Animadversio. Ekképpen Erdélyország a tájban feldulás nélkül maradván, *Sándor Jánosnak* hadi népével rabságra vitele töltötte bé a Fényes Porta torkát Erdély részéről, mivel ennek elrablásával és megfogásával visszatértek: pagina Transmiss.....

Ennek utánna 1694-ben, Májusnak 18-dik napján kimenvén Szebenben néhai tekintetes alsó-csernátoni Domokos Tamás özvegye: Geréb Kata asszony, hogy vejit *Sándor Jánost* és leányát *Erzsébetet* a tatárok kezéből megválthassa, a satznak kiszerzéséért és folyamodván néhai tekintetes Apor István urhoz, mint akkori erdélyi thesaurarius urhoz, nyert is bizonyos summa pénzt vejének kiváltására, mellyért Sándor István az elrablott *Sándor János*nak jószágait nemes Kézdi székben felső-torjai kuriáját a Sándor nevezetű hegyen s hozzá tartozandó appertinentiájit, melyek az actioban pag. Transmiss..... kijegyzetnek, zálogban veti, a mint a zálogos contractusban kiláthatni. De ennek utánna comendirozó generalis Veterányi ur ő excellentiája feladására a raboknak váltására akkori uralkodó Leopold császár ő Felségétől bizonyos summa pénz applacidáltatott, hogy a nevezetes rabok váltatnának meg azokkal együtt, kiknek szabadulásokhoz reménység volt, pag. Transmiss..... kitetszik.

E mellett két Csik, Gyergyó Kászon székek is bizonyos summa pénzt applacidáltak az elrablottak kiváltására, de maga Apor István ur is, hogy a bécsi udvarnak animadversióját kerülhesse, fogadta a raboknak kiváltását, pag..... Transmiss. bizonyítja. E felett

Azon említett rendelt pénzek mentek volt kezébe az akkori Thesaurarius urnak, a ki kiadta ugyan a rabok váltására, de azoknak jószágait örökös contractus mellett örökire magának leköteleztette, mely világos pag. .... Transmiss.

Mely az ország eleibe menvén, articulus condáltatott, hogy valakik Apor Istvánnak örökösön lekötöttek jószágokat, sine onere redeáljon; mely fenn nevezett actionatumok örökön leköttettek, praetendaltatik is az alperes uraktól s hogy articulus is condáltatott világos pag..... Transmiss. lévő esz-

tendőben apertazott Secretarius . . . . .[1]) által, e mellett hogy éltek is a Csikiak azon articulussal világos pag. . . . . Transmiss. lévő bizonyításokból.

Fontolóra vévén praedecessoraim örökségeknek, nem kevés kárunkkal az alperes uraknál leendő voltát, a zálog summának megkináltatása után nemes Kézdi szék törvényes széke eleibe idéztetnek pag. . . . . Transmiss. és 1797. die 13. Septembris Sz. Katolnán az actioból párt kérések után pár itéltetik, mely világos pag. . . . . Transmiss. 1800 4-a Decembris a per felvétele elhalasztatik pag. . . . . Transm.

1800. die 16-a Decembris excipiálnak az alperesek contra processum azon okból, hogy azon jók, melyek 1694. 18-a Maji zálogosíttattak, 1698. juniusnak 29-dik napján Fejérváratt megörökösíttettek. Mely processus ellen tett kifogás ad meritum rejicialtatik, pag. Transm. . . . . .

Ennélfogva list contestálnak, quod jura impignorata sint in haereditates conversa, pag. . . . . Transm.

1801-ben Böjtelő havának 11-kén itélet pronunciáltatik, in merito convincaltatik és a per alá hozott jók quantitásának legitimatioja végett adattatik ki, pag. . . . . Transm. Az alperesektől revocatio insinuáltatik.

1801-ben 25-a Febr. terminus deliberative praefigaltatik revocatio okadásra, pag. . . . . Transm.

1801-ben 12-a Martii contra jura regni regredeál az alperes contra actorarum post litis contestationem és némely birák ellen való exceptiokra, tagadván azt is, hogy azon *Sándor Jánosnak* lennénk felperesekül maradványa, kinek nyomorúságos rabsága töltötte bé torkát Erdély részéről, de mindezektől amovéáltatik és derekas feleletét megtégye kötelességének imponáltatik, pag. . . . . Transm.

1802. die 16-a Septembris ujra a processus ellen tett exceptioja az alpereseknek vitatván, deliberative megállíttatik, melytől procuratoris revocatio mellett is a felperes oneraltatik, pag. . . . . Transm. . . . . Sine omni fundamento ezek után a felperes revocatio mellett is folytatja és

---

[1]) A névnek üres hely.

Anno 1803. die 3-a Febr. deliberative ezen dolog differáltatik, pag. . . . . Transm.

Anno 1803. die . . . . .[1]) a processus ellen tett exceptioja az alperes részre deliberative, minekutánna in merito lett volna itélet és a litis contestatio még is a felperes succumbal, pag. Transm. . . . . ., melyet ezennel reformálni kiván s ezért appelláltatott is az egész per.

Mivel mi felperesekül nyilván megbizonyítottuk, azt zálagon, nem contractus mellett hogy birják az alperesek, mivel a praetendált örökös contractusban, mint superaedificatumban az 1694-dik beli contractus nem citáltatik, hanem egy 1695-dik beli Vitzében celebrált s praetendált contractus, melyre hogy valaha lépett volna a felperes praedecessora, maga életébe tagadta, mely kitetszik az 1705-dikbéli esztendőben conficiált contractusból, pag.: Transm. . . . . ., s e mellett az 1695-dikbéli vitzei contractust, mely a dolgot eldölytené (!), mint fundamentoma az 1698-béli contractusnak, az alperesektől nem producáltatik, holott a Tabularis instructio tartja § . . . . hogy szükséges; mi is megkivánjuk, hogy producálják az alperesek.

2-do. És ha szinte valami örökös contractus lett volna is, abban az esetben is lege rescindáltatott s lege rescissus contractus coram judice neque rescindibilis neque retractabilis és ebben ezuttal köteles a bíró megitélni, valjon olyan contractus-é, mely a jus impignoratumot megörökösítheti-é vagy sem, mely mint lege rescissus pag. . . . . Transm. . . . . a zálog-contractus szeplőt onnat nem szenvedhet, noha az articulust in specie a felett nem producálhatom is, elég az in jure, ha az articulussal való élést megbizonyítom, mely kitetszik pag. . . . . Transm.

3-tio. S hogy zálogon birják Rápolti ur vállomásából, pag. . . . . Transm. . . . . s a mellett az 1694-dikbéli zálogos contractus indigitálja; pag. . . . . Transm.

Melyre nézve ezen Tatár pert [a nyomtatásban üresen hagyott hely van a bírák czíme beirására. Erre a helyre a

[1]) A napnak kitöltetlen hely van hagyva.

Sándor Antalhoz küldött példányban be van írva tintával: *hogy folytathassam költséget adni, hoyy a*] mint törvény tévő itélő bíró méltóztassék maga ítélő székéből meglátni, fontolóra venni és maga bölts itéletit a törvényes mérték ütközetében annyira egyeztetni, hogy keresetünknek sikerét már egyszer láthatnók.

Szokott tisztelettel maradván

alázatos szolgája
Sándor 'Zsigmond.

Imprimatur, Claud. 27. Julii 1804.
Mártonfi m. p.

(Nyomatott példány Sándor Antalnak czímzett s írott levéllel a másik lapon, Minier Lajos adományából Csík-Szent-Mihályon, nálam.)

15. Sándor Zsigmond levele Sándor Antalnak; az Apor-perről nyomtatásban (Claud. 27. Julii 1804. kelettel) kiadott »Species facti« hátsó levelén írva.

Tekéntetes Ur és Mlgos Asszony!

Kedves Atyámfiai!

Az Aporokkal való causánk miben áll, innét kilátható; mitsoda nyughatatlanságokat okoznak nékem mégis, azon dolgaikat nem reméllettem volna, melyek különös szemrehányást és méltó feddést érdemelnek inkább, hogy sem közönséges dolgait, pereit Familiánknak igazításba ügyeljem; azon kiljel is a lévén czélja a vidékieknek, hogy ha engemet eltávoztatnának ezen vidékből, a több atyám fiain erőt inkább vehetnek; azért mindezeket értésére kivántam az Urnak és Mlgs Asszonynak adni oly hozzátétellel, hogy abban az esetben, ha még ezen atyafiságos különös intésem mellett illendőbben magát az Úr viselni [nem] fogja s továbbá is factiokat ellenem kigondolni és [má]sokot töllem idegeníteni, velem perlekedni, másokot is arra fellázasztani meg nem szűnik: minden további megkiméllés nélkül szorosabban és érzékenyebb módokkal is az illendőségre és csendességre hozattatni el nem mulatom;

de reméllem adja is Isten megtérését, hogy az illetlen és sok közönséges nyughatatlanságomra buzdító cselekedetei az Úrnak tudtomra lévén, ezentúl eltávoztatni kötelesek lésznek: a ki is atyafiságos szivességgel maradtam

Tekéntetes Úrnak és Mlgos Asszonynak

szomorú szolgájok s attyokfia.

Sándor 'Sigmond mpria.

Külczím: Csík Sz. Mihályi Sándor Antal úrnak és méltóságos Péchyujfalvi Péchy Mária asszonynak atyafiságos szeretettel.

Sz. Mihály.

(Eredetije Minier Lajos csik-szt.-mihályi földbirtokos adományából, nálam.)

16. Sándor Zsigmond folyamodványa gr. Bánffy György gubernátorhoz, a kegyetlenkedés miatt ellene indított per ügyében. Csík-Szent-Mihály, 1804. nov. 9.

Excellme Domine Gubernator Regie

Domine Domine gratiosissime!

A *Sándor Mihály* uram feladására méltóztatott volt a felséges kir. gubernium 2902. sz. a. még az elmult esztendőben fiscalis kereset alá rendelni. Én sok sürgetésem után csak ugyan absolváltattam, mely iránt, hogy mikép történt, a felséges kir. guberniumhoz, azon *ratione saevitiei* mozdíttatott fiscalis pert, cum tuta sua serie felküldöttem. Reméllettem a figes kir. guberniumtól is azt s reméllem most is Excellentziád után azt, hogy ad meritum menyen (!) a dolog, hadd feleltetnék idegen investigator urakkal, melyre figyelmetességét instálom Excellentziádnak, hadd teríthessem egyszer magam sok ártatlanságaimot s ok nélkül való üldözéseim kitől s mitsoda embertől s mi mián erettek (!) Excellentziátok eleibe, noha már nyugodalmam mint csak inkább vagyon, mivel *Péchy* oberslaitinand, mind közél való sógorom, halálos ellenségem lévén, a ns Regementtől is eltétetett pensioba és még a papok közül is pater *Sándor Lajost* óhajtanám eltétetni, mivel ez a két

ember volt izgága ellenem, qui in reliquo humillimo venerationis cultu persisto.

Excellentiae Vestrae

9. Nov. 1804. St.-Mihály.

humillimus servus

Zsigmundus (!) Sandor m. p.

Külső czím: Excellentissimo domino dno *Georgio* e comitibus *Bánffy l.* baroni de Losontz S. C. R. A. Mattis camerario, ordinis sancti Stephani m. crucis equiti, status consiliario intimo, necnon gubernatori regio m. principatus Tranniae et domino domino gratiossisimo. Claudiopoli.

Felette bélyegnyomás: V. Cronstadt.

A levélboríték hátlapján ez áll: Den Herrn Edelman *Sigmund Sándor* zu arretiren.

(Eredetije a gr. Bánffy levéltárban az Erd. Muzeum-Egylet könyvtárában. *Hétágú* koronás pecséttel lezárva, melynek czímerpaizsa 4 mezőre van osztva s benne a jobb felső és bal alsó mezőben kivont kardot törökfővel tartó kar, kettős kereszttel és csillaggal s az ellenkező mezőkben felröppenő darumadár, lábán levéllel. A Sándor-család czímere.)

17. Gr. Bethlen János Aranka Györgynek, a székely krónika és a székelyek eredetéről szóló kéziratok felől. Kelt Árokalján, 1809 november 9-én.

Méltóságos tabulae regiae assessor úr!

Kedves jó Méltóságos Uram!

A Méltóságos Úrnak hozzám küldött levelit, melyben tudakozódik tőlem valami 1250-ben (!) a *székelyek eredetéről írt manuscriptum*ról, szokott tisztelettel vettem, és arra, ámbár későcskén, válaszolni kivánok. Nékem, mint egy álom, úgy jut eszembe, hogy udvarhelyvármegyei viceispány koromba lévén egy csiki fi *Betze Gábor* nevü író-deákom, azt beszéllették róla, hogy nála, vagy a plébánus atyjafiánál volna valami régi manuscriptum a székelyek eredetiről, de én azon manuscriptumat soha nem láttam és igazán megvallom, hogy arra nem is ügyeltem, mert a székelyek eredetiről szóló manuscriptumok-

ról semmit nem tartok, mivel tudom, hogy coaetaneum manuscriptumok nincsenek s ha volnának is, azokat ki tudná elolvasni, ha pedig ezután való időbeli betűkkel írattattak, már nem authenticumok. A székelyek viselt dolgairól lehet, hogy találhatna benne valamit a méltóságos úr; én úgy tudom, hogy azon Betze Gábor alsó Csíkból, Szentkirályról való volt, él-é, vagy megholt, nem tudhatom, puhatolódtam is felőle és épen az okozta, hogy későre maradott a válaszom, de róla semmit nem hallhattam; ha él, eddég megtelepedett gazdaembernek kell lennie; ha a Méltóságos Úr felkerestetheti, tőle jobban végire járhat, én pedig többel nem szolgálhatok, ki szokott tiszteletem mellett állandóúl maradtam

A Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája, barátja
Bethlen János m. p.

Árokalja, 9-a Novembris, 1809.

Külczím: Méltóságos Aranka György úrnak, az erdélyi magyar törvényes királyi tábla egyik rendszerént való bírájának, jó méltóságos uramnak, szokott tisztelettel. — M.Vásárhely.

Kívül Aranka feljegyzése:

N. B. 1. Betze Gábor All Csíkból Sz. Királyról volt iródeákja g. Bethlen János úrnak udvarhelyi v. ispányságába.

2. Van egy pap, plébánus testvére is.

(Eredetije Sándor Imrénél az Endes-féle Aranka-levelek közt.)

IV.

LEVELEK
A
„RABONBÁNOK“ POHARÁRÓL.

IV.

Levelek a „rabonbánok“ poharáról.

Megjegyzés.

A Csíki székely krónikában sokat emlegetett szerecsendió (kókuszdió) pohárnak (melyet a krónika megtett a rabonbánok áldozópoharának) megvilágítására szolgálnak az alább közlendő levelek.

Kitűnik ezekből, hogy még a XVIII. század derekán s végén sem volt meg a Sándor-családban az a hagyomány, hogy ez a serleg valami kegyeletes emlékű nemzeti kincs lenne, csak mint családi ereklyét emlegetik. Mint ilyen szállott nemzedékről nemzedékre, mígnem Sándor Zsigmond ravasz fondorlattal (mint ma az ügyvédek mondanák) kézre kerítvén, elő nem léptette a rabonbánok és őspogány székelyek áldozati serlegévé.

Értekezésemben (»A székelyek áldozó pohara«: 57—72 ll.) kimutattam, hogy a Csíki székely krónika és a Sándorok u. n. rabonbán-pohara szoros összefüggésben állanak egymással; az egész krónikán végigvonúl a kokuszdió pohár viszontagságos története, »melynek ragadozása által imitt-amott való létele valaha sok vért ontatott eleinkkel« (irja p. Farkas János Arankának). A pohár *igaz* története tehát hozzátartozik a krónika keletkezése történetének megvilágításához s nagybecsű adalékokat, bizonyítékokat szolgáltat a krónika hamis volta mellett.

A levelek legnagyobb részét a pohár felett (1798—99-ben) folytatott pernek az íratai teszik, melyek világot vetnek a pohár mibenlétére, értékére és Sándor Zsigmond multjára, egyéniségére, jellemére.

A levelek a Sándor-család levelei közűl valók. mint alant megjelölvék. *Sz. L.*

*

18. Kivonat
id. Sándor Péter végrendeletéből. Kelt Csík-Szent-Mihályon 1756 márczius 14-én.

(Cs.-szt.-mihályi és tapolczai birtokát feleségének Székely Juliannának és 4 fiának *Péter*nek, *Pál*nak, *Mihály*nak és *Gáspár*nak hagyja. A 6 pont így szól:)

»Az ezüst marháimról tészek ilyen rendelést.

Az ezüst aranyas kannát és az ezüst aranyas lábas pohárt hagyom a feleségemnek, Székel Juliánnak; egy ezüst pohár és a szebb ezüst piksisem az arany mérővel s egy selyem kezkenyővel maradjon Pater Sándor Ferencz fiamnak.

A szerecsendio kupát hagyom a kisebbik fiam, Gáspár kezébe.[1]) Ha pedig Gáspár oly állapotbéli lenne, hogy maga nem tarthatná, maradjon a más kissebbik fiam Mihály kezébe, de úgy, hogy azt soha el ne adhassák, hanem régi emlékezetűl megtartsák jó gondviselés alatt, mint régi eleinktől ránk maradott és *1412. esztendőtől fogva megtartotta az Isten familiánknál.*

(Eredetije Sándor János leveles ládájában.)

19. A csíkszentmihályi Sándor-család ezüst poharainak lajstroma és sulymértéke. (1758?)

Az ezüst poharaknak specificatiója és annak megméretettése Szottyori és Sebes ötves urak által.

	Bécsi lótt.
1. Az aranyas pohár	$18^1/_2$
2. Az aranyas füles kanna	$40^1/_2$
3. *A szerecsendió pohár*	$18^1/_4$
4. A kigyós pohár	$22^3/_4$
5. Az aranyas csésze	$13^3/_4$
6. Az M. Ps. póhár	$14^1/_4$
7. A két virágu pohár	$15^1/_4$

[1]) Ez meg is kapta, s bírta, míg el nem adta Ignácznak: 4 sárga csikóért és egy kópertás (bőrfedeles) szekérért, mint azt Sándor Imre a nagyanyjától hallotta és nekem mondotta.

	Bécsi lótt.
8. A három virágu V. D. R. pohár	$15^1/_4$
9. A két czímerü pohár A. E.	19
10. A czápa pohár	5
Summa	$182^1/_2$

(Eredetije Sándor János leveles ládájában. Összehasonlítva Sándor Mihály 1758 febr. 19. osztálylevelével, kitűnik. hogy ez is az ő kezeírása.)

20. Itélet Sándor Zsigmond perében Sándor Antal ellen, a ki amazt megverte (1798. ápr.)

A. 1799. 16-a Apr. in Csík-Szépvíz.

Deliberatum. Csík-szent-mihályi Sándor Zsigmond ő kegyelme, mint felpörös és novisans törvényben szollítván ugyan szt. mihályi *Sándor Antal* ő kegyelmét, mint It. és novisatust az okon: hogy az I. ő kegyelme a mult 1798-dik esztendőben és az actionált napon szolgája által maga házához hívatván, ottan más complexeivel együtt megfogván, a földhöz verték, hajánál fogva hurczolták, ütötték, döfték volna, úgy annyira, hogy élete is veszedelemben forgott volna, mely mián hosszas betegséget, fájdalmat szenvedett az A. novisans, a phisicus által adattatott d. 23-a Apr. 798. visum repertum és az 1799. 8-a Febr. költ relatoriabéli bizonyok vallástételei szerént: azért kívánja, hogy maior potentián költség, fáradtság és a megverettetése által következett fájdalma megfizetésén convincáltassék. Mely ellen maga mentségére a novisatus allegálja, hogy a párban communicált relatoriából kitett első vallónak feleletétele azért nem vétettethetnék fel, mivel abban relegál a Barabás Márton és Balás Simon assessorok által tett fassiojára, az novisans által producált relatoriában nyilván feleli, hogy látta, mikor oda hívattatta az I. ő kegyelme az A.-t, azt is, hogy a földre terítvén, verték, ütötték, tépték volna, azért ebben expressálván, a másban pedig relegál az előbbeni fassiojára, utánna vetvén, hogy nem is emlékeznek jól azokra; mely szerént absolutiot kiván a feltett kereset alól.

Vizsgáltatván mindkét felek allegatioi és bizonyítások, világosan bizonyíttatik az A. novisans részéről, hogy az actioja szerént a novisatus által megverettetett és az által hosszasan

beteg is volt, a visum repertum szerént is és efelett hütét is offerálván az egy szemmel látott bizonyság fassioja mellé, azért az I. convincáltatik az A. actioja szerént cum refusione expensarum et fatigiorum, annyival is inkább, mivel az I. maga mentségére semmit nem is producál a nevezett első fatens ellen való exception kivül, mely meg nem is állíttatik.

E protocullo i. s. S. Csík Superioris die 9-a Oct. 799.

Extr. per *Thomam Balás* mpa.
I. S. S. Csík-Super. notar.

(Eredetije Sándor János levelei között.)

21. Sándor Ignácz meginteti Sándor Zsigmondot a szerecsendió családi pohár visszaadására. 1798. máj. 12.

Instructio.

Csík-szt.-mihályi tekéntetes Sándor Ignácz úr, az urat tkts. szt. mihályi Sándor Zsigmond urat emlékezteti általunk azon *1796-ik esztendöben, Octobernek harmadikán* lett s irásában tett lekötelezésére, melyben az úr recognoscálja, hogy az exponens úrtól a *Sándor familiának egy szerecsendióból való poharát* rövid időre elkérte visszaadás végett, oly lekötelezése mellett, hogy ha visszaadni nem akarná mind majorennisnek s rész szerént summája is lévén az exponens urnak rajta (mindhogy mintegy majd veszedelemben forogván azon pohár, mint zálogot úgy váltott meg), tehát exclusis omnibus juridicis remediis az exponens úr száz (100) aranyokat az úron felvétethessen.

Ezen kötelezésére az urat az exponens úr több ízben is atyafisagosan emlekeztette s kérte is, hogy kötelezésének eleget tégyen, melyet hitelesen annak ideiben meg is fog bizonyítani; de az úr elfelejtkezvén s talán nem is tudván, mi légyen az atyafiságos, annál is inkább a törvényes lekötelezés, mind eddig, hol egy, hol más kifogásokkal az igaz atyafiságot épen nem illető feleletekkel élt; azért most általunk ujra is atyafiságosan kéreti, hogy ezennel az irt poharat az exponens úrnak

általunk adja által, különben solenniter protestál az exponens úr, hogyha azon pohárnak törvényes visszaadattatására kelletik mennie, minden abéli költésit és fáradságát, úgy a pohárért a lekötelezés szerént a száz aranyokat törvényesen is meg fogja keresni.

(Sándor Ignácz sajátkezű írása, Sándor Jánosnál.)

22. Sándor Zsigmond válasza a Sándor Ignácz törvényes megintetésére. S a törvényes megidézés a viceszék elibe. (1798 máj. 22.)

Ezen instructioval megtanáltuk tkts Sándor Zsigmond úrfiút *Csík-Szent-Mihályon*, a maga lakó nemes házánál, a folyó 1798-ik esztendő Pünkösd-hava huszonkettedikén, melyet kezébe véve fennebb írt Sándor Zsigmond úrfi s annak felolvasása után tőn ilyen feleletet: elolvastam, urambátyámnak látom jó szándékát; az igaz, hogy leköteleztem magamat a szerecsendió pohárnak valaha leendő visszaadására, de vinculumot hogy abban tettem volna, arra nem emlékezem, hanem azt tudom bizonyosan, hogy ha el találnám idegeníteni a familiánktól, in illo casu tartozzam száz aranyokkal, exclusis omnibus juridicis remediis. Minthogy pedig egyenlő jussunk van a fennebb írt, őstől maradt pohárhoz, lehetne nálom is hogy álljon s ha valami pénze fekünnék urambátyámnak rajta, azt legitimálván, a proportione, a mi részemre jő, annak kifizetésiben hátra álló nem lészek, s párt kévánok.[1])

Mely processusnak valóságáról igaz hitünk szerént subscribálunk a fenn írt esztendőben, napon, holnapba és helyen

Szépvízi nemes *Barabás Márton* mtk.
ns. felcsíki jurassor
és Szentmihályi *Kósa Ferencz*
primipilus. †

Ezen processusnak véghezmenetele után az exponens tkts Sándor Ignácz úrnak kérésére certificáltuk nyolczadnapra

[1]) Sárgult fakó tintával, Barabás Márton írása.

Rácz János colonussa által tkts Sándor Zsigmond urfit, a tkts vice tiszt úr pecsétje mellett Szépvízre, a tkts viceszék eleibe, a sokszor írt szerecsendió pohárnak fel nem adásáért. Melyről adjuk ezen tulajdon kezünk írását a mű igaz hitünk szerént.

Szépvízi nemes *Barabás Márton* mtk.
ns. felcsíki jurassor
és Szentmihályi *Kósa Ferencz*
primipilus ma. † [1])

(Eredetije Sándor János levelesládájában.)

23. Sándor Ignácz kérvénye a Csíkszéki alkirálybíróhoz, Sándor Zsigmond ellen, executiot kérvén a családi pohár visszaadatására. (1799 jan.)

Tekéntetes v. király bíró praeses úr!

Tktetes ns. szék!

Certificáltattam csík szt. mihályi Sándor Zsigmond ecsémet ezen tekéntetes ns. székre a mult 1798-ik esztendőbe, Pünkösd-havának 22-dik napján nyolczadnapra Szépvízre a tekéntetes v. királybíró úr pecsétjével az okon: Még 1796-ban October 3-án fenn írt Sándor Zsigmond öcsémnek általadtam volt *egy szerecsendió poharat* visszaadás végett rövid időre, oly formán, hogy ha visszaadni nem akarná az írt poharat, tartozzék nékem száz aranyokat fizetni; de mind eddig, sok rendbeli kérésemre, sőt törvényes admonitiomra is visszaadni nem akarván,

Instálom alázatosan a tktetes ns. széket, méltóztassék az írt pohárnak, vagy ha azt adni nem akarná, a száz aranyoknak, úgy költésem, fáradságomnak felvételére exequutor urakat rendelni, lévén

A tekéntetes praeses urnak és a tekéntetes ns. széknek
alázatos szolgája
Szt. mihályi *Sándor Ignácz* mpa.

[1]) Ez a rész is Barabás Márton írása, más, fekete tintával.

Külczím: A tek. ns. Felcsíki törvényes székhez alázatos könyörgő levele a benn írtnak.

(Sándor Ignácz sajátkezű írása ívréten, melynek hátán a következő »válasz«, belsejében 2 oldalon az alábbi törvényes eljárásról szóló jelentések olvashatók. Sándor János ltr.)

24. Sándor Ignácz folyamodványára a háttraton lévő végzés. 1699 jan. 22.

Válasz.

Minthogy a panaszoltatott a panasznak meghallgatására megjelent és recognoscálta a panaszoltatott feladását, mint az 1798. 12-a Maji lett instructiora tett felelet tételében s mint ezen szék színén; azért annak, vagy a lekötött száz aranynak felvételére, költség, fáradtság megfordításával, pro regiis executoribus kibocsáttatnak mádéfalvi ifjabb Zöld János és Vacsárcsi Balás Simon assessorok és Balás Tamás notárius.

Költ Csík-Szépvízen ns. Fel-Csíkszék törvényes székéből. 22-a Januarii 799.

Mádéfalvi *Zöld János* smk. v. királybíró praeses.

Kiadta *Balás Tamás* mp. felcsiki jur. notarius.

(P. h.)

(Eredetije m. f. Sándor János ltr.)

25. A felcsíkszéki executorok jelentése Sándor Zsigmond repulsiójáról és arra következett törvényes megidéztetéséről. 1799 jan. 29.

Mű alatt írtak post peractam 8-valem certificationem ezen ítéletet kivánván executióba venni a magunk mellé vett lófő Csiszár József, Ladó András, Ladó Péter, Ladó János, providus Tatár Lupuly, Tatár Salamon, mlgos Sándor Lászlóné asszony jobbágyaival, Molnár József, tktetes Sándor Antal úr jobbágyával, Molnár István, tktetes Biális Lászlóné asszony jobbágyával és ifj. Rácz János tktetes Sándor Zsigmond úr jobbágyával, ezzel, mint provincialis részen lévő szt. mihályi falus bíróval, mint commetaneusokkal, mai napon elmentünk a szt. mihályi Sándor Zsigmond úr udvara kapuja eleibe, a hová

a tisztelt urat hívatván ki s nem lévén odahaza, nagyobb Rácz János jobbágya kijött és előtte s a commetaneusok előtt ezen instantiát és a tekéntetes nemes szék váloszát felolvastuk, a ki a néki által adott instructio szerént tektetes Sándor Mihályné asszony nevébe repellála, egy pálczának felemelésével; de minthogy a tisztelt asszony neve ezen pörben fenn nem forgott, magunk kötelességünköt midőn tovább is vinni akartuk volna, megérkezett a tisztelt úr is, a ki maga nevével, említett Rácz János jobbágya által, egy pálczának felemelésével, repellála; melynek oka adására ugyan üdősb Rácz János jobbágya által 8-ad napra e tktetes ns. székre meg is hívók. Mely, hogy ez szerént ment légyen végbe, fide nostra mediante ezennel bizonyítunk.

Költ Csík-Szent-Mihályon, Boldogasszony hava 29-én 1799-dik esztendőben.

(P. h.)

Csik-vacsárcsi *Balás Tamás* mp.
ns. személy ns. Fel-Csikszék notariusa

(P. h.) Mádéfalvi *ifj. Zöld János* mpia
ns. Felcsik szék act. assessora.

26. Felcsikszék ítélete Sándor Zsigmond ellen. 1799 febr. 12.

Deliberatum. Csíkszentmihályi Sándor-Ignácz atyánkfiának azon pörében, mely a jelen való 1799 30-ik Januarii Csikszentmihályi Sándor Zsigmond ő kglme ellen executioban vétetett volt és repulsio mellett mai napra ezen székre hozatott, minek utána okát kivánta volna adattatni repulsiojának a repellens, ő kglme hozzá sem szólott, noha személyesen jelen volt, mások jovallására is: azért az elébbeni ítélet helyben hagyattatván, az executorok reinviáltatnak, cum refusione expensarum et fatigiorum et onere repulsionis.

Költ Csík-Szépvízen ns. Fel-Csíkszék törvényes székéből 12-a Februarii 799.

Mádéfalvi *Zöld János* mp. Kiadta *Balás Tamás* mpia.
v. királybiró praeses. notarius.
(P. h.) (P. h.)

27. Jelentés
az executio második kiszállásáról s a foglalás megakadályozásáról.
1799 febr. 19.

Ezen fenn leírt itélet szerént reinviáltatván, post praemissam 8-valem certificationem elmentünk Csík-Szt-Mihályra és az odavaló tit. Sándor Zsigmond úr kapuja előtt (a tit. urat is oda kihivatván) a magunk mellé vett lófő Csiszár András providus, Molnár József, Tatár Salamon, Tatár Lupuy, Karátson Miklós és Molnár János commetaneusok előtt mind ezen instantiat s arra tett tktetes ns. szék válaszát, mind pedig a repulsio mellett tett itéletét felolvasván, admittálta az executiot s be is menvén az udvarra, midőn ott foglalni akartunk volna, meg nem engedte, opponálván magát. Melyet ezen executionalis seriesünkben a tktetes ns. széknek alázatosan referálunk *a mű igaz hitünk szerént.* [1])

Költ Csík Szt. Mihályon Febr. 19-kén 1799-ik esztendőben. (P. h.)

Csik-vacsárcsi *Balás Tamás* mp.
ns. személy ns. Fel-Csíkszék notariusa.

Mádéfalvi *ifj. Zöld János* mp.
ns. személy ns. Fel-Csíkszék act. assessora.

Correcta per nos in verbis: a mü igaz hitünk szerint.

(A 24—26. sz. eredetije, Sándor Ignácz folyamodványa két belső lapján, Zöld János írása. Sándor János ltr.)

28. A felcsíkszéki kirendelt végrehajtók jelentése, hogy Sándor Zsigmondtól Csík-Szent-Mihályon 610 frt ára szántóföldeket és réteket foglaltak le a gubernium és szék egyező itélete alapján szék erejével a Sándor Ignácztól elcsalt szerecsendió pohár és a perköltségek fejében.
1799. máj. 24. és jun. 7.

»Binaria repulsio után szék ereje kinyerése végett felhatván a felséges királyi fő igazgató tanácshoz csík-szent-mihályi tekén-

[1]) A dőlt betűvel szedett 5 szó utólagos betoldás.

tetes Sándor Ignácz urnak azon pöre, mely 1799-ben Boldogasszony-hava 22-én csík-szent-mihályi Sándor Zsigmond úr ellen egy *szerecsendió pohár*nak vissza nem adásáért panasz mellett indult volt és akkor s azután is post repulsionem 12-a Februarii 799. költsége fáradtsága és kötelező levele szerént Sándor Zsigmond úrnak vagy a pohár visszaadása, vagy ha a nem lenne, 100 °/. száz aranyoknak megfizetése megítiltetett volt, mely pört a flsgs k. fő igazgató tanács is törvényesnek ítilvén, a szerént 1035. szám alatt Április 19-én ezen esztendőben költ és a tktetes ns. universitashoz intézett commissiójában méltóztatott megengedni, hogy praemissa quindenali admonitione, ha a tktetes ns. szék ítéletének eleget nem tenne, a szék ereje kimenjen, mely szerént in facie sedis judiciariae Csík Superioris a tktetes v. tiszt úr által admoneáltatott is, de sem erre, sem tizendötöd nap után egy assessor úr által véghezvitetett admonitiora is meg nem fizetvén, sem a poharat vissza nem adván, mái napon, úgy mint Pünkösd-hava 24-én 1799-dik esztendőben a magunk mellé rendelt dulló Csató Antal ő kegyelme, szentmiklósi provincialis bíró« [és még 3 ember][1]), *Delnéről* a bíró [kilenczed magával], a *szépvízi* bíró [heted magával], a vacsárcsi prov. bíró [és 6 ember], szent mihályi prov. bíró [és egy ember] »mint szék erejével elmentünk Szent Mihályon a fenn is írt Sándor Zsigmond úr kapuja eleibe, a hol a most írt úr is is jelen lévén, mind az triumphans úr instantiáját, mind a tktetes ns. szék ítéleteit, mind pedig az arra szék ereje kirendelése végett jött flgs királyi fő igazgató tanács parancsolatját felolvasván, bémentünk az udvarra, melyet el is csáváztunk s ezen lépésünköt megtévén, a convictiva summába, mely költség, fáradtsággal együtt rész szerént a tktetes ns. szék által, rész szerént általunk legitimáltatott hatszáz tíz m. forintokra és 38 pénzekre, mely summába foglaltunk e szerént.« [Először 2 jobbágy telket foglaltak le, melyek szántóföldjeit és rétjeit körülírják és pedig

1mo Kissebb Rácz János jobbágy sessioját és külső appertinentiáit és

---

[1]) A szögletes zárjel helyén a nevek állanak az eredetiben; rövidítve van.

2° Miklós András jobbágyot sessiojával és tartozékaival. Összesen 85 véka fereje szántó földet és 12szekér szénát termő kaszálót foglaltak le, mely két jobbágy sessiojával és appertinentiáival együtt számíttatott ... ... 300 m. frtra

3° Foglaltak egy *puszta* sessiot, mely lennel volt bévetett s a puszta sessio ára ... ... 50 m. frt.

4. Allodialis szántóföldeket Szépvíz felé, 4 köböl fereje, ára ... ... 90 m. frt.

5. $3^1/_2$ köböl fereje, ára ... ... 100 m. frt.

Ezek foglaltattak »a szerecsen dió pohárért adott Sándor Zs. úr kötelező levele tartása szerént való száz aranyakban.«

A perköltségben:

6. Taploczai Molnár Berta sessioja és appertinentiai ... ... 45 m. f. 38 p.

7. A czakói kaszálónak egész fele része ... ... 25 m. f.

Összesen: 610 m. f. 38. p.

Melyhez hozzáadva a Sándor Zsigmond által Molnár Bertának ez évre visszafizetett 4 frt arendát, hogy ez Sándor Ignácznak adhassa, ez kitesz 49 frt 38 pénzt s összesen lesz az egész összeg 614 frt. 30 p,][1])

»Mely, hogy e szerént ment légyen végbe, írtuk meg mü is a mü igaz hitünk szerént és tulajdon kezünk aláírásával és szokott pecsétünkkel megerősített, szék ereje mellett való executionalisunkot, a sokszor tisztelt exponens úrnak kiadtuk Szent-Mihályon, Pünkösd-hava 24-kén 1799-dik esztendőben.

Csík-vatsartsi *Balázs Tamás* mp.
ns. személy, ns. Felcsík notariusa.

Csík-mádéfalvi *Ifj. Zöld János*
ns. személy, ns. Fel-Csíkszék act. assessora.

Mü alatt írtak a törvényes tizenötöd nap alatt magunknál tartván minden feljebb elfoglalt jószágokat, akkor azokkal

[1]) A szögletes zárjelbe foglalt rész rövidítve van, lényege megtartásával.

tit. Sándor Zsigmond urat megkináltuk, ha a becsü szerént való summát letévén, kivánja-é az elfoglalt jószágokat kezére venni; de akkor is nem cselekedte s a szerént a 7-ik position lévő kaszálón kivül minden foglalásokat tktetes Sándor Ignácz úrnak általadtunk és birodalma alá bocsátottunk; a 7-ik positio alatt lévő kaszálót pedig, letévén Sándor Antal úr 25 m. frtot, viszont mái napon birodalmába általadtunk. Melyről et supra fide nostra mediante ezennel bizonyítunk.

Szent-Mihályon Junii 7-én 1799-dik esztendőben.

Csík-vatsártsi *Balázs Tamás* mp.
ns. Fel-Csíkszék notariusa ns. személy
Csík-mádéfalvi *Zöld János* mp.
ns. személy ns. Fel-Csíkszék act. assessora.«

(Eredetije Zöld János kezeírásával, Sándor János ltrában.)

29. Özv. Sándor Mihályné Gáborfi Anna folyamodványa a fökormányszékhez, melyben a szerecsendió pohár fejében kiskorú fiától lefoglalt csík-szentmihályi földek visszaadását kéri, jelezvén, hogy a legfölebb 32 frtot érő poharat nagyobbik fia által beküldötte Csíkba a szék kezébe. (1799. jun.)

Minekutána kissebbik fiamnak Sándor Zsigmondnak sok *nyughatatlan* kérésére csík-szent-mihályi néhai férjemről maradott ős örökös jószágot általadtam, hogy annak jövedelméből *nyughatatlan gondolatja szerént* élelmét és több gyermekeimre nézve azoknak hasznát kereshesse, megkötvén kezét, hogy semmiképen ne elegyedjék se tractába, se cserébe, se jószágnak mivoltában, s annak nagyobb erősségire protestáltam is magam 27-ik Februarii 798., nagyobbik fiam pedig *Gergely* 7-a Julii 798., hogy senki pénzt ne adjon, se kölcsön, se a jószágra s azon protestatiok a nemes szék törvényes közönséges gyülekezetén mindnyájoknak hallottokra felolvastatván, authenticumban ki is adatattak, mint az ide zárt két originalisokból Excellentiátok, Ngtok bővebben méltóztatnak meglátni: mégis annak utána, hogy fiam *valami szerecsendióból ezüstbe foglalt s talán legtöbbet 32 forintot érő pohárt* kezéhez vevén, által-

adta és én beküldésére bizonyos bátorságos alkalmatosságot jó móddal nem találván, magamnál megtartóztattam, említett Sándor Zsigmond fiamat Sándor Ignácz uram, kitől a fiam a poharat oly feltétellel vette volt kezéhez, hogy ha elidegenyíti, tartozzék 100 aranyakkal, admoneáltatta, annak utánna excentiora is certificáltatta, melyre kimenvén a tisztek, *ifiú fiamnak beteges jelenlétében* praecedáltak és semmit sem exequáltak, talám azt állítván, hogy a fiam repellált volna, melyből azután a következett, hogy az executor tiszt urak szék erejét értoztató nagy számmal felgyüjtötték s fiamra menvén, a jószágomnak egy részét elfoglalták és Sándor Ignácz uramnak birodalmába adták. Nékem a fiam se a megtétetett admonitioról se a certificatioról, se a szék erejének 15-öd napok mulva való kimeneteléről egy betüt sem írván, se emberemet Csík-Szt. Mihályról hozzám nem küldvén, holott ily tetemes káromat előre meg kellett volna jelenteni, annál is inkább, hogy *a pohár nálam jó gondviselés alatt lévén*, eltartani nem akartam és annak kézhez szolgáltatásában könnyebben módot tanáltam volna, mintsem már most Excellentiátoknak alkalmatlankodjam. Mindhogy pedig ezen kissebbik, *Zsigmond* nevü fiam, az ide alázatosan zárt keresztelő levél szerént, még csak *22-dik esztendöben* a perfecta aetast el nem érte, szabadságába sem volt, hogy ottan vagy egyikkel vagy másikkal kötelező levelekre lépjen, annál is inkább, hogy hírem nélkül titkon addig-addig mesterkedjék, még nékem s két testvéreinek kimondhatatlan károkat okozzon, végre a ns. szék tiszt urai is tudván, hogy én és nagyobbik fiam az ő helytelen és káros cselekedetei ellen protestáltunk s ellene mondottunk, még csak executiora is hírem s törvényesen léendő megintetésem nélkül ereszkedni nem lesz vala szabad, annál is inkább szék erejének költséges felgyültetéséről gondolkodni s a színes álutakon eszközölni s munkálkodni: alázatosan esedezem Excellentiádnak és a fels. királyi guberniumnak, méltóztassanak azon szék erejével fiam ellen, kié nem volt a jószág s kinek szabadságában sem volt abból akármi szín s praetexus alatt csak egy talpalatnyit is hírem s akaratom ellen lekötni, véghez vitetett executiot semmivé tenni s az elfoglalt jószágot terméssel s felkelhetőkkel együtt visszaadatni, annál is inkább, hogy hadnagy *Sándor*

Gergely fiamnak *Sárpatakra* irtam, hogy késedelem nélkül a pohárt vigye bé Csíkba s nemes szék tisztjei előtt adja által Sándor Ignácz uramnak, kitől kissebbik fiam, nem tudom, micsoda ok nélkül való kötelezés mellett kezéhez vette volt.

Mivel pedig Sándor Zsigmond nevében s hírem s akaratom nélkült ezen tárgyban béadott instantiát, melybe a dolognak folyása leíratott, abban lévő litterale documentumokat oly hirtelen, mint ezen dolognak fontos megvizsgálása kivánná, ujolag szemre nem vehettem, remélvén, hogy az fiam az maga nevét irta alája az instantiának, annyiban, a mennyibe a dolog folyását illeti, bizonyító levelekkel együtt nem fog annak ártalmára lenni, hogy én minden cselekedeteit helyben nem hagyván, nemcsak meggátolni, de semmivé tenni kivánom s az instantiáját ide is zárom, mely alázatos tisztelettel vagyok

Exellentiádnak kegyelmes uram és a felséges királyi guberniumnak

alázatos szolgálója
árva *Gáborfi Anna*
Sándor Mihályné.

(Eredetije Sándor János levelei közt.)

30. Sándor Ignácz felterjeszti a székhez a kormányszékhez benyujtandó válaszát a pohár-perben. 1799 (oct.)

Tekéntetes ns szék!

Közölvén velem a tekéntetes ns. szék a felséges királyi gubernium de ao 1799. 7-a Septembris nro 2465 és ugyan de 1799. 13-tia Julii nro 1970 költ kegyelmes parancsolatjait telyesítés végett, azokra tett alázatos feleletemet ide ragasztván, instálom a tktetes nemes széket, méltóztassék ő exellentiájoknak hathatosan feladni, lévén

A tekéntetes ns. széknek

alázatos szolgája
Szt. mihályi *Sándor Ignácz* mpia.

(Eredetije Sándor Jánosnál).

31. Sándor Ignácz a guberniumnuk a családi pohár felől. Replica Sándor Mihályné beadványára. K. n. (1799.)

Felséges királyi fő kormányzó tanács!

Kénszerítvén engemet a ns. felcsíki törvényes szék Excellentiátoknak mindazon hathatos parancsolatjának, mely költ julius 13-án ezen folyó 1799-dik esztendőben 1970-dik szám alatt, úgy az írt esztendő Sept. 7-dikén 2465. számok alatt valónak is elégtételére, mely kegyelmes parancsolatok következtek a néhai tekéntetes sz. mihályi Sándor Mihály bátyám özvegye Gáborfi Anna asszony maga nevében Excellentiátokhoz kétrendbéli és ugyan ennek fia Sándor Zsigmond egyrendbéli könyörgő levelekre; is minthogy a fenn tisztelt parancsolatok minden meghallgattatásom kivűl estenek, mostan kéntelenítetem magam is igaz ügyemet a feladásoknak ellenére közöttem és Sándor Zsigmond öcsém között folyt törvényes egyenes menedéknek valóságát felfedezni következendőleg:

Sz. mihályi Sándor Zsigmond öcsém 1796-ban Oct. 3-kán elkért volt tőlem egy szerecsendióból való poharat rövid időre, visszaadás mellett való kötelezésével oly formán lekötvén magát írása által, hogy ha eltévelyednék, vagy maga visszaadni nem akarná azon poharamat (melyet pénzemmel idegentől váltottam meg) száz aranyokat rajta exequáltathassak; mely ebbéli kötelezése megtetszik mindenekben az ide zárt sub A. originalisban lévő kötelező leveléből. Én az írt pohárnak visszaadását untig sok ízben kértem s kérettem Sándor Zsigmond öcsémtől, de telyességgel visszaadni nem akarta; kértem az édes anyjától személyesen s levelem által is; de az is a tökéletlenségben elmerült fiának tanácsán járván, vissza nem adatta. Mely tökéletlenségit megisméri a tulajdon édes anyja is az Excellentiatokhoz adott könyörgő levelében, a hul azt írja: nem volt szabadságába annál is inkább, hogy hírem nélkűl addig-addig mesterkedjék. Mely szerént én látván, hogy külömbkülömb színek s kifogások mellett se maga Sándor Zsigmond, sem édes anyja visszaadni telyességgel nem akarják: nem volt, s nem is lehetett nékem egyéb utam, hanem kelletett nékem törvényesen admoneáltatnom, a minthogy admoneáltattam is

s arra is vissza nem adván, certificáltatnom kelletett ő kegyelmét a fenn írt contractusbéli 100 aranyoknak exequutiojára, avagy a fennforgó pohár visszaadattatására leendő bírák kikérésére, a mint ez sub B. ki fog tetszeni.

A certificatus *Sándor Zsigmond* öcsém pedig vakmerőségre adván magát, se az exequutio kikérése aránt való 8-ad napi, sem pedig szembe léte és meghallgattatásával lett kirendeltetése után az exequutionak a kivitele aránt való más 8-ad napi certificatiok alatt a fenforgó poharat vissza nem adta, sőt az exequutio ellen is repellált, melynek okaadására megint 8-ad napra meghívattatván s azután megint más 8-adik napon ujra kivitetvén az exequutio, ez ellen másodszor is törvénytelenül repellált, nem hogy ezen négy 8-ad nap alatt a poharat, ha a kezéből kiadta volt is, visszatérítette és kézre adta volna. Mindezek, hogy így folytanak a sub C. alázatosan ide zárt bizonyításból [kitetszik.]

Ezen binaria repulsio után pedig a tktetes ns. v. szék törvényes ajánlására méltóztattak volt Excellentiátok a fenforgó pohár vagy pedig a száz aranyoknak költés és fáradtság, úgy az első repulsio terhével együtt leendő felvételére brachiumot rendelni, a mint a nyilván vagyon Excellentiátok 19-dik apr. 1799. sub pro 1035. kegyelmes parancsolatjából, s e szerént jutottam sok költés és fáradtságom után a fennírt contractusnak elégtételére.

De azonban a fennírt Sándor Zsigmond édes anyja tktetes Sándor Mihály úr özvegye Gáborfi Anna asszony a dolognak egész valóságát elmellőzgetvén, azt panaszolta Excellentiátok előtt, hogy *32 frtot érő poharat* visszaadás végett 100 aranyig való lekötelezése mellett kezihez vévén a fia Sándor Zsigmond, hogy vissza nem adta, exequutiora kimenvén a tisztek, mintha a fia repellált volna, 2-szor szék erejével mentek ki és a jószágának egy részit elfoglalták, holott ezen fia még inperfectae aetatis s különben is meg volt köttetve minden jószág aránt való tractáról.

Mely feladásra is ezen esztendőben julius 13-kán 1970-dik szám alatt oly rendelést méltóztattak tenni Excellentiátok, hogy a pohár nekem kezembe szolgáltatván, minden exequutioval elfoglalt jók a panaszoló asszonynak is visszaadattassanak.

A mit, hogy vévén Excellentiatoknak elsőbbeni parancsolatját s e mellett a pohár is kezemre adatván, azonnal a pohárért foglalt minden jókat (a melyek igen kevésből állók voltanak, minthogy in tempore exequutionis nem a jószágon s annak menynyiségin kapdostam, bennem atyafiság, nem tökéletlenség lévén, a foglalt jószágokat becsü felett két annyiban is acceptáltam) általadtam birodalmában, megtartóztatván egyedül azt, a mi költésembe s fáradtságomba foglaltatott, melyek csak ebből állanak: egy belső colonicalis populosa sessio, egy tehetetlen kézi munkával szolgáló jobbágy, a melyet maga Sándor Zsigmond tempore exequutionis magam költésem, fáradtságomban önként offerált, a mint e megtetszik az exequutor urak relativjából sub D.; mely jobbágyon az idei taxát 4 m. forintot ezen esztendőben még a tavaszon felvette volt s következésképen az idén szolgálatot nem is tett, nem is tartozott. Ezen kivül az exequutor urak a magok competentiájokra foglaltak egy szénafüvet; magok tudják, mit cselekedtenek vele; ez is kitetszik az írt D. betü alatt való bizonyításból. Mégis azt írja második instantiájában könyörületesség végett: a jobbágyok nem szolgálásában drága nyári napokon, hogy milyen hátramaradást szenvedett. Holott ő, mint felyebb a többek, mind kezére mentek s míg birodalmam alatt voltak is a jó öcsém hasznára (nem tekintvén az ő álnokságát) a tőle elfoglalt földet szántottattam, a foglalás után nagyobban bízván én a pohárnak visszaadásában, hogy sem a jószágnak nálam való tartásában, minthogy csak abban bíztak anyjastól, hogy én a törvényes keresetet nem fogom üzni. De kegyelmes uraim! Excellenciátoknak a midőn ezen rendelése felolvastatott, merészelte nagy tapsolva azt mondani sokaknak hallatára: nem félek bátyám uramtól, mert a míg él az anyám, akármi törvénytelen dolgot cselekszem is, jó pátronussi lévén az anyámnak, megnyerem bátyám uramat. E mit tégyen? Excellentiátok ítéletire bízom.

Minthogy pedig a fennírtak szerént engemet a magam tulajdonomért méltatlan költtetett, fárasztatt írt Sándor Zsigmond és általa édes anyja, a ki tudta nyilvánságosan ezen ügyemet, (melyet maga is az asszony kéntelenített megismérni, a poharat visszaadattatván fiával), felettébb sérelmesen esik ezen sok költés

és fáradtságnak elvesztése, mire nézve, minthogy a pohárnak visszakerülésével már az ebbe elfoglalt jók tőlem is visszamentenek, az említett, szembetünhetőleg méltatlanúl okozott költés és fáradtság, úgy a repulsio terhibe elfoglalt jóknak, mint készpénzem árának kezemnél leendő maradások aránt bátorkodom ezennel telyes bízadalommal Excellentiátokhoz az írt folyamatból látható és a következendő okokból folyamodni:

1-mo. Hibás a panaszló asszonynak, egyebeket elhallgatván ezekben, hogy azt írja: mintha a fia repellált volna? holott nemcsak repellált, hanem másodszor is repellált és a szék ereje nem a ns. széktől, hanem Excellentiátoktól rendeltettetett ki, a mikor is fenn forgattak minden szükséges ratiok és bizonyára azokon kivül Excellentiátok sem parancsoltak volna részemre szék erejit. De

2-do. Megmutathatja Excellentiátoknál az exhibitorum protoculum Sándor Zsigmondnak azon instantiáját, melyben minekelőtte Excellentiátok a szék erejiről parancsoltak volna, ő megsajdítván a nyakára következő terhet, azon könyörgött Excellentiátoknál, hogy méltóztatnának a bracchiumot részemre denegálni, legfőbb okát kérésének tevén az ifiuságát, melyre méltóztattak Excellentiátok néki oly választ adni, hogy kérése meg nem engedtetik, hanem ügyekezzék velem mint nyertes féllel a dolgát más úton igazítani, mely válaszát Excellentiátoknak itten előttünk producálta.

3-tio. A mi nékem bírói kéz által és tulajdon az Excellentiátok kegyes rendeléséből kezembe adatott, aztot tőlem nemcsak minden törvényes rend kivül instantiával, hanem mint nemes embertől törvényesen kell vala keresni. De ekkor is

4-to. Nem használhattak volna azon okai is, hogy a fia imperfectae aetatis és különben is meglett volna köttetve minden jószág áránt való tractáról, mert a mi ezen megkötést illeti, ámbár lett légyen ugyan, de láthatta minden ember, hogy az írt fiú egyedül parancsolt a szt. mihályi jószágból; de különben is akárhogy volna is ez, a fenforgó contractus ezen megkötés előtt való, a mint mind a kettő a sub L. E. Excellentiátokhoz béadott instantiájából a panaszló asszonynak kitetszik, minthogy az egyiket 27-dik Februarii 1798-ban, a magáét tudni illik a panaszló asszony, a Gergely fiáét

pedig 7-a Julii 798. tették: a velem való kötése pedig Sándor Zsigmondnak 1796-ban Oct. 3-án lött. E pedig, hogy ekkor lett légyen, ugyan a sub L. A. legelőbb emlegetett kötelezéséből világos. Melyeknek egybevételéből kitetszik, hogy engem a megköttetése előtt csalt meg, contractusra menvén velem s következendőleg, ha ezen megköttetés törvényes erősségünek vétetődnék is, nem ezen casusra, hanem a megkötés után valókra vétetődhetnék fel. De

5-to. Szép dolog az is, hogy a megköttetés után a mit másokkal, idegenekkel cselekedett, azokat Sándor Gergely testvére eképen complanálta, a mint az ide zárt F. F. F. F. testimoniumokból kitetszik; épen mint atyafi, akár mely kárt is tett, s okozott nékem, szenvedje békességes türéssel.

6-to. A mi pedig imperfecta aetasát illeti: *a)* azt a formájából észre nem vehetvén, egy jó szakállos ifiúról, én azt képzeltem a panaszló asszonyról, hogy egy ilyen aetású fiát nem küldötte volna ily messze való jószágoknak gondviselésére, hanem vagy más illendő helyeken, vagy pedig hogyha a gazdaságot akarta véle experiáltatni, maga előtt, maga fenyítéke alatt nevelte volna; *b)* a mellett az emlegetett fia másokat perlett, melyet bizonyítok sub G., jószágoknak zálogját felvette és azokat remittálta, melyek az édes anyjának mind tudtára vannak; a mi több, *c)* supernumerarius assessornak felvétetvén a ns. universitastól, a mint azt instantiajában is írta, a panaszló asszony ő kegyelmét act. assessornak kívánta s instálta a t. universitastól felvétetni.

Mely szerént megköttetett hatalmúnak és imperfectae aetatisnak ezen emlegetett fiát a panaszló asszonynak épen nem lehetett vélleni, avagy már a mostani panasza szerént azt ítélhetni, hogy a panaszló asszony mintegy praedára elküldötte volna bé ezen jószágába fiát a végett, hogy midőn maga contractusai mellett mások tulajdonait kezéhez szedte volna, akkor az asszony az imperfecta aetasával ellent állván a kereseteknek, mindeneket megtartson, a mint hogy én sok ízben megintvén édes anyját is, Gergely testvérit is, hogy én a pohárért meg fogom keresni, épen ezen okból cselekedték a csalfa protestatiójoknak kuholását (!), hogy azokkal keresetemet felfüggeszthessék. E szerént, kegyelmes uraim! *egy 22 esztén-*

dí's, assessorságot viselő gonosz istentelen ifiúval cselekedhetné akármely anya, hogy mindenféle csalfaságot megtévén, avagy tétetvén fiával előre, azután egy protestatioval mindnyájokat kárban ejtsen. Melyet hütömmel kész vagyok megerősíteni, hogy tőlem Sándor Zsigmond a poharat az édes anyja izenetire és kérésére kapta kezére, melyet az édes anyjának sok ízben megmondottam, mely eféle dolog, valamint szembetűnhetőleg törvénytelen, úgy

7-mo. Illetlen volt ezen panasza, mert maga is recognoscálja azt, hogy a fennforgó poharat 100 aranyig való lekötelezése mellett vette kezéhez tőlem a fia visszaadás végett; de recognoscálja azt is, hogy a pohár magánál volt az asszonynál: tehát csak a míg a 2-szori exequutio kiment, addig való 4 nyolczad nap alatt miért nem küldötte kezembe, avagy azalatt is, a míg post binariam repulsianem a szék ereje kirendeltetése aránt Excellentiátoktól rendelést nyertem (mert bizonyosan embere által tudosította), avagy legalább miért nem írta meg nékem, hogy alkalmatossága adatván, a poharat bé fogja nékem küldeni. Mindezeket nem cselekedte kegyelmes uraim, mert bízott a protestatioban és az imperfecta aetasában gyermekinek és mindazokat elmulatván, midőn a jószágból elég vétettetett, akkor kinált a pohárral.

Mely egy okból is nyilvánosan általláthatni azt, hogy ha ily törvényes úton nem jártam volna a magam tulajdanom után, aztat soha kezemhez nem vettem volna s következendőleg, hogy ezen perre tett költésem s fáradtságom megfordíttassék az eztet okozótól, az is nyilvánságos igazság.

8-vo. A mi az inperfecta aetas további értelmit nézi, roszúl vette fel azt is a panaszló asszony, mert 3-as könyv 1-ső része 3-dik titulusa szerént a legitimae aetatis procuratort vallhat s következendőleg perelhet, de ha perelhet, pereltethetik is az egy örökségen kivül minden egyéb pontok aránt, annál inkább a maga tulajdon obligatoriája mellett, mely is a panaszló asszonynak tudtára kellett lenni, mert midőn a fiától a poharat elvette, tudván azt, hogy fiának olyant venni értéke nem volt, tehát, ha imperfectae aetatisát tudta, meg kellett volna kérdezni, hogy miként kapta azon poharat, vagy talán akkor is csak a protestatioba bízott s hamis gyüjteményit fiának a mellett tartotta.

Mindezekből kegyelmes uraim világosan általláthatni igazságomat, hogy mindazon ellenvetései a panaszló asszonynak, hogy anyai hatalom alatt volt, és különben is meg vót köttetve, semmi erejűek, de ha a fennírt okaim nem volnának is, megtetszik világosan az ide zárt sub H. bizonyításomból, melyből nyilvánosságosan jő, hogy az édes anyja a szt. mihályi [jószágot] [1]) által adta fiának, mint atyai örökségit és a jószág általadás idein semmi megköttetést nem tett, s tetszése szerént élt és disponált a fia a jószágból.

De a mi legsérelmesebb, Sándor Zsigmond maga neve alatt költ instantiájában Excellentiátok előtt hamis lelküséggel azt írja, hogy én a felcsíki v. királybíró úrral s úgy némely assessor társaimmal egyetértvén; azt cselekesszük, a mit akarunk akármely dologban is. Ez kegyelmes uraim épen keserves szembetünő dolog lévén, méltóztassanak Excellentiátok investigáltatni és ha legküssebb is ellenem kijőne, legkeményebb atyai hatalommal engemet méltóztassanak büntetni; de ellenben, minthogy hamis lelküségből származott, engemet útasítani méltóztassanak, miként kellessék sérelmemet megorvosolnom és *azon sem istent, sem hazát, sem felebarátit nem szerető, söt üldözö ifiat miként zabalázhatni, mert ilyent nevelt az a derék anyai hatalom!*

Kegyelmes uraim! Nagy orcza pirulva és lelki sérelemmel kelletett (atyámfiával lévén ügyem) ezen feleletemet megtennem, de kintelenittettem a legdrágább kincsemet, a becsületemet tudniillik, oltalmazni.

De előbbeni sérelmeimre visszatérvén és azoknak a fennírtak szerént valóságos és törvényes okait felfedezvén, instálom alázatosan Excellentiátokat, méltóztassanak volt kegyes rendelések szerént a szék erejével a fennforgó költés, fáradtság és repulsio terhében elfoglalt jóknak a kiváltásig leendő kezemen maradások kegyesen parancsolni.

Mindezeknek végbemenetelével, a midőn Excellentiátokhoz adott documentumai Sándor Zsigmondnak összveszedettettenek általam, néhai édes nagyatyám testamentoma között találtam az instantiájában emlegetett sub litera D. édes anyjához küldött

[1]) Kimaradt.

missilis levelemet, mely levelem, a mint emlékezem, arról szól, hogy a poharamat Sándor Mihályné asszony küldje be, úgy a fiának, *Sándor Zsigmond*nak *Molduvában* való járásáról tudósítottam. Méltóztassanak Excellentiátok az ezen levelemre tett papírosból való felvarott fótokat lebontatni, ebből ki fog látszani, hogy ut supra atyafiságosan kértem poharamat a panaszló asszonytól, de méltóztassanak Excellentiátok úgy olvastatni ezen levelemet, hogy abban semmi kihúzás nem volt, sem vakarás és miért cselekedte Sándor Zsigmond, hogy bé-fódozgassa? Ebből megítélhetni 1-mo, hogy hamisan el akarta takarni az édes anyját a poharamról való tudósításomról, hogy a ki ne jöjön az asszony feladása ellenére, hogy tudott valamit a pohárról. 2-do. Mintha szégyenlené az orczátlan, hogy *a molduvai istentelen peregrinatioja Excellentiátok előtt újra felforoggjon.* 3-tio. Kitetszik a gyakorlat Sándor Zsigmond tökéletlenségének hamissága ezen fódozásából, mert én, a mit írtam, meg nem szégyenlem magamat azzal, és miért fódozta bé, csak a maga részére valókat hagyván olvashatólag?

Továbbra Excellentiátok kegyességébe ajánlom alázatosan magamat, lévén

A felséges királyi főkormányzó tanácsnak

alázatos szolgája

Sz. Mihályi *Sándor Ignácz mp.*

(Eredetije Sándor Jánosnál.)

32. Tanúvallatás a felett, hogy Sándor Zsigmond tulajdonjoggal birta-é a csík-szentmihályi birtokot. 1799 oct. 7.

Tekéntetes nemes törvényes szék!

Törvényes kibocsáttatásunk mellett kérésére tekéntetes nemzetes csík-szent-mihályi Sándor Ignácz úrnak ez folyó 1799-dik esztendő Mindszent-hava 7-dik napján elmentünk Csík-Szépvízre az ottan lakozó örmény kereskedő Dájbukát Jakab lakóházához, mely vallókat az alább beírandó pecsétnek erejével törvényesen mi előnkbe állítának, azokat kérdezvén, arra tett vallomástételeket irtuk meg a következő mód szerént:

Az pecsét ilyen vala:

Sigillum citationis, certificationis stb. pro parte et in persona spectabili domini Ignatii Sándor de Csík-Szent-Mihály sub poena H. fl. 12. sign. Szépvíz 5-ta Oct. 799. Joannes Zöld mpa. inclitae sedis Siculicalis Csik Superioris v. judex regius (l. s.).

A kérdések ilyenek valának:

1-mo. Tudja-e a tanú bizonyosan és ha tudja, miből, hogy szent-mihályi tekéntetes nemes Sándor Mihály úr özvegye Gáborfi Anna asszony édes fiát Sándor Zsigmond urfit ezelőtt hány esztendőkkel küldötte és hagyta a szent-mihályi jószágában és

2-do. Mikor és miként hagyta: úgy-e, mint csak gondviselőt, vagy, mint proprietariust s egész dispondendi jussal-é, vagy circumscribált jussal?

3-tio. Hát Sándor Zsigmond Csikba való béjövetele s megtelepedése után valami jószágbéli vásárt vagy cserét tett-e vagy nem? ha igen, él-e azon vásárral vagy cserével? Vallja meg a tanú minden környülállásival.

Ezen fennebbi kérdések után az öt tanú, névszerint: csík-taplóczai Lázár Ferencz, csík szent mihályi *Sándor Antal* nemes emberek, csík szent mihályi nagyobb Rácz János, Sándor Mihályné Gáborfi Anna colonusa, csík-vacsárcsi Balás Tamás és Csík-Szent-Mihályon resideáló Böjti Imre nemes emberek egyező tanúvallomásai szerint kitűnt, hogy Sándor Zsigmond már három éve bírja teljes joggal az édes anyja által átadott szent-mihályi jószágot.

Mely inquisitio, hogy mi előttünk és általunk ment légyen végbe a fenn megírt mód szerént, írtuk meg mi is a mű igaz hitünk szerént tulajdon kezünk alírásával és szokott pecsétünkkel megerősítvén, kiadtuk a tekéntetes exponens úrnak a fennírt esztendőben, hónapban, napon és háznál. Melylyel továbbra magunk ajánlása után maradván, vagyunk

A tekéntetes nemes törvényes széknek
alázatos szolgái
Csík szt. mártoni, mostan Csík Delnén resideáló
Botcskor István mpa. nemes ember,
ns. Fel-Csíkszéknek hütös assessora.
Szépvízi nemes *Barabás Márton* mtk.
ns. Fel-Csík-széknek hütös assessora.

Latin külczím: Csík szék törvényszékének.

Alatta: 1799 apertum per Thomam Balas. i. s. S. Csík Sup. not. mp.

(Eredetije Sándor Jánosnál.)

33. Sombori József levele Aranka Györgyhöz történelmi adatokról, köztük a székelyek u. n. áldozó poharáról. Kelt Fejérvárt 1811 dec. 3.

Méltóságos Úr!

Nagyérdemü tudós barátom uram!

Nem telik el nékem, bár szüntelen dologban és munkában légyek, egy napom is Fejérvárt, mellyen viszszá ne emlékezném M. Vásárhelyre; különösön pedig a Mlgs Úrnak előttem mindenkor kedves, drága és tiszteletreméltó személyére. Nem azért, mintha én itten megelégedett nem volnék; és a körülettem lévőket gyülölném; éppen nem! hanem azért, mivel ottan mind azt, a mi itten is jó és kedves előttem, sokkal nagyobb mértékben találtam fel. Különösön pedig, midőn sokkal inkább örvendek annak, hogy Vásárhelyt voltam; mintsem busulok azon, hogy mostan ott nem lehetek; leginkább annak örvendek, hogy a Mlgs Úr hasznos barátságához szerencsém lehetett. Azért mindenkor elfelejthetetlen marad előttem, hogy akármilyen állapotban tértem bé a Mlgs Úr szállására, onnét mindenkor egy bizonyos vidámsággal és megelégedéssel léptem ki. A mely szerencsétől, midőn a környülállások megfosztottak, a Mlgs Úr jósága és szíves barátsága keresztülront azokon is és levele által ügyekszik kipótolni azt, a mit a távúllétel elvett.

A Hunyadi János és Raduly vajda levelei nagy örömet okoztak nékem; de Méltóságos Úré még nagyobbat. —

Méltóztatik ebben a Mlgs Úr igérni egy más szép régi irásbeli régiséget is, ezt köszönettel el fogom várni.

Mü is akadtunk itten a könyves nagy házban egy kéziratra, mely Rómában másoltatott le G. Battyáni püspök gondossága által egy a 13-ik és egy a 14-ik században irt könyvből. Ezek nem egyebek, hanem két számadásbeli könyvek, melyben az akkori Erdély országi papi kerületek és az bennek lévő megyék, azoknak előljárói és papjai — azon adóbeli

summáknak feljegyzésével, melyeket a Pápának fizettek — leiratnak, sok helységeknek nevét az olasz iródeákok úgy elrontották, hogy ugyan mesterség kitalálni. —

Csak gondolja el Mlgs Úr, *a székelyek régi áldozó poharára is reátaláltam; itt van Fejérvárt; de bézárva egy ládába; az aszszonya Sándor Antalné ide tette bé kánonok Miháltz úr atyjafiához; már lesem, hogy a mikor ide jő, megnézhessem.*

Nagyon örvendek a Mlgs Úr mostan kezdett munkájának: az Emberi Bölcselkedés Tudományá-nak. Adjon az Úr Isten erőt és üdőt hozzá, hogy szerencsésen végezhesse el! Hát a többi kinyomtatodnak-e hamar? Nagyon várom!

Ide mü hozzánk semmi afféle rendelés nem jött, a milyent a Mlgs Úr a ref. professor urakról ír.

Egy barátságos kérésemmel terhelem a Mlgs Urat. Emlékezhetik, hogy mutatott volt nékem egy igen régi góthus betükkel irt könyvet, melyben azt a nevezetes dolgot találtuk vala, hogy megmagyarázza azon üsmeretlen Istennek, a kiről Sz. Pál az Aréópágusban kezdi a maga beszédgyét, historiáját. Erre nézve az én kérésem az: méltóztassék vélem azt a barátságot cselekedni, írassa le nékem azt a szakaszt, melyben ez a dolog le van irva (Gál Domokos barátom is jó szívvel meg fogja cselekedni) a szerzőnek nevével, a könyvnek czímjével; feljegyezvén azt is, hányadik lapon fekszik az említett dolog leírása.

Ha az Úr Isten engemet éltet, én is mással, effélivel szolgálni fogok; mert itten csak vagyon, hanem a dolog sokasága és nagysága miatt szinte két esztendeig nem reméllek időt magamnak. Ezen idő alatt ki akarom dolgozni azon tudományokat, a melyeket tanítanom kell s ennélfogva nem jut az idő egyébre, vagy igen szükön.

Azonban, midőn ottan lévő jó uraimat és barátimat alázatosan tisztelném, nevezetesen mlgs Sándor János és mlgs Cserei Miklós urat stb. barátságos indulatjába ajánlott vagyok

A Méltóságos Úrnak

alázatos hiv szolgája:
Sombori József tmk.

(Eredetije Sándor Imre levelei közt.)

34. Gámán Károly a sógorának [1]) *(Szurduk 1857 szeptember 27-én) írott leveléből:*

... »Ha erre közelebb nem restellenéd kijöni egy jókora pénz összeget is kaphatnál, ha t. i. el akarod fogadni. Gróf Teleky György ugyan is megtudván, hogy a' hires Sándor-pohár a te kezedben van, 1000 frtot igért, ha nékie adod, hogy a' Muzeumnak adhassa, több csekélyebb régiségekért is tetemesen áldoz. Én részemről azon véleményben vagyok, hogy a Sándor-családnak nagyobb és több dicsőssége van abba, ha mint nemzeti kints a' nemzet tárában öröztetik, hol többen is látják, mint a' család egyes tagjánál. Hozd ki tehát magaddal, 's árrát szabhatod magossabbra is; ha pedig éppen magad ingyen ajándékozod a' Muzeumnak, még több a' ditsősséged!«

(Eredetije Sándor János levelei közt.)

[1]) Décsey János Szász-Régenben, kinek anyja volt Sándor Borbála, Sándor Ignácz leánya.

TARTALOM.

		Lap
Bevezetés		3
I.	A csíki székely krónika pályafutása	7
II.	A csíki székely krónika eredete	16
III.	Aranka György és a székely krónika	27
IV.	A Sándor-család »tatár pere« és a csíki székely krónika	35
V.	A székely krónika és a Sándor-genealogia	48
VI.	A rabonbánok áldozó pohara	57
VII.	A csíki krónika szerkesztője	73

FÜGGELÉK.

I.	*A csíki székely krónika*		
	1.	Latin szövege 1796-ból	91
	2.	Magyar fordítása és magyarázó jegyzetek Aranka Györgytől 1797-ben	135
	3.	Rövid krónika (Aranka György szerkesztése)	169
	4.	Aranka »Előljáró Beszéde«	174
II.	*A Sándor-család (hamis) genealogiái:*		
	5.	Latin genealogia 1796-ból	184
	6.	Magyar leszármazás	190
	7.	Sándor Zsigmond tiltakozó levele 1796.	194
	8.	A Sándor-család leszármazása 1806-ból	198
	9.	Nemzedékrendi táblázat	202 után
III.	*Levelek a székely krónikáról* (10—17. sz.)		203
IV.	*Levelek a rabonbánok poharáról* (18—34. sz.)		225

50/5461

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA kiadásában megjelentek

Anjoukori okmánytár. (Codex Dipl. Hungaricus Andegavensis.) Szerkesztette Nagy Imre. Minden kötethez név- és tárgymutató.

I. kötet: 1301—1321. . . . . 7.20 IV. kötet: 1340—1346. . . . 8.40
II. » 1322—1332. . . . . 7.20 V. » 1347—1352. . . . 8.—
III. » 1333—1339. . . . . 7.20 VI. » 1353—1357. . . . 12.—

Béla király névtelen jegyzőjének könyve. Forditotta Szabó Károly. II. kiadás. Javitotta Fejérpataky László. 1.50

Csánki Dezső. Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Három kötet. (A »Hunyadiak kora Magyarországon« cz. munka VI., VII. és VIII. kötete.) Egy-egy kötet . . . . . 12.—

Hajnik Imre. A király birósági személyes jelenléte és ennek helytartója a vegyesházakbeli királyok korszakában . . . . . —.40
— A királyi könyvek a vegyesházakbeli királyok korszakában . . . . . —.20
— A magyar birósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt . . . . . 4.—
— A nemesség országgyülési fejenként való megjelenésének megszünése —.20
— A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyitás a középkori magyar perjogban . . . . . —.80
— Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben . . . . . 1.—
— Okirati bizonyitás a középkori magyar perjogban . . . . . —.40

Hazai okmánytár. (Codex diplomaticus Patrius Hung.) Szerkesztette Nagy Imre. VIII. kötet. . . . . 6.—

Jogtörténelmi emlékek. (Magyarországi —.) A magyar törvényhatósági jogszabályainak gyüjteménye. (Corpus statutorum Hungariae municipalium.) Összegyüjtötték és felvilágositó, összehasonlító és utaló jegyzetekkel ellátták dr. Kolosváry S. és dr. Óvári K.

I kötet: Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai . . . . . 8.—
II. kötet: Második fele. A tiszáninneni törvényhatóságok jogszabályai. (A II. kötet első fele elfogyott.) . . . . . 9.—
III. kötet: A tiszántuli törvényhatósági jogszabályok . . . . . 14.—
IV. kötet: Első és második fele. A dunáninneni törvényhatóságok jogszabályai . . . . . 32.—
V. kötet: Első fele. A dunántúli törvényhatóságok jogszabályai . . 12.—
V. kötet: Második fele . . . . . 12.—

Karácsonyi János. A hamis, hibáskeletü és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig 2.50
— A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Három kötet. Ára egy kötet . . . . . 6.—
— A puszta-szeri monostor kegyurai . . . . . 1.—
— Az aranybulla keletkezése és első sorsa . . . . . —.—
— Szent István király oklevelei és a Szilveszter bulla. Diplomatiai tanulmány . . . . . 4.—
— A székelyek eredete és Erdélybe való települése . . . . . 1.—

Werbőczy István hármaskönyve. Harmadik kiadás. Az eredetinek 1517-ki első kiadása után fordították, jogi műszótárral és részletes tárgymutatóval ellátták Kolosváry Sándor és Óvári Kelemen. Ára füzve . . . . . 10.—
Egész vászonkötésben . . . . . 12.—

Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában Budapest, V., Akadémia-tér.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

CANCELLED
MAR 24 1987
2202675

CANCELLED
APR 24 1987
2260825

5.25
kely kronika.
rary 003669990
44 084 685 569